

KONINKLIJKE MUNT VAN BELGIË

VAN ARENBERG TOT ZANZIBAR

BUITENLANDSE MUNTSLAG
IN BRUSSEL (1785–2013)

Didier VANOVERBEEK

2013

OVERZICHT

Inleiding

Chronologie van het beheer van de Munt en van de buitenlandse muntslag

Administratieve procedure

Enkele sleutelbegrippen

Tijdslijn

Catalogus

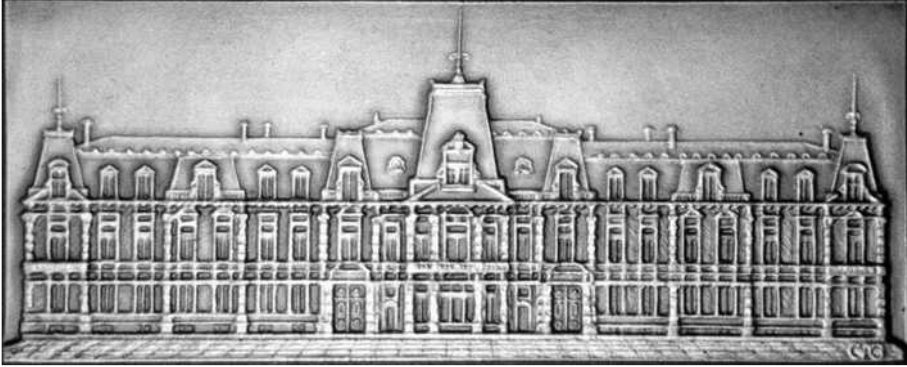
I. Arenberg (31.ARE)	XVIII. Malta (33.MAL)
II. Baskenland (22.EUZ)	XIX. Maria-Theresiataler (23.MTT)
III. Brazilië (03.BRA)	XX. Perú (07.PER)
IV. Bulgarije (10.BUL)	XXI. Perzië/Iran (13.IRA)
V. Burundi (27.BUR)	XXII. Polen (18.POL)
VI. Colombia (11.COL)	XXIII. Portugal (14.POR)
VII. Congo (26.CON)	XXIV. Roemenië (05.ROM)
VIII. Ecuador (30.ECU)	XXV. Rusland (12.RUS)
IX. Egypte (04.EGY)	XXVI. Rwanda (25.RWA)
X. Frankrijk (24.FRA)	XXVII. El Salvador (15.SAL)
XI. Griekenland (19.GRE)	XXVIII. Siam/Thailand (16.THA)
XII. Haïti (32.HAI)	XXIX. Tsjaad (28.CHA)
XIII. Italië (02.ITA)	XXX. Tunesië (29.TUN)
XIV. Joegoslavië (17.YUG)	XXXI. Venezuela (08.VEN)
XV. Liberia (20.LIB)	XXXII. Zanzibar (09.ZAN)
XVI. Litouwen (21.LIT)	XXXIII. Zwitserland (06.SWI)
XVII. Luxemburg (01.LUX)	XXXIV. Varia

Bijlagen

- Tabel 1 – Productie voor het buitenland per land
- Tabel 2 – Koloniale muntslag
- Tabel 3 – Chronologisch overzicht van de buitenlandse muntslag
- Tabel 4 – Totale muntproductie
- Kaderpersoneel Munthof
- Index banken, tussenpersonen en leveranciers van muntplaatjes
- Index graveurs

De publicatie van deze bijdrage is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de Koninklijke Munt van België

INLEIDING

DE INVOERING VAN DE EURO WAS DE AANLEIDING VOOR HET OPSTELLEN van een inventaris van de muntstukken, betaalpenningen en (semi-)officiële medailles die sinds het ontstaan van België in het Nationale Munt-hof werden geproduceerd. Dit resulteerde in 1999 en 2005 in de publicatie van de tweedelige 'Encyclopedie van de Belgische Frank', die de geschiedenis schetst van de Koninklijke Munt van België.

De hele geschiedenis? Neen, beslist niet, want naast die monetaire en quasi-monetaire producten werden nog een groot aantal gelegenheidsmedailles en vooral muntstukken voor het buitenland geslagen. Zonder de fabricage van de medailles voor derden te willen minimaliseren, moeten we toch toegeven dat deze productie een minder belangrijke plaats inneemt in de totale output van de muntwerkplaatsen. De Belgische Munt heeft inderdaad nooit een monopolie gehad op de productie van medailles, en tijdens de 19de eeuw was deze activiteit zelfs verwaarloosbaar. Deze productie kwam trouwens pas goed op dreef na de Tweede Wereldoorlog. Het beëindigen van het pachtstelsel en het verdwijnen van een aantal privé ateliers waren de oorzaak van deze heropleving. De relatieve onbelangrijkheid van de medailleactiviteiten en het feit dat het soms moeilijk is om exacte productiegegevens terug te vinden, maken het opstellen van een definitieve medaillecatalogus schier onmogelijk.

De muntslag voor het buitenland is echter een ander verhaal. Het huidige statuut van de Koninklijke Munt van België als Staatsbedrijf, met als hoofdtaak het slaan van de nationale munten, zou ons inderdaad haast doen vergeten dat de Munt van Brussel sinds 1854 bijna 1,9 miljard muntstukken en meer dan 50 miljoen muntplaatjes voor meer dan 30 landen heeft geslagen. In dit aantal is de koloniale muntslag – bijna 600 miljoen stukken – niet eens inbegrepen.

De meeste van deze munten werden geslagen tussen 1868 en het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1940. Tot 1931 was het beheer van de Munt verpacht aan een privé ondernemer, en het hoeft dan ook geen betoog dat het slaan voor het buitenland voor de muntdirecteur een wezenlijke bron van inkomsten betekende. Ook de Staat haalde voordeel uit deze producties, omdat geen werkloosheidsvergoedingen moesten worden uitgekeerd tijdens periodes dat er geen nationale muntstukken werden geslagen.

Na de Tweede Wereldoorlog beperkte de muntslag voor het buitenland zich tot onze partner in de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie, tot enkele sporadische producties voor onze vroegere kolonies, en tot het slaan van muntstukken in samenwerking met leveranciers van muntplaatjes. Het feit dat vele landen over een eigen munthuis beschikken en de toenemende concurrentie van grote nationale en privé munthuizen zijn hiervan de oorzaak.

Toch vormt de muntslag voor het buitenland nu al meer dan anderhalve eeuw een zeer belangrijk onderdeel van de geschiedenis van de Koninklijke Munt van België. Het duiden en in kaart brengen van deze muntslag werd evenwel zelden ernstig aangepakt. Slechts één enkele maal kwam deze activiteit in haar totaliteit aan bod in de numismatische literatuur, en dan nog alleen maar in de vorm van een eenvoudige opsomming van de slagaantallen. Daarom vonden we het dan ook nuttig om de muntstukken die voor rekening van het buitenland te Brussel werden geslagen te inventariseren en te catalogeren.

Het eerste artikel dat de buitenlandse muntslag te Brussel behandelt, verscheen in Munt Info 21 van maart 2000, en sindsdien kwamen een twintigtal landen aan bod. De producties voor een tiental landen bleven evenwel onbehandeld, en niet toevallig betrof het net die landen die hun muntslag gedurende een vrij lange periode aan de Belgische Munt toevertrouwden. Omdat de artikels in Munt Info moesten beperkt worden tot twee pagina's, spreekt het vanzelf dat de muntslag voor o.a. Luxemburg, Roemenië en Brazilië – samen meer dan 800 miljoen stukken – niet op dezelfde wijze kon worden behandeld als eenmalige, kleinere producties zoals die voor Griekenland, het Baskenland of Liberia.

Dit was de reden om alle buitenlandse muntproducties te bundelen en in boekvorm uit te geven. De reeds verschenen artikels werden daarom gestroomlijnd, aangevuld en waar nodig verbeterd. De landen die nog niet behandeld werden in de artikelenreeks van Munt Info, komen uitgebreid aan bod in deze catalogus.

De inventarisering van de bijna 200 buitenlandse munttypes die te Brussel werden geslagen, kan tevens worden beschouwd als een uitnodiging en een leidraad om een thematische verzameling uit te bouwen. Ondanks het feit dat enkele van de behandelde munten erg zeldzaam en duur zijn – het goud- en zilverstuk voor Zanzibar en het goudstuk voor Zwitserland, om maar een paar voorbeelden te noemen – kan dergelijke verzameling voor de muntverzamelaar met belangstelling voor de geschiedenis van het Belgische Munthof toch een leuke uitdaging betekenen.

Naast de goed gedocumenteerde officiële muntproducties voor het buitenland, die door het Munthof werden uitgevoerd met de toelating van de minister van Financiën, worden in het laatste hoofdstuk vroege of twijfelachtige producties en enkele niet aangenomen proefslagen belicht. Het spreekt vanzelf dat deze muntproducties een meer doorgedreven studie vereisen om het volledige verhaal en de definitieve cijfergegevens te kunnen achterhalen.

Elke officiële productie voor het buitenland wordt op een eenvormige manier voorgesteld:

- een beknopte historische en monetaire schets die toelaat de desbetreffende muntproductie te duiden en in haar context te plaatsen*
- het relaas van de productie, met nadruk op het tot stand komen van de bestelling en de financiële aspecten ervan*
- de technische kenmerken en het overzicht van de productie*
- de afbeelding en de beschrijving van de muntstukken*
- eventueel enkele biografische gegevens van de ontwerper/graveur*
- een beknopte toelichting bij de beeldenaar of het onderwerp van de gravures*
- een epiloog met latere prijsoffertes door de Munt en de huidige monetaire toestand van het betrokken land*
- de bibliografische gegevens.*

De eigenlijke catalogus wordt gevolgd door een aantal overzichtstabellen, een lijst met het kaderpersoneel van de Munt en een index van de vernoemde ontwerpers/graveurs, bedrijven, tussenpersonen enz.

In de catalogus wordt voor elk muntstuk een referentienummer gegeven dat toelaat om hun huidige waarde op te zoeken en verdere opzoekingen te verrichten. Voor die nummering werd vooral een beroep gedaan op de vertrouwde internationale catalogi van Krause & Mishler. De muntstukken die tussen 1854 en 2000 voor rekening van het buitenland in Brussel werden geslagen, werden ook van een eigen (BMB) volgnummer voorzien.

Blanden, april 2013

Didier VANOVERBEEK

CHRONOLOGIE VAN HET BEHEER VAN DE MUNT EN VAN DE BUITENLANDSE MUNTSLAG

1. De beginjaren van de Belgische Munt (1832-1846)

Op 4 oktober 1830 werd de Belgische onafhankelijkheid uitgeroepen, op 21 juli 1831 legde Leopold van Saksen-Coburg de eed af als eerste koning der Belgen, en op 5 juni 1832 werd de eerste Belgische muntwet afgekondigd. De organisatiestructuur van het Munthof, die was ingevoerd onder het Frans regime, bleef grotendeels behouden, en de Belgische frank was een getrouwe kopie van de *franc [de] germinal*, die in 1803 was gecreëerd.

Het muntgebouw, gelegen aan het huidige Muntplein, dat amper tien jaar eerder volledig was gestaureerd en terug in dienst genomen, bleef eveneens in gebruik. De muntdirecteur en de controleur van de aanmunting werden wel vervangen, en de bevoegdheden van de Commissaris des Konings voor de Munt gingen over op een uit drie personen samengestelde Muntcommissie. De vroegere Commissaris, H.G. Cruts, nam het voorzitterschap van deze commissie waar.

De nieuwe muntdirecteur Charles de Brouckère, die terzelfdertijd politicus, industrieel en bankier was, toonde weinig belangstelling voor het bedrijfsaspect van de muntslag. Hij beperkte zich ertoe om, samen met de Parijse bankiers Rothschild, een vennootschap op te richten om de Munt te exploiteren, en nadat de Rothschilds zich in 1835 hadden teruggetrokken, richtte de Brouckère de *Banque de Belgique* op. De zilverstukken werden vervolgens grotendeels voor rekening van deze bank geslagen. Voor het dagelijks beheer van het Munthof liet de muntdirecteur zich vervangen door de werkplaatsleider J.J. Claesens, en later door diens zoon Louis.

De activiteiten van de Munt bleven beperkt tot de nationale muntslag van zilverstukken en koperen pasmunt. Tijdens het bestuur van de Brouckère (1832-1846) werden slechts 175 miljoen muntstukken geslagen, zodat een groot gedeelte van de muntomloop bestond uit buitenlandse, vooral Franse, stukken. Van de geplande aanmunting van goudstukken kwam niets terecht. De Munt beschikte immers niet over een eigen affineerderij, en algemeen gesproken was het Munthof technisch slecht uitgerust. Er werden dan ook geen muntstukken voor het buitenland vervaardigd; de enige andere vermeldenswaardige activiteit bestond uit de productie van huisgeld voor enkele gevangenis.

2. Het aantreden van de Allard-dynastie (1846-1891)

In 1846 werd Joseph (*Josse*) Allard benoemd tot directeur van de Munt. Deze goudsmid-juwelier had wel de vereiste beroepskennis, en zijn ondernemingszin bracht hem zelfs geregeld in conflict met de in 1850 opgerichte Nationale Bank en met het Ministerie van Financiën. Dit Ministerie werd trouwens vanaf 1848

niet meer vertegenwoordigd door de Muntcommissie, maar door een Muntcommissaris, die tot in 1931 zou waken over het naleven van de wettelijke bepalingen betreffende de muntslag.

Weliswaar werden bij de aanvang van het bestuur door Josse Allard de eerste Belgische goudstukken vervaardigd, maar een radicale ommekeer van het bedrijfsbeleid viel zeker niet te noteren. De nationale muntslag bleef vrij bescheiden en een kleine productie van bronzen pasmunt voor het groothertogdom Luxemburg niet te na gesproken, werden evenmin muntstukken voor het buitenland geslagen.

De nieuwe directeur maakte echter wel werk van de verbetering van de technische uitrusting van het Munthof, en hij liet in Kuregem een affineerderij voor edele metalen bouwen. Dit beleid resulteerde in 1860 o.a. in de productie van de allereerste kopernikkelen munten in de inmiddels klassiek geworden 75/25 legering, en in de bloei van de goudaanmunting. Deze *knowhow* en de oprichting van de Latijnse Muntunie in 1865 lagen aan de basis van de internationale uitstraling van het Belgische Munthof. Door het uitbreken van de Frans-Duitse oorlog in 1870 waren bovendien sommige buitenlandse klanten van de Franse munthuizen genoodzaakt zich te wenden tot de Belgische Munt. Zo liet het Franse bedrijf *Oeschger, Mesdach & Cie* in die periode een aantal van zijn bekomen opdrachten in de Brusselse Munt uitvoeren. De eerste successen leidden voortaan ook tot een actievere prospectie op het gebied van de buitenlandse muntslag. Josse Allard gebruikte hiervoor zijn eigen financiële instelling (*Banque Allard*) en diverse handelsrelaties. Het keizerrijk Brazilië en de pas opgerichte staten Italië en Roemenië waren de belangrijkste buitenlandse klanten van het Belgische Munthof.

Josse Allard overleed op 10 oktober 1877, en hij werd opgevolgd door zijn zoon Alphonse Allard. Diens bestuur oogt misschien iets bescheidener, maar de bouw van een nieuw en degelijk uitgerust Munthof in Sint-Gillis in 1880 (*zie foto pag. 16*) en de stichting van de Congo Vrijstaat in 1885 zorgden toch voor een consolidatie en lichte expansie van de buitenlandse muntfabricage en voor de start van de koloniale muntslag.

3. Het Munthof onder leiding van Josse Allard II (1894-1931)

In 1891 zegde Alphonse Allard zijn overeenkomst met de Belgische Staat op en werden de aanmunting en de affinage geschorst. Gedurende een periode van drie jaar werd bijgevolg geen enkel muntstuk geslagen in het Brusselse Munthof.

Op 30 juni 1894 werd Josse Allard, zoon van de vroegere vice-gouverneur van de Nationale Bank Victor Allard en neef van de vorige muntdirecteur, benoemd tot directeur van de Munt.

Het bestuur van Josse Allard II wordt gekenmerkt door een enorme bloei van de buitenlandse muntslag, die enkel werd onderbroken door het uitbreken van

de Eerste Wereldoorlog. De verbetering van de transportmogelijkheden per schip en per trein, de algemene economische expansie in België en Congo, maar vooral een zeer actieve prospectie zijn de voornaamste factoren die hiertoe hebben geleid. Deze prospectie leverde een aantal trouwe klanten op, die in de loop der jaren honderden miljoenen munten lieten slaan, zoals Perzië, Roemenië en Siam.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden, met goedkeuring van de Duitse bezetter, enkel Belgische en Luxemburgse zinken pasmunten geslagen. Aanvankelijk kon net na de oorlog nog een aanzienlijke hoeveelheid stukken voor Siam worden geslagen, maar de productie voor het eigen land en voor de kolonie mocht niet in het gedrang komen, en daarom werden gedurende een drietal jaren geen stukken voor het buitenland aangemunt.

Vanaf 1924 was de herbevoorrading van de binnenlandse en koloniale muntomloop gerealiseerd, zodat opnieuw bestellingen voor het buitenland konden worden aangenomen. De laatste jaren onder de leiding van Josse Allard kenden bijgevolg een echte heropleving wat deze productie betreft. Zo lieten Bulgarije, Joegoslavië en opnieuw Roemenië en Siam, aanzienlijke aantallen slaan. Bovendien verbrak Luxemburg de monetaire en economische banden met Duitsland. Het groothertogdom zou zich voortaan voor zijn muntbevoorrading bijna uitsluitend tot de Belgische Munt wenden.

Ondanks het feit dat ook Josse Allard meer belangstelling toonde voor zijn financiële activiteiten (de *Banque Allard* was o.a een belangrijk aandeelhouder van de Bank van Belgisch Congo!) en hij zijn functie in de Munt overliet aan werkplaatsleiders, mogen het begin van de 20ste eeuw en het interbellum worden beschouwd als de bloeiperiodes bij uitstek wat de buitenlandse muntslag betreft.

4. De Munt als Staatsbedrijf (1931-heden)

De wet van 12 juni 1930 houdende oprichting van een Muntfonds, schiep het juridisch en financieel raamwerk voor het beheer van de Munt door de Staat. Toen baron Josse Allard op 26 april 1931 overleed, werd het stelsel van de verpachting na bijna een eeuw dan ook logischerwijs afgeschaft. Voortaan zou de Staat, via het Muntfonds, de Munt zelf exploiteren.

Tijdens de eerste jaren van het Staatsbeheer werden geen buitenlandse munten geslagen, maar de tweede helft van de jaren 30 kende nog een lichte heropflakking: Liberia en de efemere Baskische republiek bestelden hun pasmunt bij de Belgische Munt, en voor Litouwen en Frankrijk werden muntplaatjes vervaardigd. De productie van Levantijnse talers voor rekening van het befaamde Londense handelshuis *Samuel Montagu* vormt beslist een buitenbeentje in de buitenlandse muntslag, maar de toenmalige muntmeester roemde deze productie toch als één van de meest lucratieve uit de geschiedenis van de Munt.

De Tweede Wereldoorlog

Toch is het duidelijk dat het Staatsbeheer de terugval op het gebied van het slaan van buitenlandse muntstukken versneld heeft, dit wegens het wegvallen van de financiële *incentives* voor de directie en het personeel, de strakkere administratieve structuur en het ontbreken van een prospectienetwerk. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en de hieraan verbonden transport- en bevoorradingsmoeilijkheden waren de externe oorzaken van het feit dat de Munt zich moest beperken tot de binnenlandse muntslag.

In tegenstelling tot de Eerste Wereldoorlog werden tijdens het tweede wereldconflict geen Luxemburgse munten geslagen. Het groothertogdom was namelijk geannexeerd en de Duitse bezetter had de Reichsmark als munteenheid opgelegd, zodat geen eigen Luxemburgse stukken moesten worden aangemunt. De Bank van Belgisch Congo bestelde haar muntstukken noodgedwongen eveneens bij buitenlandse munthuizen (in Philadelphia en Pretoria).

De wegdeemstering van de buitenlandse muntslag

Na de Tweede Wereldoorlog kon de buitenlandse muntslag in Brussel evenmin op het vooroorlogs peil gehandhaafd worden. De volledige vernieuwing van de Belgische muntomloop, waardoor op 5 jaar tijd bijna 500 miljoen stukken werden geslagen, en de herneming van de Luxemburgse en koloniale muntslag, vergden het maximum van de Belgische muntwerkplaatsen. Met uitzondering van de producties voor onze kolonie en voor onze partner in de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie, werden tot in het midden van de jaren zestig voor het overige slechts een miljoen Levantijnse talers geslagen, waarvan de eerste bestelling nog van vóór de Tweede Wereldoorlog dateerde.

Het werd trouwens steeds moeilijker om nieuwe buitenlandse klanten aan te trekken. De gedekoloniseerde landen verkozen immers meestal de munthuizen van hun vroegere kolonisten (vooral de Britse *Royal Mint* en de *Monnaie de Paris*), filialen van deze instellingen werden omgevormd tot nationaal munthuis (in India, Zuid-Afrika, enz.), of indien de economische toestand dit toeliet, richtten de nieuwe staten een eigen munthuis op. De Zuid-Amerikaanse landen lieten, indien ze al niet over een eigen munthof beschikten, hun muntstukken grotendeels slaan in de Noord-Amerikaanse munthuizen.

Bovendien kenden heel wat nieuwe staten een zodanig hoog inflatiepeil, dat de chartale geldhoeveelheid vaak enkel uit papiergeld bestond of zelfs helemaal vertegenwoordigd werd door stabiele buitenlandse valuta's. De politieke instabiliteit en de hyperinflatie waren de redenen waarom zelfs de muntslag voor onze vroegere kolonies beperkt bleef tot enkele geïsoleerde producties.

De post-koloniale muntslag (1960-1971)

De onafhankelijkheid van Congo op 30 juni 1960 had inderdaad een einde gemaakt aan een stuk koloniale en monetaire geschiedenis die in 1887 begon

met de uitgifte van muntstukken voor de Onafhankelijke Congostaat van koning Leopold II.

De Banque d'Émission du Rwanda et du Burundi (BÉRB) liet tussen 1960 en 1963 weliswaar nog 21 miljoen stukken slaan in Brussel, maar voortaan zouden de drie landen, die voorheen koloniale banden met België hadden (Congo, Rwanda en Burundi), nog slechts sporadisch eigen munten uitgeven. Een deel van deze muntslag werd tussen 1964 en 1971 uitgevoerd in de Belgische Munt.

Het einde van de buitenlandse muntslag

Een nietige en ietwat obscure productie van gouden en zilveren herdenkingsmunten voor Tsjaad niet te na gesproken, bleef het groothertogdom Luxemburg in de jaren 1970 de enige buitenlandse klant van de Munt. Deze muntslag beleefde in de daaropvolgende jaren weliswaar een ongekende bloei: door de intrekking van de muntbiljetten, de invoering van nieuwe denominaties en de oprichting van het *Institut Monétaire Luxembourgeois* en de hiermee gepaard gaande eenmaking van de gravures, moesten inderdaad miljoenen nieuwe muntstukken worden geslagen.

Met uitzondering van enkele FDC-jaarreeksen en een drietal herdenkingsuitgiften viel vanaf het begin van de jaren negentig ook deze muntslag weg. Alleen een samenwerking met een paar buitenlandse leveranciers van muntplaatjes leverde in die jaren nog werk op voor het buitenland (Tunesië en Ecuador).

De invoering van de euro en de ontmunting van de Belgische frank

Het wegvallen van de buitenlandse muntslag werd ruimschoots gecompenseerd door de uitgifte van Belgische herdenkingsmunten, de uitbreiding van de medailleactiviteiten, en – sinds 1998 – vooral door de productie van meer dan drie miljard euromuntstukken. De ontmuntingsoperatie, waarbij meer dan twee miljard Belgische en Luxemburgse frankstukken werden vernietigd, zorgde in die periode eveneens voor voldoende werk.

Momenteel vormt de regelmatige bevoorrading van de muntomloop en de uitgifte van herdenkingsmunten en -medailles echter een onvoldoende basis om de volledige productiecapaciteit van de Belgische muntwerkplaatsen te benutten. Hierdoor lijkt een mogelijke heropleving van de muntslag voor het buitenland niet uitgesloten.

ADMINISTRATIEVE PROCEDURE

Een muntslag voor het buitenland verliep in de periode van de verpachting van de muntfabricage (1832-1931) volgens duidelijk omschreven regels. Deze regels werden bepaald in een ministeriële nota die strikt moest worden nageleefd. Geschillen tussen de ondernemer enerzijds (de Allards) en de administratieve

overheid anderzijds (de minister van Financiën en/of de muntcommissaris) sproten vaak voort uit het niet naleven van deze regels of uit een vrije interpretatie ervan. Het is en blijft een feit dat een bedrijf runnen en een administratie leiden vaak niet compatibel zijn: allebei hebben ze nu eenmaal hun eigen spelregels die soms met elkaar in conflict raken.

Hieronder geven we een overzicht van de administratieve procedure die gepaard ging met een muntslag voor het buitenland:

1. Publicatie van een aanbesteding of aanvraag door een buitenlandse regering.
2. Voeren van onderhandelingen door de muntdirecteur (meestal via een in zijn naam opererende zakenman ter plaatse).
3. Afsluiten van een contract tussen de muntdirecteur en de buitenlandse regering (of een in hun plaats optredend handelshuis, bank of fabrikant van muntplaatjes).
4. Aan de muntcommissaris gerichte vraag van de muntdirecteur om de muntslag te mogen uitvoeren.
5. Aan de Belgische minister van Financiën gerichte brief van de muntcommissaris ter goedkeuring van deze aanvraag (of de weigering).
6. Hieraan parallel wordt via diplomatieke weg een verzoek om informatie gericht aan de Belgische minister van Buitenlandse Zaken. Deze procedurestap is nodig om de politiek-economische en eventueel militaire toestand in het desbetreffende land te evalueren.
7. De Belgische minister van Buitenlandse Zaken brengt zijn collega van Financiën op de hoogte en verzoekt hem deze muntslag te laten uitvoeren in de Belgische Munt.
8. De minister van Financiën geeft vervolgens de muntcommissaris de toelating de muntslag te laten uitvoeren (dit is de belangrijkste stap in deze procedure, want nu kan de productie eigenlijk van start gaan).
9. De muntcommissaris stelt een reglement op voor deze muntslag. Hierin worden de belangrijkste modaliteiten van het contract herhaald en worden de procedures voor het in ontvangst nemen en teruggeven van het stempelgereedschap, de verificatie van de speciën enz. vastgelegd.
Procedure voor het stempelgereedschap:
  - overhandiging van de originele matrijzen, patrijzen of tekeningen aan de muntdirecteur
  - de muntdirecteur overhandigt deze op zijn beurt aan de muntcommissaris en de controleur van de aanmunting
  - deze ambtenaren overhandigen het stempelgereedschap aan de graveur van de Munt om het te gebruiken voor de aanmaak van de werkstempels
  - teruggeven aan de muntcommissaris en controleur

- terugbezorgen van dit materiaal aan het land van herkomst of aan een door dit land aangewezen persoon of instelling (handelshuis of een munt-huis waarin de stukken verder zullen worden aangemunt).

In dit reglement werden tevens de bedragen vastgelegd die de muntdirecteur diende te betalen:

- de kosten voor de vervaardiging van de werkstempels
  - de bijdrage voor de Belgische Schatkist (een bepaald percentage of bedrag per gewicht of hoeveelheid)
  - *idem* voor het personeel van de Munt
  - de kosten voor de verificatie van de muntplaatjes en muntstukken (te betalen aan de inspecteur van het essai of aan één van zijn essayeurs). Deze verificatiekosten worden niet apart vermeld in de catalogus omdat het een relatief onbelangrijk bedrag betreft (bijvoorbeeld 2 frank per 10.000 geverifieerde stukken voor de muntslag voor Colombia in 1907).
10. Goedkeuring van dit reglement door het land dat de aanvraag tot muntslag heeft ingediend en door de muntdirecteur.

De indruk kan gewekt worden dat deze procedure verlamdend of alleszins vertragend werkte en een vlotte prospectie en afhandeling van de bestelling in de weg stond. Dit kan natuurlijk niet helemaal worden ontkend, maar toch is het zo dat bij een normale aanvraag (dus wanneer er zich geen problemen stelden met de legitimiteit van de bewuste muntslag), de minister van Financiën reeds binnen de week zijn goedkeuring hechtte aan de aangevraagde muntslag.

Het cliché van een traag en stug werkende bureaucratie klopt hier dus duidelijk niet, en alleen als er zich werkelijk wettelijke problemen dreigden voor te doen of bij een wisseling van de politieke macht in België of in het land dat de muntslag had aangevraagd, liep de procedure vertraging op of werd de aanvraag zelfs geweigerd.

ENKELE SLEUTELBEGRIPPEN

In de catalogus van de buitenlandse muntslag worden regelmatig technische begrippen en termen gebruikt die eigen zijn aan de werking van het Munthof. Hieronder worden enkele van deze sleutelbegrippen verklaard.

De standtijd

De standtijd is het aantal muntstukken dat met één stempel kan worden geslagen. De gemiddelde standtijd voor een emissie is dan het rekenkundig gemiddelde van de standtijden, voor alle (voor- + keerzijde)stempels samen.

De standtijd is vooral afhankelijk van drie factoren: de hardheid van de gebruikte metalen van de muntplaatjes, de hoogte van het reliëf van de gravures, en de kwaliteit van de gebruikte staallegering voor de muntstempels.

De verificatie van de muntspeciën

In de paragraaf die de te volgen procedure bij een buitenlandse muntslag behandelt, worden de bedragen vermeld die de muntdirecteur diende af te staan aan de Staat en het personeel, evenals het bedrag dat hij diende te betalen aan de controleur van de aanmunting voor de verificatie der muntspeciën. Deze verificatie wordt reeds vermeld in de Wet van 22 *vendémiaire* AN IV (14/X/1795) houdende organisatie van het muntwezen.

In het organiek reglement (KB 31/XII/1955) van de Munt wordt deze procedure nader omschreven. De controleur woog de geslagen muntstukken die hem door de fabricagechef werden overhandigd. Hij nam vervolgens lukraak enkele muntstukken als monster voor de controle van het gewicht en het gehalte: 1 stuk per 1.000 goudstukken, 1 stuk per 10.000 zilverstukken en 1 stuk per 20.000 stukken in onedel metaal. De controle van de legering gebeurde nadien door de inspecteur van het essai. De controleur verifieerde, op zijn verantwoordelijkheid, het gewicht, de klank, het uitzicht, de stempelafdruk en het aantal van de afgeleverde stukken. Hij verwierp de slecht bevonden stukken en liet de stempelafdrukken ervan vernietigen in zijn bijzijn. De verslagen van deze verificatie werden door de controleur bijgehouden in een register.

In recente versies van het organiek reglement wordt deze procedure niet meer in detail beschreven, maar eenvoudig als volgt geformuleerd: 'de controleur is belast met de ontvangst en de verificatie van alle metalen'.

De aanmaak van het stempelgereedschap

De buitenlandse regering of opdrachtgever overhandigde meestal een tekening of een door een beeldhouwer of graveur gemodelleerd gipsmodel. Dit gipsmodel werd verkleind op de reduceermachine van de Munt, en vervolgens werd de moedermatrijs gedupliceerd tot patrijzen en werkstempels. Deze reduceeren graveerwerken gebeurden door of onder toezicht van de hoofdgraveur van de Munt of van de fabricagechef van de muntstempels.

De munttekens

Sinds 1757 was de Brusselse Munt de enige nog operationele munt in de Zuidelijke Nederlanden. Tijdens de Franse periode werden geen muntstukken geslagen in Brussel, en het duurde tot in 1822 vooraleer daar terug munten uit de persen rolden.

Omdat zowel tijdens de Oostenrijkse (1713-1794) als tijdens de Nederlandse periode (1815-1830) nog in andere munthuizen van de respectievelijke moederlanden munten werden geslagen, droegen de in die periodes in Brussel geslagen munten een muntteken. De munten van de Oostenrijkse Nederlanden vertonen een engelenhoofdje en die van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden een letter **B** en een palmtak als muntmeestertekens van ridder de Bourgogne-Herlaer.

Omdat sinds de Belgische onafhankelijkheid de muntstukken uiteraard nog enkel in het Brussels munthof werden geslagen, werd sindsdien geen muntteken meer aangebracht. In 1960 besliste de toenmalige muntmeester, Gaston Lamquet, om opnieuw aan te knopen met de traditie om het Brusselse muntteken én een muntmeesterteken op de Belgische munten aan te brengen.

De meeste buitenlandse opdrachtgevers vroegen trouwens expliciet om geen munttekens aan te brengen. Nochtans vertonen sommige muntstukken die vanaf 1854 in de Brusselse Munt werden geslagen één of andere versie van het muntteken. Hierbij geven we een overzicht van de gebruikte munttekens.

Luxemburg: de bronzen stukken die in 1854, 1870, 1901 en 1908 werden geslagen dragen het muntteken van 's Rijks Munt in Utrecht, een mercuriusstaf, en het muntmeesterteken van de heer Van de Wall Bake, een Romeins zwaard.

Het stuk van 20 frank uit de periode 1980-1983 draagt het gehelmde hoofd van de aartsengel Michaël en een vogeltje, het muntmeesterteken van Robert Vogeleer. Het stuk van 500 frank bij de troonsbestijging van groothertog Henri uit het jaar 2000 draagt ditzelfde muntteken van Brussel en het muntmeesterteken van Romain Coenen, een weegschaal.

Italië: **QM**, als merk van de opdrachtgever en fabrikant van de muntplaatjes, *Oeschger, Mesdach & Cie*

Zwitserland: de letter **B** gevolgd door een punt.

Roemenië: de stukken van 50 bani, 1 en 2 lei uit de periode 1872-1876 dragen om een onduidelijke reden de versie van het engelenhoofdje (☺) dat tijdens de Oostenrijkse periode werd gebruikt!

Rusland: twee sterretjes op de muntrand.

Frankrijk: een B in een cirkeltje (ⓑ).

De munten die geslagen werden voor *Burundi*, *Congo* en *Rwanda* dragen het gehelmde hoofd van de aartsengel Michaël en het muntmeesterteken van Robert Vogeleer, een gestileerde vogel.

TIJDLIJN

1713	Begin Oostenrijkse periode
1757	Brussels Munthof is het enige in de Zuidelijke Nederlanden
1789	Franse Revolutie
1790-1791	Verenigde Nederlandse Staten (<i>États Belges Unis</i>)
1790-1794	Frans-Oostenrijkse oorlogen
1794-1815	Franse periode – Invoering Franse frank en sluiting Brussels Munthof
1803	Invoering <i>franc [de] germinal</i>

- 1815 Slag bij Waterloo – Congres van Wenen
 1815-1830 Verenigd Koninkrijk der Nederlanden
 1822 Heropening Brussels Munthof aan het huidige Muntplein
 1830 Belgische onafhankelijkheid
 1832 Eerste Belgische Muntwet – Aanstelling van P.J. Braemt tot hoofdgraveur en Charles de Brouckère tot muntdirecteur
 1846 Begin van het beheer door de Allard-dynastie (Josse Allard I)
 1848 Opheffing Muntcommissie
 1850 Goudloze periode en oprichting Nationale Bank van België
 1854 Eerste officiële buitenlandse muntslag
 1860 De eerste munten in koper nikkel
 1860 Benoeming Léopold Wiener tot hoofdgraveur
 1865 Oprichting Latijnse Muntunie
 1870-1871 Frans-Duitse oorlog
 1876 Opschorting aanmunting zilverstukken van 5 frank
 1878 Alphonse Allard volgt zijn vader op aan het hoofd van de Munt
 1880 Opening Munthof in Sint-Gillis (*zie foto pag. 16*)
 1885 Stichting Congo-Vrijstaat
 1891 Opzegging overeenkomst tussen Staat en Alphonse Allard
 1894 Josse Allard II volgt zijn oom op – Alphonse Michaux benoemd tot fabricagechef van de muntstempels
 1901 Eerste Europese muntstukken met middengaasje
 1908 Congo wordt een Belgische kolonie
 1914 Uitbreken Eerste Wereldoorlog
 1922 Uitgifte van nikkelen muntpenningbons en oprichting Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
 1926 Opzegging Latijnse Muntunie, muntstabilisatie en invoering van de belga
 1931 Einde muntverpachting en begin staatsbeheer
 1935 Devaluatie en afsluiten Belgisch-Luxemburgs monetair verdrag
 1940 Uitbreken Tweede Wereldoorlog
 1944 Verdragen van Bretton Woods en Benelux
 1946 Formele opheffing van de belga – Invoering militair geld
 1948 Invoering nieuwe muntenreeks
 1957 Vastlegging Muntstatuut en formele ontmunting goudstukken
 1960 Onafhankelijkheid Congo en herinvoering van de munttekens
 1962 Onafhankelijkheid Rwanda en Burundi
 1969 Toekenning titel Koninklijke Munt van België
 1976 Nieuw Muntgebouw aan de Pachecolaan (*zie foto pag. 16*)
 1979 Ontmunting laatste zilveren circulatiestukken
 1987 Eerste ECU-munten
 1989 Definitief einde dubbele omloop muntbiljetten en -stukken
 1999-2002 Invoering EURO
 2005 Definitieve ontmunting Belgische frankstukken

Het Munthof in Sint-Gillis (Brussel) omstreeks 1900

De huidige Koninklijke Munt van België (Pachecolaan in Brussel)

CATALOGUS VAN DE IN DE BRUSSELSE MUNT GESLAGEN MUNTSTUKKEN VOOR HET BUITENLAND

I. ARENBERG

NA DE SLUITING VAN DE BRUGSE EN ANTWERPSE MUNTHUIZEN IN 1754 EN 1758 werd de Muntslag voor de Oostenrijkse Nederlanden gecentraliseerd in Brussel. Daar werden onder leiding van de muntmeester Jean-Joseph Wouters en de hoofdgraveur Theodoor Van Berckel ook munten geslagen voor het hertogdom Luxemburg, en in 1790 voor de confederatie van de *Vereenigde Nederlandsche Staeten (États Belghiques Unis)*, maar deze producties kunnen niet tot de buitenlandse muntslag worden gerekend.

In 1785 werden echter zilverstukken voor het hertogdom Arenberg geslagen, en aangezien dit Duits gebied niet tot de Oostenrijkse Nederlanden behoorde maar rechtstreeks onder leenheerschappij van de keizer van het Heilig Roomse Rijk viel, kan deze productie wel als een buitenlandse muntslag worden aanzien.

1. Het hertogdom Arenberg

Het hertogdom Arenberg (*ook Arenberg gespeld*) bevond zich in de buurt van de huidige Nürburgring, en het was vernoemd naar het gelijknamig dorp, waar zich tevens het stamslot bevond. In 1645 werd het gebied verheven tot de rang van hertogdom. Het omvatte, naast het eigenlijke kerngebied met een oppervlakte van amper 90 km² en slechts 2.300 inwoners, nog een aantal heerlijkheden zoals Schleiden, Kommern en Kerpen.

De hertogen van Arenberg hadden echter vanaf de 15de eeuw uitgestrekte gebieden verworven in de Nederlanden en in Frankrijk. Tot deze gebieden behoorden o.a. het hertogdom Aarschot, landbouwgronden en bossen in Henegouwen en Noord-Frankrijk, uitgestrekte poldergebieden op de linker Schelde-oever, en diverse mijnconcessies rond Charleroi en Valenciennes. Hierdoor was de adellijke familie Arenberg op het einde van de 18de eeuw uitgegroeid tot één van de machtigste en rijkste van West-Europa.

De hertogen brachten de zomer meestal door op hun kastelen in Heverlee en Edingen, terwijl ze de winter doorbrachten in hun paleis in Brussel (het huidige Egmontpaleis). Het bestuur van het onbeduidende hertogdom werd overgelaten aan een stadhouder. De hertogen waren omwille van hun soevereiniteit over dit *Reichsfreie* hertogdom echter verzekerd van een zetel in de Rijksdag van het Heilig Roomse Rijk, en bovendien waren ze gemachtigd munten uit te geven.

Het 'oude' hertogdom Arenberg werd in 1801 door de Fransen geannexeerd, en in ruil voor dit verlies werd op de rechter Rijnsoever een 'nieuw' hertogdom opgericht dat bestond uit gesecculariseerde kerkelijke vorstendommen, zoals het

graafschap Recklinghausen, het prinsdom Meppen en de heerlijkheid Dülmen. Dit nieuwe hertogdom was veel groter dan het oude en telde meer dan 100.000 inwoners. In 1815 werd het opgedeeld onder Pruisen en Hannover, en verloren de hertogen van Arenberg hun territoriale soevereiniteit.

2. Een Konventionsthaler uit 1785

Slechts drie vorsten van Arenberg hebben gebruik gemaakt van hun muntrecht: Margaretha van der Marck van Arenberg (1527-1599, *soevereine gravin vanaf 1576*) en de hertogen Karel Eugenius (1633-1681, *tweede soevereine hertog vanaf 1674*) en Lodewijk Engelbert (1750-1820). Het is de muntslag van een prachtige Konventionsthaler uit 1785, met beeldenaar van deze laatste hertog, die hier wordt behandeld.

De Konventionsthaler was een zilveren standaardmunt van het Heilig Roomse Rijk, die in 1754 werd ingevoerd. Hij had een massa van 1/10 van een Keulse mark zuiver zilver (ongeveer 23,38 g) en werd vooral gebruikt in de zuidelijke staten van het Rijk. Diverse munten zoals de Reichsthaler, de gulden (1/20 van een Keulse mark), de groschen, de pfennig en de heller waren onderverdelingen van de Konventionsthaler. In 1837 werd binnen de Duitse Bond een tolunie (de *Zollverein*) opgericht en werd de Konventionsthaler als rekenmunt vervangen door de in 60 kruizer onderverdeelde gulden, die 1/24,5 deel van een mark zilver bevatte.

Het archief van de Munt vermeldt niets over de productie in 1785 van zilveren thalers voor het Hertogdom Arenberg; een matrijs en een muntstempel van de keerzijde zijn de enige getuigen van deze productie. Wat deze muntslag betreft moeten we het dus stellen met een paar uitgegeven bronnen zoals de werken van De Witte en Neu.

Hierin wordt wel een brief van 10 mei 1785 aangehaald waarin de graveur-generaal Theodoor Van Berckel de toelating vraagt om de stempels te vervaardigen, en hij ook nog stukken van 1 dukaat en 1/2 thaler vermeldt. Waarschijnlijk werden deze laatste stukken evenwel nooit geslagen, want de stempels bevinden zich niet in de collectie van de Munt, en het Arenberg-archief maakt evenmin melding van zulke stukken.

TECHNISCHE KENMERKEN

Diameter	42 mm
Massa	27,7 g
Legering	Ag 845
Jaartal	1785
Referentie	Neu 34
BMB	31.ARE.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A_V De beeldenaar van hertog Lodewijk Engelbert van Arenberg, naar rechts gekeerd, omringd door het omschrift **LVD·ENG·D·G·DVX·ARENBERGAE·S·R·I·P·** (LUDOVICUS ENGELBERTUS DEI GRATIA DUX ARENBERGAE SACRI ROMANI IMPERII PRINCEPS, of in vertaling, *LODEWIJK ENGELBERT, BIJ DE GRATIE GODS, HERTOG VAN ARENBERG, PRINS VAN HET HEILIG ROOMSE RIJK*).
- R_V Op een hermelijnen mantel waarboven een hertogskroon, een door een leeuw en een griffoen vastgehouden wapenschild met drie mispelbladeren, omringd door het jaartal 17/85 en het inschrift **X·EINE · MARCK · F ·***

3. Lodewijk Engelbert van Arenberg, de blinde hertog

Lodewijk Engelbert werd geboren in Brussel op 3 augustus 1750 en was van 1778 tot 1801 de zesde hertog van Arenberg. Op 24-jarige leeftijd werd hij blind door een jachtongeval, en bijgevolg was een militaire carrière uitgesloten. Hierdoor ging hij zich meer toeleggen op politiek, natuurwetenschappen, kunst en muziek. Hij had zitting in de Rijksdag en in de provinciale Staten van Brabant en Henegouwen, waar hij ook de functie van grootbaljuw uitoefende. Lodewijk Engelbert werd na zijn rehabilitatie door de Franse overheid zelfs benoemd tot senator en graaf van het Franse keizerrijk. Na 1815 trok hij zich terug in de Zuidelijke Nederlanden, waar hij overleed op 7 maart 1820.

4. Theodoor Van Berckel

Geboren in 's Hertogenbosch op 21 april 1739 als zoon van een juwelier-goudsmid. Hij werd op 2 oktober 1776 benoemd tot graveur-generaal van de Oostenrijkse Nederlanden, als opvolger van Jacob Roettiers, en graveerde o.a. de medailles voor de troonsbestijging van de keizers Jozef II, Leopold II en Frans II, alsook diverse penningen en gelegheidsmedailles.

---

* Het inschrift **X·EINE MARCK·F·** betekent dat de massa in zuiver (*fijn*) zilver, vervat in 10 van deze stukken, gelijk is aan 1 mark. Het gaat in dit geval om een Keulse mark van ca. 233,85 g.

Hij modelleerde en graveerde de beeldenaars voor de munten van de Oostenrijkse Nederlanden van Maria-Theresia en de drie hiervoor genoemde keizers. De gravure van de reeks muntstukken voor de Verenigde Nederlandse Staten uit 1790 wordt door velen beschouwd als zijn meesterwerk. Na de definitieve machtsovername door de Fransen in 1794 vluchtte hij naar Wenen, waar hij in 1798 werd benoemd tot hoofdgraveur. In 1803 werd hij op rust gesteld nadat hij bijna blind was geworden. Daarna keerde hij terug naar zijn geboortestad, waar hij op 19 september 1808 overleed.

BIBLIOGRAFIE

- *Die Münzen und Medaillen des Herzogtums und des herzoglichen Hauses Arenberg* (Heinrich NEU, Bonn 1959)
- *De blinde hertog Louis Engelbert van Arenberg en zijn tijd* (Gemeentekrediet, Brussel 1996)
- *Théodore van Berckel, graveur général des monnaies des Pays-Bas autrichiens* (X. DUQUENNE, Revue BNB, juin 1972)
- *Gazette Numismatique VII, 1902-1903, p. 67*
- *Le graveur Théodore-Victor Van Berckel – Essai d’un catalogue de son œuvre* (A. DE WITTE, Leuven 1909)
- *Catalogus van Patrijzen & Matrijzen ...*, p. 418 (J. LALLEMAND, J. LIPPENS, M. THIRION & A. VAN KEYMEULEN, KMB, 1977)
- www.arenbergcenter.com

II. BASKENLAND (EUKADI)

SPAANS BASKENLAND VALT SAMEN MET DE DRIE NOORDWESTELIJKE PROVINCIËS Vizcaya (hfst. Bilbao), Guipúzcoa (hfst. San Sebastián) en Álava (hfst. Vitoria). Soms wordt ook de grotere provincie Navarra tot het Baskenland gerekend.

In de Spaanse Burgeroorlog koos de regering van het Baskenland (*Gobierno de Euzkadi*), onder leiding van José Aguirre, toch de zijde van de Republikeinen, alhoewel ze ideologisch niet bij hen aanleunde. Op 7 oktober 1936 werd dan de onafhankelijkheid uitgeroepen.

Nadat de nationalistenvan generaal Franco, die opkwamen voor de Spaanse eenheid, de Basken in een felle strijd hadden verslagen (cf. het bombardement van de historische hoofdstad Guernica), werd de autonomie op 19 juni 1937 ingetrokken.

1. Een unieke muntslag voor een efemere staat

In deze kortstondige periode plaatste de Baskische regering (*Gobierno Autónomo de Euzkadi – Euzkadi'ko Jaurlaritza*), bij monde van de voorzitter van hun vertegenwoordiging in Parijs, Rafaël Picavea, een bestelling bij de Munt in Brussel van 6 miljoen stukken van 1 peseta en 2 miljoen stukken van 2 pesetas.

Het Belgische Munthuis bekam deze opdracht, na in concurrentie te zijn geweest met de *Monnaie de Paris*.

De ontwerpen zijn van de hand van Armand Bonnetain, en de productiestempels werden vervaardigd in het atelier van de toenmalige chef van de graveerdienst, Alexandre Everaerts. Voor dit werk kon hij een beroep doen op drie muntarbeiders. De vergoeding van de door hen gepresteerde overuren bedroeg 447,50 frank.

De muntplaatjes werden vervaardigd in de *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège* in Chênée.

De muntslag werd uitgevoerd in zeven weken (januari-februari 1937), voor de prijs van 2.125.000 frank, waarvan de helft vooraf werd betaald en het saldo na levering.

Deze levering gebeurde in twee keer. Het grootste gedeelte van de 2 pesetasstukken (10 ton) werd op 11 februari 1937 per trein tot Toulouse vervoerd, en de rest werd op 8 maart 1937 via Antwerpen naar Bilbao verscheept. In totaal werden 24.074 kg stukken van 1 peseta en 16.047 kg stukken van 2 pesetas geproduceerd.

Volgens bepaalde bronnen werden de 130 kisten op de boot in beslag genomen door de troepen van Franco, maar niettemin verklaarde de heer Picavea in een brief van 6 mei 1937 zeer tevreden te zijn over de uitvoering van de bestelling!

Het lag in de bedoeling dat nog meer stukken van 1 en 2 peseta en een stuk van 5 pesetas, met nieuwe door A. Bonnetain ontworpen gravures, zouden worden besteld, doch de nederlaag van de Republikeinen heeft dit belet.

Deze twee stukken blijven dus de enige monetaire getuigen van de moderne Baskische geschiedenis.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 peseta	2 pesetas
Diameter	22 mm	26 mm
Massa	4 g	8 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld
Slagaantal	2.000.000	2.000.000
Jaartal	1937	1937
Referentie	Y·1 KM·1	Y·2 KM·2
BMB	22.EUZ.01	22.EUZ.02

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- Aγ Binnen een parelrand, een naar rechts gekeerde beeldenaar van een vrouw met Frygische muts op het hoofd, allegorische voorstelling van de vrijheid (*Libertas*), omringd door de tekst · **GOBIERNO · DE · EUZKADI** ·. In de af-sneede, de gestileerde initialen van de kunstenaar ⊕.
- Rγ Binnen een parelrand, de waarde aanduiding **1 PESETA** of **2 PESETAS**, boven het onderstreepte jaartal **1937**, alles omringd door een lauwerkrans.

2. Onderwerp

De Frygische muts is een zacht kegelvormig hoofddeksel waarvan de top naar voren wijst en weer wat naar beneden valt. Deze muts werd oorspronkelijk door de inwoners van Frygië (Klein-Azië) gedragen, maar in het Romeinse Rijk werd ze gedragen door vrijgelaten slaven. Dit gebruik ligt aan de oorsprong ervan als symbool van de vrijheid.

In de moderne tijden werd de Frygische muts gedragen door de Jacobijnen tijdens de Franse Revolutie en door de Amerikaanse Onafhankelijkheidsstrijders. Tot op heden wordt het nationale symbool van Frankrijk, Marianne, afgebeeld met de Frygische muts.

3. Epiloog

De Belgische Munt onderhield niet alleen goede relaties met de Baskische regering, maar ook met de Spaanse (Republikeinse). Dit moge blijken uit het feit dat de Munt in het voorjaar van 1937 nog inging op twee offerteaanvragen van de Spaanse regering, en hierbij zelfs de muntslag voor de Baskische regering als referentie gebruikte!

Omdat het leger van generaal Franco steeds verder oprukte naar Madrid, had de Spaanse Republikeinse regering zich in Valencia gevestigd. Het was vanuit deze stad dat een offerteaanvraag werd uitgeschreven voor de aanmaak van aluminiumbronzen stukken van 1 en 2 peseta. De Munt stelde wegens slechte ervaringen met deze legering andere legeringen voor, maar hierop werd niet ingegaan.

Een tweede dossier nam heel wat concretere vormen aan, want op 12 maart 1937 diende de muntmeester, Hector Verhaeghe, een offerte in voor het slaan van

200.000 stukken van 1 peseta van 4 gram en 300.000 stukken van 2 pesetas van 8 gram in zuiver nikkel, voor de som van 169.000 frank. Deze offerte was gericht aan de provinciale republikeinse regering van Santander, Palencia en Burgos.

Ondertussen had de Spaanse regering echter een noedmunt opgericht in Castellón de la Plana, waar deze muntslagen vervolgens plaatsvonden. Na de Spaanse burgeroorlog, die gewonnen werd door de Nationalisten van Franco, werd de *Casa de Moneda* in Madrid opnieuw in bedrijf gesteld, en kwam er een einde aan de monetaire chaos van de dertiger jaren.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/19 en 20*
- *Munt Info N° 21*
- *De Peseta (L. PALLEMANS in JEGMP 1994)*
- *Revue de Nickel (Sept.-Oct. 1939, p. 152)*
- *Historia de la peseta (José Maria ALEDON, Real Casa de la Moneda, Madrid 2002)*

III. BRAZILIË

DIT GROOTSTE ZUID-AMERIKAANS LAND WERD IN 1530 EEN PORTUGESE KOLONIE. De Portugese koning verbleef sinds 1807 in Brazilië, dat vanaf 1815 een dubbelmonarchie vormde met het moederland. De koning keerde in 1821 echter terug naar Portugal, en zijn zoon Dom Pedro I werd in 1822 keizer van het onafhankelijke Brazilië.

In 1831 werd hij opgevolgd door zijn zoon Pedro II. Deze werd in 1889 afgezet en vervolgens werd de republiek uitgeroepen. Brazilië brak monetair definitief met Portugal door in 1846 de milréis in te voeren als munteenheid. Deze milréis had aanvankelijk een waarde van 27 pence (= 27/240 van een Brits pond); maar na het uitroepen van de republiek in 1889 maakte Brazilië een onstabiele periode door, ook op monetair vlak, waarbij de milréis aan hevige schommelingen onderhevig was (en zelfs zakte tot het niveau van *ca.* 5 1/2 pence), vooreerst tegen 1910 te kunnen worden gestabiliseerd op 15 à 16 pence.

In de tweede helft van de 19de eeuw werd een nieuw Munthof gebouwd in Rio de Janeiro, maar niettemin moest de Braziliaanse regering regelmatig een beroep doen op buitenlandse munthuizen.

1. Muntslag voor het keizerrijk Brazilië

De eerste monetaire samenwerking tussen de Brusselse Munt en het keizerrijk Brazilië dateert uit het jaar 1863. In dat jaar werden inderdaad proefslagen voor stukken van 20 en 40 réis uitgevoerd. Deze dragen op de voorzijde het inschrift

ENSAIO MONETARIO, het jaartal 1863 en de titulatuur van de keizer. De keerzijde van deze proeven draagt het gekroonde wapenschild binnen een krans gevormd door twee lauwertakken en de nominale waarde. Het stempelgereedschap voor deze stukken bevindt zich in de verzameling van de Munt.

Het zou echter nog vijf jaar duren vooraleer deze proeven resulteerden in een effectieve muntslag.

a) Bestelling van bronzen stukken in 1869

Op 19 december 1868 werd een contract gesloten tussen de zaakgelastigde van de Braziliaanse regering in Londen, Joao José de Rosario, en de firma *James Watt & Co.*, voor de levering van 1.000 ton bronzen muntstukken van 10 en 20 réis. Aanvankelijk was het de bedoeling om de muntplaatjes in de Braziliaanse Munt te laten slaan, maar reeds in februari 1869 werd Josse Allard door de Rosario aangezocht om ze in het Munthof in Brussel te vervaardigen. De Belgische minister van Financiën verleende op 22 februari 1869 zijn goedkeuring aan deze muntslag.

Het contract tussen Allard en de Rosario betrof 950 ton muntstukken (1/3 in stukken van 10 réis en 2/3 in stukken van 20 réis), met optie op een uitbreiding tot niet minder dan 4.000 ton!

De prijs die Allard had bedongen bedroeg 34 pence/kg, waarvan 29 1/2 pence voor het metaal en de transformatie in muntplaatjes. De facturen dienden betaald te worden aan het Londens filiaal van de *Banque Allard*.

Na uitvoerige tests in het Londense laboratorium *Johnson & Sons* werden de door *James Watt & Co.* in de *Soho Foundry* in Birmingham gefabriceerde muntplaatjes aangeleverd van 15 februari tot 22 november 1869.

De muntstempels werden vervaardigd door Léopold Wiener op basis van de door de Braziliaanse regering op 26 maart 1869 geleverde matrijzen en patrijzen. Voor dit werk ontving hij 14 f/stempelpaar voor de stukken van 20 réis en 12 f/stempelpaar voor de stukken van 10 réis, waarbij wel werd bepaald dat minimaal 50.000 stukken per stempelpaar moesten worden geslagen.

De fabricage liep van april 1869 tot 15 januari 1870 en werd uitgevoerd in een drieploegenstelsel. De eerste stukken van deze productie werden geleverd vanaf mei 1869, en werden vanuit Antwerpen verscheept naar Rio de Janeiro met de rederij *Tait & Co.*

Ter gelegenheid van deze muntslag brachten zowel de ambassadeur ridder de Britto als keizer Pedro II in 1869 resp. 1870 een bezoek aan de Brusselse Munt. Telkens werd voor deze gelegenheid een speciale bezoekerspenning geslagen (zie *Encyclopedie, Deel 2, Hoofdstuk 9.8, V3 en V5*).

In het licht van de tot dan bereikte productiecijfers, was de muntslag voor Brazilië in 1869 een heus huzarenstuk, en het zou nog tot in 1925 duren voor-
leer de totale jaarproductie van de Munt opnieuw dergelijke niveaus haalde.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	10 réis	20 réis
Diameter	20 mm	25 mm
Massa	3,50 g	7 g
Standtijd	77.546	89.420
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Cu 95 Sn 4 Zn 1
Slagaantal	1869 89.603.926	1869 90.359.844
Referentie	KM-473 Craig 169	KM-474 Craig 170
BMB	03.BRA.01	03.BRA.02

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A_V Binnen een parelrand, de beeldenaar van Keizer Pedro II, naar rechts gekeerd, omgeven door het omschrift **PETRUS II D.G.C.IMP. – ET PERP. BRAS.DEF.** (*PETRUS II, DEI GRATIA CONSTITUTIONALIS IMPERATOR ET PERPETUUS BRASILLÆ DEFENSOR = PETER II, BIJ DE GRATIE GODS, VOOR HET LEVEN GRONDWETTELIJK KEIZER EN VERDEDIGER VAN BRAZILIË*) en het jaartal. In de afsnede, de initialen van de graveur **C.L.**
- R_V Binnen een parelrand, het door een keizerskroon getopt wapenschild, omgeven door de twee componenten van de waarde aanduiding **10** of **20 R_z**.

Christian Lüster

Deense graveur, geboren op 30 mei 1822. In 1849 werd hij tot 8 jaar gevangenisstraf veroordeeld wegens zijn aandeel in een valmunterij-affaire. Hij werd echter reeds in 1852 vrijgelaten en op voorspraak van de graveur van de Deense Munt in 1855 tewerkgesteld in de Keizerlijke Munt in Rio de Janeiro. Daar werd hij in 1863 tot graveur benoemd en in 1869 zelfs tot hoofdgraveur. Hij stierf op 17 mei 1871.

b) Bestelling van kopernikkelen stukken in 1872

Deze muntslag bracht een reeds lang sluimerend conflict tussen enerzijds, de muntdirecteur de heer Josse Allard, en anderzijds, de muntcommissaris, Jean Servais Stas, aan de oppervlakte.

De muntdirecteur had, in samenwerking met zijn agent in Rio de Janeiro, de Antwerpse zakenman Edward Pecher, rechtstreeks onderhandeld met de Braziliaanse regering voor een levering van 100 ton kopernikkelen muntstukken. De Braziliaanse ambassadeur ridder de Britto had echter via Stas de opdracht willen gunnen aan de firma *Oeschger, Mesdach & Cie*, die blijkbaar een gunstiger prijs had ingediend.

De Braziliaanse regering had in Rio toch een contract met Allard gesloten voor de levering van 100 à 500 ton kopernikkelen stukken van 100 en 200 réis. De vraag om deze muntslag in Brussel te mogen uitvoeren onder controle van de Administratie van de Munt werd prompt door Stas geweigerd. Allard replieerde hierop dat gezien het stopzetten van de aanmuntning van goudstukken en de geringe hoeveelheid zilverstukken die dat jaar in opdracht van de Nationale Bank diende te worden geslagen, de Munt binnen de drie weken zonder werk dreigde te vallen.

Hij richtte zich met deze argumenten rechtstreeks tot de minister van Financiën, waarbij hij tevens het belang van discrete onderhandelingen benadrukte die het niet mogelijk maakten om telkens een voorafgaande ministeriële goedkeuring aan te vragen. Vervolgens vroeg hij Stas op een sarcastische wijze om zijn richtlijnen mede te delen voor onderhandelingen met Rusland en een niet nader genoemd land.

De nieuwe minister van Financiën, de katholiek Victor Jacobs, was evenwel geneigd om zijn ambtenaar te volgen, en bijgevolg legde Allard zich op 12 mei 1871 neer bij het standpunt van Stas. Hij wees er echter op dat het opstarten van de onderhandelingen met de nieuwe Braziliaanse minister van Financiën zeker zou leiden tot de toewijzing van de opdracht aan *James Watt & Co*. Stas toonde zich echter onvermurwbaar en bleef bij zijn standpunt dat Allard geen onderhandelingen met buitenlandse regeringen mocht voeren zonder voorafgaande ministeriële goedkeuring.

Ondanks deze verdragingsmanoeuvres kon op 21 september 1871 toch het definitieve contract worden ondertekend tussen de Braziliaanse regering (bij monde van de Britto) en Allard! De hierin bedongen prijzen bedroegen 6,8178 f/kg voor de stukken van 200 réis en 6,9478 f/kg voor de stukken van 100 réis. De totale hoeveelheid van 100 ton moest binnen de vijf maanden worden geleverd, en het contract voorzag tevens de mogelijkheid van uitbreiding tot 500 ton te vervaardigen muntstukken. Ditmaal gaf minister Jacobs wel zijn goedkeuring.

Het originele stempelgereedschap werd geleverd in de loop van de maand december 1871. Léopold Wiener vervaardigde de muntstempels tegen de prijs van 8 c/kg voor de stukken van 100 réis en van 6,5 c/kg voor de stukken van 200 réis.

Omdat een gedeelte van de muntplaatjes moest worden ingevoerd vanuit Frankrijk, en wegens ernstige bevoorradingsmoeilijkheden, duurde het toch nog een hele tijd vooraleer de productie werd opgestart. Bovendien diende de heer Stas tijdens deze productie zijn ontslag in en werd hij vervangen door Adolphe Saintelette. Uiteindelijk zou deze muntslag slechts in mei 1873 worden afgesloten. Deze moeilijkheden waren er de oorzaak van dat dit contract beperkt bleef tot de oorspronkelijke hoeveelheid van 100 ton.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	100 réis	200 réis
Diameter	27 mm	32 mm
Massa	10 g	15 g
Standtijd	30.075	20.594
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Slagaantal	1871 6.000.000	1871 2.666.988
Referentie	KM-477 Craig 173	KM-478 Craig 174
BMB	03.BRA.03	03.BRA.04

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A_γ Het tussen twee samengebonden takken van een koffie- en een tabaksplant geplaatst en door een keizerskroon getopt wapenschild; bovenaan, het omschrift **IMPERIO DO BRAZIL**; onderaan **★ 1871 ★**

R_γ De waarde aanduiding **100** of **200** **RÉIS**, omgeven door het omschrift **DECRETO N° 1817 DE 3 DE SETEMBRO DE 1870 ★**

2. Muntslag voor de republiek van de Verenigde Staten van Brazilië

Ten gevolge van een openbare aanbesteding voor het slaan van kopernikkelen stukken werd de Duitse firma *Basse & Selve* uit Altena door de Braziliaanse regering belast met de productie van 315 ton stukken van 400 réis, 480 ton stukken van 200 réis en 375 ton stukken van 100 réis.

Omdat de stukken binnen een relatief korte termijn moesten worden geleverd, werd deze opdracht opgesplitst en ging een gedeelte naar het Belgische Munt-hof. Op 12 augustus 1901 vroeg de heer Allard de ministeriële toestemming tot het slaan van 78,75 ton stukken van 400 réis, 120 ton stukken van 200 réis en 93,75 ton stukken van 100 réis. Deze toestemming werd reeds vijf dagen later verleend. De munthuizen van Parijs, Birmingham en Wenen verkregen ook elk een gedeelte van deze productie.

Een gedeelte van de muntplaatjes werd geleverd door de firma *Basse & Selve*. Deze firma zou later evolueren tot de *Vereinigde Deutsche Metallwerke*, die in de twintigste eeuw uitgroeide tot een belangrijke Europese leverancier van muntplaatjes.

Alphonse Michaux vervaardigde de muntstempels. De samenwerking tussen Josse Allard en de sinds 1899 in dienst getreden nieuwe muntcommissaris, Charles Legrelle, vlotte blijkbaar zeer goed, en behoudens enkele problemen met de muntplaatjes die moesten hergereinigd worden – bij de aanvang van de fabricage werden zelfs 700.000 stukken afgekeurd – verliep deze productie dan ook vlekkeloos. Zij werd uitgevoerd van september 1901 tot maart 1902.

Op 11 maart 1902 werd het stempelgereedschap terugbezorgd aan de heer Pedro Luis Soares, speciaal afgevaardigde van de Braziliaanse regering bij de Munt. Op een schuchtere poging in 1937 na om een bestelling binnen te halen, was dit meteen ook de laatste samenwerking tussen de Belgische Munt en Brazilië.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	100 réis	200 réis	400 réis
Diameter	21 mm	25 mm	30 mm
Massa	5 g	8 g	12 g
Standtijd	70.132	49.739	35.862
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Jaartal	1901	1901	1901
Slagaantal	18.750.000	15.000.000	6.562.500
Referentie	KM·503	KM·504	KM·505
BMB	03.BRA.05	03.BRA.06	03.BRA.07

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A₇ Binnen een parelrand, een vrouwenhoofd (*Libertas*), naar rechts gekeerd, omgeven door 21 sterretjes (één per bondsstaat). Onderaan de gestileerde initialen van de kunstenaar P (Paulin Tasset).
- R₇ Binnen een parelrand, het nieuw republikeins wapenschild, geplaatst onder de nominale waarde 100 of 200 of 400 RÉIS en boven het jaartal MCM, omgeven door het omschrift **REPUBLICA DOS ESTADOS UNIDOS DO •BRASIL•**

Ernest Paulin Tasset (Parijs 15/XI/1839-1919)

Studeerde aan de *École des Beaux-Arts* in Parijs. Begon zijn medailleactiviteiten in 1869. Bekende medailles van zijn hand dragen de beeldenaar van president MacMahon en paus Leo X.

3. Onderwerp

Dom Pedro II van Alcantara, uit het geslacht Bragança-Bourbon, werd geboren in Rio de Janeiro op 2 december 1825. Hij verloor zijn beide ouders (keizer Pedro I en Maria Leopoldine van Oostenrijk) toen hij nog zeer jong was, en in 1831 werd hij op 6-jarige leeftijd tot tweede keizer van Brazilië gekroond. Hij was getrouwd met Theresia (1822-1889), dochter van koning Frans I der Beide Siciliën. In 1889 werd hij door het Braziliaanse leger afgezet, waarop vervolgens de republiek werd uitgeroepen. Hij stierf in Parijs op 5 december 1891.

4. Epiloog

Sindsdien worden de meeste Braziliaanse muntstukken vervaardigd in de nationale Munt in Rio de Janeiro. Deze *Casa da Moeda* is sinds 1983 ondergebracht in een modern gebouw in de westelijke voorstad Santa Cruz.

In 1942 werd de milréis vervangen door de cruzeiro. Wegens een hoog inflatiepeil werden meerdere munthervormingen doorgevoerd (in 1967, 1986, 1989, 1990 en in 1993). In de hoop de inflatie eindelijk een halt toe te roepen werd in

1994 tenslotte de reals (mv. real) ingevoerd die aan de Amerikaanse dollar werd gelinkt. Ondertussen is deze munteenheid echter ook weer minder dan een halve dollar waard!

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/2*
- *Catalogo de moedas brasileiras de 1643-1976 (Santos LEITAO & Cie, Rio de Janeiro 1977)*
- www.gladsaxegymnasium.dk

IV. BULGARIJE

NA MEER DAN VIER EEUWEN EEN DEEL VAN HET OTTOMAANSE RIJK TE ZIJN geweest, werd Bulgarije – bij de gratie van de toenmalige Europese mogendheden – in 1878 een semi-onafhankelijk prinsdom. Naar analogie van de muntwetgeving van de Latijnse Muntunie werd een bimetalliek monetair systeem ingevoerd met 1 lev onderverdeeld in 100 stotinki. De lev had dezelfde intrinsieke waarde als de Franse of Belgische frank, althans tot aan Wereldoorlog I; nadien onderging hij – zoals de munten van nagenoeg alle landen die in de oorlog waren betrokken geweest – een sterke waardevermindering, en hij kon pas in 1928 worden gestabiliseerd op amper 3,75% van zijn oorspronkelijke waarde.

De Duitse prins Alexander van Battenberg werd verkozen als eerste vorst, en in die hoedanigheid kondigde hij op 8 september 1885 de eenmaking af van zijn prinsdom Bulgarije met de nog Ottomaans gebleven provincie Oost-Roemelië.

Prins Alexander I werd echter reeds het daaropvolgend jaar onttroond en vervangen door een achterneef van onze koning, prins Ferdinand van Saksen-Coburg, die in 1908 zou worden gekroond tot koning (tsaar) van een volledig onafhankelijk koninkrijk.

1. De Muntslag van 1888

De eerste Bulgaarse pasmunten werden in 1881 geslagen bij de *Heaton Mint* in Birmingham, terwijl de eerste zilverstukken in de Russische Keizerlijke Munt van Sint-Petersburg werden vervaardigd.

In toepassing van de wet (*oekaze*) van 16/28 september 1887 en van het lastenboek van 27 november/9 december 1887, werd op datum van 29 maart 1888 een contract gesloten tussen de Bulgaarse regering en de Oostenrijkse handelsbank *A.H. Elias* voor de levering van 5 miljoen stukken van 20 stotinki, 10 miljoen stukken van 10 stotinki, 14 miljoen stukken van 5 stotinki en 12 miljoen stukken van 2 1/2 stotinki. Reeds op 5 april 1888 bekwam de muntdirecteur Josse Allard de toestemming van de minister van Financiën om deze hoeveelheden voor rekening van voormelde bank te slaan.

De patrijzen en werkstempels werden vervaardigd door Léopold Wiener aan de hand van de door de Bulgaarse overheid geleverde moederstempels. De productie van de vier denominaties startte in oktober 1888, en werd beëindigd in februari 1889. De winst voor de Schatkist beliep 7.881,30 frank (0,06 f/kg), terwijl 3.940,65 frank (0,03 f/kg) werd verdeeld onder het personeel.

De levering van de muntstukken diende te geschieden in verschillende Bulgaarse steden, nl. Widin, Lom, Rahova, Nicopoli, Sistow, Rutschuk, Varna, Burgas en Philippopoli. Na het beëindigen van de fabricage werden de moederstempels terugbezorgd aan het Bulgaarse Ministerie van Financiën.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	2 1/2 stotinki	5 stotinki	10 stotinki	20 stotinki
Diameter	15 mm	17 mm	19 mm	21 mm
Massa	2 g	3 g	4 g	5 g
Dikte	1,65 mm	1,75 mm	2,50 mm	2,30 mm
Rand	Glad	Glad	Versierd	Gekarteld
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Jaartal	1888	1888	1888	1888
Slagaantal	12.000.000	14.000.000	10.000.000	5.000.000
Standtijd	15.936	22.404	19.522	17.425
Referentie	KM-8	KM-9	KM-10	KM-11
BMB	10.BUL.01	10.BUL.02	10.BUL.03	10.BUL.04

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

А) Het Bulgaarse met een kroon getopt wapenschild, waarop in het midden een klimmende leeuw prijkt. Bovenaan, het inschrift * СЪЕДИНЕНИЕТО ПРАВИ СИПАТА * (*EENDRACHT MAAKT MACHT*) en onderaan de landsaanduiding БЪЛГАРИЯ.

R₇ De waarde aanduiding **5**, **10** of **20** **СТОТИНКИ** (*STOTINKI*) en het jaartal **1888**, omringd door een krans van korenaren, rozen en laurierbladen. De stukken van 2 1/2 stotinki dragen het inschrift * **ДВѢ СТОТИНКИ ПОЛЮ-ВИНА** * (*TWEE EN EEN HALVE STOTINKI*); in de afsnede, het jaartal **1888** en, in een parelrand, het waardecijfer **2 1/2**.

2. De muntslag van 1925

Na de eerste muntslag in Brussel liet Bulgarije muntstukken slaan in diverse Europese munthuizen (Parijs, Berlijn, Kremnitz, Wenen, Boedapest, Londen en Birmingham), en op 10 november 1924 werd een nieuw lastenboek opgesteld met het oog op het slaan van 40 miljoen stukken van 2 leva en van 70 miljoen stukken van 1 lev.

De offerteaanvraag had als resultaat dat de *Société Française de Monnayage* uit Poissy en de Brusselse Munt gelijkmatig de opdracht tot het slaan van bovenvermelde munten mochten verdelen. De toelating voor het slaan van het aan de Brusselse Munt toegekende contingent werd reeds op 29 januari 1925 gegeven door Georges Theunis, premier en minister van Financiën.

Het stempelgereedschap werd vervaardigd door Alphonse Michaux, chef van de Graveerdienst, op basis van de door Bulgarije geleverde moederstempels. De auteur van deze moederstempels is niet gekend. De benodigde muntplaatjes werden voor een klein gedeelte – 6 miljoen stuks – in de Brusselse Munt zelf aangemaakt, terwijl het leeuwendeel – 49 miljoen stuks – door een privé firma werden geproduceerd.

De productie werd opgestart op 31 januari 1925, en op 7 maart 1925 konden reeds de 20 miljoen stukken van 2 leva worden geleverd. Op 25 mei 1925 volgden dan de 35 miljoen stukken van 1 lev. Er werden 735 paar muntstempels gebruikt; de standtijd per stempelpaar bedroeg dus 71.895 muntstukken.

Deze muntslag leverde in totaal een netto-winst op van 40.901,65 frank, waarvan 10% in de Schatkist diende te worden gestort.

In verband met deze aanmuntung liep in 1931 een gerechtelijk onderzoek in Antwerpen naar de diefstal van 3.127 stukken tijdens het transport van Antwerpen naar Burgas. Dit onderzoek wees evenwel uit dat het hier ging om in Poissy vervaardigde stukken, die een bliksemschicht als muntteken dragen, en bijgevolg makkelijk kunnen worden onderscheiden van deze die in Brussel werden geslagen, aangezien die geen muntteken dragen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 lev	2 leva
Diameter	20 mm	23 mm
Massa	3 g	5 g

Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Jaartal	1925	1925
Slagaantal	35.000.000	20.000.000
Standtijd	73.840	69.040
Referentie	KM·37	KM·38
BMB	10.BUL.05	10.BUL.06

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- Аγ Het Bulgaarse staatswapen, bestaande uit een gekroonde mantel met aan weerszijden klimmende leeuwen die met één poot het wapenschild en met de andere poot de vlag vasthouden, omringd door de inschriften СЪЕДИНЕНИЕТО ПРАВИ СИПАТА (*EENDRACHT MAAKT MACHT*) en *БЪЛГАРИЯ*.
- Рγ De waarde aanduiding 1 ЛЕВЪ of 2 ЛЕВА en het jaartal 1925, omringd door een krans van korenaren, rozen en laurierbladen.

N.B.: Deze stukken zijn identiek aan de aluminiumstukken uit 1923, geslagen in Wenen.

3. Epiloog

Tijdens het interbellum werd de Brusselse Munt nog aangeschreven voor het slaan van zilverstukken van 50 en 100 leva (in 1933) en van bronzen stukken van 50 stotinki (in 1937), maar de zilverstukken werden geslagen in Londen en Belgrado en de bronzen stukken werden vervaardigd in de Munt van Kremnica (in het huidige Slowakije).

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog nam de Belgische Munt nog deel aan een offertaanvraag voor het slaan van kopernikkelen stukken van 20, 50 en 100 leva, maar de Berlijnse Munt kaapte die opdracht weg. Na de Tweede Wereldoorlog werd de republiek uitgeroepen, en sinds 1952 worden de Bulgaarse munten geslagen in het nationale munthuis in Sofia.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB* 623/9
- *Munt Info* N° 32

- *Catalogue of Bulgarian Coins 1879-1999 (Nationale Bank van Bulgarije / www.bnb.bg)*
- *Jaarverslag 1925, p. 19*
- *Korte numismatische geschiedenis van Bulgarije (1878-1946) (Jan MOENS, JEGMP 1986, p. 67-78)*

V. BURUNDI

OP 1 JULI 1962 WERD BURUNDI EEN ONAFHANKELIJK KONINKRIJK ONDER KONING Mwambutsa IV. Op 8 juli 1966 besteeg zijn zoon Ntare V de troon, maar deze werd op 28 november 1966 aan de dijk gezet. Vervolgens werd de republiek uitgeroepen met als president Michel Micombero, premier tijdens de regering van de laatste koning.

Sinds de onafhankelijkheid zorgen in Burundi, net als in het zusterland Rwanda, de spanningen tussen de twee belangrijkste bevolkingsgroepen, de Tutsi's en de Hutu's, voor een onstabiel politiek klimaat, dat reeds tot meerdere gewapende conflicten heeft geleid.

1. De nadagen van de *BÉRB* en de eerste projecten voor Burundese muntstukken

Na het uitroepen van de Congolese onafhankelijkheid op 30 juni 1960 werd de Centrale Bank voor Belgisch Congo en Ruanda-Urundi ontbonden. In haar plaats werd op 21 augustus van hetzelfde jaar de *Banque d'Émission du Rwanda et du Burundi (BÉRB)* opgericht, met hoofdzetel in de Burundese hoofdstad Bujumbura. Tussen 1960 en 1963 liet deze uitgiftebank 21 miljoen messing stukken van 1 frank slaan in het Belgische munthof (*cf. C32*).

Zelfs nadat de beide Staten, die samen het VN-mandaatgebied vormden, op 1 juli 1962 hun onafhankelijkheid verwierven, bleven ze toch een gemeenschappelijk monetair statuut behouden. De economische en monetaire unie van Rwanda en Burundi werd echter op 1 januari 1964 ontbonden, en door de conventie van 18 mei 1964 kwam er definitief een einde aan het emissierecht van de *BÉRB*.

Op 22 mei 1963 had de *BÉRB* echter nog prijs gevraagd voor de levering van 4 miljoen stukken van 5 frank van hetzelfde type als het tussen 1960 en 1963 uitgegeven messing stuk van 1 frank. De Munt kon dit stuk, met een diameter van 23,8 mm, leveren tegen de prijs van 0,45 BEF/stuk, maar wegens de bovenvermelde ontbinding van de *BÉRB* en de oprichting van twee zelfstandige centrale banken bleef deze prijsofferte zonder gevolg.

In Burundi werd de *Banque du Royaume du Burundi* opgericht, en deze vroeg op 24 juni 1964 een prijs aan voor de levering van 10 of 15 miljoen messing stukken van 1 frank, ter vervanging van het stuk met dezelfde nominale waarde, type *BÉRB*. Deze aanvraag resulteerde in een prijsofferte van 0,39 BEF/stuk, maar door de politieke onlusten die in 1966 zouden leiden tot het afzetten van

de koning en de proclamatie van de republiek, ging deze geplande productie niet door.

Deze politieke ontwikkelingen kwamen natuurlijk ook de monetaire stabiliteit niet ten goede: na het ontbinden van de *BÉR*B had Burundi ook zijn eigen frank ingevoerd, die aanvankelijk dezelfde koers had als de Belgische (\$ 1 = 50 Belgische en Burundese frank). Maar minder dan 9 maand later moest die al worden gedevalueerd tot \$ 1 = 87,50 Burundese frank, en zelfs dit niveau kon niet worden aangehouden: een goed jaar later was de koers van de Burundese frank, op de zwarte markt, al gezakt tot \$ 1 = 125 Burundese frank, en het zou nadien alleen maar van kwaad naar erger gaan.

2. Aluminium stukken van 5 frank

De Belgische Munt had reeds vanaf 1965 prospectie gevoerd om nieuwe Burundese muntstukken te kunnen slaan. De eerste Burundese circulatiemunten (10 miljoen messing stukken van 1 frank) werden in 1965 echter geslagen door de *Sudan Mint* in Khartoem. De prospectie resulteerde op 28 oktober 1966 toch in een prijsaanvraag, vanwege de *Banque du Royaume du Burundi*, voor de levering van 1 miljoen aluminium stukken van 5 frank en 1 miljoen aluminium stukken van 10 frank. Op verzoek van deze bank werden op 21 november 1966 zes ontwerptekeningen ingediend van André Brunet en Raf Mailleux, en tien ontwerptekeningen van Carlos Van Dionant.

Uiteindelijk bestelde de – inmiddels tot *Banque de la République du Burundi* (*BRB*) omgedoopte – centrale bank op 13 juni 1967 de geplande stukken van 5 frank. De Munt verzond vervolgens in de loop van de maand september vijf proefstukken met de door Brunet gerealiseerde gravures en het jaartal 1967 naar Bujumbura. De *BRB* verleende haar goedkeuring voor het opstarten van de productie, mits het toevoegen van drie sterretjes op de voorzijde en het wijzigen van het jaartal in 1968, en ze bracht tevens de initiële hoeveelheid op 2 miljoen.

Het geplande stuk van 10 frank werd niet besteld; wel werd elders in 1968 een kopernikkelen stuk van deze waarde geslagen in het kader van het FAO-muntuitgifteprogramma.

De stukken van 5 frank werden geslagen in het begin van het jaar 1968, en ze werden officieel voorgesteld in het Munthof op 6 februari 1968. De muntmeester, Robert Vogelee, en de kabinetschef van de minister van Financiën ontvingen bij deze gelegenheid o.a. de Burundese minister voor het Plan, B. Kanyaruguru, en A. Muyumba, ambassadeur van Burundi in Brussel. Bij die gelegenheid werden 100 proefstukken geslagen.

De stukken werden vanuit Antwerpen verscheept naar de Tanzaniaanse hoofdstad Dar-Es-Salaam. Vervolgens werden ze per spoor vervoerd naar Kigoma, een aan het Tanganykameer gelegen handelspost, om van daar per boot naar Bujumbura te worden gebracht.

De *Banque de la République du Burundi* bestelde in 1969 en 1970 telkens nog 2 miljoen gelijkaardige stukken van 5 frank. Het metaal en de muntplaatjes voor de drie producties werden respectievelijk geleverd door *Sidal* uit Duffel en *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège*.

Overzicht van de bestellingen en de transporten:

- 1° Bestelling van 13 juni 1967: 2 miljoen stukken, jaartal 1968, à 42 ct/stuk, verscheept op 10 februari 1968 met de *S/S Moëro*
- 2° Bestelling van 11 maart 1969: 2 miljoen stukken, jaartal 1969, à 49 ct/stuk, verscheept op 8 augustus 1969 met de *M/S Palabora*
- 3° Bestelling van 7 oktober 1970: 2 miljoen stukken, jaartal 1971, à 54 ct/stuk, verscheept op 2 april 1971 met de *M/S Breughel*.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	25 mm	
Massa	2,17 g	
Dikte	1,6 mm	
Rand	Gekarteld	
Legering	Al 97 Mg 3	
Graveur	Georges André Brunet	
Slagaantal	1968	2.000.000
	1969	2.000.000
	1971	2.000.000
Referentie	KM·16	
BMB	27.BUR.01	

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- Aγ Drie sterretjes en twee eikenblaadjes omringd door drie omschriften **UNITE – TRAVAIL – PROGRES** | **UBUMWE – IBIKORWA – AMAJAMBERE** en **IBANKI YA REPUBLIKA Y'UBURUNDI**. Onderaan, **1968**, geflankeerd door het muntmeesterteken, een vogel, en het muntteken van Brussel, een gehelmd hoofd van de aartsengel Michaël.

- Γ De nominale waarde **5 FRANCS** | **AMAFRANGA** omringd door twee palmtakken en het omschrift **BANQUE DE LA REPUBLIQUE DU BURUNDI**. Onderaan, het inschrift **BRB** en de initialen van de graveur **GB**.

3. Huidige monetaire toestand

Deze muntslag blijft de enige productie voor Burundi die in Brussel werd uitgevoerd. Tot de nooit uitgevoerde projecten voor Burundi behoren: 5 miljoen aluminium stukken van 50 centiem in 1968, 10 miljoen stukken in aluminium, messing of kopernikkel in 1970 (*KM-17*), 2 miljoen aluminium stukken van 5 frank (*KM-20*), en 1 miljoen aluminium stukken van 1 frank (*KM-19*) in 1975. Deze stukken werden ofwel niet ofwel elders vervaardigd.

Net zoals in vele andere Afrikaanse landen wordt de chartale geldhoeveelheid, wegens de hoge inflatie, bijna uitsluitend vertegenwoordigd door bankbriefjes.

BIBLIOGRAFIE

Archief KMB 623/23
Munt Info N° 22
Morin – Uitgave 1999
www.brb.bi

VI. COLOMBIA

COLOMBIA WAS SINDS HET BEGIN VAN DE 16de EEUW EEN SPAANSE KOLONIE. In 1717 vormde het samen met de huidige staten Ecuador, Panamá en Venezuela het vice-koninkrijk Nieuw-Grenada, met Bogotá als hoofdstad.

In 1819 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen, maar in 1831 werden Venezuela en Ecuador onafhankelijke republieken. De peso werd ingevoerd in 1847 en in 1871 aan het 5 frank-zilverstuk van de Latijnse Muntunie gekoppeld, en in 1880 werd dan – althans theoretisch – overgegaan op de gouden standaard.

Zoals in de meeste Latijns-Amerikaanse landen volgden de regimes zich in sneltreinvaart op en woedden er vaak burgeroorlogen. Tijdens de hier behandelde periode werd de 1.000-dagenoorlog (1899-1902) uitgevochten, en in 1903 leidde een door de vs georkestreerde opstand tot de afscheiding van Panamá.

1. Zilveren deelmunt van 10 en 20 centavos (1897)

Josse Allard en de firma *Schloss Brothers*, de vertegenwoordigers van de Bank van Bogotá in Londen, tekenden op 31 maart 1897 een contract voor de levering van 4 miljoen zilverstukken. Rafael Reyes, gevolmachtigd minister van de Colombiaanse regering in Parijs, diende vervolgens de officiële aanvraag in, en op 8 mei 1897 gaf minister de Smet de Naeyer zijn goedkeuring aan deze productie.

De aanvraag van *Schloss Brothers* betrof de aanmaak van 283.000 ons *Troy* (ca. 8.800 kg zuiver zilver) munten, waarvan de ene helft in stukken van 10 en de andere in stukken van 20 centavos. Het ging dus om 1.321.200 stukken van 20 centavos en 2.642.400 stukken van 10 centavos. In dit contract verbond Allard er zich toe de muntstukken te leveren aan de prijs van 2,35 f/kg.

De muntcommissaris en de controleur van de aanmunting namen het stempelgereedschap in ontvangst op 23 april 1897 en de productie werd opgestart.

In oktober van hetzelfde jaar werd een zekere Ramón B. Jimeno aangesteld als agent van de Colombiaanse regering in Brussel. Eén van zijn taken bestond er in de fabricage op te volgen van een bijkomende muntslag van 120.000 stukken van 20 centavos. Hiervoor leverde Colombia 31.125 pesos met een zilveragehalte van 500‰ die moesten worden hersmolten voor de nieuwe productie.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	10 centavos	20 centavos
Diameter	18 mm	23 mm
Massa	2,50 g	5 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 2/3 Cu 1/3	Ag 2/3 Cu 1/3
Jaartal	1897	1897
Slagaantal	2.642.400	1.441.200
Standtijd	19.646	30.742
Referentie	KM·188	KM·189
BMB	11.COL.01	11.COL.02

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A_v Binnen een parelrand, een vrouw met een lint in het haar met daarop het inschrift *LIBERTAD (VRIJHEID)*, naar rechts gekeerd, omgeven door het omschrift *REPUBLICA DE COLOMBIA* en •1897•

R_v Binnen een parelrand, het wapenschild van de republiek, omgeven door de omschriften *DIEZ* of *VEINTE CENTAVOS* en *G 2.500* of *5.000 BOGOTÁ LEY 0.666*.

2. Een niet-uitgevoerde muntproductie in 1900 *

Op 10 juli 1900 vroeg de Colombiaanse regering de Belgische Munt om een bestelling uit te voeren van kopernikkelen stukken. Het betrof 4 miljoen stukken van 10 centavos met een massa van 4 1/2 g, 1 miljoen stukken van 5 centavos met een massa van 3 g, en 1 miljoen stukken van 2 1/2 centavos met een massa van 1 g.

De in Parijs gevestigde firma *Zapata & Fils* zou voor deze opdracht optreden als agent van de Colombiaanse regering. De goedkeuring van de minister van Financiën werd gegeven op 8 augustus 1900 en de muntcommissaris stelde zelfs het fabricagereglement op, maar hierna vermeldt het dossier in het archief niets meer. Er mag dus worden verondersteld dat de oorlogsomstandigheden deze nieuwe muntslag hebben verhinderd.

3. Kopernikkelen inflatiemunten (*papel moneda*) (1907-1909)

In 1905 werd de *Banco Central de Colombia* opgericht en de *peso oro* ingevoerd. De massale uitgifte van papieren peso's leidde echter tot een torenhoge inflatie (die in 1909 zelfs het bankroet van deze bank betekende). Om enigszins het hoofd te bieden aan dit probleem, werden in 1907 kopernikkelen stukken ingevoerd. Deze waren uitgedrukt in *peso papel moneda* (*papieren peso*), die werd gelijkgesteld aan 1/100 van de *peso oro*. Het zijn deze munten die in 1907 en 1909 werden geslagen in de Belgische Munt.

De eerste bestelling van 3 miljoen stukken van 5 pesos, 2 miljoen stukken van 2 pesos en 1 miljoen stukken van 1 peso werd op 27 maart 1907 geplaatst door de Parijse firma *Ribou & Cie*, die hiervoor een mandaat van de Colombiaanse regering had ontvangen. Vervolgens gaf de minister van Financiën op 25 mei 1907 zijn goedkeuring en werd de productie opgestart.

De hoofdgraveur van de Munt, Alphonse Michaux, ontwierp de munten op basis van door de Colombiaanse regering verstrekte inlichtingen, en hij vervaardigde tevens het originele stempelgereedschap.

De muntplaatjes werden vervaardigd door twee Franse bedrijven, nl.:

- 4,3 ton muntplaatjes van 4 g (*5 pesos*) en 2 ton muntplaatjes van 2 g (*1 peso*) door de *S.A. des Fonderies et Laminoirs de Biache St-Vaast*
- 7,7 ton muntplaatjes van 4 g (*5 pesos*) en 6 ton muntplaatjes van 3 g (*2 pesos*) door *Cie Française des Métaux* in Parijs.

* Zie Jan MOENS, *De proefstukken van A. Michaux uit 1900 voor Colombia nader bekeken*, JEGMP 2012, p. 171-176.

De muntslag liep van 20 juni tot 5 augustus 1907.

In oktober van hetzelfde jaar werd een tweede bestelling geplaatst door *Ribou & Cie*. Deze betrof exact dezelfde hoeveelheden als de in maart geplaatste bestelling. Ditmaal werden de muntplaatjes in de Munt zelf vervaardigd, en de munten werden geslagen tussen 23 november en 28 december 1907. Het is opvallend dat de standtijd bij deze tweede productie merkkelijk hoger lag dan bij de muntslag die werd uitgevoerd met muntplaatjes die in het voorjaar door Franse privé bedrijven werden geleverd.

De firma *Ribou & Cie* plaatste op 12 februari 1909 een derde bestelling van deze ‘papieren muntstukken’. Ditmaal betrof het 4 miljoen stukken van 5 pesos, die werden geslagen tussen einde februari en begin april 1909. Voor deze bestelling golden dezelfde voorwaarden als bij de twee vorige.

In juni 1909 werd nogmaals een bestelling van 4 miljoen stukken van 5 pesos geplaatst, waarvoor de minister van Financiën op 2 juli 1909 zijn goedkeuring gaf, maar deze bestelling werd nooit uitgevoerd. En alhoewel in 1911 terug zilveren peso-stukken werden uitgegeven, sloeg de *Birmingham Mint* in 1912 nog 2 miljoen stukken van 1 peso (*p/m*) en 2 miljoen stukken van 5 pesos (*p/m*).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

		1 peso <i>p/m</i>	2 pesos <i>p/m</i>	5 pesos <i>p/m</i>
Diameter		17 mm	19 mm	21 mm
Massa		2 g	3 g	4 g
Rand		Glad	Glad	Glad
Legering		Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Slagaantal	1907A	1.000.000	2.000.000	3.000.000
	1907B	1.000.000	2.000.000	3.000.000
	1909			4.000.000
Standtijd	1907A	43.537	54.819	67.566
	1907B	91.947	64.809	93.717
	1909			190.554
Referentie		KM-277	KM-278	KM-279
BMB		11.COL.03	11.COL.04	11.COL.05

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

ΛΥ Binnen een parelrand, een vrouw met Frygische muts met daarop het inschrift **PAZ** (*VREDE*), naar rechts gekeerd, omgeven door het omschrift **REPÚBLICA DE COLOMBIA** en het jaartal.

RΥ Binnen een parelrand, de waarde aanduiding **1, 2 of 5 PESO(S)** en *p/m*, binnen een lauwerkrans. Onderaan, de initialen van de graveur **A.M.**

4. Epiloog

Na de Eerste Wereldoorlog bleef Colombia – naast op de eigen munthuizen van Bogotá en Medellín – verder een beroep doen op meestal Amerikaanse munthuizen. In 1923 werd een nieuwe centrale bank opgericht onder de naam *Banco de la República*, en deze instelling is sindsdien verantwoordelijk voor de uitgifte van bankbriefjes en muntstukken. De *Casa de Moneda* is gevestigd in Ibagué (ca. 220 km ten westen van Bogotá). Hier worden sinds 1982 de muntplaatjes vervaardigd en sinds 1987 de muntstukken geslagen.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/10*
- *Monedas de Columbia 1886-1986 (Jorge Emilio RESTREPO, 1986)*
- *Coins of Columbia (A. ALMANZAR & D. SEPPA, San Antonio 1973)*

VII. CONGO

DE MONETAIRE SAMENWERKING TUSSEN DE BELGISCHE MUNT EN CONGO dateert reeds van 1887: koning Leopold II liet toen inderdaad zilveren en koperen muntstukken slaan voor zijn Congostaat. Sindsdien werden alle koloniale munten, op enkele uitzonderingen tijdens de beide Wereldoorlogen, geslagen in de Belgische Munt (zie Bijlagen, Tabel 3).

Deze muntstukken werden achtereenvolgens geproduceerd voor rekening van de Congo-Vrijstaat, de Koloniale Schatkist, de Bank van Belgisch Congo en de Centrale Bank voor Belgisch Congo en Ruanda-Urundi. Op 30 juni 1960 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen en werd laatstgenoemde bank bijgevolg opgedoekt.

1. Een aluminium stuk van 10 frank

Zoals gebruikelijk voor nieuwe Staten, werd vrij snel na het uitroepen van de onafhankelijkheid een nieuwe munteenheid gecreëerd, *in casu* de Congolese frank. Aanvankelijk had deze dezelfde waarde als de Belgische frank, die op zijn beurt was vastgelegd op 50 frank voor 1 Amerikaanse dollar. In oktober 1960 werd de *Conseil Monétaire de la République du Congo* opgericht met het oog op de uitgifte van muntstukken en bankbriefjes. Tijdens zijn vierjarig bestaan gaf deze *Conseil Monétaire* evenwel enkel papiergeld uit, waarvan de tegenwaarde in dollar gestaag afnam: in 1962 werd de Congolese frank een

eerste keer officieel gedevalueerd van \$ 1 = 50 naar \$ 1 = 62,50 Congolese frank, maar op de zwarte markt diende toen al tot het dubbel daarvan te worden betaald; in 1963 volgde een tweede devaluatie tot \$ 1 = 150 Congolese frank.

Op 23 februari 1964 werd de *Banque Nationale du Congo* opgericht, die vanaf 22 juni van hetzelfde jaar operationeel werd en de *Conseil Monétaire* verving. Eén van haar taken was het uitwerken van een nieuw muntstelsel bestaande uit muntstukken en nieuwe bankbriefjes.

In de loop van de maand juni 1964 diende de Munt een voorstel in voor een muntstelsel bestaande uit 150 miljoen stukken van 1 frank, 100 miljoen stukken van 5 frank, 100 miljoen stukken van 10 frank en 50 miljoen stukken van 20 frank. Tegelijkertijd tekenden zes kunstenaars ontwerpen voor de geplande munten: Raf Mailloux, Carlos Van Dionant, Georges André Brunet, Gustave Fischweiler, Oscar De Clerck en de huisgraveur van de Munt, Léon Poncelet.

De *Banque Nationale du Congo* bevestigde vervolgens haar voornemen om aluminium stukken van 10 en 20 frank uit te geven, en de Munt diende hiervoor een prijs in van resp. 48 en 67 ct/stuk. Na enkele mogelijke leveranciers te hebben geraadpleegd, bestelde de *Banque Nationale du Congo* op 27 oktober 1964 bij de Belgische Munt 100 miljoen aluminium stukken van 10 frank. Het was dus duidelijk de bedoeling een aanvang te maken met het geplande nieuwe muntsysteem. De geschiedenis leert ons evenwel dat deze munten meteen ook de laatste circulatiemunten waren die geslagen werden vóór de machtsovername door Mobutu in 1966, en dat van de verdere uitvoering van het nieuwe muntstelsel niets is terechtgekomen. Bovendien vond alleen het ontwerp voor de keerzijde van Brunet genade in de ogen van de opdrachtgever, en moesten Van Dionant en Fischweiler nieuwe ontwerptekeningen indienen voor de voorzijde, met telkens de afbeelding van inheemse diersoorten. Uiteindelijk werd de voorkeur gegeven aan een ontwerp van Van Dionant met de afbeelding van een mannetjesleeuw in vooraanzicht.

Gezien het drukke productieschema en de korte uitvoeringstermijn stelde de muntmeester, Robert Vogeleer, voor om 25 miljoen stukken te laten slaan in de *Monnaie de Paris*. Teneinde de nodige proefslagen te kunnen uitvoeren, werden de moedermatrijzen en een stempelpaar naar Parijs gebracht en werden het eventuele vervoer van de muntplaatjes van Brussel naar Parijs en de hiermee gepaard gaande douaneformaliteiten eveneens geregeld. De door Parijs ingediende prijs van 17.435 frank per miljoen gefabriceerde stukken bleek evenwel veel te hoog te liggen en de muntmeester, die berekend had dat de fabricageprijs in de Belgische Munt slechts 2.450 frank per miljoen stukken bedroeg, zag tenslotte op 30 december 1964 af van een mogelijke samenwerking met de Franse Munt.

De productie was inmiddels opgestart op maandag 23 november 1964. De fabricage bereikte een niveau van ongeveer 1 miljoen stukken per dag, en zou doorlopen tot in de maand mei 1965. Het aluminium werd geleverd door de

firma *Sidal* uit Duffel aan de prijs van 49,50 f/kg, en de muntplaatjes werden in de Munt vervaardigd. De door de Munt aangerekende factuurprijs van 48 ct/stuk bevatte dus de aankoop van het metaal, de aanmaak van de muntplaatjes, de kosten voor het slaan, de verpakking en de controle. De transportkosten van Antwerpen naar Matadi bedroegen 40 ct/kg.

Tijdens het eerste transport van 3 miljoen stukken, dat op 16 december 1964 vanuit Antwerpen was verscheept, werden allerlei mankementen aan de verpakking vastgesteld: de houten kisten vertoonden scheuren van 3 à 4 mm en de plastic binnenverpakking was opengebarsten, zodat de stukken konden wegrollen. Ondanks het feit dat de Munt beweerde dat haar geen schuld trof en dat de beschadigingen te wijten waren aan de te ruwe behandeling bij het lossen in Matadi of tijdens de treinreis naar Leopoldstad, werd het transport van 6 januari 1965 teruggestuurd vanuit Matadi, en het tweede transport, voorzien voor 13 januari 1965, werd in Antwerpen tegengehouden.

De transporten, uitgevoerd door de *Agence Maritime Internationale* met schepen van de *CMB*, verliepen uiteindelijk als volgt:

- 1° 16 december 1964: kisten 1-200: 3 miljoen stukken, verscheept met de *S/S Albertville*.
Nadien twee transporten onderbroken en 9 miljoen, stukken herverpakt in Brussel.
- 2° 8 april 1965: kisten 201-3200: 30 miljoen stukken, verscheept met de *S/S Albertville*
- 3° 20 mei 1965: kisten 3201-6200: 30 miljoen stukken, verscheept met de *S/S Elisabethville*
- 4° 8 juli 1965: kisten 6201-9200: 30 miljoen stukken, verscheept met de *S/S Moll*
- 5° 15 juli 1965: kisten 9201-9910: 7,1 miljoen stukken, verscheept met de *S/S Elisabethville* (inclusief 100.000 gratis bijgeleverde stukken ter compensatie van eventueel slechte of ontbrekende stukken).

Ter gelegenheid van deze muntslag organiseerde muntmeester Robert Vogelee (*links op de foto pag. 44*) op 21 april 1965 een officiële plechtigheid, waarop hij de Congolese ambassadeur, de heer Joseph Kahamba (*midden*), en de Belgische minister van Financiën, de heer André Dequae (*rechts*), ontving. Naast 5 gouden en 25 zilveren proefslagen die bij deze gelegenheid werden geschonken, werden nog een aantal aluminium en kopernikkelen proefstukken geslagen.

Een groot gedeelte van deze muntslag werd wegens de wisselende politieke omstandigheden en de hieraan inherente inflatie (in 1967 volgde een nieuwe devaluatie van de Congolese frank tot \$ 1 = 500 frank, d.w.z. 1/10 van zijn waarde bij de onafhankelijkheid in 1960) nooit uitgegeven, en werd bijgevolg hersmolten.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	30 mm
Massa	3,377 g
Dikte	1,75 mm
Rand	Glad
Legering	Al 95 Mg 5 (officieel analyserapport: Al 95,10 – Mg 4,29 – Vreemde stoffen 0,61)
Graveur	Carlos Van Dionant (A _V) en Georges André Brunet (R _V)
Slagaantal	100.100.000
Jaartal	1965
Referentie	KM-1
BMB	26.CON.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A₇ Een mannetjesleeuw in vooraanzicht omringd door het inschrift **JUSTICE PAIX TRAVAIL**. Onderaan, de initialen van de kunstenaar CVD.
- R₇ De nominale waarde **10 | F** omringd door het inschrift **BANQUE NATIONALE DU CONGO | LEOPOLDVILLE**. Onderaan, het jaartal **1965**, geflankeerd door het muntmeesterteken, een vogel, en het muntteken van Brussel, een gehelmd hoofd van de aartsengel Michaël.

2. Epiloog

Zoals gezegd, was in 1967 de waarde van de Congolese frank gedaald tot 1/10 van zijn oorspronkelijke waarde, en op 22 juli werd de zaïre ingevoerd, waarvan de koers werd vastgesteld op 1.000 Congolese frank of 2 Amerikaanse dollar. President Mobutu verandere vervolgens in 1971 eveneens de naam van het land en de stroom in Zaïre, maar een structurele verbetering bracht deze hervorming niet met zich mee, en de waarde van de zaïre ging verder de dieperik in, zodat in 1992 meer dan 2 miljoen zaïre moest worden betaald voor 1 dollar!

Na het aftreden van Mobutu werd in juni 1998 de Congolese frank heringevoerd. Deze werd aanvankelijk genoteerd à USD 0,72, maar inmiddels is de waarde ervan gedaald tot 1/360 van de oorspronkelijke koers. Net zoals in vele andere Afrikaanse landen ligt dit hoge inflatiepeil aan de basis van het feit dat in Congo amper muntstukken in het betalingsverkeer voorkomen.

Behoudens enkele herdenkingsmunten in edel metaal, uitgegeven door privé munthuizen zoals bijvoorbeeld in 1965 door *Argor* uit Chiasso (Zwitserland) of in het recente verleden door *The Cape Mint* uit Kaapstad (Zuid-Afrika), gaf Congo inderdaad slechts mondjesmaat metalen geld uit. Zo werden in de tweede helft van de zestiger jaren pasmunten van 10 sengi, 1 likuta en 5 makuta geslagen in de *Birmingham Mint* en in de *Royal Mint* in Londen.

In 1986 werd de Koninklijke Munt van België aangezocht om messing stukken van 1 en 5 zaïre te slaan. Hiervoor werden een prijsofferte en een ontwerp van Roger Duterme ingediend. Het lijkt er sterk op dat de *Banque Nationale du Zaïre* dit ontwerp, zonder medeweten van de kunstenaar noch van de Munt, gebruikt heeft voor de stukken van 1, 5 en 10 zaïre die bij de Engelse *Royal Mint* werden geslagen (*KM-13, 14 en 19*).

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/22*
- *Munt Info N° 24*
- *Morin – Uitgave 1999*
- www.bcc.cd

VIII. ECUADOR

NA BIJNA DRIE EEUWEN DEEL TE HEBBEN UITGEMAAKT VAN HET GROTE Spaanse koloniale rijk verkreeg Ecuador (genoemd naar de evenaar, de equator, die het land doorsnijdt) in 1822 zijn onafhankelijkheid. Tot 1830 vormde het samen met Venezuela en Colombia een confederatie. In 1830 verliet het deze confederatie en werd het een volledig onafhankelijke republiek.

In 1884 werd de sucre als munteenheid ingevoerd. Ecuador beschikt niet over een eigen munthuis, en de muntstukken werden in buitenlandse munthuizen geproduceerd (vooral in de *US Mint*, de *Casa de Moneda* in Lima en de *Birmingham Mint*).

1. Het stuk van 1 sucre

De Ecuadoriaanse muntstukken werden reeds sinds de jaren 1960 geslagen op met nikkel geplateerde stalen muntplaatjes. Deze werden aangeleverd door privé bedrijven, die voor het slaan van de munten contracten sloten met diverse munthuizen. Door haar ervaringen met het in 1989 uitgebrachte stukje van 1 frank, dat bestond uit een ijzeren kern omgeven door twee laagjes nikkel, werd de Koninklijke Munt aangezocht om munten in dezelfde legering te vervaardigen.

Op 5 juni 1990 bestelde de in Schwerte, nabij Dortmund, gevestigde firma *Deutsche Nickel* 30 miljoen stukken van 1 sucre, voor rekening van de *Banco Central del Ecuador*, aan de prijs van 90 frank per 1.000 stuks (incl. kosten voor het tellen en verpakken).

De bestelling werd uitgevoerd van september tot november 1990.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Legering	Ni Fe Ni
Diameter	20 mm
Massa	3 g
Rand	Gekarteld
Firma	<i>Deutsche Nickel</i>
Slagaantal	30.000.000
Jaartal	1990
Referentie	KM·89
BMB	30.ECU.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A ˆ Een naar links gekeerd portret van Antonio José de Sucre, omgeven door twee olijftakken; onderaan de nominale waarde UN SUCRE.

R ˆ Het nationale wapenschild boven het jaartal **1990** omgeven door **REPUBLICA DEL ECUADOR**.

Onderwerp

Antonio José de Sucre was een Zuid-Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijder die op 3 februari 1795 werd geboren in Cumaná, in het huidige Venezuela.

Tussen 1810 en 1824 nam hij deel aan de onafhankelijkheidsoorlogen, en na de Slag bij Boyacá werd hij benoemd tot hoofd van de strijdkrachten van zijn vriend Simón Bolívar. Hij veroverde Quito in 1821, en in augustus 1824 overwon Sucre de Spaanse troepen in de beslissende Slag van Ayacucho in Perú.

In 1826 volgde hij Bolívar op als president van Bolivia nadat deze moest terugkeren naar Groot-Colombia waarvan hij eveneens president was. Sucre moest evenwel reeds in 1827 aftreden, waarna hij zich in Ecuador vestigde. Als hoofd van de volksvertegenwoordiging van Groot-Colombia leidde Sucre in 1829 een missie naar Venezuela. Tijdens deze missie trad Bolívar af als president en beëindigde Sucre eveneens zijn politieke carrière. Hij besloot terug te keren naar Quito, maar onderweg werd hij op 4 juni 1830 in het zuiden van Colombia vermoord. De wettelijke hoofdstad van Bolivia, de Ecuadoraanse munteenheid en de Venezolaanse provincie waar Sucre geboren werd zijn naar hem vernoemd.

2. Het stuk van 10 sucres

Nadat op 4 oktober 1991 de Koninklijke Munt een aan de firma *Deutsche Nickel* gerichte prijsofferte indiende voor het slaan van telkens 50 miljoen stukken van 5, 10 en 50 sucres, werd op 29 oktober 1991 een nieuwe offerte ingediend voor 40 miljoen stukken van 5 sucres, 80 miljoen stukken van 10 sucres, 100 miljoen stukken van 20 sucres en 50 miljoen stukken van 50 sucres.

Deutsche Nickel bekam deze opdrachten echter niet, en enige tijd later werd de Munt door de firma *Sherritt Gordon* belast met de vervaardiging van 80 miljoen stukken van 10 sucres in vernikkeld staal. Deze in Toronto gevestigde firma had recentelijk in het Canadese Fort Saskatchewan een nieuwe fabriek geopend, die gespecialiseerd was in het vervaardigen van muntplaatjes in deze legering (ook *nickel-bonded steel* genoemd).

De muntstukken werden geslagen van april tot augustus 1992, aan de prijs van 160 frank per 1.000 stuks (incl. verpakingskosten).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Legering	Ni Fe Ni
Diameter	24 mm
Massa	6,2 g
Rand	Gekarteld
Firma	<i>Sherritt Gordon</i>
Slagaantal	80.000.000
Jaartal	1991
Referentie	KM-92.2
BMB	30.ECU.02

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A√ Binnen een tienhoekige rand, het nationale wapenschild boven het jaartal **1991**, omgeven door het omschrift **REPUBLICA DEL ECUADOR**.
- R√ Binnen een tienhoekige rand, rechts, de waardeaanduiding **10 SUCRES** en **•••** (de waardeaanduiding in brailleschrift) en links, de afbeelding van een keramiekbeeldje boven het inschrift **VENUS DE VALDIVIA**.

Onderwerp

De Valdivia cultuur was gevestigd langs de Ecuadoraanse kust nabij de stad Valdivia en kende haar bloeiperiode tussen 3500 en 1800 v.C.

De leden van de Valdivia-beschaving woonden in rond een middenplein gegroeperde huizen en leefden van landbouw en visvangst. Hun cultuur is hoofdzakelijk gekenmerkt door aardewerk, waarvan vooral de zogenaamde *Venus de Valdivia*-beelden uiterst origineel zijn. Deze vrouwelijke beeldjes met korte armpjes die de borsten of de kin vasthouden werden waarschijnlijk gebruikt bij vruchtbaarheidsriten. Elk beeldje is uniek in zijn soort en ze zijn te herkennen aan hun haarstijl. Het origineel van het beeldje dat op het stuk van 10 sucres is afgebeeld wordt bewaard in het Museum van de Centrale Bank.

3. Offerte voor bimetalen stukken van 100 sucres

Op 10 september 1998 vroeg de firma *Deutsche Nickel* prijs voor het slaan van 38 miljoen muntstukken van 100 sucres, met de volgende kenmerken:

- Legering: buitenring: met nikkel geplateerd staal – binnenring: met messing geplateerd staal
- Diameter: 19,5 mm
- Rand: gekarteld
- Massa: 3,60 g.

De Koninklijke Munt diende vervolgens een prijs in voor het slaan van muntstukken op vooraf geassembleerde plaatjes, maar bekwam de opdracht niet. Het ging om het stuk van 100 sucres, geslagen ter gelegenheid van de 70ste verjaardag van de Centrale Bank van Ecuador (*KM-101*).

4. Huidige monetaire toestand

Wegens een hollende inflatie heeft Ecuador sinds september 2000 de Amerikaanse dollar aangenomen als munteenheid (de zgn. *dolarisacion*). Omdat het land echter heel wat analfabeten telt en de Amerikaanse munten de waarde niet vermelden in cijfers, werden sindsdien wel stukken van 1, 5, 10, 25 en 50 centavos uitgegeven. Deze hebben dezelfde waarde, samenstelling en afmetingen als hun Amerikaanse tegenhangers, maar zij vermelden op een duidelijke wijze hun nominale waarde. Deze stukken werden geslagen in de Canadese Munt.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/26*
- *Munt Info* N° 29
- *Koninklijke Munt van België – Tienjaarlijks Verslag 1990-1999* (p. 17)
- *The coins of Ecuador* (Dale SEPPA, San Antonio 1973)
- *125 Jahre VDN – Firmenchronik 1861-1986* (*Deutsche Nickel*)

IX. EGYPTE

IN DE NEGENTIENDE EEUW VORMDE EGYPTE EEN VICE-KONINKRIJK DAT ONDER de suzeriniteit van het Ottomaanse rijk stond. Dit vice-koninkrijk werd bestuurd door een onderkoning (*pasha*). Reeds in 1834 werd een eigen muntstelsel ingevoerd dat losstond van dat van het Ottomaanse rijk.

In 1867 riep Ismail Pasha het *khedivaat* of erfelijk onderkoningschap uit. Onder het khedivaat bleef Egypte formeel afhankelijk van het Ottomaanse rijk (getuige hiervan zijn de *tughra's* van de sultans op de muntstukken), maar *de facto* voerde het, al dan niet onder Britse voogdij, een eigen monetaire politiek.

1. Het bronzen stuk van 40 para (1870)

Op 12 november 1869 tekende de Egyptische minister van Financiën een contract met de heer Hector Defoër (*bey*) voor de vervaardiging van 500 ton bronzen stukken van 40 para in de Franse Munt. Deze stukken dienden dezelfde metaalcompositie te hebben als de Franse bronzen pasmunten. Dit contract bepaalde verder dat de totale hoeveelheid in Alexandrië moest worden geleverd binnen de twintig maanden te rekenen vanaf 7 februari 1870.

De Frans-Duitse oorlog van 1870 belette echter dat de muntslag in Parijs kon worden uitgevoerd. Daarom wendde Defoër zich tot Josse Allard om deze stukken in het Munthof van Brussel te laten slaan. De Belgische minister van Financiën Frère-Orban gaf zijn toestemming hiertoe op 29 december 1869.

De bronzen muntplaatjes werden vervaardigd in Frankrijk. Het is niet duidelijk of deze plaatjes in de *Monnaie de Paris* dan wel in een privé bedrijf werden aangemaakt. De matrijzen werden vervaardigd door Albert Désiré Barre, de hoofdgraveur van de Franse Munt.

Wegens de oorlogsomstandigheden werd het contract tussen Allard en Defoër pas op 9 maart 1870 gesloten, en werden de muntplaatjes en het originele stempelgereedschap dus laattijdig geleverd. De oorspronkelijke leveringstermijn kon bijgevolg niet worden gerespecteerd. De productie in de Brusselse Munt verliep zonder noemenswaardige problemen van 26 augustus tot 17 december 1870.

Léopold Wiener (eigenlijk diens atelierchef Robert Michaux) vervaardigde de productiestempels aan de prijs van 18 f/stempelpaar. Omwille van de moeilijkheden bij de fabricage van de tempels voor het Italiaanse stuk van 10 centesimi in 1868, bedong Wiener een meerprijs indien de vooropgestelde standtijd van 40.000 stukken zou worden behaald. De uiteindelijke standtijd bedroeg 53.488 stukken, en hierdoor ontving hij een bedrag van 7.890 frank voor de vervaardiging van de 375 stempelparen.

Zoals gebruikelijk bij mohammedaanse stukken uit die tijd, draagt dit stuk zowel de datum van de troonsbestijging van sultan Abdul Aziz (het jaar 1277 volgens de Mohammedaanse tijdrekening = jaar 1861 AD) als de jaren die sinds die troonsbestijging zijn verlopen (= 10).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

40 para

Diameter	38 mm
Massa	20 g
Rand	Gekarteld
Legering	Cu 950 Sn 38 Zn 12
Jaartal	AH 1277 – Jaar 10

Graveur	Albert Desiré Barre
Slagaantal	20.000.000
Standtijd	53.488
Referentie	KM-248
BMB	04.EGY.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_V De *tughra* van Sultan Abdul Aziz II en de nominale waarde ٤٠ پ (40 PARA)

R_V Het regeringsjaar ١٠ (10), het inschrift *ضرب في* (GELAGEN IN EGYPTE IN HET REGERINGSJAAR) en het jaar van de troonsbestijging ١٢٧٧ (1277).

Albert Desiré Barre (Parijs 6/V/1818-*ibid.* 29/XII/1878)

Zoon van Jean-Jacques Barre, hoofdgraveur van de Monnaie de Paris van 1843 tot 1855. In dat jaar volgde hij in dit ambt zijn vader op. Naast munten voor Frankrijk en de kolonies ontwierp en graveerde hij munten voor o.a. Colombia, Ecuador, Egypte, Griekenland, Honduras, Mexico, Tunesië en Venezuela. Zijn muntteken op de Franse muntstukken was een anker.

2. De muntslag van het nieuwe monetaire systeem in 1903

In 1886 vond een algemene hervorming van het Egyptische muntwezen plaats. Deze hervorming werd doorgevoerd in toepassing van het decreet van de khe-dive van 14 november 1885. Hierbij werd het Egyptische pond, met een massa van 8,5 gram goud en een gehalte van 875‰, als munteenheid ingevoerd. Dit pond was onderverdeeld in 100 piasters. Een piaster was op zijn beurt onderverdeeld in 10 ochr-el-guerche (*ghirsh*).

De muntstukken die vervolgens werden uitgegeven, werden tot in 1903 geslagen in de Berlijnse Munt. Nadien werden de Egyptische muntstukken tot en met de Tweede Wereldoorlog bijna uitsluitend in de *Birmingham Mint* geslagen. In 1903 vond echter nog een belangrijke muntslag plaats in het Brusselse Munthof.

Op 2 april 1903 lanceerde het Egyptische Ministerie van Financiën een offerte-aanvraag voor de levering van zilveren, kopernikkelen en bronzen muntstukken. De munthuizen van Birmingham, Wenen, Hamburg en Brussel namen hieraan deel. Nadat de muntdirecteur, J. Allard, zijn aanvankelijke prijs had verminderd met 300 pond, en nadat de firma *Lambert & Ralli*, de vertegenwoordiger van Allard in Caïro, bij de Egyptische Overheid was tussengekomen, aanvaardde deze op 17 mei 1903 het bod van de Belgische Munt. Het feit dat de Muntcommissaris Charles Legrelle tussen 1883 en 1895 in Egypte een belangrijke rechterlijke carrière had uitgebouwd – hij bracht het er zelfs tot procureur-generaal – heeft deze beslissing zeker beïnvloed.

Omdat het volledige contingent vóór 15 september in Alexandrië moest worden geleverd, gaf de Belgische minister van Financiën reeds op 25 mei 1903 zijn voorlopige goedkeuring aan deze fabricage, zodat de productie onmiddellijk kon worden opgestart. Vervolgens maakte de Berlijnse Munt op 30 mei 1903 een kist met 36 stuks stempelgereedschap over aan de Belgische Munt. Alphonse Michaux constateerde niet minder dan 12 mankementen aan deze matrijzen en patrijzen, maar diende er toch de muntstempels mee te vervaardigen; hij ontving hiervoor 4.142,20 frank.

De bronzen muntplaatjes en die voor het kopernikkelen stuk van 1 piaster werden vervaardigd in de *S.A. des Fonderies et Laminoirs de Biache St.Vaast* (Pas-de-Calais). De overige kopernikkelen en zilveren muntplaatjes werden in het Munthof vervaardigd. Een gedeelte van het zilver werd door Egypte aangeleverd in de vorm van ontmunte stukken van 1 en 2 piaster.

De muntslag liep van midden juli tot eind augustus 1903 (= het 29ste regeringsjaar), en de vastgelegde leveringstermijn werd dus moeiteloos gehaald. Deze productie werd uitgevoerd voor een bedrag van 45.510 Egyptische ponden (*ca.* 1.165.000 frank). Na betaling van alle kosten, waaronder de bijdrage voor de Schatkist en het muntpersoneel van respectievelijk 4.459,08 en 1.809,65 frank, boekte Allard een winst van 17.300 frank.

Op vraag van de Egyptische regering werden de moederstempels en de patrijzen op 10 december 1903 overgemaakt aan de *Birmingham Mint*, waar vanaf dan het leeuwendeel van de Egyptische muntstukken werd geslagen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Type	Metaal	Ø (in mm)	Massa (in g)	Slagaantal	Stand-tijd	Ref. (KM BMB)
20 piaster	Ag 833	40	28	50.000	7.007	296 04.EGY.10
10 piaster	Ag 833	33	14	500.000	13.772	295 04.EGY.09
5 piaster	Ag 833	26	7	600.000	23.924	294 04.EGY.08
2 piaster	Ag 833	19	2,8	450.000	66.428	293 04.EGY.07
1 piaster	Ag 833	16	1,4	100.000	7.117	292 04.EGY.06

1 piaster	Cu Ni	23	5,5	1.000.000	95.959	299 04.EGY.05
5 ghirsh	Cu Ni	21	4	6.000.000	67.105	291 04.EGY.04
½ ghirsh	Brons	20	3,3	1.600.000	104.263	288 04.EGY.03
¼ ghirsh	Brons	17,5	2	800.000	28.695	287 04.EGY.02
TOTAAL				11.100.000		

**BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN
ZILVERSTUKKEN EN 1 PIASTER IN KOPER-NIKKEL**

A_γ De *tughra* van Sultan Abdul Hamid II, met rechts ervan een bloem, geplaatst boven de nominale waarde ۲۰, ۱۰, ۵, ۲ of ۱ ش; bovenaan, zeven sterretjes; onderaan, een bloemenkrans met pijlkokers.

R_γ Het Arabisch inschrift ضرب في (GESLAGEN IN EGYPTE ANNO) onder het jaar ۲۹ (aantal jaren sinds de troonsbestijging), geplaatst tussen drie sterretjes en een bloemenkrans; onderaan ۱۲۹۳ (1293).

De zilverstukken hebben een gekartelde rand.

DE OVERIGE KOPERNIKKELEN EN DE BRONZEN STUKKEN

A_V De *tughra* van Sultan Abdul Hamid II en het regeringsjaar محارب

R_V (*kopernikkelen stukken*) De nominale waarde, omringd door het Arabisch omschrift سنة القرش عشره في مصر ضربه عز نصره (MOGE ZIJN OVERWINNING HEM GLORIFIËREN, VIJF TIENDEN VAN EEN PIASTER), en onderaan het jaartal ١٢٩٣ (1293).

R_V (*bronzen stukken*) Bovenaan, het inschrift ربع من عشر القرش ضربه في (GESLAGEN IN EGYPTE EN DE NOMINALE WAARDE IN TIENDEN VAN EEN PIASTER) en onderaan het jaartal ١٢٩٣ (1293).

Emil Weigand (Berlijn 20/XI/1837-*ibid.* 25/III/1906)

Werkte als graveur onder de Wyons bij de Royal Mint in de periode 1863-1866. Vanaf 1866 graveur bij de Berlijnse Munt, waar hij van 1887 tot 1904 hoofdgraveur was. Initialen: W. Graveerde de voorzijde van de stukken in zilver en koper-nikkel.

Friedrich-Wilhelm Kullrich (Dahme 18/XII/1821-Berlijn 1/IX/1887)

Graveur in Londen, Parijs, München en Berlijn. Hoofdgraveur van de Berlijnse Munt. Initialen: K. Graveerde de keerzijde van de stukken in zilver en koper-nikkel, uitgezonderd dat van 1 piaster.

Otto Schulz (Berlijn 16/XII/1848-*ibid.* 13/VIII/1911)

Assistent van Wittig en Kullrich. Vanaf 1899 graveur in de Berlijnse Munt waar hij in 1892 de munten graveerde van de Zuid-Afrikaansche Republiek, waaronder die met de beeldenaar van president Krüger. Deze beeldenaar prijkt nog steeds op de befaamde Krügerrands. Initialen: OS. Hij graveerde de keerzijde van het stuk van 1 piaster in koper-nikkel.

Ahmad Assad Bey

Egyptisch graveur van Turkse herkomst. Hij graveerde de bronzen stukken onder de supervisie van Kullrich.

3. Onderwerp van de gravures

De *tughra* is een gekalligrafeerd monogram van de sultan van het Ottomaanse Rijk, dat zijn naam en titel vermeldt. Deze *tughra*'s werden ontworpen door officiële hofkalligrafen (de *neshanis*) en werden geplaatst op officiële documenten zoals decreten en oorkonden, paspoorten, postzegels en muntstukken.

De *tughra* van sultan Abdul Hamid II leest als volgt: Abdul Hamid, zoon van Abdul Medjid, de altijd zege-rijke. Op de munten staat rechts van de *tughra* het woord *gazi* (krijger).

4. Epiloog

Tegen het einde van de 19de eeuw kwam Egypte meer en meer onder Britse invloed, en tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het land een Brits protectoraat. In 1922 werd het een quasi onafhankelijk koninkrijk, maar in 1952 werd koning Farouk afgezet en werd de republiek uitgeroepen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de eigen nationale Munt in Caïro verder uitgebouwd, en momenteel worden de Egyptische muntstukken daar geslagen.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/3*
- *The Egyptian Coinage 1885-1914 (Samuel LACHMAN, The Numismatic Circular, March 1974, Haifa)*

X. FRANKRIJK

NA DE DEVALUATIES VAN ZOWEL DE BELGISCHE FRANK (DE MUNTSTABILISATIE in 1926) als de Franse frank (de invoering van de franc Poincaré in 1928), en de ontbinding van de Latijnse Muntunie in 1927, werden beide munteenheden voorgoed van elkaar losgekoppeld. Vóór de Eerste Wereldoorlog hadden beide nog dezelfde pariteit (nl. 290,322 mg goud) — na de monetaire crises van de jaren 1920 en 1930 was de waarde van de Belgische frank gedaald tot 30,126 mg, terwijl de Franse frank nog slechts 24 3/4 mg goud waard was.

Eén van de gevolgen van deze muntontwaarding was de zoektocht naar vervangingsmaterialen voor de verdwenen zilveren deelmunt. In België koos de Overheid in het begin van de jaren 1920 voor nikkel voor de muntpenningbons van 2 frank, 1 frank en 50 centiem. De Fransen hadden hun keuze laten vallen op aluminiumbrons voor de door de *Chambres de Commerce* uitgegeven stukken.

1. De aluminiumbronzen muntplaatjes (1937)

Vanaf het begin van de jaren 30 besloot de Franse Overheid de door haar uit te geven pasmunt definitief te vervaardigen in aluminiumbrons. De fabricage van muntplaatjes in deze relatief nieuwe muntlegering stelde de Franse Munt blijkbaar voor zoveel problemen, dat zij regelmatig een beroep moest doen op leveranciers uit de particuliere sector. Omdat de Franse Munt te afhankelijk was geworden van de willekeur van deze bedrijven, werd de Belgische Munt aangezocht om een deel van de benodigde muntplaatjes te leveren.

In die periode werden erg weinig Belgische muntstukken geslagen (amper 5 miljoen stukken in de jaren 1936 en 1937), zodat het slaan voor het buitenland een goed alternatief bood om de capaciteit van de muntwerkplaatsen optimaal te benutten. Aldus werden tijdens deze twee jaren bijna 70 miljoen muntstukken geslagen voor diverse landen.

Toen op 13 augustus 1937 de directeur van de Franse Munt 20 ton aluminium-bronzen muntplaatjes bestelde voor het stuk van 50 centimes, type Morlon, was het behoud van de werkgelegenheid voor meer dan de helft van de arbeiders van de Brusselse Munt dan ook het belangrijkste motief voor de muntmeester, Hector Verhaeghe, om deze moeilijke productie te aanvaarden. Bovendien hadden proefslagen, uitgevoerd onder leiding van de fabricagechef, Émile Scholtus, uitgewezen dat er geen noemenswaardige problemen dienden te worden verwacht. De kosten werden op 7,34 f/kg geraamd, en de aan de Franse Munt voorgestelde prijs van 10 f/kg liet dus ook het beste verhoppen.

Nochtans zou de uitvoering van deze bestelling meer dan twee jaar aanslepen en de Belgische Staat opzadelen met een aanzienlijk verlies. Een volledig relaas schetsen van de problemen die het walsen en het polijsten van dit harde materiaal met zich brachten, en waarvoor de Brusselse Munt eigenlijk niet was uitgerust, zou ons te ver leiden. Op 1 juni 1939 schreef Georges Verlinde, de nieuwe muntmeester, evenwel een aan de minister van Financiën gericht rapport waarin hij de vele problemen omstandig uitlegde.

Uit dit rapport blijkt dat zowat alles wat kon mislopen, inderdaad ook misliep:

- een eerste levering van 5 ton muntplaatjes werd door de Franse fabricagechef geweigerd, wegens strepen en onvoldoende glans
- de volgende 10 ton muntplaatjes werden vervaardigd, maar nooit opgestuurd
- de kostprijs van deze operaties lag reeds merkkelijk hoger dan het bedrag dat in de offerte met de Fransen was overeen gekomen
- ondanks een bijkomende polijsting in de *Usines à Cuivre et à Zinc* in Luik aan 1,50 f/kg, werden ook de volgende muntplaatjes geweigerd
- de nog niet omgevormde latten werden door dit bedrijf voor 13,5 f/kg tot muntplaatjes vervaardigd (terwijl bij de bestelling tussen beide munthuizen 10 f/kg was bepaald!).

Tot overmaat van ramp verliepen de transporten tussen Brussel en Parijs wegens de douaneformaliteiten erg traag en moeizaam.

Om uit het slop te geraken nam dhr. Verlinde enkele initiatieven om de bestelling toch te kunnen afwerken. Zo verminderde het Luikse bedrijf zijn prijzen tot 1 f/kg voor het polijsten en tot 10 f/kg voor het vervaardigen van de muntplaatjes. Omdat de op de muntplaatjes geconstateerde strepen en vlekken verdwenen tijdens het slaan tot munten, werd met de Franse Munt een akkoord bereikt over de afhandeling van deze zaak. Dit akkoord hield in dat de Belgische Munt gratis de geweigerde muntplaatjes zou aanmunten, en dat het

restant van de door de UCZ in Luik vervaardigde plaatjes eveneens op kosten van de Belgische Munt diende te worden geleverd in Parijs.

In maart 1939 leverde de Franse Munt de slagmatrijzen en de fabricageaanwijzingen, zodat uiteindelijk 4.780.000 muntstukken en 1.675.000 muntplaatjes werden vervaardigd. De rest werd in de vorm van afgekeurde stukken en latten afgeleverd. De eindrekening toonde een verlies van nagenoeg 180.000 frank (dit op een factuur van iets meer dan 338.000 frank).

Ondanks de uitdrukkelijke wens van de Franse Muntdirecteur om de fabricage van deze muntstukken niet te vermelden in het jaarverslag, dragen de in Brussel geslagen stukken blijkbaar toch het muntmerk **B**!

TECHNISCHE KENMERKEN

Diameter	18 mm
Massa	2 g
Legering	Cu 91 Al 9
Rand	Glad
Referentie	Y·80 KM·894
BMB	24.FRA.01

OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Goedgekeurde muntstukken	4.780.000 stukken met een massa van 9.560 kg
Afgekeurde muntstukken	441 kg
Goedgekeurde muntplaatjes	1.675.000 stukken met een massa van 3.350 kg
Afgekeurde muntplaatjes	2.172 kg
Afval (niet tot muntplaatjes verwerkt)	4.934 kg
Graveur: Pierre-Alexandre Morlon (1878-1951)	

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A₇ Een naar links kijkende vrouw – zinnebeeld van de Republiek – met een muts, getooid met een kokarde en een krans samengesteld uit een olijfblad, een eikeblad en korenaren, omgeven door het omschrift **REPUBLIQUE FRANÇAISE**. In de afsnede de naam van de graveur **MORLON**.

R₇ De waarde aanduiding 50 CENTIMES en het jaartal 1939, aan weerszijde omringd door een hoorn des overvloeds, Bovenaan, het omschrift **LIBERTE-EGALITE-FRATERNITE**. Links van het jaartal bevindt zich het muntteken van Parijs, een hoorn des overvloeds, en rechts het muntteken van de hoofdgraveur, een vleugeltje. Tussen de twee uiteinden van de hoorns des overvloeds bevindt zich een letter B in een cirkeltje (ⓑ).

2. De nikkelen muntplaatjes (1937)

Op 31 augustus 1937 werden eveneens 25 ton nikkelen muntplaatjes besteld, bestemd voor het stuk van 5 francs, type Lavrillier (KM-888).

In tegenstelling tot de vorige fabricage verliep de vervaardiging van deze muntplaatjes wel probleemloos. De opdracht werd weliswaar aan de Luikse firma *Usines à Cuivre et à Zinc* doorgegeven, omdat nikkel een zeer hard metaal is en de fabricage te grote investeringen zou vereist hebben voor een dergelijke eenmalige operatie.

De Franse Munt leverde ontmunte nikkelen stukken die vervolgens werden omgesmolten. In totaal werden 25.125 kg muntplaatjes geleverd (ca. 2.094.000 stukken). De prijs voor de transformatie bedroeg 14,55 f/kg. Vermeerderd met de prijs voor de levering van 1.000 zakken werd per 20 oktober 1938 aldus een factuur opgesteld voor een bedrag van 365.350 Belgische frank.

TECHNISCHE KENMERKEN

Diameter	31 mm
Massa	12 g
Legering	Zuiver nikkel
Rand	Glad
Referentie	Y-84 KM-888
BMB	24.FRA.02

Graveur: André-Henri Lavrillier (1885-1958)

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A₇ Een naar links gekeerde gelauwerde beeldenaar van een vrouw, omgeven door het omschrift REPUBLIQUE FRANCAISE. Onderaan, de naam van de graveur Δ. LAVRILLIER
- R₇ De waarde aanduiding 5 FRANCS, omgeven door een met zeven ringen versierde lauwerkrans en getopt door het inschrift RF. Langs beide zijden van het jaartal bevinden zich de munttekens: een hoorn des overvloeds voor Parijs en een vleugeltje voor de hoofdgraveur (Lucien Bazor).

3. Onderwerp

Marianne is een nationaal embleem van Frankrijk, die een ereplaats inneemt in de Franse openbare gebouwen. Zij symboliseert de republikeinse waarden en staat op de *Place de la Nation* in Parijs. Haar profiel staat op de Franse munten, postzegels en vroeger ook op de bankbriefjes.

De oorsprong van de naam Marianne is onduidelijk, maar hij werd waarschijnlijk voor het eerst in die betekenis gebruikt nabij Toulouse in oktober 1792. Toen werd door de dichter Guillaume Lavabre in het Provençaals dialect het lied *La garisou de Marianno* (Het herstel van Marianne) gezongen.

4. Epiloog

Ondanks de vele problemen die de fabricage van de aluminiumbronzen stukken met zich gebracht had, werd de Brusselse Munt toch nog aangezocht voor de fabricage van dergelijke muntplaatjes, ter vervanging van de nikkelen stukken van 5 francs, type Lavrillier! (Y-84a)

De nakende oorlog heeft evenwel een verdere samenwerking met de Franse Munt belet.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/20 en 624/4*
- *Munt Info N° 33*
- *Monnaies Françaises 1789-1995 (V. GADOURY, Monaco 1995)*
- *Histoire monétaire et numismatique contemporaine 1790-1963 (J. MAZARD, Paris 1965)*

XI. GRIEKENLAND

NA BIJNA VIER EEUWEN TOT HET OTTOMAANSE RIJK TE HEBBEN BEHOORD, verwierf Griekenland zijn onafhankelijkheid tijdens de vrijheidsoorlog van 1821-1830. In die eerste republikeinse periode werd een munteenheid gekozen. Aanvankelijk werd deze phoenix genoemd, maar reeds in 1830 werd teruggegrepen naar de eeuwenoude drachme, die tot de invoering van de euro de Griekse munteenheid bleef. Dat deze drachme allesbehalve 'waardevast' was,

moge blijken uit de volgende cijfergegevens: in 1868 sloot Griekenland aan bij de toenmalige Latijnse Muntunie, en zijn drachme had dus aanvankelijk dezelfde waarde als de goudfrank. Maar door een onorthodoxe monetair-budgettaire beleid moest tijdens deze periode, om aan goud te geraken, een premie worden betaald die kon oplopen tot 100%; deze premie zou pas verdwijnen aan de vooravond van Wereldoorlog I, zij het voor korte duur: net zoals nagenoeg alle oorlogsvoerende landen zag ook Griekenland de waarde van zijn bankbiljetten voortdurend afnemen, en de drachme zou pas in 1928 kunnen worden gestabiliseerd op ongeveer 6,7% van de vooroorlogse pariteit; en zelfs deze stabilisatie was slechts van korte duur, want reeds in 1933 moest de drachme opnieuw worden gedevalueerd, en zakte hij tot op amper 2,9% van zijn aanvankelijke waarde.

1. De nikkelstukken van 5 drachme

In 1832 werd de monarchie als staatsvorm aangenomen, maar na het bewind van een aantal weinig bekwame koningen werd in een onstabiel klimaat in 1924 de republiek uitgeroepen. Tijdens deze tweede republiek zocht de Griekse regering buitenlandse munthuizen aan om haar nieuwe muntstukken te laten vervaardigen.

Tijdens deze periode (1924-1935) werden zeven denominaties geslagen die klassieke motieven dragen: de godin Athena op de vier stukken met lage waarde, de feniks op het stuk van 5 drachme, de godin Demeter op het stuk van 10 drachme en de zeegod Posseidon op het stuk van 20 drachme.

Op 28 oktober 1929 schreef de Griekse Dienst voor Staatsleveringen een offerte-aanvraag uit voor o.a. het slaan van 25 miljoen nikkelstukken van 5 drachme. Het ging hier om een soort herdenkingsmuntstuk ter gelegenheid van een eeuw moderne Griekse Staat. Aangezien de *phoenix* de eerste moderne Griekse munteenheid was en de gravures van een feniks de pasmunten uit 1830 sierde, koos de Griekse regering dit mythologisch fabeldier als hoofdmotief van dit muntstuk.

De Britse *Royal Mint* bekam de opdracht, maar gaf een gedeelte ervan in onderaanneming aan de Belgische Munt. Josse Allard II, directeur van de Munt, kreeg de toestemming om, op zijn risico, 35 ton nikkelen munten van 5 drachme te slaan, op voorwaarde dat de nationale en koloniale muntslag daarvoor geen vertraging zou oplopen.

De moederstempels werden vervaardigd door George Kruger Gray op basis van ontwerptekeningen van de Griekse schilder Michaël Axelos. De patrijzen voor de aanmaak van de productiestempels en de muntringen werden geleverd door de *Royal Mint*. De graveerafdeling van de Belgische Munt o.l.v. Alexandre Everaerts vervaardigde 59 productiestempels voor de voor- en 55 voor de keerzijde. Deze werkstempels werden achteraf ofwel vernietigd in Brussel ofwel verzonden naar Londen.

Voor deze fabricage moesten volgende muntplaatjes worden besteld:

- 15,5 ton bij de *Usines Métallurgiques Selve & Cie* in Thun (Zwitserland)
- 20,5 ton bij de *Cie Française des Métaux* in Castelsarrassin.

Uit deze hoeveelheden blijkt dat de Belgische Munt aanvankelijk 3.500.000 stukken zou slaan, maar het jaarverslag van de Muntcommissaris vermeldt slechts 1.500.000 gefabriceerde stukken. Blijkbaar werden enkel de uit Zwitserland afkomstige muntplaatjes gebruikt.

De opdracht werd uitgevoerd tegen de prijs van 960 drachmen per 1.000 stuks. Berekend aan de toenmalige wisselkoers (1 $\text{Dr} = 0,47183$ fr.) bedroeg de factuurprijs voor 1.500.000 stukken dus 679.435 frank. Hiervan werd een bedrag van 2.250 frank uitbetaald aan de Belgische Staat (15% van de netto-winst).

De munten dienden per 500 in een jutezak te worden verpakt. Tien van deze zakken moesten in een kist worden opgeborgen. De levering diende te gebeuren in Piraeus, de havenstad bij Athene. Tevens moest de contractant (de *Royal Mint*) een waarborg storten van 3 miljoen drachme. Bovendien verbonden de *Royal Mint* en de Belgische Munt zich ertoe een gedeelte van ontmunte Griekse zilverstukken van de Latijnse Muntunie over te kopen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	29 mm
Massa	10 g ($\pm 1\%$)
Metaal	Nikkel (min. 991‰)
Rand	Gekarteld
Jaartal	1930
Slagaantal	1.500.000
Standtijd	25.423
Referentie	Y-35 KM-71 Divo 106
BMB	19.GRE.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A√ Een feniks, opvliegend uit een brandstapel, waarboven een straal, een latijns kruis en een zespuntige ster, omgeven door het omschrift ΕΛΛΗΝΙΚΗ – ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. Onderaan, het jaartal 1930. Links tussen de vlammen de initialen van de kunstenaar MA.

R√ De waarde aanduiding, 5|ΔΡΑΧΜΑΙ, omgeven door twee onderaan ineen-gevlochten lauwertakken.

N.B.: Volgens de *World Coin Catalog* dragen de stukken die in Brussel werden geslagen een puntje op twee bessen aan de linkerkant, terwijl dit slechts het geval is voor één bes bij de in Londen geslagen stukken.

2. Onderwerp

De feniks (*phoenix*) is een fabeldier uit de Griekse mythologie. De Grieken geloofden dat de feniks in staat was telkens opnieuw uit zijn eigen as herboren te worden. De goddelijke feniks kwam het eerst voor in de Egyptische mythologie: het was een grijsachtige reiger die leefde in de Nijl en verbonden was aan de seizoenen en getijden van de stroom.

De link die vervolgens gelegd werd met het idee van de wedergeboorte lag dus voor de hand. De christenen zagen in de feniks het symbool van de herrijzenis.

3. Huidige monetaire toestand

Ondanks het feit dat Griekenland reeds onafhankelijk werd in 1821, duurde het nog tot in 1970 vooraleer in Griekenland eigen munten werden geslagen (op een klein aantal onder Otto I in Athene geslagen stukken na). Dit gebeurt in een afdeling van de *Bank of Greece* in Athene. Voordien werden de Griekse munten geslagen in Wenen, Londen, Birmingham en vooral Parijs.

De Belgische Munt heeft nog enkele keren deelgenomen aan een prijsaanvraag voor de aanmaak van Griekse munten (o.a. voor zilverstukken in 1938 en in de zestiger jaren), maar de opdracht ging, zoals hierboven gezegd, dus naar andere munthuizen.

Sinds 1 januari 2001 is Griekenland een niet-onbesproken lid van de eurozone. Een gedeelte van de Griekse eurostukken werd geslagen in de nationale munthuizen van Frankrijk, Spanje en Finland.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB* 623/17
- *Munt Info* N° 23
- *De Muntslag van Griekenland* (Drs. M.M.A. DE WEERT, *Muntkoerier* 7/2000)
- *Modern Greek Coins 1828-1968* (J.-P. DIVO, Zürich & Amsterdam 1969)

XII. HAÏTI

1. Historisch overzicht

HISPANIOLA WERD IN 1492 ONTDEKT DOOR COLUMBUS, DIE HET EILAND OP-eiste voor de Spaanse Kroon. Door ziekte en dwangarbeid stierf de oorspronkelijke bevolking uit, en vanaf de tweede helft van de 17de eeuw werd het eiland herbevolkt met Afrikaanse slaven die werden tewerkgesteld op de suiker- en koffieplantages. In 1697 kwam het westelijk deel in Franse handen onder de naam Saint-Domingue.

Na een slavenopstand in 1791 en een gewonnen oorlog tegen het moederland werd Haïti op 1 januari 1804 onafhankelijk. De rebellenleider generaal Dessalines riep zichzelf uit tot keizer Jacob I, maar het zou nog tot 1820 duren vóór-aleer van enige politieke stabiliteit sprake was. In dat jaar werd de republiek uitgeroepen onder president Boyer, die tot 1843 aan de macht bleef. Nadien volgden de regimes zich evenwel in sneltreinvaart op, en tussen 1915 en 1934 werd het land zelfs door de vs bezet. Vanaf de jaren 50 van vorige eeuw tot 1986 werd het land op dictatoriale wijze geregeerd door François en Jean-Claude Duvalier. Sindsdien is het land opnieuw ten prooi aan politieke chaos.

2. De productie van koperen pasmunten in 1846

Bij het begin van de onafhankelijkheid werd de piaster gourde gebruikt, gelijk aan een Mexicaanse piaster. In 1814 werd de zilveren gourde ingevoerd. De naam is afgeleid van de vrucht van een altijdgroene Amerikaanse boom. In 1826 werd de zilveren gourde reeds vervangen door een papieren gourde.

De Haïtiaanse regering bestelde op 5 juni 1846 voor 10 ton koperstukken van 1 en 2 centimes bij de firma *Lassen & Cie*, een aan het Brusselse Sint-Goedeleplein gevestigde knopenfabriek. Daar het hier ging om muntstukken met wettelijke koers, diende de minister van Financiën hiervoor zijn toestemming te geven. Eerst bracht de muntcommissie (tot 1848 verantwoordelijk voor de regeringscontrole over de Munt) op 12 augustus 1846 een gunstig advies uit, en vervolgens gaf minister Malou op 14 augustus 1846 zijn definitieve goedkeuring. Zowel in het advies van de Muntcommissie als in de ministeriële beslissing was wel bepaald dat de fabricage diende te gebeuren in aanwezigheid van een controleur van de Belgische regering. Deze controle zou vervolgens worden uitgevoerd door de heer A. Brichaut, diensthoofd van het Brusselse Waarborgkantoor, of door één van diens assistenten.

De eerste proefslagen voor het stuk van 2 centimes werden uitgevoerd met een schroefpers op 29 september 1846. De Luikse firma *Françotte* leverde de muntplaatjes. Deze firma zou in 1882 fusioneren met de firma's *Pirlot* en *Chaudoir* en omgevormd worden tot de *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège*, die in de 20ste eeuw de hoofdleverancier voor muntplaatjes van de Belgische Munt zou worden.

Op 10 oktober 1846 moest Brichaut echter vaststellen dat de muntslag zich tot dan beperkt had tot talloze proefslagen die niet het gewenste resultaat opleverden. Als gevolg van deze mislukte proefslagen werd de directeur van de Munt, Josse Allard, door Lassen aangezocht om de productie over te nemen. Hieraan werd geen gunstig gevolg gegeven, en daarom liet Lassen de koperen muntplaatjes bij *Françotte* hersmelten.

Vervolgens stelde hij voor om de stukken te laten slaan bij *Dumoulin-Pâques*, een stempelfabrikant die in de Luikse rue Souverain Pont was gevestigd. Na inlichtingen te hebben ingewonnen bij de heer Auguste de Macar, diensthoofd van het Luikse Waarborgkantoor, stemde de Muntcommissie op 24 november 1846 in met de fabricage van 5 à 6 ton koperstukken bij deze firma. Vervolgens zette minister Malou op 26 november 1846 het licht definitief op groen, zodat deze muntslag kon worden afgewerkt.

Dhr. de Macar meldde in zijn eerste wekrapport dat de matrijs van de stukken van 2 centimes na het slaan van 5.520 stukken was gebroken. De productie van de stukken van 1 centime verliep vlotter, maar toch vorderde deze erg langzaam (amper 70 à 176 kg per week in de periode december 1846 tot februari 1847), zodat hij vreesde dat niet kon worden voldaan aan de leveringstermijnen.

Om de productie sneller te laten verlopen riep de heer Lassen op 16 januari 1847 nogmaals de hulp in van Josse Allard. Ditmaal gaven zowel de Muntcommissie als de minister van Financiën hun toestemming tot de aanmunting van 2 ton koperen stukken van 1 en 2 centimes in het Munthof. Dit is het laatst gedateerde document in het dossier, en de verdere afloop van de productie is bijgevolg niet meer te achterhalen. Uit dit alles kan echter worden afgeleid dat de Haïtiaanse koperstukken van 1 en 2 centimes, jaartal 1846, wel degelijk in België werden geslagen onder het toezicht van een gemachtigd ambtenaar. Het totale contingent van 10 ton werd gedeeltelijk geslagen bij *Lassen* in Brussel, bij *Dumoulin-Pâques* in Luik, en in het Munthof in Brussel. De exacte aantallen en verdeling kunnen niet meer worden bepaald.

TECHNISCHE KENMERKEN

	1 centiem	2 centiem
Diameter	22 mm	26 mm
Massa	2,6 g	5,2 g
Dikte	0,90 mm	1,35 mm
Metaal	Rood koper	
Jaartal	1846 (jaar 43 sinds de Haïtiaanse onafhankelijkheid)	
BMB	32.HAI.01	32.HAI.02

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- Aγ Een op een houweel staande lictorenbundel met boven een bijl en een frygische muts, geflankeerd door 1 of 2 C, omringd door het omschrift **LIBERTE EGALITE** en het jaartal **AN·43**
- Rγ De nominale waarde **UN CENTIME** of **DEUX CENTIMES** en het jaartal **1846**, tussen twee onderaan samengebonden takken suikerriet en een vijf-puntige ster, alles omringd door het omschrift **REPUBLIQUE D'HAITI**.

3. Onderwerp

Een lictorenbundel (*Latijn: fasces*) is een oud Romeins symbool van het gezag van de hogere magistraten. Het bestaat uit een bundel houten staven die een bijl insluiten. *Fasces* werden door ambtenaren (*lictors*) voor de magistraten uit gedragen. De houtstaven (berk of iep) stonden symbool voor de macht om te straffen, en de bijl symboliseerde de macht over leven en dood. Onder de fascistische regering van Mussolini werden *fasces* afgebeeld op de Italiaanse vlag.

4. Epiloog

Op een vraag van muntcommissaris Adolphe Saintelette uit 1879 kon Alphonse Allard evenmin uitsluitel brengen over het gedeelte van de muntslag dat door zijn vader Josse Allard werd uitgevoerd.

Wel bevindt zich in de Munt stempelgereedschap voor Haïtiaanse stukken van 20 centimes uit 1877 (*DM·434*) en van 1 centime (generaal *Légitime*) uit 1889 (*DM·438*). Het betreft hier echter niet-reglementaire muntstukken die waarschijnlijk in het atelier van Charles Würden werden geslagen, en die dus, net zoals de stukken voor Guyane Indépendante en voor Araucanië-Patagonië (Nouvelle France), tot de apocriefe munten mogen worden gerekend (*zie pag. 199-201*).

De gourde is in naam nog steeds de munteenheid van Haïti, maar ontelbare devaluaties later is het land feitelijk overgegaan op de Amerikaanse dollar. Die inflatie was er trouwens de oorzaak van dat behalve een veelvoud aan herdenkingsmunten slechts mondjesmaat circulatiemunten werden uitgegeven. De meeste hiervan werden in de *US Mint* in Philadelphia geslagen.

BIBLIOGRAFIE

- *The Coins of Haiti* (Carmen ARROYO, San Antonio 1970)
- *Dossier KMB 620*
- *World Coins Catalog KM·24-27*

XIII. ITALIË

NADAT VICTOR EMMANUEL II OP 24 MAART 1848 ZIJN VADER WAS OPGEVOLGD als koning van Piëmont-Sardinië, werd hij één van de bezielers van de zgn. *Risorgimento*, een beweging die ijverde voor de eenmaking van Italië. Een oorlog met Oostenrijk en een verdrag met Frankrijk leidden ertoe dat uiteindelijk op 17 maart 1861 het koninkrijk Italië werd uitgeroepen met Victor Emmanuel II als staatshoofd. Met uitzondering van Venetië en de Pauselijke Staten – die resp. in 1866 en 1870 werden geïntegreerd – kwam het toenmalige Italië bijna volledig overeen met het huidige grondgebied.

1. De eerste muntstukken voor de nieuwe Staat

Een nieuwe Staat heeft uiteraard ook nieuwe munten nodig, en op 24 augustus 1862 werd de eerste nationale muntwet uitgevaardigd. Deze wet decreeteerde de invoering van goudstukken van 100, 50, 20, 10 en 5 lire, zilverstukken van 5, 2, 1, 1/2 en 1/5 lire, en bronzen stukken van 10, 5, 2 en 1 centiem (*centesimi*), ter vervanging van de vele stukken van de vroegere vorstendommen en republieken.

Vrij spoedig na het uitvaardigen van deze muntwet werd begonnen met de uitvoering ervan. Hiervoor kwamen in de eerste plaats de belangrijkste Munthuizen (in het Italiaans *Zecca*) van de vroegere Italiaanse staten in aanmerking, nl. Bologna, Milaan, Napels en Turijn. Omdat het jonge koninkrijk nood had aan een grote hoeveelheid nieuwe muntstukken binnen een relatief korte tijdsperiode, moest echter ook een beroep worden gedaan op enkele buitenlandse muntleveranciers. Zo werden in 1863 bij de Brusselse Munt proefslagen uitgevoerd voor een goudstuk van 20 lire.

2. Het bronzen stuk van 10 centesimi (1868)

Op 31 januari 1868 werd een contract afgesloten met het Parijse handelshuis *Oeschger, Mesdach & Cie* voor de levering van 50 miljoen bronzen stukken van 10 centesimi tegen een prijs van 3,97 f/kg. Van dit totaal dienden er 30 miljoen te worden geleverd aan de Thesaurie in Livorno en 20 miljoen aan die in Genua. Verder bepaalde het contract dat de levering moest worden afgehandeld in tien maandelijks zendingen van telkens 5 miljoen stukken.

Krachtens een ministerieel besluit van februari 1867 betreffende het slaan van bronzen of koperen pasmunt voor het buitenland gaf de minister van Financiën de Muntdirecteur, de heer Josse Allard, zijn goedkeuring, waarna *Oeschger, Mesdach & Cie* de bestelling deels liet uitvoeren door de Munt van Brussel en deels door die van Straatsburg. Al de stukken dragen op de keerzijde het merk **CM**, al dan niet voorafgegaan en gevolgd door (een) dik(ke) punt(en), waarschijnlijk om het atelier te kunnen identificeren. Er bestaan trouwens uiterst zeldzame exemplaren met op de voorzijde een engelenkopje () , het oude muntteken van Brussel, onder het hoofd van de koning, en met **•CM•**, wat doet vermoeden dat al de stukken met twee dikke punten in Brussel zijn geslagen, en

deze met **CM** of **•CM** in Straatsburg zijn aangemunt, maar de beschikbare documenten geven hierover geen uitsluitsel.

In aanwezigheid van Jean Stas, muntcommissaris, en Auguste Brichaut, controleur van de aanmunting, droeg Achille Voltolin, secretaris van de Venetiaanse Munt, op 24 februari 1868 volgend stempelgereedschap over:

1. een dienstmatrijs van de beeldenaar
2. een dienstpatrijs van de beeldenaar
3. een dienstmatrijs van de keerzijde
4. een dienstpatrijs van de keerzijde
5. een muntring
6. een stel van 27 patrijzen met letters, cijfers, sterretjes, enz. om de stempels af te werken.

Dit origineel stempelgereedschap werd vervaardigd door Giuseppe Ferraris; de fabricage van de werkstempels werd vervolgens toevertrouwd aan Léopold Wiener, hoofdgraveur bij de Brusselse Munt, tegen 12 frank per stempelpaar.

De productie van de muntstukken verliep van 31 maart tot 12 september 1868. In totaal werden er 37 miljoen stukken geslagen met een gewicht van 370 ton. Er werden niet minder dan 1.527 werkstempels van de voorzijde en 1.045 van de keerzijde vervaardigd, wat een standtijd van 28.942 stukken per stempelpaar betekent.

Uit de eindafrekening van de Brusselse Munt blijkt dat van de 37 miljoen stukken die in Brussel werden vervaardigd, er 17 miljoen naar Livorno en 20 miljoen naar Genua werden verscheept. De Munt van Straatsburg leverde dus nog 13 miljoen stukken aan Livorno, maar vervaardigde wel alle muntplaatjes die nodig waren voor de hele productie.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Massa	10 g
Diameter	30 mm
Legering	Cu 96 Sn 4
Rand	glad
Slagaantal	37.000.000
Jaartal	1866 en 1867 *
Standtijd	28.942
Referentie	Y·9 KM·11

* Hoewel de bestelling dateert van 1868, zijn er geen stukken gekend met dit jaartal.

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A_V Binnen een parelrand, de beeldenaar van Koning Victor Emmanuel II, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift **VITTORIO EMANUELE II RE D'ITALIA**. Onderaan, de naam van de kunstenaar **FERRARIS**.
- R_V Binnen een parelrand, de nominale waarde **10 CENTESIMI** en het jaartal **1866** of **1867**, omgeven door een onderaan samengebonden eiken- en lauwer-tak. Bovenaan, een vijfpuntige stralende ster.

Giuseppe Ferraris (Turijn, 1794-1869)

Na zijn opleiding te hebben doorlopen in Milaan, werd hij in 1828 aangesteld als graveur in de Koninklijke Munt van Sardinië in Turijn. Zijn eerste grote taak was het vervaardigen van de stempels voor het stuk van 25 centesimi met de beeldenaar van koning Karel Felix. Tijdens de regering van koning Karel Albert werd hij benoemd tot hoofdgraveur, ambt dat hij ook uitoefende onder koning Victor Emmanuel II.

3. Onderwerp

Victor Emmanuel II, telg uit het geslacht Savoye, werd geboren in Turijn op 14/III/1820. Hij was de zoon van koning Karel Albert van Sardinië en van Maria Theresia van Toscane. In 1842 huwde hij zijn nicht Maria Adelheid van Habsburg, en in 1849 volgde hij zijn vader op als koning van Piëmont-Sardinië. In 1861 werd hij de eerste koning van het ééngemaakte Italië; als tegenprestatie voor de Franse steun diende hij wel het stamgebied Savoye en Nice af te staan. Als gevolg van juiste tactische keuzes werden Venetië en de Pauselijke Staten in 1866 resp. 1870 eveneens bij het Koninkrijk Italië gevoegd. Hij stierf in Rome op 9/II/1878.

4. Epiloog

Behoudens de fabricage van bronzen stukken van 2 1/2, 5 en 10 centiem voor het groothertogdom Luxemburg in 1854, waren deze Italiaanse muntstukken de eerste buitenlandse stukken die van de Belgische muntpersen rolden. Voor de Brusselse Munt betekende deze productie aldus de aanzet van een zeer succesvolle periode wat het slaan van muntstukken voor het buitenland betrof.

Nadat de Pauselijke Staten bij het Koninkrijk Italië werden gevoegd, werd Rome de nieuwe hoofdstad. Het daar gevestigde Munthuis werd bijgevolg vanaf het einde van de negentiende eeuw de enige Muntplaats voor het hele *Regno*.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/1*
- *Munt Info N° 34*
- *Italian Coin Engravers since 1800 (Elvira Elisa CLAIN-STEFANELLI, 1965)*
- *Monete Italiane 1796-1963 (A. PAGANI, Milano 1965)*
- www.ilmarengo.com

XIV. JOEGOSLAVIË (HET KONINKRIJK DER SERVIËRS, KROATEN EN SLOVENEN)

NA HET BEËINDIGEN VAN WERELDOORLOG I WERD OP 1 DECEMBER 1918 IN Belgrado het Koninkrijk der Serviërs, Kroaten en Slovenen uitgeroepen. De nieuwe Staat bestond uit de koninkrijken Servië en Montenegro en de Zuid- (= Joego)slavische gebiedsdelen van Oostenrijk-Hongarije (Slovenië, Kroatië en Bosnië). De koning van Servië werd uitgeroepen tot koning van het gehele koninkrijk. De munteenheid van Servië, de in honderd para onderverdeelde dinar – sinds 1873 gelinkt aan de frank van de Latijnse Muntunie – werd de nieuwe munteenheid. Deze dinar had tot aan Wereldoorlog I doorgaans iets onder *pari* genoteerd, maar ging na de oorlog echt pas goed de dieperik in; pas in 1925 kon hij enigszins worden gestabiliseerd op *ca.* 1/11 van zijn waarde.

In 1921 volgde Alexander I zijn vader Peter I, waarvoor hij reeds sinds 1914 fungeerde als regent, op als koning. In 1929 zou het Koninkrijk der Serven, Kroaten en Slovenen worden omgevormd tot het koninkrijk Joegoslavië, maar de echte rust werd hierdoor niet hersteld, en koning Alexander I werd in 1934 in Marseille door Kroatische en Macedonische separatisten vermoord.

1. De muntslag van 1925

In 1920 werden in de Oostenrijkse Munt in Wenen de eerste muntstukken voor het nieuwe koninkrijk geslagen. Het ging om zinken stukken van 5 en 10 para, en aluminiumbronzen stukken van 25 para.

Op datum van 24 november 1924 schreef het Algemeen Inspectoraat van het Joegoslavische Ministerie van Financiën een offerteaanvraag uit voor de aanmaak van 175 miljoen kopernikkelen muntstukken. Het betrof 75 miljoen stukken van 1 dinar en telkens 50 miljoen stukken van 50 para en 2 dinar.

Het privé muntbedrijf *Société Française de Monnayage* uit de Parijse voorstad Poissy bekwam de opdracht. Maar net zoals bij de muntslag voor Bulgarije zou de fabricage gelijkmatig worden verdeeld onder dit munthuis en de Brusselse Munt, die toen onder leiding stond van Josse Allard II. De stukken die in Poissy werden geslagen dragen een bliksemschicht als muntteken; de in Brussel vervaardigde stukken hebben geen muntteken.

De muntdirecteur had blijkbaar de opdracht aanvaard zonder voorafgaande toestemming van de minister van Financiën. Joseph Dasnoy, de muntcommissaris, deed hierover zijn beklag, en daarom duurde het toch nog tot 9 maart 1925 vooraleer de minister zijn goedkeuring aan deze fabricage verleende.

De moederstempels van de drie denominaties werden vervaardigd door Henry-Auguste Patey (1855-1930), hoofdgraveur van de Franse Munt in Parijs, van 1896 tot aan zijn dood in 1930 (de door hem gegraveerde muntstukken dragen meestal een brandende toorts als muntteken). Josse Allard droeg op 13 juni 1925 de dienstmatrizen van de drie stukken over aan de heren Joseph Dasnoy, muntcommissaris, en Louis Watterman, controleur van de aanmuntung, teneinde de werkstempels te laten vervaardigen door Alphonse Michaux, fabricagechef van de muntstempels.

Van de 500 ton muntplaatjes zouden aanvankelijk 200 ton worden vervaardigd in de Munt zelf. De productie voor Belgisch Congo en voor het eigen land liet dit evenwel niet toe, en daarom werd deze fabricage in onderaanneming uitbesteed aan de *Usines à Cuivre et à Zinc* in Luik. De overige 300 ton muntplaatjes werden door Franse bedrijven geleverd.

De productie van deze muntstukken begon op 20 juli 1925, nadat de muntslag voor Bulgarije was beëindigd, en werd uitgevoerd door een bijkomende ploeg arbeiders. In 1925 werden 25 miljoen stukken van 2 dinar, 29,5 miljoen stukken van 1 dinar en 19,5 miljoen stukken van 50 para geslagen, met een totale massa van 445.875 kg. Op 10 februari 1926 was de hele productie afgehandeld, zodat de muntstukken ruim binnen de contractuele 13 maanden konden worden geleverd. In 1926 werden dan nog 8 miljoen stukken van 1 dinar en 5,5 miljoen stukken van 50 para geslagen, met een totale massa van 53.781 kg. De stukken werden in zakken van 10 kg verpakt, en grotendeels geleverd via de Griekse havenstad Thessaloniki.

De eindafrekening van de Brusselse Munt van 6 september 1926 toont aan dat de ontvangsten van deze fabricage 4.128.635,70 frank bedroegen, terwijl de uitgaven opliepen tot 3.480.597,79 frank. Dit betekent dus dat er een winst van 648.037,91 frank werd gerealiseerd. Hiervan werd 10% of 64.803,79 frank afgedragen aan de Schatkist. Naast deze deelname in de winst moest de muntdirecteur, in toepassing van een ministerieel schrijven van 22 januari 1923, ook tweemaal een bedrag betalen aan de Staat om het gebruik van de infrastructuur te vergoeden. Eerst werd een som gestort van 43.750 frank (5 frank per 10.000 stukken), en later van 21.875 frank (2,50 frank per 10.000 stukken).

De fabricage van de Bulgaarse, Joegoslavische, koloniale en nationale munten liep in 1925 op tot 226.774.000 stukken. Dit was op dat ogenblik het hoogste aantal dat ooit in één kalenderjaar in de Belgische Munt was geproduceerd. Dat het hier echt wel om een uitzonderlijke prestatie ging, kan worden afgeleid uit een vergelijking met de productiegegevens van de Britse *Royal Mint*, toch een groter, veel beter uitgerust muntbedrijf, waar tijdens het jaar 1924 'slechts' 223 miljoen stukken werden geslagen!

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	50 para	1 dinar	2 dinar
Diameter	18 mm	23 mm	27 mm
Massa	2,5 g	5 g	10 g
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Slagaantal	1925A 19.500.000 1925B 5.500.000	29.500.000 8.000.000	25.000.000
Standtijd	1925A 57.032 1925B 37.809	52.316 47.017	54.217
Referentie	KM-4	KM-5	KM-6
BMB	17.YUG.01	17.YUG.02	17.YUG.03

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A_γ Binnen een parelrand, de beeldenaar van Koning Alexander I, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift АЛЕКСАНДАР I. КРАЛ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА (*ALEXANDER I. KONING DER SERVIËRS, KROATEN EN SLOVENEN*). Onderaan, de naam van de kunstenaar **A. PATEY**.
- R_γ Binnen een parelrand, de nominale waarde 2 ДИНАРА, 1 ДИНАР of 50 ПАРА en het jaartal 1925, omgeven door een onderaan samengebonden eiken- en lauwertak en getopt door een koningskroon.

2. Onderwerp

Alexander Karađorđević werd geboren in Cetinje op 16 december 1888 als zoon van Peter I van Servië en van Zorka Petrović-Njegoš, dochter van koning Nicolaas I van Montenegro. Op 1 december 1918 werd het Koninkrijk der Serviërs, Kroaten en Slovenen uitgeroepen, waarvan Alexander regent was. Na de

dood van zijn vader werd hij op 16 augustus 1921 tot koning gekroond. Hij trad op 8 juni 1922 in het huwelijk met Maria van Hohenzollern-Sigmaringen.

Om de gewenste eenheid te benadrukken werd het land in 1929 omgedoopt tot het koninkrijk Joegoslavië. Door zijn dictatoriale neigingen en door allerhande nationalistische tendensen slook zijn aanvankelijke populariteit zienderogen, en op 9 oktober 1934 werd hij in Marseille vermoord.

3. Een offerteaanvraag voor zilverstukken (1932)

Op 21 januari 1932 diende de Belgische Munt een offerte in voor de productie van 20 miljoen zilverstukken van 10 dinar en 12,5 miljoen zilverstukken van 20 dinar (*KM-10 en 11*). De ingediende prijzen, metaal inbegrepen, bedroegen 2.892 belga per 10.000 stukken van 10 dinar en 5.722 belga per 10.000 stukken van 20 dinar.

Ons nationaal Munthuis, het jaar voordien onder rechtstreeks beheer van het Muntfonds geplaatst, bekam deze opdracht evenwel niet. De zilverstukken werden vervolgens deels door de Franse Munt in Parijs en deels door de Britse Munt in Londen geproduceerd.

Dit zou de laatste muntslag voor Joegoslavië zijn die in het buitenland werd uitgevoerd, want in 1938 werd in Belgrado een eigen munthuis in gebruik genomen (*Kovnica A.D.* in de wijk Topčider). Dit bedrijf drukt de bankbriefjes en slaat de muntstukken die door de Centrale Bank worden uitgegeven.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/15*
- *Munt Info N° 35*
- *Jaarverslagen 1925 en 1926*
- *Metalni novac Srbije, Crne Gore i Jugoslavije (Ranko MANDIĆ, Belgrado 2006)*
- www.snd.org.yu
- www.nbs.yu

XV. LIBERIA

HET GEBIED AAN DE WESTKUST VAN AFRIKA, DAT HET HUIDIGE LIBERIA vormt, werd in 1821 door de *American Colonization Society*, een vennootschap voor de bevordering van de kolonisatie door vrijgelaten negerslaven, aangekocht als kolonisatiegebied.

Dit gebied werd in 1847 onafhankelijk onder de naam Liberia (van het Latijn *liber* = vrij). De hoofdstad Monrovia werd vernoemd naar James Monroe, de vijfde president van de Verenigde Staten van Amerika.

De jonge republiek kende vaak financiële problemen, en na het staatsbankroet van 1909 kwam de Amerikaanse regering tussenbeide en werd Liberia economisch en financieel afhankelijk van de vs. Deze afhankelijkheid en de hiermee gepaard gaande wrijvingen leidden in 1930 tot een diplomatieke breuk met het 'moederland'. In 1935 werden de betrekkingen tussen beide landen echter weer genormaliseerd nadat een financiële regeling was getroffen.

1. De productie van bronzen pasmunt

Liberia viel monetair gezien onder het regime van de Britse kolonie West-Afrika, maar niettemin werden sporadisch eigen munten uitgegeven, zoals de in de *US Mint* geslagen koperstukken uit 1847 en 1862 en de in de *Heaton Mint* in Birmingham aangemunte zilveren en bronzen stukken uit 1896 en 1906.

Reeds in 1933 had de Liberiaanse consul-generaal in Antwerpen, Louis Rosenthal, bij zijn regering in Monrovia gelobbyd om bepaalde aankopen in België te plaatsen i.p.v. in de Verenigde Staten. Zo was er reeds in 1934 sprake van een muntslag van nikkelen en/of kopernikkelen stukken van 10, 25 en 50 cent.

De onderhandelingen leidden o.m. tot een bezoek aan België van Gabriel L. Dennis, minister van Financiën van Liberia.

Hierop aansluitend werd op 25 maart 1936 door de Belgische Munt een prijs ingediend voor de fabricage van telkens 1 miljoen stukken van 1/2, 1 en 2 cent.

De totale prijs bedroeg £2.003 voor 3 miljoen stukken in muntbrons of £2.027 voor 3 miljoen stukken in aluminiumbrons zoals gebruikt werd bij voorafgaande muntproeven. Het Liberiaanse Ministerie van Financiën verkoos deze laatste legering en plaatste haar bestelling op 15 juni 1936. De overeengekomen prijs behelsde de aanmaak van de stukken, de levering van de modellen, de matrijzen en de ponsoenen, evenals de verscheping tot Monrovia.

Berekend aan de toenmalige omrekeningskoers (£1 = 29,8325 belga) geeft dit een bedrag van 60.470,47 belga of 302.352,25 frank.

De stukken hebben bijna dezelfde keerzijde als de voorgaande Liberiaanse munten (*een palmboom*), maar de voorzijde toont een olifant i.p.v. de eerder gebruikte beeldenaar van de vrouwelijke belichaming van de Vrijheid (*Libertas*). Zij werden aangemunt met het jaartal 1937. Deze keerzijde draagt dezelfde elementen die ook voorkomen op het wapenschild van Liberia.

Edmond Tramaux ontwierp de voorzijde van de drie stukken en voerde tevens de graveerwerkzaamheden uit voor een bedrag van 3.250 frank.

De lading, bestaande uit 227 kisten met in totaal 17.540 kg, werd op 24 december 1936 vanuit Antwerpen verscheept met het Duitse schip *Wigbert* van de rederij *Woermann Linie A.G.*

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1/2 cent	1 cent	2 cents
Diameter	18 mm	25,5 mm	29 mm
Massa	2,5 g	5,3 g	8,4 g
Legering	Cu 865 Zn 75 Ni 35 Al 25	<i>id.</i>	<i>id.</i>
Rand	Glad	Glad	Glad
Slagaantal	1.000.000	1.000.000	1.000.000
Totale massa	2.508,131 kg	5.298,192 kg	8.399,534 kg
Afgekeurde stukken	8.005	23.364	24.754
Standtijd	69.517	45.482	60.480
Referentie	KM·10	KM·11	KM·12
BMB	20.LIB.01	20.LIB.02	20.LIB.03

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A₇ Binnen een parelrand, een naar links lopende olifant en struikgewas; boven in een cirkelboog, het omschrift **REPUBLIC OF LIBERIA** en onder in een cirkelboog, een vijfpuntige ster.
- R₇ Binnen een parelrand, een palmboom met op de achtergrond een in de zee ondergaande zon en een zeilschip, met daarboven een wegvliegende vogel; boven in een cirkelboog, de waardeaanduiding **ONE HALF CENT, ONE CENT** of **TWO CENTS**, onderaan in een cirkelboog, tussen twee vijfpuntige sterren, het jaartal **1937**.

2. Huidige monetaire toestand

Afgezien van kopernikkelen stukken met dezelfde gravures en afmetingen, in 1941 geslagen in de *US Mint* (KM-10a, 11a en 12a), zou het nog duren tot in 1960 vooraleer eigen circulatiemunten werden uitgegeven. De Amerikaanse dollar had reeds in 1943 de munteenheid van Brits-West-Afrika vervangen.

De muntslag liep van 1960 tot midden van de tachtiger jaren (KM-13-18) en werd, met uitzondering van een kleine hoeveelheid die in de Britse *Royal Mint* in Londen werd vervaardigd, gerealiseerd in de afdelingen van de *US Mint* in Philadelphia, Denver of San Francisco. Sindsdien wordt de muntslag voor Liberia gekenmerkt door een grote verscheidenheid aan herdenkingsuitgiften, die vaak niet eens het grondgebied van het eigen land bereiken. Waar deze uitgiften in de zestiger en zeventiger jaren nog enigszins aansloten bij de nationale geschiedenis, is de steeds slechter wordende politieke en financiële toestand van het land er mede de oorzaak van dat het muntregaal door de Overheid wordt 'verpacht' aan privé-munthuizen. Aldus werden tientallen, erg marketing-gerichte munten uitgegeven, met als onderwerp de natuur, buitenlandse politici, popsterren, F1-piloten, dinosauriërs, zelfs tot *Star Trek*-personages toe.

De *Central Bank of Liberia* gaf nadien wel muntstukken met het jaartal 2000 uit. Deze stukken van 5, 10, 25 en 50 cents werden geslagen op vernikkelde stalen muntplaatjes en tonen vrijwel dezelfde gravures als de Liberiaanse stukken die vanaf 1960 in omloop werden gebracht.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/18*
- *Munt Info N° 25*
- *Liberia's first new circulation coins in a long time (in Numismatics International Bulletin, December 2002)*

XVI. LITOUWEN

NA EEUWEN VAN POOLSE EN RUSSISCHE OVERHEERSING, WERD LITOUWEN, DE meest zuidelijke van de drie Baltische staten, op 16 februari 1918 onafhankelijk. Zo'n vier jaar later werd een nieuwe nationale munteenheid ingevoerd: de litas, met een pariteit van \$1 = 10 litai. Kort hierop werden reeds de eerste bankbriefjes uitgegeven. Een eerste reeks muntstukken, aluminiumbronzen pasmunt en zilverstukken van 1 en 2 litu, werd pas in 1925 in omloop gebracht.

1. De fabricage van de muntplaatjes

Wegens de onstabiele economische en politieke situatie duurde het evenwel nog meer dan tien jaar vooraleer een tweede reeks munten werd geslagen. Voor de fabricage van de muntplaatjes voor deze stukken deed de Litouwse regering een beroep op de Belgische Munt.

1936-1937*bronzen stukken*

Op 15 januari 1936 werd een contract afgesloten voor de levering van:

- 5.000.000 bronzen muntplaatjes voor stukken van 1 centas (totale massa: 9.551,007 kg)
- 5.000.000 bronzen muntplaatjes voor stukken van 2 centai (totale massa: 11.513,379 kg)
- 5.000.000 bronzen muntplaatjes voor stukken van 5 centai (totale massa: 15.054,897 kg).

De prijs voor het aanmaken van deze plaatjes (excl. metaalprijs) bedroeg 13,50 f/kg, 13,25 f/kg en 13 f/kg voor de stukken van resp. 1, 2 en 5 centai.

zilverstukken

Op 4 juni 1936 werd een contract afgesloten voor de levering van:

- 2.000.000 zilveren muntplaatjes (Ag 500 Cu 500) voor stukken van 1 litas
- 1.000.000 zilveren muntplaatjes (Ag 750 Cu 250) voor stukken van 5 litai
- 800.000 zilveren muntplaatjes (Ag 750 Cu 250) voor stukken van 10 litu.

De prijs voor deze productie bedroeg 1.336.750 frank voor de stukken van 1 litas, 3.385.000 frank voor de stukken van 5 litai en 5.250.000 frank voor de stukken van 10 litu.

Het is niet duidelijk of de muntplaatjes voor het stuk van 1 litas daadwerkelijk werden geslagen tot munten. Er bestaan in elk geval geen muntstukken met een ander jaartal dan 1925.

In 1937 werden aanvankelijk 1 miljoen plaatjes voor het 5 litai-stuk en 500.000 plaatjes voor het 10 litu-stuk bijbesteld. De bestelling van de muntplaatjes voor het stuk van 5 litai werd uitgebreid tot 1.750.000 stukken, maar de bestelling voor de grotere muntplaatjes werd geannuleerd. De fabricageprijs voor deze bijkomende productie van 15.737,942 kg bedroeg 5.544.000 frank.

1938

Naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van de Litouwse republiek werd een bestelling geplaatst van 160.000 zilveren muntplaatjes voor een gedenkmunt van 10 litu, met de beeldenaar van president Smetona. Een deel van deze productie werd uitgevoerd met metaal afkomstig van 87.000 afgekeurde muntplaatjes van vorige leveringen. Rekening houdend met dit feit bedroeg de fabricageprijs (excl. metaal) 447.716,35 frank, voor de levering van 2.878,465 kg muntplaatjes.

In 1938 werden nogmaals 5.000.000 bronzen muntplaatjes voor het stuk van 1 centas geleverd, aan de prijs van 10,25 f/kg.

Twee niet uitgevoerde projecten

In de loop van 1938 werd de Belgische Munt aangezocht om twee projecten uit te voeren. Omdat de oude zilverstukken van 1 en 2 litai met een zilveragehalte van 500‰ te snel donker uitsloegen, werkte de Munt een voorstel uit om muntplaatjes voor een gepland 2 litai-stuk te vervaardigen in een vierledige legering (Ag 500 Cu 400 Zn 50 Ni 50). Wegens de te hoge kostprijs en omdat bij een eventuele ontmunting het zilver niet zou kunnen worden gescheiden van het nikkel, ging de voorkeur van de Munt toch uit naar een legering bestaande uit 680‰ zilver en 320‰ koper. Ondanks het feit dat Alexandre Everaerts reeds een gipsmodel en het stempelgereedschap voor deze zilverstukken had vervaardigd en er enkele proefslagen werden gerealiseerd, werd dit project nooit uitgevoerd.

Op vraag van Litouwen diende de Belgische Munt ook een prijs in (12,10 f/kg) voor het aanmaken van muntplaatjes voor nieuwe stukken van 10, 20 en 50 centai. Naar analogie van de Deense munten zou de legering moeten bestaan uit 92% koper, 6% tin en 2% nikkel, maar dit project werd evenmin uitgevoerd.

1939

Nadat op 23 mei 1939 de Litouwse zaakgelastigde een bezoek had gebracht aan de Belgische Munt, werd in de loop van de maand juni een bijkomende bestelling geplaatst voor zilveren muntplaatjes voor het stuk van 10 litu. De aanvankelijke hoeveelheid van 1 miljoen werd later wel teruggebracht tot 550.000. Wegens het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 en de daaropvolgende bezetting van Litouwen door het Sovjetleger in 1940 werden slechts 76.000 zilveren muntplaatjes geleverd (1.365,333 kg à 19,75 f/kg).

Het jaarverslag vermeldt eveneens een productie van 190.000 bronzen plaatjes (364,192 kg) voor stukken van 1 centa, maar het is niet duidelijk of deze plaatjes nog werden geleverd.

De verscheping van de muntplaatjes

De producties van de jaren 1936 tot 1938 werden naar Klaipeda (Memel) verscheept vanuit Antwerpen. Wegens de veranderde politieke situatie in Klaipeda kon de verzending in 1939 niet meer per schip gebeuren, maar moesten de stukken met de trein via het Oost-Pruisische Eydtkuhnen (het huidige Chernyshevskoye in de Russische oblast Kaliningrad) naar Kaunas worden verstuurd.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Type	Ref.	Ø (mm)	Massa (g)	Legering	Jaartal	Slag- aantal	Productiejaar
1 centas	KM-79	16,5	1,90	Cu 95 Sn 4 Zn 1	1936	5.000.000	1936
				<i>id.</i>		5.000.000	1938
				<i>id.</i>		190.000	1939

2 centai	KM-80	18,5	2,30	<i>id.</i>	1936	5.000.000	1936
5 centai	KM-81	20,5	3	<i>id.</i>	1936	5.000.000	1936
1 litas	KM-76	19	2,70	Ag 50 Cu 50	?	2.000.000	1936
5 litai	KM-82	27	9	Ag 75 Cu 25	1936	1.000.000	1936
				<i>id.</i>		1.750.000	1937
10 litu	KM-83	32	18	<i>id.</i>	1936	800.000	1936
10 litu	KM-84	32	18	<i>id.</i>	1938	160.000	1938
				<i>id.</i>		76.000	1939
						25.976.000	

BMB 21.LIT.01 t/m 07.

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

De bronzen stukken dragen op de voorzijde de afbeelding van Vytyis, de witte ridder, gezeten op een paard en met zwaard in de rechterhand en de landsnaam LIETUVA.

De keerzijde vertoont de nominale waarde, het jaartal en een voor elk stuk verschillende plant.

De voorzijde van de zilverstukken van 5 litai en 10 litu draagt dezelfde gravures als de bronzen stukken. De keerzijde van het stuk van 5 litai toont het portret van de geneesheer, schrijver en voorstander van de onafhankelijkheid dr. Jonas Basanavicius (1851-1927), en de keerzijde van het stuk van 10 litu draagt de beeldenaar van groothertog Vytautas (1350-1430), die traditioneel beschouwd wordt als de grondlegger van de Litouwse staat.

De voorzijde van het herdenkingsstuk van 10 litai (1938) draagt de beeldenaar van president Antanas Smetona (1874-1944). De keerzijde draagt, naast de inschriften, een gestileerde voorstelling van de Gediminas-toren.

2. De vervaardiging van het stempelgereedschap en het randschrift

De bekende Litouwse schilder-beeldhouwer Juozas Zikaras (1881-1944), ontwerper van alle Litouwse munten uit de periode tussen de twee wereldoorlogen, vervaardigde de gipsmodellen. De matrijzen, muntstempels en muntringen werden aangemaakt door Alexandre Everaerts, hoofdgraveur van de Munt.

De zilverstukken van 5 litai dragen het randschrift **TAUTOS GEROVE TAVO GEROVE** (*HET WELZIJN VAN DE NATIE IS UW WELZIJN*). Het randschrift op de stukken van 10 litu luidt **VIENYBEJE TAUTOS JEGA**, wat kan worden vertaald als *DE KRACHT VAN EEN NATIE IS HAAR EENHEID*.

Aanvankelijk wou de Litouwse regering hiervoor een in de Munt aangepaste schroefmachine aankopen. De Belgische Munt oordeelde echter dat de prijs van

dergelijke machine te hoog lag en bracht daarom de randschriften zelf aan op de muntplaatjes d.m.v. de gebruikelijke randschriftblokjes, tegen de prijs van 50 centiem per kg.

3. Het slaan van de muntstukken

De eerste reeks muntstukken van de Litouwse republiek, met jaartal 1925, werd geslagen in de Britse *Royal Mint* in Londen of bij *King's Norton Metal Works* in Birmingham.

De door de Belgische Munt vervaardigde muntplaatjes werden geslagen bij de firma *Akciné Bendrovė Spindulys*. Dit bedrijf, gevestigd in de toenmalige hoofdstad Kaunas, was oorspronkelijk een drukkerij, die zich gedeeltelijk had omgevormd tot munthuis. Zij kocht het materiaal hiervoor aan bij de Belgische Munt.

De firma *Spindulys* overleefde de oorlog en het Sovjetregime, en is momenteel nog steeds actief als drukkerij.

4. Huidige monetaire toestand

Na vijftig jaar een Sovjet-republiek te zijn geweest, werd Litouwen op 11 maart 1990 een onafhankelijke Staat. Alhoewel de litas opnieuw als munteenheid werd ingevoerd en de eerste – voorlopige – talonas-biljetten reeds in 1991 werden uitgegeven, duurde het nog tot 25 juni 1993 vooraleer echte litas-bankbriefjes door de *Lietuvos Centrinis Bankas* (Centrale Bank van Litouwen) in omloop werden gebracht.

Ondertussen werden wel muntstukken uitgegeven. De eerste munten werden nog door de *Birmingham Mint* vervaardigd, maar vanaf 30 september 1992 werd in Vilnius de Litouwse Munt opgestart, die sindsdien de productie van circulatie- en herdenkingsmuntstukken verzorgt. Op 1 mei 2004 werd Litouwen lid van de Europese Unie, en verwacht wordt dat de euro weldra de litas (*huidige koers LTL 1 = EUR 0,29*) zal vervangen.

BIBLIOGRAFIE

- *Dossier Archief KMB 624/3*
- *Munt Info* N° 37
- *Litouwen: de Interbellum-periode* (Harry DEWIT in *Muntklapper* N° 42)
- *Lietuvos Pinigai (Money in Lithuania) – 1915-1941* (Rūta KUNCIENE, Vilnius 1995)
- *Currency of the independent Lithuania* (Jonas KARYS, New York 1953)
- www.lb.lt
- www.lithuanian-mint.lt

XVII. LUXEMBURG

Historische schets

HET GRAAFSCHAP LUXEMBURG WERD IN 1354 VERHEVEN TOT HERTOGDOM. In die tijd was dit gewest veel groter dan nu en omvatte het, naast het huidige groothertogdom, de huidige Belgische provincie Luxemburg en gebieden in de Eifel, o.a. de streek rond Bitburg en Kronenburg. Sinds 1451 werd het samen met de overige Zuid-Nederlandse gewesten, met uitzondering van het prinsbisdom Luik en het hertogdom Bouillon, bestuurd door achtereenvolgens de Bourgondiërs en de Spaanse en Oostenrijkse Habsburgers.

In de 19de eeuw werd de Luxemburgse onafhankelijkheid verworven in verschillende stadia:

1° het Congres van Wenen creëerde in 1815 het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en de Duitse Bond. Luxemburg, dat tot groothertogdom werd verheven, maakte deel uit van beide constructies

2° bij het uitroepen van de Belgische onafhankelijkheid in 1830 koos Luxemburg de zijde van België, maar Nederland noch Pruisen legden zich bij deze situatie neer

3° in het Verdrag van Londen uit 1839 erkenden de Europese mogendheden de Belgische onafhankelijkheid, maar België moest het noordelijk deel van Limburg afstaan aan Nederland en het oostelijk deel van het groothertogdom Luxemburg werd onafhankelijk, weliswaar in een personele unie met het koninkrijk Nederland

4° door het Congres van Londen (7 tot 11 mei 1867) werd de Luxemburgse kwestie eindelijk opgelost. Luxemburg werd losgemaakt van de Duitse Bond, het groothertogdom werd volledig onafhankelijk en zijn neutraliteit werd gegarandeerd, en de vesting Luxemburg werd ontmanteld, waardoor het Pruisische leger de hoofdstad moest ontruimen

5° koning Willem III overleed in 1890 zonder mannelijke troonopvolger, en op grond van de in het groothertogdom vigerende erfregeling kon Wilhelmina, de dochter van de overleden koning, hem daar niet opvolgen. Bijgevolg werd Adolf, oud-hertog van Nassau-Weilburg, uitgeroepen tot groothertog van Luxemburg, en zo kwam er een einde aan de personele unie met Nederland.

Monetair overzicht

Nadat het Luxemburgse muntatelier in 1754 werd gesloten, werden de Luxemburgse muntstukken geslagen in Brussel. De muntstukken die daar tussen 1757 en 1794 werden vervaardigd, kunnen niet tot de productie voor het buitenland worden gerekend omdat Luxemburg toen, samen met onze gewesten, deel uitmaakte van de Oostenrijkse Nederlanden.

Luxemburg deelde vanaf dan het monetaire lot van de landen waar het bij hoorde (achtereenvolgens Frankrijk, Nederland en België), en met uitzondering van een paar belegeringsmunten uit 1795 werden er geen eigen Luxemburgse muntstukken meer geslagen.

In 1842 trad het groothertogdom toe tot het Duitse *Zollverein*. Hoewel in 1848 de frank was ingevoerd als munteenheid, bleef de thaler de rekenmunt. Diverse papieren geldtekens werden bijgevolg uitgedrukt in beide munteenheden.

Tot en met de Eerste Wereldoorlog bleef de Luxemburgse geldomloop een weerspiegeling van die van de buurlanden, maar de nasleep van de oorlog leidde op 25 juli 1921 tot het oprichten van een economische unie met België. En hoewel slechts één artikel van de wet van 5 maart 1922 (*Art. 22*) een monetair aspect behandelde, was sindsdien het lot van de Luxemburgse munteenheid nauw verweven met dat van de Belgische frank.

Vanaf toen circuleerden de Belgische bankbriefjes en muntstukken er naast de monetaire uitgaven van de Luxemburgse Staat en van de *Banque Internationale à Luxembourg*.

Zo droegen de Luxemburgse muntstukken sinds het begin van de jaren 1950 ook dezelfde nominale waarden als die van de Belgische stukken. Hun afmetingen waren identiek, en ze waren vervaardigd in dezelfde legeringen.

Uitzonderingen op deze regel vormden het Luxemburgse aluminiumstukje van 25 centiem, dat hier geen tegenhanger kende, en het Belgische bronzen stukje van 50 centiem, type mijnwerker, dat nooit een tegenhanger heeft gehad in het groothertogdom.

Na de twee devaluaties van 1926 en 1935 werd op 23 mei 1935 eindelijk een echte monetaire overeenkomst gesloten tussen de twee landen, waarin uitdrukkelijk werd bepaald dat de biljetten van de Nationale Bank van België in het groothertogdom Luxemburg dienden aanvaard te worden in de Rijkskassen, en als wettelijk betaalmiddel golden tussen particulieren.

Nochtans werd in het besluit van de groothertog van 1 april 1935 de pariteit van de Luxemburgse frank vastgesteld op 1,25 frank Belgische frank. Dit betekende dus dat de Belgische bankbiljetten aan die koers moesten worden aanvaard. Op het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de pariteit tussen beide munteenheden opnieuw hersteld in uitvoering van de in Londen gesloten overeenkomst van 31 augustus 1944.

Nadien werd tot driemaal toe de wettelijke betaalkracht van de Belgische bank- en thesauriebiljetten en muntstukken bevestigd, nl.:

- in het aanhangsel van 15 april 1952 bij de Conventie van 23 mei 1935
- in het protocol van 29 januari 1963
- in het protocol van 9 maart 1981.

Het omgekeerde is nochtans nooit het geval geweest. Het papiergeld en de muntstukken die het groothertogdom mocht uitgeven in toepassing van de monetaire unie hebben in België nooit het karakter van officieel betaalmiddel gehad. Daarom mocht in principe het Luxemburgse geld geweigerd worden, maar wegens hun gelijke waarde werden de Luxemburgse muntstukken en in mindere mate de biljetten toch aanvaard. De agentschappen van de Nationale Bank van België mochten echter de Luxemburgse munten en biljetten die ze ontvingen, niet opnieuw in omloop brengen, maar moesten ze terugsturen naar het groothertogdom.

1. Willem III (1849-1890)

De eerste muntstukken van het groothertogdom Luxemburg

Vóór het invoeren van eigen muntstukken en bankbriefjes circuleerden op het grondgebied van het groothertogdom Luxemburg de geldtekens van de omliggende landen. Hoewel Luxemburg sinds 8 februari 1842 lid was geworden van het Duitse *Zollverein*, bleef de bevolking de voorkeur geven aan het Belgische en vooral het Franse geld. Omdat Luxemburg zich sinds 1839 in een personele unie met Nederland bevond, werden in de Rijkskassen bovendien ook guldens aanvaard.

Om enigszins orde te brengen in deze monetaire chaos werd in het midden van de 19de eeuw een aantal buitenlandse muntstukken ontmunt, en een begin gemaakt met een nationale muntomloop. De wet van 20 december 1848 voerde de frank in als munteenheid, en op 9 januari 1852 werd een nieuwe wet afgekondigd houdende uitgifte van bronzen stukken van 2 1/2, 5 en 10 centiem, voor een totaal van 150.000 frank (door de wet van 1 december 1854 verhoogd tot 250.000 frank).

Vervolgens legde het groothertogelijk besluit (GHB) van 1 maart 1854 de uitgiftemodaliteiten van deze muntstukken vast. Ondertussen was de uitgifte ervan echter reeds ver gevorderd, want op 23 juli 1853 was het contract ondertekend tussen de administrateur-generaal voor Financiën van het groothertogdom, Norbert Metz, en de consul van het groothertogdom in Amsterdam, Leo Lippmann, die zich ertoe verbond deze munten te vervaardigen voor 4,60 f/kg.

Lippmann liet vervolgens de productie in het Munthof in Brussel in onderaanneming uitvoeren door de firma *Lassen & Cie*. De Belgische minister van Financiën, Charles Liedts, gaf hiertoe zijn goedkeuring op 13 augustus 1853. De modellen en moederstempels werden eveneens in Brussel vervaardigd, nl. in het atelier van Pierre Joseph Braemt, door de Luxemburgse medailleur François Barth-Wahl. De stukken werden geslagen van januari tot mei 1854.

Nadat deze stukken in 1855, 1860 en 1865 werden geslagen in Parijs, werden in 1870 opnieuw dergelijke stukken in Brussel aangemunt. De wet van 1 augustus 1869 (GHB 20 oktober 1869) had bronzen munten voor een bedrag van 150.000 frank gedecreteerd, en bij de opening van de offertes op 22 november 1869 had

Josse Allard, met 2,92 f/kg, de voordeligste prijs ingediend. De lagere prijs voor het uitvoeren van deze productie in vergelijking met de prijs in 1854 is te verklaren door het feit dat de muntplaatjes ditmaal in Frankrijk door de firma *Oeschger & Mesdach de Terkiele* uit Biache St.Vaast werden vervaardigd en dus niet in de offerteprijs waren vervat.

Léopold Wiener vervaardigde de werkstempels voor 14 f/stempelpaar voor de stukken van 5 en 10 centiem, en voor 12 f/stempelpaar voor die van 2 1/2 centiem. De productie liep van februari tot april 1870.

François Barth-Wahl (*Luxemburg 25/XI/1806-ibid. 8/III/1867*)

Geboren als François Barth, maar na zijn huwelijk met zijn schoonzuster nam hij een dubbele naam aan. In de Grand'rue in Luxemburg gevestigd graveur, die naast de eerste Luxemburgse munten ook de eerste Luxemburgse postzegels ontwierp en graveerde (in 1852).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	10 centiem	5 centiem	2 1/2 centiem
Diameter	30 mm	25 mm	20 mm
Massa	10 g	5 g	2,5 g
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Cu 95 Sn 4 Zn 1
Graveur	F. Barth-Wahl	F. Barth-Wahl	F. Barth-Wahl
Slagaantal	1854 500.000 1870 1.313.050	680.000 303.900	640.000 209.880
Standtijd	1854 83.333 1870 35.040	64.762 22.679	60.952 28.898
Referentie	KM·23 L·264 W·254	KM·22 L·265 W·255	KM·21 L·266 W·256

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

Aγ Het gekroonde wapenschild van het groothertogdom Luxemburg, omringd door het omschrift **GRAND-DUCHE DE LUXEMBOURG**
 Onderaan, langs weerszijden van een sterretje, het muntmeesterteken van H.A. van den Wall Bake (een Romeins zwaard ⚔) en het muntteken van de Rijksmunt van Utrecht (een Mercuriusstaf ☿).

R7 De waarde aanduiding en het jaartal, omringd door een bijeengebonden eiken- en lauwertak. Onderaan, de naam van de graveur **BARTH**.

Verkeerde munttekens?

De in 1854 en 1870 in Brussel geslagen bronzen stukken dragen het Utrechtse atelierteken, een mercuriusstaf en het muntmeesterteken van de heer van den Wall Bake, een Romeins zwaard. Omdat Luxemburg onder voogdij van Nederland stond, werd er in eerste instantie van uitgegaan dat de muntstukken in Utrecht zouden worden geslagen, en daarom plaatste de graveur deze munttekens op de moederstempels. Bij de productie van de munten in Brussel werden de munttekens blijkbaar niet als dusdanig herkend en bijgevolg oneigenlijk gebruikt.

De Nederlandse regering diende hiertegen weliswaar een bezwaar in, maar zestien jaar later herinnerde blijkbaar niemand zich het voorval en werden dezelfde munttekens in 1870 opnieuw op de stukken geplaatst. De ondertussen in Parijs geslagen stukken dragen wel de correcte munttekens, nl. een anker voor de hoofdgraveur Albert Desiré Barre en een bij of handje voor de muntdirecteur van de *Monnaie de Paris*.

Nog opmerkelijker is het feit dat de in 1901 en 1908 geslagen stukken van 2 1/2 centiem nog steeds de oude Nederlandse munttekens dragen!

2. De muntslag tijdens de regering van groothertog Adolf (1890-1905)

De Luxemburgse regering besliste bij wet van 29 december 1900 de te grote en te zware bronzen stukken van 10 en 5 centiem te vervangen door kleinere en lichtere kopernikkelen stukken. Het stukje van 2 1/2 centiem, dat geen tegenhanger kende in België, werd wel behouden.

Om mogelijke verwarring te vermijden met de Belgische stukken van dezelfde waarde, die in 1900 nog niet van een middengaasje waren voorzien, kregen de Luxemburgse stukken van 5 en 10 centiem een kleinere diameter.

Alphonse Michaux ontwierp de modellen en graveerde het stempelgereedschap. Dit zijn de eerste moderne Luxemburgse muntstukken met de beelde naar van de groothertog.

De muntplaatjes voor het bronzen stukje van 2 1/2 centiem werden in de Munt vervaardigd met metaal dat afkomstig was van de ontmunte bronzen stukken van 5 en 10 centiem.

De in 1901 geslagen kopernikkelen muntplaatjes werden voor de ene helft door *Arthur Krupp Metallwerke* in Berndorf (Oostenrijk) geleverd, en voor de andere helft in de Munt gerealiseerd. *Krupp-Berndorf* vervaardigde alle muntplaatjes voor het in 1902 geslagen contingent.

De productie verliep in twee fasen: in maart en april 1901 werden 2 miljoen stukken van 10 en evenveel van 5 centiem geproduceerd, evenals het volledige contingent van de stukken van 2 1/2 centiem — een tweede schijf van 2 miljoen stukken van 10 centiem werd van 21 maart tot 4 april 1902 geslagen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	10 centiem	5 centiem	2 1/2 centiem
Diameter	20 mm	17 mm	21 mm
Massa	3 g	2 g	2,5 g
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 95 Sn 4 Zn 1
Graveur	A. Michaux naar een ontwerp van P. Federspiel		F. Barth-Wahl
Jaartal	1901	1901	1901
Slagaantal	1901 2.000.000 1902 2.000.000	2.000.000	800.000
Standtijd	1901 51.669 1902 23.009	28.905	20.791
Referentie	KM·25 L·267 W·257	KM·24 L·268 W·258	KM·21 L·269 (= L·266) W·256

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN VAN 10 EN 5 CENTIEM

- A_v Binnen een parelrand, de beeldenaar van groothertog Adolf naar rechts, omgeven door het omschrift **· ADOLPHE GRAND DUC DE LUXEMBOURG ·** en het jaartal 1901. In de afsnede de naam van de graveur **A.MICHAUX**
- R_v Binnen een parelrand, de waarde aanduiding 10 of 5 **CENTIMES** omgeven door een eikenkrans.

Alphonse Michaux (Brussel 15/XII/1860 – *ibid.* 10/X/1928)

Na zijn studies aan de Academie van Schone Kunsten van Brussel ging hij in dienst bij de Munt, als assistent van zijn vader Robert Michaux, die er atelierchef was van Léopold Wiener.

Na het overlijden van Wiener werd hij op voorspraak van zijn vader op 29 januari 1895 benoemd tot fabricagechef van de muntstempels. In die functie was hij niet alleen verantwoordelijk voor de uitvoering van de gravures, maar hij ontwierp tevens enkele Belgische en buitenlandse munttypes (o.a. voor Luxemburg, Belgisch Congo, Perzië, Siam, Colombia en Roemenië).

Voornaamste medailles: Bezoek van de Sjah van Perzië (1900), Gouden Bruiloft groothertog Adolf van Luxemburg (1901), Geboorte van de 20ste Eeuw (1902), de penningen voor de Wereldtentoonstellingen van 1894, 1905 en 1910.

Om gezondheidsredenen werd hij op 10 december 1926 op rust gesteld en vervangen door zijn assistent, Alexandre Everaerts.

3. De muntslag tijdens de regering van groothertog Willem (IV) van Nassau (1905-1912)

Tijdens de korte regering van groothertog Willem plaatste de Luxemburgse regering twee muntbestellingen. Op 25 juni 1908 werd de Munt aangezocht voor het slaan van een stukje van 5 centiem met de beeldenaar van de nieuwe groothertog, ontworpen en gemodelleerd door de Luxemburgse beeldhouwer Pierre Federspiel. De muntstempels werden vervaardigd door Alphonse Michaux. Minister Liebaert gaf op 9 juli 1908 zijn goedkeuring aan deze muntslag die in oktober 1908 werd uitgevoerd.

Op 3 oktober 1908 werden 400.000 bronzen stukken van 2 1/2 centiem besteld. Nadat op 16 oktober 1908 minister Liebaert de productie goedkeurde werd deze in de loop van de maand november uitgevoerd. De grote ongelijkheid tussen de voor- en de keerzijde van dit stuk wordt geïllustreerd door het aantal vervaardigde muntstempels. De graveur diende inderdaad niet minder dan 12 stempels van de voorzijde (het wapenschild) te maken, terwijl voor de keerzijde (de nominale waarde) slechts 4 stempels nodig waren.

Het stukje van 2 1/2 centiem zou uiteindelijk slechts uit omloop worden genomen in toepassing van de *Verordnung* van 29 januari 1941 betreffende de ontmunting van de Belgische en Luxemburgse frank.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	5 centiem	2 1/2 centiem
Diameter	18 mm	21 mm
Massa	2,5 g	2,5 g
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 95 Sn 4 Zn 1
Graveur	A. Michaux / P. Federspiel	F. Barth-Wahl
Slagaantal 1908	1.500.000	400.000
Standtijd	188.337	50.056
Referentie	KM·26 L·270 W·260	KM·21 L·271 (= L·266) W·261

BESCHRIJVING VAN HET STUK VAN 5 CENTIEM

- A_v Binnen een parelrand, de beeldenaar van groothertog Willem naar rechts, omgeven door het omschrift · **GUILLAUME GRAND DUC DE LUXEMBOURG** · en het jaartal 1908. In de afsnede de initialen van de graveur: A.M.
- R_v Binnen een parelrand, de waarde aanduiding 5 **CENTIMES** omgeven door een eikenkrans.

Pierre Federspiel (Luxemburg 24/III/19-ibid. 19/IV/1924)

Eén van de bekendste Luxemburgse beeldhouwers. Hij studeerde aan de Akademie der bildenden Künste in München. Standbeelden: de dichters Dicks en Lenz (1903), fresco met het charter van Ermesinde, versieringen station van Luxemburg (1913). Onderwijzer aan de École des Artisans in Luxemburg (1907) en professor aan de École des Arts et Métiers in Esch s.Alzette (1924). Hij is tevens de auteur van het muntportret van groothertogin Maria Adelheid van de niet in omloop gebrachte muntreeks uit 1914.

4. De muntslag tijdens de regering van groothertogin Maria-Adelheid (1912-1919)

De zinken stukken tijdens de Eerste Wereldoorlog

Bij ontstentenis van mannelijke nakomelingen had groothertog Willem wegens zijn wankelende gezondheid reeds in 1907 een verandering laten aanbrengen in het stelsel van erfopvolging van het huis-Nassau ten gunste van zijn dochter Maria Adelheid. Deze volgde op 18 juni 1912 haar vader op aan het hoofd van het groothertogdom.

De wet van 6 augustus 1913 (GHB 11 november 1913) had weliswaar zilverstukken van 50 centiem, 1 en 2 frank met de beeldenaar van de groothertogin ingevoerd, maar door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden deze nooit uitgegeven (*zie Hfdst. 10.1*).

Om te verhelpen aan de schaarste aan pasmunt werden tijdens de oorlog muntstukken in vervangingsmetaal geslagen. De zinken stukken van 5 en 10 centiem werden ingevoerd krachtens het GHB van 21 oktober 1915, en die van 25 centiem krachtens dat van 21 juli 1916.

De Luxemburgse regering bestelde in oktober 1915, onder voorbehoud van de goedkeuring door de Duitse Overheid, voor 140.000 frank stukken van 10 centiem en voor 60.000 frank stukken van 5 centiem. De goedkeuring van dr. K. von Lumm, *Kaiserlicher Generalkommissar für die Banken in Belgien* en in die

hoedanigheid gedurende de ganse oorlog verantwoordelijk voor het monetaire beleid, werd gegeven op 26 oktober 1915.

De fabricage van 800.000 stukken van 25 centiem werd door von Lumm goedgekeurd op 25 oktober 1916.

Alphonse Michaux ontwierp de van een middengaatje voorziene stukken. Het metaal voor deze productie werd geleverd in de vorm van gewalste latten door de firma's *Vieille Montagne* uit Angleur (in 1915) resp. *Nouvelle Montagne* uit Engis (in 1916), telkens tegen de prijs van 1,30 f/kg. Het werk in het Munthof bestond uit het koudwalsen van de latten, het uitponsen en reinigen van de muntplaatjes en het slaan van de muntstukken. De productie werd uitgevoerd à 0,62 f/kg in 1915 en à 0,54 f/kg in 1916.

Deze zinken stukken van 5 en 10 centiem werden ontmunt in 1924, en die van 25 centiem in 1927.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	25 centiem	10 centiem	5 centiem
Diameter	23 mm	19 mm	18 mm
Massa	5 g	3 g	2,5 g
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Zink	Zink	Zink
Graveur	A. Michaux	A. Michaux	A. Michaux
Slagaantal	1916 800.000	1915 1.400.000	1915 1.200.000
Standtijd	89.571	93.980	127.374
Referentie	KM·29 L·272 W·262	KM·28 L·273 W·263	KM·27 L·274 W·264

BESCHRIJVING VAN DE ZINKEN STUKKEN

A₇ Binnen een parelrand en rond een middengaatje, het inschrift • GRAND-DUCHE DE LUXEMBOURG • en het jaartal 1915 of 1916

R₇ Binnen een parelrand en rond een middengaatje, de nominale waarde 25 of 10 of 5 C^{ES} en twee eikentakken.

Ijzeren muntstukken, geslagen in Stuttgart

Het besluit van 15 juni 1917 voerde nog ijzeren stukken van 5, 10 en 25 centiem in, maar deze werden geslagen in de Munt van Stuttgart. Zij werden ontworpen en gegraveerd door de aan dit Munthof verbonden graveur Walter Roessler. Wegens de schaarste aan pasmunt werden ze nog tot in 1923 aangemunt. De stukken van 5 en 10 centiem werden reeds ingetrokken vanaf 5 oktober 1925 en die van 25 centiem konden tot 31 juli 1928 worden ingewisseld tegen nieuwe pasmunten.

5. De vooroorlogse muntslag tijdens de regering van groothertogin Charlotte (1924-1939)

De muntpenningbons van 1 en 2 frank

Groothertogin Maria-Adelheid werd in 1919 gedwongen af te treden; zij werd opgevolgd door haar zuster Charlotte. In het begin van haar ambtsperiode werden in Stuttgart nog een aantal oorlogsmunten verder aangemunt, maar reeds in november 1922 werd de Brusselse Munt gepolst om muntstukken te vervaardigen ter vervanging van dit oorlogsgeld en van de *bons de caisse*. In die periode moest de Munt echter een enorme hoeveelheid muntstukken voor het eigen land en voor de kolonie te slaan, zodat van 1921 tot 1924 een moratorium op de buitenlandse muntslag werd ingesteld.

Productie 1924

Eind 1923 was de bevoorrading van de Nationale Bank van België en de Koloniale Schatkist verzekerd, en kon opnieuw voor het buitenland worden geslagen. De definitieve bestelling van telkens 1 miljoen stukken van 1 en 2 frank werd geplaatst op 13 november 1923. Aangezien België en Luxemburg recentelijk een economische unie hadden gesloten, werden de afmetingen en de samenstelling van de muntstukken vanaf dan meer op elkaar afgestemd. Daarom werden deze stukken ook in zuiver nikkel geslagen, en droegen ze het inschrift **BON POUR**.

Armand Bonnetain voorzag beide stukken van de afbeelding van een staalarbeider, de zgn. puddler (in het Letzebuergs *feiersteppler*). Deze puddler zou achteraf nog meermaals worden gebruikt voor diverse muntstukken en is in het collectieve geheugen van de Luxemburgers gegrift als hét representatieve nationale muntstuk bij uitstek. Het stuk van 2 frank zou alleen met het jaartal 1924 worden uitgegeven en reeds in 1929 uit omloop worden genomen. Het is tevens het enige Luxemburgse muntstuk met die nominale waarde.

Het metaal werd geleverd door de firma *Usines de Nickel de la Nèthe* in Duffel, en de plaatjes werden vervaardigd door *Vereinigte Deutsche Nickelwerke* in Schwerte (bij Dortmund). De muntslag liep van midden juli tot midden augustus 1924.

Productie 1928

Het groothertogelijk besluit van 14 december 1927 voerde 2 miljoen muntpenningbons van 1 frank in; zij werden al op 28 december 1927 besteld en de muntslag werd goedgekeurd door de Belgische minister van Financiën op 11 januari 1928.

Het metaal werd door hetzelfde Duffelse bedrijf geleverd, maar ditmaal werden de plaatjes bij *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège* vervaardigd. De productie liep van 6 tot 21 februari 1928. De kostprijs voor de aanmaak bedroeg ongeveer 24 centiem/stuk, en deze muntslag leverde een totale winst op van meer dan 51.000 frank.

Productie 1935

In juli 1935 werd nogmaals een bestelling van 1 miljoen nikkelen muntpenningbons geplaatst. Het metaal en de muntplaatjes werden door dezelfde bedrijven geleverd als in 1928.

De productie van 1 miljoen stukken van 1 frank in 1935 was de eerste buitenlandse muntslag in onze muntwerkplaatsen sinds de Belgische Staat in 1931 het beheer had overgenomen. Niettegenstaande er een winst van iets meer dan 34.000 frank werd geboekt, kostte deze bestelling minder aan het groothertogdom dan de gelijkaardige bestelling in 1928 (220.000 frank tegenover 236.310 frank). De muntmeester Hector Verhaeghe verklaarde dit door er op te wijzen dat hij de twee naaste medewerkers van Allard, de fabricagechef F. Verleyen en de boekhouder Collard, in 1931 had ontslagen. Deze personen ontvingen immers naast een royale wedde ten laste van het Muntbestuur nog een deelname in de winst van respectievelijk 10 en 5%.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	2 frank	1 frank
Diameter	27 mm	23 mm
Massa	10 g	5 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ni 99	Ni 99
Graveur	A. Bonnetain	A. Bonnetain
Slagaantal	1924 1.000.000	1924 1.000.000 1928 2.000.000 1935 1.000.000
Standtijd	1924 52.660	1924 62.548 1928 38.114 1935 ?
Referentie	KM·36 L·280 W·270	KM·35 L·281 W·271

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A_V Binnen een parelrand, een gekroond monogram **GB**, omgeven door het omschrift • LUXEMBOURG • en twee riettakjes. Onderaan, de naam van de kunstenaar **BONNETAIN**
- R_V Binnen een parelrand, een staalarbeider (een puddler) in een fabriek, omgeven door het inschrift **BON POUR** en de nominale waarde **2** of **1 F**. Onderaan, het jaartal en de initialen van de graveur **A.B.**

Armand Bonnetain (Brussel 1883-Ukkel 1972)

Studeerde aan de Academie van Schone Kunsten in Brussel. Hij ontwierp en graveerde meer dan 400 medailles, o.a. portretten van Émile Verhaeren, Eugène Ysaÿe en Pierre Paulus, Wereldtentoonstelling 1935. Standbeeld Jules Destrée in Marcinelle. Muntstukken voor België, Luxemburg, Belgisch Congo en Baskenland.

De pasmunt in de jaren 1920 en 1930

De stukken van 5 en 10 centiem in 1924

Ter vervanging van de zinken oorlogsmuntstukken decreeteerde groothertogin Charlotte op 11 juli 1924 de uitgifte van kopernikkelen stukken van 5 en 10 centiem voor een bedrag van 500.000 frank. De bestelling was echter reeds geplaatst op 29 december 1923, en de Belgische minister van Financiën had de uitvoering ervan gemandateerd op 17 januari 1924.

De vier originele matrijzen en patrijzen waren reeds in april 1923 door de in Parijs verblijvende Luxemburgse kunstenaar Jean Mich bezorgd aan Allard. De muntplaatjes werden in de Munt zelf vervaardigd, en de muntslag liep van 11 juni tot 22 juli 1924.

Het kopernikkelen stuk van 25 centiem in 1927

In toepassing van het groothertogelijk besluit van 3 juni 1927 betreffende de uitgifte van een kopernikkelen stuk van 25 centiem ter vervanging van het ijzeren stuk van dezelfde waarde, bestelde de Luxemburgse regering in november 1926 en in juli 1927 respectievelijk 1,5 en 1 miljoen van deze stukken. Ze werden geproduceerd in mei en augustus 1927 voor de prijs van ongeveer 14,5 centiem/stuk. Van de totale winst van 48.703,39 frank werd 10% afgedragen aan de Staat.

De gravures van dit stuk zijn van de hand van Alexandre Everaerts, die in 1926 Michaux was opgevolgd als fabricagechef van de muntstempels.

Productie 1930

De gelijkschakeling van de Luxemburgse pasmunt met de Belgische was in de tweede helft van de twintiger jaren toch niet geheel gerealiseerd, omdat de groothertogelijke regering te zeer gehecht was aan haar economische zelfstandigheid. Gezien de toen heersende depressie en massale werkloosheid is deze optie uiteraard te begrijpen.

Het besluit van 18 juli 1930 voerde daarom bronzen stukken in van 5, 10 en 25 centiem, en nikkelen stukken van 50 centiem, volgens de vastgestelde behoeften aan pasmunt. Een gedeelte van de productie van deze muntstukken werd gerealiseerd in de Belgische Munt. De bronzen stukken van 5 en 10 centiem werden in Stuttgart geslagen.

Aanvankelijk werden 3 miljoen nikkelstukken van 50 centiem en 1 miljoen bronzen stukken van 25 centiem besteld, maar op 24 juli 1930 verminderde de Luxemburgse minister van Financiën het aantal stukken van 50 centiem tot 2 miljoen. Voor de stukken van 50 centiem greep men terug naar de puddler van Bonnetain, en voor het stuk van 25 centiem werd het stempelgereedschap gebruikt dat Everaerts had ontworpen voor het kopernikkelen stuk.

De muntplaatjes voor deze twee producties werden geleverd door *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège*. De stukken van 50 centiem werden in 1931 geslagen.

Het argentaan stuk van 25 centiem uit 1938

Op 14 februari 1939 werd een nieuw stuk van 25 centiem in *cuivre monétaire* ingevoerd. Op 9 juli van het voorgaande jaar had het groothertogdom echter al een studie laten uitvoeren bij de Belgische Munt met het oog op de vervanging van de oude stukken van 25 centiem. Het Muntbestuur had volgende alternatieve legeringen aangeboden: brons à 22,50 f/kg, speciaal brons à 25 f/kg, kopernikkel à 26 f/kg, aluminiumbrons à 27 f/kg en argentaan à 23,50 f/kg. Aangezien de groothertogelijke regering deze studie precies had laten uitvoeren omdat de bevolking de bronzen pasmunt nooit van harte had aanvaard, bestelde de *Caisse Générale de l'État* op 9 juli 1938 argentaan stukken, hoewel die in de studie iets duurder uitvielen dan de bronzen stukken.

Argentaan of maillechort is een witte koper-zink-nikkel legering die dezelfde voordelen biedt als de klassieke koper-nikkel legering, maar ze valt wel goedkoper uit. De in de Munt gebruikte legering was samengesteld uit 64% koper, 20% zink en 16% nikkel. Ondanks de aanvankelijke kritiek als zou deze legering sneller dof worden, blijkt dit in de praktijk nogal mee te vallen, en de vooroorlogse argentaan munten hebben alle hun oorspronkelijk uitzicht kunnen bewaren. De muntplaatjes voor deze fabricage werden geleverd door *UCZ de Liège*, en in februari 1939 werden 2.001.400 stukken geleverd tegen de prijs van

13 centiem/stuk. Dit stuk vertoont voor het overige nagenoeg dezelfde kenmerken als de twee vorige stukken van 25 centiem.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	50 centiem	25 centiem	10 centiem	5 centiem
Diameter	20,5 mm	25 mm	21 mm	19 mm
Massa	3,5 g	5,5 g	4 g	2,5 g
Rand	Gekarteld	Glad	Glad	Glad
Legering	Ni 99	Cu Ni (1927) Brons (1930) Argentaan (1938)	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	A. Bonnetain	A. Everaerts	J. Mich	J. Mich
Slagaantal	1930 2.000.000	1927 2.500.000 1930 1.000.000 1938 2.001.400	1924 3.500.000	1924 3.000.000
Standtijd		1927 34.322	104.863	88.472
Referentie	KM·43 L·289 W·281	KM·37-42-42a L·284-285-286 W·275-276	KM·34 L·282 W·272	KM·33 L·283 W·273

*BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN
10 EN 5 CENTIEM*

- Aγ Binnen een parelrand, een gekroond monogram **G**, omgeven door het inschrift *** GRAND DUCHÉ DE LUXEMBOURG *** en het jaartal
- Rγ Binnen een parelrand, de tussen een lauwerkrans geplaatste waarde aanduiding **10** of **5 C^{ES}**

25 CENTIEM

- A_V Binnen een parelrand, een gekroond wapenschild van Luxemburg, boven het inschrift ★ LUXEMBOURG ★
- R_V Binnen een parelrand, de waarde aanduiding 25 C^{TS} (in 1927) of C^{MS} (in 1930 en 1938), rechts geplaatste van een eikentakje. Onderaan, de naam van de graveur EVERAERTS

50 CENTIEM

- A_V Binnen een parelrand, een staalarbeider (een puddler) in een fabriek, omgeven door het inschrift LUXEMBOURG en het jaartal 1930.
- R_V Binnen een parelrand, de tussen twee korenaren geplaatste waarde aanduiding 50 C^{MS}

Jean(-Pierre) Mich (Machtum 27/VI/1869-Parijs, vóór 1939)

Studies aan de École Nationale Supérieure des Beaux-Arts in Parijs en de Akademie der bildenden Künste in München. Standbeeld van de Chinese onderkoning in Hanyang. Na de Eerste Wereldoorlog vestigde hij zich in Parijs. Realiseerde één medaille, nl. die met een portret van de Franse maarschalk Joffre in 1917.

De muntslag in Stuttgart

In de jaren 1929 en 1930 werden nog een aantal muntstukken uitgegeven die niet in de Brusselse Munt werden geslagen. Het betreft de zilverstukken van 5 en 10 frank, met jaartal 1929, en de bronzen stukken van 5 en 10 centiem, met jaartal 1930, die in de Munt van Stuttgart werden geproduceerd. Deze stukken werden ontworpen door de beeldhouwer Ludwig Habich (*Darmstadt 1872-Jugenheim 1949*) en gegraveerd door Walter Roessler.

Tot 1995 zou deze productie de laatste Luxemburgse muntslag zijn die niet in de Belgische Munt werd gerealiseerd.

Het kopernikkelen stuk van 1 frank uit 1939

Door de devaluatie van de Belgische frank in 1935 was de Luxemburgse frank 1,25 Belgische frank waard geworden. Daarom besliste de Luxemburgse regering om het 1 frank-stuk met de puddler te vervangen door een iets groter en zwaarder stuk met andere gravures. Deze maatregel was ook nodig om te vermijden dat de Belgische stukken van 1 frank (die dus 20% minder waard waren) konden worden gebruikt in de Luxemburgse telefooncellen.

Armand Bonnetain ontwierp en modelleerde een nieuw munttype in opdracht van de *Caisse Générale de l'État (CGÉ)*. Ditmaal heeft een maaister, zinnebeeld van de Luxemburgse landbouw, de plaats ingenomen van de puddler, de verpersoonlijking van de staalindustrie. Hij ontving hiervoor de som van 15.000 fr. De graveerwerken werden uitgevoerd door Alexandre Everaerts.

Op 27 mei 1939 bestelde de *CGÉ* 5 miljoen kopernikkelen stukken van 1 frank. De metalen werden aangekocht door toedoen van de Londense firma *Metal Traders Ltd.*, maar de muntplaatjes werden in de Munt zelf vervaardigd. De muntslag vond plaats in september en oktober 1939 tegen de prijs van 27,25 f/kg. Deze productie leverde een winst op van niet minder dan 236.000 frank.

De nieuwe muntstukken werden officieel uitgegeven in uitvoering van het GHB van 24 september 1939, en het zijn de eerste Luxemburgse stukken die de waarde en de landsnaam in het Letzeburgs vermelden.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

1 frank

Diameter	24 mm
Massa	6,5 g
Rand	Gekarteld
Legering	Cu 75 Ni 25
Jaartal	1939
Graveur	A. Bonnetain
Slagaantal	5.000.000
Referentie	KM-44 L-292 W-282

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_V Binnen een parelrand, een bovenaan tussen telkens twee rozetten geplaatst gekroond monogram **G**, onderaan, het inschrift **LETZEBURG**

R_V Binnen een parelrand, een maaister met in de linkerarm een graangarve en in de rechterhand een sikkels, omgeven door, links, de waardeaanduiding **1 FRANG** en, rechts, het jaartal **1939**. De initialen van de graveur **AB** bevinden zich links en rechts van de voeten van de maaister.

6. De naoorlogse muntslag tijdens de regering van groothertogin Charlotte (1946-1964)

De eerste naoorlogse circulatiemunten

Op 31 augustus 1944 sloten de Belgische en Luxemburgse ministers van Buitenlandse Zaken en Financiën in Londen een monetair akkoord waarbij de pariteit tussen beide munteenheden werd hersteld. Een echte gelijkschakeling van de samenstelling en afmetingen van de muntstukken kwam er echter (nog) niet. De bevrijding en ravitaillering van beide landen brachten begrijpelijkerwijs andere prioriteiten met zich mee.

Nochtans bestelde de *CGÉ* reeds op 9 november 1945 4 miljoen bronzen stukken van 25 centiem en 4 miljoen kopernikkelen stukken van 1 frank. Het bronzen stukje was opmerkelijk kleiner en lichter dan de vooroorlogse stukken van dezelfde waarde, en ook het nieuwe stuk van 1 frank, met opnieuw de puddler als hoofdmotief, had een 1 mm kleinere diameter en woog anderhalve gram minder dan het stuk uit 1939 van het type 'Maaister' (GHB 20/III/1946). De Luxemburgse overheid had dus de hervorming van de Belgische muntomloop, die zou worden ingevoerd door het besluit van de regent van 15 oktober 1948, niet afgewacht om het land te herbevoorraden met muntstukken.

Dat de *CGÉ* toch teruggreep naar de bronzen legering heeft te maken met het feit dat de leverancier van de muntplaatjes, *UCZ de Liège*, alleen maar bronzen en kopernikkelen legeringen kon leveren. De bevoorrading verliep in die periode bijlange nog niet optimaal; dit blijkt uit een schrijven van de muntmeester van 12 november 1945, waarin hij zelfs de goedkeuring moet vragen om 50 kg lijnolie te kunnen aanschaffen, die nodig was om de gietvormen in te smeren.

Het metaal was deels afkomstig van ontmunte Belgische stukken en werd deels aangekocht via de *Société Générale de Minerais*.

De productie werd uitgevoerd in het begin van het jaar 1946. De prijs bedroeg 64,75 f/kg voor de stukken van 1 frank (ca. 32 ct/stuk) en 69,25 f/kg voor de stukken van 25 centiem (ca. 17 ct/stuk).

Er werden tevens 300 reeksen geslagen met proefstukken in zilver en brons van de twee denominaties (in totaal dus 1.200 stukken). Deze reeksen werden verkocht ten voordele van de Luxemburgse oorlogsslachtoffers (*L-382A-2 en 4, L-384A-2 en 4*).

Een tweede bestelling, ditmaal van 4 miljoen stukken van 25 centiem en van 2 miljoen stukken van 1 frank, werd geplaatst op 27 december 1946. De verhoging van de metaalprijzen leidde tot een prijsverhoging van de factuurprijs tot 72,65 f/kg voor de stukken van 25 centiem en tot 70,50 f/kg voor de stukken van 1 frank. De muntplaatjes werden ditmaal in het Munthof zelf vervaardigd, en de productie van de muntstukken was beëindigd in april 1947.

In januari 1949 besliste de Luxemburgse regering om een nieuw stuk van 5 frank uit te geven ter vervanging van het papiergeld met dezelfde nominale waarde. Ondanks het feit dat in België ondertussen het besluit van de regent houdende invoering van een compleet nieuwe muntreeks was verschenen, opteerden de Luxemburgers toch voor een stuk met een grotere diameter en met een hoger gewicht dan het nieuw gecreëerde Belgische 5 frank-stuk, type Ceres. Dit zou later de nodige problemen met zich brengen, zodat het 5 frankstuk met jaartal 1949 het enige was dat in omloop werd gebracht.

Armand Bonnetain ontwierp en modelleerde de nieuwe gravures, en Joseph Debruyne vervaardigde het stempelgereedschap.

Om de nationale productie niet te hinderen werden de muntplaatjes vervaardigd bij *UCZ de Liège*, voor de prijs van 29,10 f/kg. De productie van de muntstukken liep van december 1949 tot januari 1950 en kostte de Luxemburgse staat ongeveer 50 centiem/stuk.

Het groothertogelijk uitgiftebesluit werd slechts op 13 november 1949 ondertekend.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	25 centiem	1 frank	5 frank
Diameter	19 mm	23 mm	25,5 mm
Massa	2,5 g	5 g	7 g
Dikte			1,54 mm
Rand	Glad	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	KMB – A. Everaerts	A. Bonnetain	A. Bonnetain
Slagaantal	1946 4.000.000	1946 4.000.000 1947 4.000.000	1949 2.000.000 (waarvan 1.500.000 geslagen in 1950)
Referentie	KM·45 L·298 W·298	KM·46.1 L·297 W·286	KM·50 L·296 W·288

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN
5 FRANK

- A_V De beeldenaar van groothertogin Charlotte naar links gekeerd, omgeven door het omschrift **CHARLOTTE-GRANDE-DUCHESS-DE-LUXEMBOURG-1949**. Onderaan, het monogram van de graveur **Ⓒ**
- R_V De waarde aanduiding **5 FRANG**, getopt door een kroon en omgeven door twee rozentakjes. Links en rechts van de waarde, de initialen van de graveur **A. B.**

1 FRANK

- A_V Binnen een parelrand, een gekroond monogram **Ⓒ**, geplaatst tussen de twee bestanddelen van de waarde aanduiding **1** en **F**. Onderaan, twee bloementakjes met links en rechts ervan, de initialen van de graveur **A. B.**
- R_V Binnen een parelrand, de afbeelding van een staalarbeider (een puddler) in een fabriek, omgeven door het inschrift **LETZEBURG** en het jaartal.

25 CENTIEM

- A_V Een gekroond en versierd wapenschild van Luxemburg, boven het inschrift **★ LETZEBURG ★**
- R_V De waarde aanduiding **25 C^{ME}S** en het jaartal, rechts geplaatst van een eikentakje.

De unificatie met de Belgische muntstukken

Toen het in het begin van de jaren 1950 duidelijk werd dat, gezien de eerste schuchtere stappen naar een Europese integratie, België en Luxemburg voortaan hetzelfde monetaire pad zouden bewandelen, kwam de gelijkschakeling van de geldmiddelen van beide landen er toch.

Het stuk van 1 frank (1952-1964)

Het **GHB** van 13 november 1952 voerde een nieuw kopernikkelen stuk van 1 frank in, en decreteerde tegelijk de intrekking van de oude stukken van dit type met ingang van 1 januari 1953.

De verkleining van de diameter van 23 naar 21 mm was een eerste stap in de richting van de beoogde gelijkschakeling. Voortaan zouden de Belgische en Luxemburgse stukken van 1 frank identieke afmetingen en samenstelling hebben, zodat de productie van de muntplaatjes en -stukken kon worden gerationaliseerd. De gravures van de puddler werden wel behouden.

OVERZICHT VAN DE BESTELLINGEN

- 1° Jaartal 1952: 28 augustus 1952: 5 miljoen stukken à 0,39 f/stuk
- 2° Jaartal 1953: 17 juni 1953: 2 miljoen stukken à 0,38 f/stuk
Tijdens de productie van deze bestelling bracht Lambert Schaus, de Luxemburgse ambassadeur in Brussel, op 17 augustus 1953 een bezoek aan de muntwerkplaatsen (*Bezoekerspenning V.33*).
- 3° Jaartal 1955: 5 augustus 1955: 1 miljoen stukken à 0,40 f/stuk (1.003.424 geleverd)
- 4° Jaartal 1957: 1 augustus 1957: 2 miljoen stukken à 0,385 f/stuk
- 5° Jaartal 1960: 31 augustus 1960: 2 miljoen stukken à 0,41 f/stuk
- 6° Jaartal 1962: 31 juli 1961: 2 miljoen stukken à 0,40 f/stuk
- 7° Jaartal 1964: 5 november 1963: 2 miljoen stukken à 0,32 f/stuk (geproduceerd in november 1963).

Het aluminium kwartje (1954-1963)

Een eerste aanvraag van de CGÉ in februari 1953 had nog betrekking op de levering van bronzen stukjes van 20 en 50 centiem met dezelfde afmetingen als de Belgische mijnwerkersstukken. De slechte ervaringen, opgedaan bij de uitgifte van de Belgische stukjes, deed de Luxemburgse regering terecht van dit plan afzien. Omdat het stukje van 25 centiem erg populair was bij de bevolking werd besloten opnieuw voor deze denominatie te kiezen.

De muntstempels werden lichtjes aangepast door de Graveerafdeling van de Koninklijke Munt, maar ze bleven toch gebaseerd op de vorige gravures van Everaerts.

De economische omstandigheden dwongen er echter toe om niet langer een bronzen legering te gebruiken. De keuze viel op een stukje in aluminium waaraan 3% magnesium wordt toegevoegd. Deze legering wordt in de industrie aangeduid als *magaluma*, *duralinox* of zelfs *birmabright*. Het nieuwe aluminium stukje woog, met dezelfde diameter, één derde van zijn bronzen voorganger. Dit stukje zou tot in 1972 worden aangemunt (*GHB 23/VII/1954*).

Tijdens de eerste productie jaren werd het metaal aangekocht in Noorwegen, maar later zou de *N.V. Sidal* uit Duffel het aluminium leveren. De muntplaatjes werden in de *UCZ de Liège* geproduceerd.

OVERZICHT VAN DE BESTELLINGEN

- 1° Jaartal 1954: 6 maart 1954: 6 miljoen stukken à 0,125 f/stuk (op 16 juli 1954 op 7 miljoen gebracht)
- 2° Jaartal 1957: 1 maart 1957: 3.020.000 stukken à 0,14 f/stuk
- 3° Jaartal 1960: 15 januari 1960: 3.020.000 stukken à 0,146 f/stuk
- 4° Jaartal 1963: 21 november 1962: 2 miljoen stukken à 0,163 f/stuk (op 1 februari 1963 op 4 miljoen gebracht).

Het stuk van 5 frank (1962)

Omdat het stuk van 5 frank met jaartal 1949 groter was dan het Belgische, en het bijgevolg niet in de betaalautomaten kon worden gebruikt, gaf de Luxemburgse bevolking de voorkeur aan het Belgische stuk, en tot in 1956, aan de populaire biljetten van 5 frank. Daarom duurde het tot in 1962 vooraleer een 5 frank-stuk met dezelfde afmetingen als het Belgische in omloop werd gebracht (*GHB 19/X/1962*).

De bestelling van 2 miljoen stukken werd geplaatst op 10 mei 1962, en de stukken werden geleverd in oktober van hetzelfde jaar. De kostprijs ervan bedroeg 0,645 f/stuk.

Een maand later werden tevens 30 gouden, 50 zilveren en 50 koperen proefstukken geleverd (*L.393*).

Dit stuk, met een door Julien Lefèvre gegraveerde beeldenaar van groothertogin Charlotte, circuleerde vanaf 1971 parallel met de 5 frank-stukken met beeldenaar van groothertog Jan, en bleef tot in 1986 in omloop.

BESCHRIJVING VAN HET STUK VAN 5 FRANK

- A) De beeldenaar van groothertogin Charlotte, met diadeem, naar rechts, omgeven door het omschrift CHARLOTTE GRANDE-DUCHESSE DE LUXEMBOURG 1962. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE
- B) Het tussen de twee bestanddelen van de waarde aanduiding 5 en F geplaatste wapenschild van Luxemburg, omgeven door het omschrift GRAND-DUCHE DE - LUXEMBOURG; onder het wapenschild, de initialen van de graveur JNL.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	25 centiem	1 frank	5 frank
Diameter	19 mm	21 mm	24 mm
Massa	0,765 g	4 g	6 g
Dikte	1 mm	1,50 mm	1,47 mm
Rand	Glad	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Al 97 Mg 3	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	KMB – A. Everaerts	A. Bonnetain	J. Lefèvre
Slagaantal	1954 7.000.000	1952 5.000.000 1957 3.020.000 1960 3.020.000 1963 4.000.000	1952 2.000.000 1953 2.000.000 1955 1.000.000 1957 2.000.000 1960 2.000.000 1962 2.000.000 1964 2.000.000
Referentie	KM·45a L·300 W·290	KM·46.2 L·299 W·289	KM·51 L·301 W·291

Julien Lefèvre (Esch-sur-Alzette 1/VII/1907-1984)

Middelbare studies in Brussel en handelswetenschappen in Leuven. Net vóór en nà de Tweede Wereldoorlog volgde hij echter kunststudies in Brussel bij o.a. Anto Carte en Alfred Bastien.

Hij realiseerde zowel in Brussel als in Luxemburg medailles, schilderijen, kerkransen en etsen. Naast talloze medailles ontwierp hij twee bankbiljetten voor de Banque Internationale à Luxembourg. Alle Luxemburgse munten uitgegeven in de jaren 1960 tot 1990 dragen door hem ontworpen gravures.

Hij signeerde zijn werken met J(ulien) N(in) L(efèvre) als eerbetoon aan zijn vrouw Nina Victorine Kestler (Tashkent 21/XII/1904-1981), die eveneens kunstenares was, en in 1947 de Luxemburgse nationaliteit verkreeg. Een straat in Luxemburg-Stad draagt de naam Rue Nina et Julien Lefèvre.

7. De muntslag tijdens de regering van groothertog Jan voor rekening van de Luxemburgse Staat (1965-1984)

Op 12 november 1964 volgde prins Jan, die reeds op 5 mei 1961 tot regent was benoemd, officieel zijn moeder op als groothertog van Luxemburg.

Het stuk van 1 frank (1965-1984)

In eerste instantie wijzigde de muntomloop niet erg drastisch. Het aluminium stukje van 25 centiem werd verder aangemunt, en alleen het stuk van 1 frank onderging een gedaanteverwisseling. Julien Lefèvre ontwierp en graveerde een

beeldenaar van de nieuwe groothertog en een nieuwe keerzijde. Dit stuk werd uitgegeven in toepassing van het GHB van 25 juni 1965, en werd tot 1984 aangemunt.

Bij de aanvang van de eerste muntslag in juni 1965 werden 200 reeksen met telkens een gouden, een zilveren en een kopernikkelen proefstuk geleverd.

Tussen 1965 en 1984 werden 15 bestellingen geplaatst, en in totaal werden er 43 miljoen stukken geproduceerd. De factuurprijs voor deze stukken varieerde van 0,48 f/stuk in 1965 tot 1,20 f/stuk in 1984.

In 1968 werd de productie van 3 miljoen stukken evenwel uitgevoerd met ontmunte Luxemburgse stukken, en daardoor bedroeg de prijs slechts 0,32 f/stuk.

Het is opmerkelijk dat de stukken van 1984 de naam van het *IML*, dat nochtans reeds sinds 1983 het emissierecht had bekomen, niet vermelden.

Het aluminium kwartje (1965-1972)

In de periode 1965-1972 werden nog vijf jaartallen geslagen van het aluminium stukje van 25 centiem. In totaal werden 13,6 miljoen stukken geproduceerd, voor 0,175 f/stuk in 1965 en voor 0,20 f/stuk tijdens de overige jaren. Het metaal werd zoals voordien geleverd door *N.V. Sidal* uit Duffel, en de muntplaatjes werden grotendeels in het Munthof zelf geproduceerd.

Het stuk van 5 frank (1971-1981)

Het GHB van 13 april 1971 voerde een nieuw stuk van 5 frank in met dezelfde beeldenaar als het stuk van 1 frank en met een lichtjes gewijzigde schikking van de keerzijde.

De *Caisse Générale de l'État* bestelde tussen 1971 en 1981 4 miljoen stukken:

- 1° Jaartal 1971: 19 januari 1971: 1 miljoen stukken à 1,21 f/stuk; de eerste bestelling was vergezeld van 250 reeksen met een gouden, een zilveren en een kopernikkelen proefstuk (*L.399*)
- 2° Jaartal 1976: 29 juli 1976: 1 miljoen stukken à 1,50 f/stuk (deze productie werd reeds gerealiseerd in het nieuw Muntgebouw aan de Pachecolaan in Brussel; zie foto pag. 16)
- 3° Jaartal 1979: 13 juni 1978: 1 miljoen stukken à 1,69 f/stuk
- 4° Jaartal 1981: 25 juni 1980: 1 miljoen stukken à 1,75 f/stuk.

De muntplaatjes voor deze producties werden bij *UCZ de Liège* geproduceerd.

Het nikkelstuk van 10 frank (1971-1980)

Twee jaar later dan in België werd in het groothertogdom een stuk van 10 frank in zuiver nikkel ingevoerd (*GHB 12/VI/1971*).

De CGÉ liet 16 miljoen stukken slaan tegen een prijs die varieerde van 2,74 f/stuk in 1971 tot 3,42 f/stuk in november 1980. Bij de eerste levering in 1971 werden tevens (zoals ondertussen gebruikelijk was geworden) 250 reeksen met een gouden, een zilveren en een nikkelen proefstuk geleverd (L.398). Alle muntplaatjes voor deze producties werden vervaardigd in de *UCZ de Liège*.

Daar waar de productie van de Belgische stukken was gestopt in 1979, werd het Luxemburgse stuk ook nog in 1980 geslagen. Op 13 februari 1981 plaatste de opdrachtgever een bestelling van 3 miljoen stukken van 20 frank, 3 miljoen stukken van 1 frank en 1 miljoen stukken van 10 frank, met jaartal 1982, maar de bestelling voor de stukken van 10 frank werd achteraf geannuleerd.

Het aluminiumbronzen stuk van 20 frank (1980-1983)

In België werd in 1979 beslist om een nieuw stuk van 20 frank uit te geven, ter vervanging van de briefjes met dezelfde waarde. Gelijktijdig met de Belgische beslissing opteerde de Luxemburgse regering eveneens voor een dergelijk stuk (*GHB 26/XI/1979*). Dit is het enige Luxemburgse circulatiemuntstuk dat de Belgische munttekens draagt, nl. het gehelmde hoofd van de aartsengel Michaël voor Brussel en een gestileerde vogel voor de Muntmeester R. Vogeleer.

In totaal werden 4 bestellingen geplaatst voor 11 miljoen stukken:

- 1° Jaartal 1980: bestelling van 13 april 1979: 3 miljoen stukken à 3,60 f/stuk
- 2° Jaartal 1981: bestelling van 25 juni 1980: 3 miljoen stukken à 3,60 f/stuk
- 3° Jaartal 1982: bestelling van 5 mei 1981: 3 miljoen stukken à 3,60 f/stuk
- 4° Jaartal 1983: bestelling van 3 maart 1983: 2 miljoen stukken à 3,75 f/stuk.

Ter gelegenheid van de eerste bestelling werden tevens 500 reeksen geleverd met een gouden, een zilveren en een aluminiumbronzen proefstuk (L.400).

De zilveren *proof*-reeks (1980)

Naar aanleiding van de uitgifte van het nieuwe 20-frankstuk liet de *Caisse Générale de l'État* in 1980 een reeks vervaardigen met de zeven muntstukken die op dat ogenblik in omloop waren. De muntstukken dragen het jaartal 1980, werden uitgevoerd in *proof*-kwaliteit, en geslagen op zilveren muntplaatjes met een gehalte van 835%. Er werden 3.000 reeksen uitgegeven en ze werden te koop aangeboden tegen 4.000 frank per reeks. De muntstukken vertonen dezelfde kenmerken als de normale muntstukken en hebben, op het gewicht na, ook dezelfde afmetingen.

Samenstelling van de reeks

20 F	type L.309	10,2 g	1 F	type L.305	4,5 g
10 F	type L.307	8,8 g	1 F	type L.299	4,5 g
5 F	type L.308	6,8 g	25 c	type L.306	3,0 g
5 F	type L.301	6,8 g			

De *Caisse Générale de l'État* liet tijdens de regeerperiode van groothertog Jan in totaal 87,6 miljoen stukken slaan voor een nominale waarde van 466,4 miljoen frank.

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN
20 FRANK

A_V De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE.

R_V De waarde aanduiding **20F**, getopt door een kroon en omgeven door twee eikentakjes. Onderaan, het tussen de twee munttekens (muntmeestertekens: een vogel; muntteken van Brussel: een gehelmd hoofd van de aartsengel Michaël) geplaatste jaartal en de initialen van de graveur NJL

10 FRANK

A_V De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE.

R_V De waarde aanduiding **10F**, getopt door een kroon en omgeven door twee eikenbladen. Onderaan, het jaartal en de initialen van de graveur N.J.L.

5 FRANK

A_V De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het

omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE.

R₇ De waarde aanduiding **5F**, getopt door een kroon, en het jaartal, omgeven door twee eikentakjes.

1 FRANK

A₇ De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE.

R₇ De waarde aanduiding **1F**, getopt door een kroon en omgeven door een gestileerde lauwerkrans. Links en rechts van de kroon, het jaartal.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	20 frank	10 frank	5 frank	1 frank	25 centiem
Diameter	25,65 mm	27 mm	24 mm	21 mm	19 mm
Massa	8,5 g	8 g	6 g	4 g	0,765 g
Dikte	2,50 mm	1,75 mm	1,50 mm	1 mm	
Rand	Versierd	Glad	Gekarteld	Gekarteld	Glad
Legering	Cu 92 Ni 6 Al 2	Ni 99	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Al 97 Mg 3
Graveur	J. Lefèvre	J. Lefèvre	J. Lefèvre	J. Lefèvre	KMB

SLAGAANTALLEN

1965			3.000.000	2.000.000
1966			1.000.000	
1967				3.000.000
1968			3.000.000	600.000
1969				
1970			3.000.000	4.000.000
1971		3.000.000	1.000.000	
1972		3.000.000		3.000.000 4.000.000

1973				3.000.000	
1974		3.000.000			
1975					
1976		3.000.000	1.000.000	3.000.000	
1977		1.000.000		1.000.000	
1978		1.000.000		3.000.000	
1979		1.000.000	1.000.000	2.000.000	
1980	3.000.000	1.000.000		4.000.000	
1981	3.000.000		1.000.000	5.000.000	
1982	3.000.000			3.000.000	
1983	2.000.000			3.000.000	
1984				3.000.000	
TOTAAL	11.000.000	16.000.000	4.000.000	43.000.000	13.600.000
Ref.	KM·58 L·309 W·299	KM·57 L·307 W·297	KM·56 L·308 W·298	KM·55 L·305 W·295	KM·45a L·306 W·296

8. De muntslag tijdens de regering van groothertog Jan voor rekening van het *Institut Monétaire Luxembourgeois* (1986-1995)

Een nieuwe emittent (type IML)

In het verleden waren er reeds pogingen ondernomen om een heuse centrale bank op te richten, maar de monetaire afhankelijkheid ten opzichte van de buurlanden had dit streven toch enigszins in de weg gestaan. In 1856 werd een beperkt emissierecht, voor bepaalde bankbriefjes, toegestaan aan de *Banque Internationale à Luxembourg*, en in 1873 werd de *Banque Nationale du Grand-Duché de Luxembourg* opgericht, maar deze ging al na amper acht jaar bankroet.

De wet van 15 mei 1914 had de taak van Rijkskassier weliswaar toevertrouwd aan de *Caisse (Générale) de l'Épargne de l'État*, maar een echte centrale bank was deze instelling geenszins, en haar taak als gelduitgever bleef beperkt tot de rol van tussenpersoon voor de door de Luxemburgse Staat uitgegeven geldtekens.

Binnen de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie werden de monetaire politiek en stabiliteit bijna uitsluitend bepaald door de Nationale Bank van België. Vanaf het eind van de jaren 1970 gingen in het groothertogdom meer en meer stemmen op om die monetaire voorgedij af te schudden en om een eigen emissiebank op te richten. De devaluatie van de Belgische frank in 1982 versnelde dit proces nog, en op 20 mei 1983 tekende groothertog Jan de wet houdende oprichting van het *Institut Monétaire Luxembourgeois*.

Zonder het predikaat van centrale bank te dragen, wees de taakbeschrijving van het IML toch duidelijk in de richting van een dergelijke instelling, en terecht

kan worden gesteld dat vanaf dan Luxemburg, weliswaar binnen de limieten van de monetaire unie met België, een meer autonome monetaire koers kon varen.

De taken van de nieuw opgerichte instelling waren vierledig:

- 1° de uitgifte van de geldtekens en het beheer van hun circulatie verzorgen
- 2° de monetaire stabiliteit verzekeren, en te dien einde waken over de goede werking van de financiële markten
- 3° de rechten en plichten, die voortspruiten uit de internationale monetaire en financiële akkoorden, uitvoeren
- 4° het toezicht houden op de financiële sector.

De uitgifte van de geldtekens werd geregeld in de art. 17-20 van de wet van 20 mei 1983. In de praktijk hielden deze bepalingen in dat de geldomloop, met uitzondering van een door de *Banque Internationale* uitgegeven briefje van 100 frank, werd geünificeerd. Voortaan zouden alle muntstukken en biljetten, die binnen een met België overeengekomen uitgifteplafond autonoom in omloop konden worden gebracht, de naam *Institut Monétaire Luxembourgeois* dragen.

Een ander gevolg van deze wet lag in het feit dat de muntstukken niet meer in toepassing van een groothertogelijk besluit werden uitgegeven, maar door een eenvoudige beslissing van het *IML*. Deze beslissing moest weliswaar kaderen binnen het uitgifteplafond, en moest worden aangekondigd in het officiële ambtsblad (*Mémorial*) van het groothertogdom.

Het stuk van 1 frank veranderde, op uitzondering van de vermelding van het inschrift *IML*, niet van uitzicht, en in 1986 en 1987 werden telkens 3 miljoen stukken vervaardigd tegen de prijs van 1,40 f/stuk.

Naar analogie met de Belgische stukken werden in die periode wel twee nieuwe muntstukken geïntroduceerd, nl. een aluminiumbronzen stuk van 5 frank en een nikkelstuk van 50 frank. Tussen 1986 en 1989 produceerde de Munt 18 miljoen stukken van 5 frank à 1,80 f/stuk en 5.200.000 stukken van 50 frank à 3,65 f/stuk.

Het *IML* liet in deze periode in totaal 29,2 miljoen circulatiestukken slaan voor een nominale waarde van 356 miljoen frank.

BESCHRIJVING VAN HET STUK VAN 50 FRANK

- A_V Binnen een elfhoekige rand, de beeldenaar van groothertog Jan, naar links, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de initialen van de graveur J.N.L.
- R_V Binnen een elfhoekige rand, de waarde aanduiding **50F**, getopt door een kroon, met langs weerszijden hiervan de twee cijfers die het jaartal vormen. Onder de waarde aanduiding, de naam van de emittent IML.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 frank	5 frank	50 frank
Diameter	21 mm	24 mm	22,75 mm
Massa	4 g	5,5 g	7 g
Dikte	1,55 mm	1,75 mm	2,30 mm
Rand	Gekarteld	Glad	Gekarteld
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 92 Al 6 Ni 2	Ni 99
Graveur	J. Lefèvre	J. Lefèvre	J. Lefèvre
Slagaantal	1986 3.000.000 1987 3.000.000	1986 9.000.000 1987 7.000.000 1988 2.000.000	1987 3.000.000 1988 1.000.000 1989 1.200.000
Referentie	KM·59 L·310 W·304	KM·60.1 L·311 W·302	KM·62 L·312 W·300

De uniformisering van de gravures en een nieuwe landsnaam (type Lëtzebuerg)

Op 21 april 1989 verscheen in het *Mémorial B* een bericht van het *Institut Monétaire Luxembourgeois* van 6 april 1989, waarbij een hervorming van de pasmunt werd aangekondigd. Deze vernieuwing, die natuurlijk reeds was begonnen met de uitgifte in 1988 van een nieuw en klein stukje van 1 frank, situeerde zich op drie vlakken.

In eerste instantie werden de afmetingen van de stukken, uiteraard in navolging van hun Belgische zusterstukken, kleiner en lichter. Deze trend is het gevolg van de muntontwaardiging enerzijds, en van het streven naar meer gebruiksvriendelijkheid anderzijds. Dit was inderdaad nodig, daar de kleine, populaire, coupures van 20 frank werden ontmunt ten voordele van muntstukken met dezelfde waarde en van 50 frank.

Om hun gebruik in automaten en telefooncellen te vergemakkelijken en om de kostprijs voor de productie van pasmunt te drukken, werden nieuwe legeringen ingevoerd. Het witte kopernikkelen stuk van 5 frank werd reeds in 1986 vervangen door een geelkleurig aluminiumbronzen stuk, en het nieuwe stukje van 1 frank werd geslagen op een vernikkeld ijzeren muntplaatje. Hierdoor kostte het stuk van 5 frank in 1990 amper 5 centiem meer dan het stuk uit 1981 (1,80

frank tegen 1,75 frank). De kostprijs van het nieuwe stukje van 1 frank bedroeg in 1988 slechts 69 centiem, en het was dus meer dan de helft goedkoper dan het grotere kopernikkelen stuk van het jaar voordien.

Het meest opvallende aspect van de vernieuwing bestond echter uit een nieuwe grafische configuratie van de stukken. De schikking, de kroontjes, de naam van de emittent en het jaartal op de keerzijden van de vorige stukken vertoonden inderdaad weinig samenhang. Daarom maakte het *IML* gebruik van de gelegenheid van de uitgifte van het nieuwe stukje van 1 frank om de drie andere stukken eveneens te stroomlijnen. De oude beeldenaar werd behouden maar de plantenmotieven verdwenen; de nominale waarde, getopt door een kroon, werd centraal geplaatst en aan beide zijden omgeven door de twee getallen die het jaartal vormen. Onder de nominale waarde werd de naam van het *IML* geplaatst en centraal onderaan kwam de landsnaam LËTZEBUERG te staan in de nationale taal. De nieuwe keerzijde van deze munten werd ontworpen in de graveerafdeling van de Koninklijke Munt van België.

In totaal werden in de periode 1988-1991 niet minder dan 60,1 miljoen circulatiestukken geslagen voor het groothertogdom. Met uitzondering van de productie van enkele gedenkmunten en de FDC-reeksen betekende dit echter het einde van de Luxemburgse muntslag in onze muntwerkplaatsen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 frank	5 frank	20 frank	50 frank
Diameter	18 mm	24 mm	25,65 mm	22,75 mm
Massa	2,75 g	5,5 g	8,5 g	7 g
Dikte	1,65 mm	1,75 mm	2,50 mm	2,30 mm
Rand	Glad	Glad	Versierd	Gekarteld
Legering	Ni Fe Ni	Cu 92 Al 6 Ni 2	Cu 92 Ni 6 Al 2	Ni 99
Kostprijs	0,69 frank	1,80 frank	3,90 frank	3,95 frank
Slagaantal	1988 10.000.000	1989 3.000.000	1990 25.000.000	1991 10.000.000
Ref.	KM·63 L·313 W·305	KM·65 L·314 W·303	KM·58 L·317 W·301	KM·66 L·315 W·300

De FDC-reeksen (1990-1995)

In navolging van de meeste Europese landen besloot het *IML* in 1990 eveneens jaarlijks voor verzamelaars bestemde muntreeksen aan te maken. Deze werden uitgegeven van 1990 tot en met 1995, en bevatten telkens de stukken van 1, 5, 20 en 50 frank, ongeacht of deze al dan niet ook voor de gewone omloop waren geslagen. Hoewel de verpakking een welbepaald thema illustreert, bevatten de Luxemburgse FDC-reeksen, in tegenstelling tot de Belgische sets, geen themapenning, uitgezonderd de set uit 1995, die een replica bevat van de in Luxemburg geslagen belegeringsmunt uit 1795.

De FDC-reeksen werden uitgegeven met een oplage van 10.000 stuks en verkocht aan 350 frank.

Volgende thema's kwamen aan bod:

1990: De eerste munten van het groothertogdom Luxemburg (1854)

1991: Het eerste Luxemburgse papiergeld

1992: Millennium van de muntslag van de abdij van Echternach

1993: 650 jaar muntunies in Luxemburg

1994: 350 jaar sluiting muntatelier Luxemburg

1995: 200 jaar belegeringsgeld stad Luxemburg.

Referentie: Probst L.324-1 t/m 324-6

9. De herdenkingsmunten

600 Jaar Overlijden Jan de Blinde (1946; incl. naslag van 1964)

De zilverstukken van 5 en 10 frank, die in 1929 in het Munthuis van Stuttgart werden geslagen, kunnen beschouwd worden als de eerste herdenkingsmunten van het groothertogdom. Want alhoewel in hun uitgiftebesluit duidelijk gesteld werd dat ze in omloop werden gebracht ter vervanging van de *Bon de Caisse*-briefjes en dat ze werden geslagen met een vrij hoge oplage, vertonen ze inderdaad meerdere kenmerken van herdenkingsmunten: ze werden namelijk in zilver geslagen met een nominale waarde die aanzienlijk hoger lag dan bij de gebruikelijke munten, en ze werden uitgegeven naar aanleiding van de tiende verjaardag van de troonsbestijging van groothertogin Charlotte.

De stukken van 20, 50 en 100 frank die de *Caisse Générale* op 31 oktober 1946 bij de Munt bestelde zijn zonder twijfel wel echte herdenkingsmunten, want in het uitgiftebesluit van 29 september 1947 werd reeds gestipuleerd dat deze stukken vanaf 26 augustus 1948 geen betaalwaarde meer zouden hebben. Deze bepaling werd weliswaar herzien in het GHB van 7 juni 1948, maar dit doet niets af van hun status als gedenkmunt. Ze herdenken eigenlijk twee gebeurtenissen: enerzijds, de 600ste verjaardag van de Slag bij Crécy van 26 augustus 1346, waarbij Jan de Blinde, graaf van Luxemburg, sneuvelde; anderzijds, de overbrenging

van zijn stoffelijke resten van Castell-sur-Sarre naar de O.-L.-V.-Kathedraal van Luxemburg op 26 augustus 1946.

De muntplaatjes werden in de Munt vervaardigd met metaal afkomstig van uit omloop genomen zilverstukken van 2 en 5 Reichsmark die tijdens de oorlog in het groothertogdom circuleerden. De productie vond plaats van juli tot september 1947 en de fabricageprijs bedroeg respectievelijk 1,70, 1,30 en 1 f/stuk voor de stukken van 100, 50 en 20 frank. Armand Bonnetain ontwierp en modelleerde de gravures; de muntstempels werden vervaardigd door Joseph Debruyn.

In vergelijking met de beschrijving in het uitgiftebesluit zijn er bij de geslagen stukken enkele verschillen te noteren: de datum wordt uitgedrukt als 26.VIII i.p.v. 26 AOUT, de massa van het 20 frank-stuk bedraagt 8 g i.p.v. 8,5 g, en de diameter van het 50 frank-stuk is 1 mm groter dan in het besluit (31 i.p.v. 30 mm). Er werden tevens enkele gouden proefstukken geslagen (L 385-387).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	100 frank	50 frank	20 frank
Diameter	37 mm	31 mm	25 mm
Massa	25 g	12,5 g	8 g
Dikte	2,27 mm	1,75 mm	1,45 mm
Rand	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165
Graveur	A. Bonnetain	A. Bonnetain	A. Bonnetain
Jaartal	1946	1946	1946
Slagaantal	100.000	100.000	100.000
Referentie	KM·49 L·293 W·283	KM·48 L·294 W·284	KM·47 L·295 W·285

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A_V Binnen een parelrand, de beeldenaar van erfgroothertog Jan, naar links gekeerd, geplaatst tussen, links, het wapenschild van Bourbon, en rechts, het wapenschild van Luxemburg, omringd door het omschrift **PRENZ-JEAN-VU-LETZEBURG** en de nominale waarde **100** of **50** of **20 F**. In de afsnede de initialen A.B. van de graveur Bonnetain.
- R_V Binnen een parelrand, een naar rechts galopperende ruiter (Jan de Blinde), met in de linkerhand een schild en in de rechterhand een zwaard, omgeven door het omschrift **JANG-DE-BLANNEN** en de datums **26-VIII-1346-1946**. Links achter de ruiter, een banier met zijn leuze **SERVIAM**. Onderaan, de initialen van de graveur A.B.

Bezoek van Erfgroothertog Jan aan de Munt

Erfgroothertog Jan bracht tijdens de muntslag van het 100 frank-stuk op 1 augustus 1947 een bezoek aan de muntwerkplaatsen. Hij was o.m. vergezeld van de Luxemburgse minister van Financiën, Pierre Dupong, en de directeur van de *Caisse Générale*, Ernest Goergen, en werd ontvangen door de Belgische minister van Financiën, Gaston Eyskens. Ter gelegenheid van dit bezoek werd een plakiet geslagen met de door Bonnetain ontworpen beeldenaar van de prins.

Herslag in 1964

Op 2 oktober 1964 werden 2.000 reeksen met de drie zilverstukken ter herdenking van de Slag van Crécy bijbesteld. De *Caisse Générale* leverde hiervoor 6.000 beschadigde stukken van de uit 1947 daterende productie om te worden herslagen. De stukken werden geslagen in december 1964 en ze werden gefactureerd à 12 f/reeks.

In de catalogus *Prefix Monnaies* van Romain Probst worden een aantal verschillen tussen de herslagen en de originele muntstukken opgesomd.

Jan de Blinde (10/VIII/1296-26/VIII/1346)

Was van 1310 tot 1346 koning van Bohemen en graaf van Luxemburg. Hij had meer van een dolende ridder dan van een koning. Hij streed van 1324 tot 1334 tegen de hertog van Brabant, en hij nam ook deel aan krijgstochten naar Italië, Litouwen en Polen. In 1339 werd hij blind ten gevolge van een oogziekte die hij opliep tijdens de raid tegen de Litouwers.

Jan sneuvelde tijdens de Honderdjarige Oorlog, in de Slag bij Crécy, waar hij aan de zijde van de Fransen de Engelsen bestreed.

1000 Jaar Stad Luxemburg (1963)

De stad Luxemburg ontstond uit een vesting die in het jaar 963 door graaf Siegfried op de Bock-rots werd gebouwd. De 1000ste verjaardag van dit feit werd in 1963 herdacht met de uitgifte van twee muntstukken. Op 26 oktober 1962 bestelde de CGÉ 50.000 zilverstukken van 100 frank met dezelfde samenstelling en afmetingen als het Belgische stuk van 100 frank.

De Belgische Munt vervaardigde deze stukken in de maand december van hetzelfde jaar met ontmunte Luxemburgse stukken uit 1947 voor de prijs van 3,50 f/stuk. Tegelijkertijd werden 50 gouden, 100 zilveren en 100 bronzen proefstukken geleverd (L.395). Het uitgiftebesluit draagt de datum 16 januari 1963.

Het succes van deze uitgifte leidde tot een nieuwe bestelling op 28 maart 1963. Ditmaal betrof het iets grotere en zwaardere zilverstukken van 250 frank. Het waren de eerste Luxemburgse muntstukken met deze nominale waarde, en ze hadden dezelfde afmetingen als de oude zilverstukken van 5 frank die in de 19de eeuw door de landen van de Latijnse Muntunie werden uitgegeven. Het metaal werd door de CGÉ geleverd in de vorm van ontmunte stukken van de Jan de Blinde-uitgifte uit 1947.

Er werden vier verschillende bestellingen geplaatst, voor in totaal 11.500 niet-gepatineerde en 8.500 gepatineerde stukken. De kostprijs bedroeg 4,95 f/stuk voor de gewone stukken (5,50 f/stuk voor de laatste bestelling van 1.500 stukken in november 1964) en 11,95 f/stuk voor de gepatineerde stukken (13,50 f/stuk voor de in november 1964 geleverde 1.000 stukken).

Tevens werden 200 proefreeksen geleverd met telkens een gouden, een zilveren en een bronzen stuk (L.394). Het uitgiftebesluit draagt de datum van 2 augustus 1963.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	250 frank	100 frank
Diameter	37 mm	33 mm
Massa	25 g	18 g
Dikte	2,30 mm	2,05 mm
Rand	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165
Graveur	J. Lefèvre	J. Lefèvre
Slagaantal	1963 20.000	1963 50.000
Referentie	KM·53 L·303 W·293	KM·52 L·302 W·292

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A₇ De beeldenaar van groothertogin Charlotte, met diadeem, naar rechts gekeerd, omgeven door het inschrift CHARLOTTE GRANDE-DUCHESSE DE LUXEMBOURG en het jaartal 1963. In de afsnede, de initialen van de kunstenaar J.N.LEFEVRE.
- R₇ Een gekroond wapenschild van Nassau-Luxemburg, dat door twee leeuwen wordt vastgehouden, omgeven door het inschrift GRAND-DUCHE DE LUXEMBOURG en de waarde aanduiding 100 F. Onderaan, de initialen van de kunstenaar J.N.L.

- A₇ De beeldenaar van groothertogin Charlotte, met diadeem, naar rechts gekeerd, omgeven door het op twee rijen gegraveerde inschrift CAROLA MAGNA DVCISSA FELICITER REGNANTE - 963-1963 - | + CIVITAS LVCAMBORGENSIS MILLESIMVM OVANS EXPLAT ANNVM. Links naast de beeldenaar, een kroontje. In de afsnede, de naam van de kunstenaar N.J.LEFEVRE
- R₇ Zicht op de versterkte burcht op de Bock-rots. Bovenaan, een banier met opschrift LVCILINBVRHVC, en onderaan, de nominale waarde 250 F

Troonsbestijging groothertog Jan (1964)

Groothertog Jan werd geboren op 5 januari 1921 op het kasteel van Colmar-Berg, als oudste zoon van groothertogin Charlotte en prins Felix van Bourbon-Parma. Hij was tien jaar lid van de Raad van State geweest, toen hij op 4 mei 1961 tot regent benoemd werd. Op 12 november 1964 volgde hij officieel zijn moeder op als groothertog van Luxemburg. Deze gebeurtenis werd herdacht met de uitgifte van een zilverstuk van 100 frank. De bestelling werd geplaatst

op 2 oktober 1964 en de 50.000 bestelde stukken werden reeds op 26 november 1964 geleverd aan de prijs van 3,80 f/stuk. Zoals gebruikelijk werden 200 proefreeksen meegeleverd (L.396). Op 12 november 1964 werd het uitgiftebesluit ondertekend.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

100 frank

Diameter	33 mm
Massa	18 g
Dikte	2,05 mm
Rand	Gekarteld
Legering	Ag 835 Cu 165
Jaartal	1964
Graveur	J. Lefèvre
Slagaantal	50.000
Referentie	KM-54 L-304 W-294

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_v De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de graveur J.N.LEFEVRE

R_v Een door twee leeuwen gedragen, gekroond wapenschild, op een hermelijnen mantel geplaatst, omgeven door het inschrift GRAND-DUCHE DE LUXEMBOURG. Langs beide zijden van de kroon, de twee cijfers die het jaartal 19 64 vormen. Onder het wapenschild, de nominale waarde 100F, en links, de initialen van de graveur NJL.

150 Jaar Onafhankelijkheid (1989)

Na een onderbreking van een kwarteeuw werd in 1989 opnieuw een herdenkingsmunt in omloop gebracht. Aanleiding hiertoe was de viering van de 150ste verjaardag van het Verdrag van Londen van 19 april 1839 waarbij het groothertogdom een zekere onafhankelijkheid bewam. Deze herdenkingsmunt is

het eerste echte Luxemburgse gouden muntstuk, en het heeft dezelfde afmetingen als de goudstukken van 20 frank van de Latijnse Muntunie. Weliswaar betrof het nu een stuk in zuiver goud, terwijl de vroegere stukken een gehalte van 900‰ hadden. De voorzijde van het stuk draagt de klassieke beeldenaar van groothertog Jan van Julien Lefèvre, en de keerzijde draagt het wapenschild zoals dit voorkwam op de allereerste Luxemburgse stukken uit 1854.

De uitgifte van dit stuk werd aangekondigd door het *IML* op 5 maart 1989 (*Mémorial 20/III/1989*), en het werd vanaf 19 april 1989 in omloop gebracht.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE
« 20 frank »

Diameter	21 mm
Massa	6,22 g (1/5 ons <i>Troy</i>)
Dikte	1,35 mm
Rand	Glad
Legering	Au 999
Jaartal	1989
Graveur	A _V : J. Lefèvre – R _V : KMB naar origineel van F. Barth-Wahl
Slagaantal	50.000
Referentie	KM-64 L-316 FR-12

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_V De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift **JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG**. In de afsnede de massa- en gehalteaanduiding **1/5 OZ.999**.

R_V Het gekroond wapenschild van Luxemburg, omgeven, door links, de waarde-aanduiding **20F**, en rechts, het inschrift **IML**. Onderaan **1839 1989**.

50 Jaar Bevrijding (1994)

Op 10 september 1944 reden de Amerikaanse tanks, vergezeld van prins-gemaal Felix en erfgroothertog Jan, Luxemburg-Stad binnen, en kwam er een einde aan vier jaar Duitse bezetting. De 60ste verjaardag van deze gebeurtenis werd in 1994 herdacht met de uitgifte van een stuk van 500 frank (*Bericht IML 8/VIII/1994/Mém. 19/VIII/1994*). Naar analogie met de Belgische gedenkmunten werd

voor het eerst de nominale waarde van 500 frank gekozen, en ook het gehalte van 925‰ is hetzelfde als bij gelijkaardige Belgische stukken. Deze munt werd in twee versies geslagen: een FDC-versie met gladde rand, verpakt in een eenvoudige plastic munthouder, en een *proof*-versie met gekartelde rand en met een iets grotere diameter, verpakt in een kartonnen blisterverpakking.

De voorzijde draagt het traditionele, door Lefèvre gegraveerde, muntportret van groothertog Jan. De keerzijde werd ontworpen en uitgevoerd door de Graveerdienst van de KMB, meer in het bijzonder door de fabricagechef Jean Van Den Spiegel en zijn assistent Luc Luycx.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

500 frank

Diameter	37 mm
Massa	22,85 g
Dikte	2,30 mm
Rand	Glad (gewone versie) en gekarteld (<i>proof</i> -versie)
Legering	Ag 925 Cu 75
Jaartal	1994
Graveur	A _V : J. Lefèvre – R _V : KMB
Slagaantal	25.000 in gewone kwaliteit 25.000 in <i>proof</i> -kwaliteit
Referentie	KM-69 L-318

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A_V De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de emitent IML.
- R_V In het bovenste gedeelte van een cirkel, een zin uit het volkslied LOOSS VIRU BLENKEN D'FRAIHEETSSONN, en in het onderste gedeelte, de Amerikaanse en Luxemburgse vlaggen. Bovenaan, tussen deze cirkel en de rand, de gestileerde weergave van de zonnestralen en de nominale waarde

500F; onderaan, het inschrift 1944 – LIBERATION – 1994. Het omschrift komt uit het vierde couplet van *Ons Hémécht* (Ons Vaderland), het nationale volkslied van Luxemburg, en kan als volgt worden vertaald: “Laat de vrijheidszon schijnen tot in eeuwigheid”. De tekst ervan werd in 1859 geschreven door de dichter Michel Lentz (1820-1893).

50 Jaar Benelux (1994)

Op 5 september 1944 tekenden de in ballingschap verkerende regeringen van België, Nederland en Luxemburg in Londen een douaneovereenkomst die op 1 januari 1948 van kracht werd. Dit verdrag zou uiteindelijk leiden tot de ondertekening in Den Haag op 3 februari 1958 van het verdrag tot instelling van de BENELUX economische unie.

De drie landen gaven op 5 september 1994 tegelijkertijd een set uit met drie herdenkingsmunten die dezelfde keerzijde vertonen: de afbeelding van de drie nationale parlamentsgebouwen. Deze keerzijde werd ontworpen door 's Rijks Munt in Utrecht en is op het ontbreken van beide munttekens en een andere schikking van de nominale waarde na, identiek aan het Belgische Benelux-stuk uit 1994. Bij de Luxemburgse *proof*-stukken staat de $\mathfrak{P}$ -vermelding onder het derde (Luxemburgse) zegel. De voorzijde van de drie stukken draagt de beelden van de vorst(in) van de drie landen. Het traditionele portret van groot-hertog Jan van Julien Lefèvre siert de voorzijde van het Luxemburgse stuk.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

250 frank

Diameter	33 mm
Massa	18,75 g
Rand	Gekarteld
Legering	Ag 925 Cu 75
Jaartal	1994
Graveur	A _v : J. Lefèvre – R _v : 's Rijks Munt in Utrecht
Slagaantal	25.000 in de drielandenset + 7.500 individueel verpakt
Referentie	KM-68 L-319-1

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A₇ De beeldenaar van groothertog Jan, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift JEAN GRAND-DUC DE LUXEMBOURG. Onderaan, de naam van de emit- tent IML.
- R₇ De afbeelding van de voorgevels van de drie parlamentsgebouwen van de BENELUX-landen en de drie staatszegels waarmee het Benelux-verdrag werd bezegeld, omgeven door de jaartallen 1944 | 1994, het inschrift BE NE LUX en de nominale waarde 250 F.

Troonsbestijging groothertog Hendrik (2000)

Op 7 oktober 2000 deed groothertog Jan troonsafstand ten voordele van zijn oudste zoon Hendrik (*Henri*), geboren op 16 april 1955 op het kasteel Betzdorf. Hij kreeg een militaire opleiding in Sandhurst, en studeerde politieke en sociale wetenschappen aan de universiteit van Genève. Op 14 februari 1981 trad hij in het huwelijk met de Cubaanse bankiersdochter Maria Teresa Mestre. Uit deze echtverbintenis werden vijf kinderen geboren.

De troonsbestijging van de nieuwe groothertog was de aanleiding voor de uitgifte van een 500 frank zilverstuk. Dit stuk is het laatste muntstuk uitgedrukt in Luxemburgse frank, en het is tevens de laatste muntproductie voor het groothertogdom in onze muntwerkplaatsen. Na het stuk van 20 frank uit 1980 is dit stuk het eerste dat opnieuw de Belgische munttekens draagt: een gehelmd hoofd van de aartsengel Michaël en een weegschaal als muntmeesterteken voor R. Coenen.

Dit stuk werd enkel in *proof*-versie geslagen en verkocht in een luxe schrijntje tegen de prijs van 1.250 frank.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

500 frank

Diameter	37 mm
Massa	22,85 g
Rand	Glad
Legering	Ag 925 Cu 75
Jaartal	2000
Graveur	Yvette Gastauer-Claire
Uitgifteprijs	LUF 1.250
Slagaantal	7.500
Referentie	KM·74

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A₇ De gestileerde beeldenaar van groothertog Hendrik, driekwart naar links gekeerd, met links ervan de nominale waarde **500 F** en onder de beeldenaar het devies **JE MAINTIENDRAI**. Onderaan rechts, de gestileerde initialen van de kunstenaar **ξ**.
- R₇ Een gekroond monogram **H**, omgeven door het jaartal **2000** en het omschrift **HENRI GRAND-DUC DE LUXEMBOURG**. Rechts van het monogram bevinden zich beide munttekens en de vermelding **9P**.

Yvette Gastauer-Claire (Esch-sur-Alzette 29/V/1957)

Naast diverse taken als restauratiedeskundige en beeldhouwster, ontwerpt zij sinds de jaren 1980 medailles en penningen. In het midden van de jaren 1990 ontwierp zij een drietal herdenkingsmunten. Zij was de enige Luxemburgse kandidate voor het ontwerpen van de gemeenschappelijke zijde van de Euro. De nationale zijde van de Luxemburgse eurostukken is van haar hand.

Elders vervaardigde herdenkingsmunten

Tussen 1995 en 1998 werden nog vier herdenkingsmunten uitgegeven die echter niet in de Koninklijke Munt van België werden geslagen (KM-70-73/ L-320-323). Het gaat om zilverstukken van 500 frank met een door Yvette Gastauer-Claire gegraveerde beeldenaar van groothertog Jan, uitgegeven t.g.v. Luxemburg-Europese Culturele Hoofdstad (in 1995), het Luxemburgs Voorzitterschap van de Raad van Europa (in 1997), en 1300 Jaar Abdij van Echternach (in 1998). Deze drie stukken werden geslagen in de *Staatliche Münze* in Stuttgart voor rekening van het *IML*.

In 1995 werd bovendien nog een zilverstuk van 100 frank uitgegeven t.g.v. 50 Jaar VN. Dit stuk draagt de traditionele, door Lefèvre ontworpen beeldenaar van groothertog Jan, en werd geslagen in de Britse *Royal Mint* in Llantrisant voor rekening van het ministerie van Financiën. De keerzijde van dit stuk werd ontworpen door de graveerafdeling van de *Royal Mint* en toont het beeldhouwwerk *Non-violence* van Carl Fredrik Reuterswärd, dat zich voor het VN-hoofdkwartier in New York bevindt. Dit beeld werd door Luxemburg aan de VN geschonken.

10. Niet-monetaire producties

Naast de in het vorig hoofdstuk behandelde herdenkingsmunten gaven de *Caisse Générale de l'État* en de *Banque Internationale à Luxembourg* nog een aantal niet-monetaire herdenkingsstukken uit. Deze medailles vertonen wel enkele kenmerken van herdenkingsmunten, zoals hun afmetingen en gehalte die gebaseerd waren op de muntvoet van de oude Latijnse Muntunie, maar ze zijn, behalve 10.1, niet uitgedrukt in frank en kunnen dus niet als echte herdenkingsmunten worden aanzien. In totaal werden er 135.886 van dergelijke medailles geslagen (proefslagen niet meegerekend).

10.1 Proefslagen Maria-Adelheid (1949)

De wet van 6 augustus 1913 had zilverstukken ingevoerd van 50 centiem, 1 en 2 frank, met de beeldenaar van groothertogin Maria Adelheid. Met uitzondering van een vijftal proefreeksen die in Parijs werden geslagen, werden deze stukken wegens de oorlogsomstandigheden echter nooit in omloop gebracht. De muntzijde is het werk van de Franse medailleur Charles Pillet (*Parijs 1870 - ?*), die tevens de beeldenaar van de groothertogin graveerde op basis van een marmereen medaillon van de beeldhouwer Pierre Federspiel (*L.343-345*).

De CGÉ keurde op 11 augustus 1948 een naslag van deze stukken goed, en op 19 oktober 1948 bestelde de *Section Numismatique du Cercle Philatélique et Numismatique de Luxembourg-Gare* 3.000 reeksen met de drie muntwaarden. Deze vereniging motiveerde haar aanvraag met de volgende argumenten: het betrof de eerste geplande zilverstukken van het groothertogdom, het waren de enige stukken met de beeldenaar van Maria-Adelheid, en hun heruitgifte zou een eerbetoon zijn aan de ten onrechte afgezette groothertogin alsook aan de Luxemburgse kunstenaar Pierre Federspiel. In de brief werd trouwens expliciet bevestigd dat een deel van de opbrengst van deze uitgifte zou worden gestort aan de weduwe van de inmiddels overleden kunstenaar.

Armand Bonnetain realiseerde de licht aangepaste modellen, en de graveur van de Munt, Joseph Debruyne, maakte de muntstempels. De stukken werden eind 1949 afgeleverd.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	2 frank	1 frank	50 centiem
Diameter	25 mm	22 mm	17,5 mm
Massa	8,889 g	4,444 g	2,222 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 90 Cu 10	Ag 90 Cu 10	Ag 90 Cu 10
Jaartal	1914	1914	1914
Slagaantal	3.000	3.000	3.000

Kostprijs	1 f/stuk	0,75 f/stuk	0,50 f/stuk
Referentie	L·348	L·347	L·346

10.2 Huwelijk groothertog Jan en prinses Joséphine Charlotte (1953)

Erfgroothertog Jan huwde op 9 april 1953 met de Belgische prinses Joséphine Charlotte. Dit huwelijk was de aanleiding voor de uitgifte van een gouden medaille met dezelfde kenmerken als het stuk van 20 frank van de Latijnse Unie. De voorzijde draagt de gekoppelde beelden van de bruid en de bruidegom, omringd door hun namen, en de keerzijde draagt een gekroond dubbelmonogram binnen een eikenkrans geplaatst en omgeven door de landsnaam. Deze medaille werd ontworpen door Edmond Goergen (*Steinsel 12/XII/1914*) en gegraveerd door Oscar De Clerck (*Oostende 1892 – Sint-Stevens-Woluwe 1968*).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

« 20 frank »

Diameter	21 mm
Massa	6,45 g
Rand	Glad
Legering	Au 900 Cu 100
Jaartal	1953
Slagaantal	25.573 (+ 250 proeven)
Referentie	W·MÉD.87 Probst 01/M1

10.3 Millennium Stad Luxemburg (1963)

Naast de uitgifte van zilverstukken van 100 en 250 frank, werden ter gelegenheid van de viering van het millennium van de Stad Luxemburg in 1963 twee gouden medailles uitgegeven door de *Caisse Générale de l'État*.

De grote medaille draagt op de voorzijde de beeldenaar van groothertogin Charlotte omgeven door een Latijns inschrift en de jaartallen 963-1963, en op de keerzijde een gestileerd stadsplan van Luxemburg.

De kleine medaille draagt op de voorzijde de beeldenaar van groothertogin Charlotte omgeven door een Franstalig inschrift en het jaartal 1963, en op de keerzijde de reproductie van een oud stadszegel van Luxemburg.

Beide medailles zijn het werk van de graveur Julien Lefèvre.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	klein	groot
Diameter	21 mm	35 mm
Massa	6,45 g	16,64 g
Legering	Au 900 Cu 100	Au 900 Cu 100
Jaartal	1963	1963
Slagaantal	25.263 (+ 250 proeven in goud en 100 in zilver, brons en tombak)	4.000 (+ 250 proeven in goud en 100 in zilver)
Kostprijs	354,95 f/stuk	1.082,50 f/stuk
Referentie	W·MÉD.85	W·MÉD.84

10.4 Millennium Stad Luxemburg (*Banque Internationale à Luxembourg*) (1963)

Voor dezelfde gelegenheid gaf ook de *Banque Internationale à Luxembourg* een gouden en een zilveren herdenkingsmedaille uit. De stukken dragen op de voorzijde een afbeelding van gravin Ermesinde II van Namen (1196-1247), zoals zij voorkomt op een zegel dat gehecht werd aan een keure die ze de stad Luxemburg toekende in 1244. De keerzijde draagt het Luxemburgs wapenschild dat voorkwam op een denier die werd uitgegeven tijdens de regering van gravin Ermesinde, omgeven door het inschrift **1196-1247 COMITISSA LUCENBURGENSIS**.

De Luxemburgse leraar Artistieke Opvoeding Victor Zürn (*Mondorf-les-Bains 16/VI/1918 – Luxemburg 29/IV/1974*) ontwierp en graveerde deze medailles.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	goud	zilver	zilver gepatineerd
Diameter	26 mm	37 mm	37 mm
Massa	12,90 g	25 g	25 g
Legering	Au 900 Cu 100	Ag 900 Cu 100	Ag 900 Cu 100
Jaartal	1963	1963	1963
Slagaantal	5.000 (+ 50 proeven in goud, zilver en brons)	9.000	1.000 (+ 50 proeven in goud, zilver en brons)
Kostprijs	709,90 f/stuk	87,50 f/stuk	94,50 f/stuk
Referentie	W·MÉD.258	W·MÉD.258	W·MÉD.258

10.5 Troonsbestijging groothertog Jan (1964)

Naar aanleiding van de troonsbestijging van groothertog Jan bestelde de CGÉ op 21 april 1964, naast de zilveren muntstukken van 100 frank, eveneens gouden medailles met de modulus van de stukken van 20 frank van de Latijnse Muntunie. De voorzijde draagt de naar links gekeerde beeldenaar van de nieuwe groothertog en de keerzijde draagt een kroon omgeven door een siermotief, de datum XII-XI-MCMLXIV en de leuze **JE MAINTIENDRAI**. Het stuk werd ontworpen en gegraveerd door het echtpaar Nina en Julien Lefèvre.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE « 20 frank »

Diameter	21 mm
Massa	6,45 g
Rand	Glad
Legering	Au 900 Cu 100
Jaartal	1964
Slagaantal	25.050 (+ 200 proeven in goud, zilver en koper nikkel)
Kostprijs	365 f/stuk
Referentie	W-MÉD.93 Probst 03/M41

10.6 Medaillereeks Dynastie (1965)

In 1965 bestelde de *Caisse Générale* 3.000 reeksen met vier stukken met de beeldenaar van resp. groothertogin Charlotte, prins Félix van Bourbon-Parma, groothertog Jan en groothertogin Joséphine Charlotte. De keerzijde van de stukken met groothertogin Charlotte en groothertog Jan draagt het wapenschild van de dynastie Nassau-Luxemburg, en die met de beeldenaar van prins Félix het wapenschild van Bourbon-Parma. De keerzijde van de medaille met groothertogin Joséphine Charlotte draagt een enigszins vereenvoudigd wapenschild met de Belgische leeuw. Deze medailles hebben dezelfde muntvoet als de goudstukken van 40 frank van de Latijnse Muntunie.

Het echtpaar Nina en Julien Lefèvre tekende voor het ontwerp.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE « 40 frank »

Diameter	26 mm
Massa	12,90 g
Rand	Glad

Legering	Au 900 Cu 100
Jaartal	1965
Slagaantal	12.000
Kostprijs	722 f/stuk
Referentie	W·MÉD.95-98

10.7 300 Jaar Notre-Dame de Luxembourg (1966)

Het oudste gedeelte van de O.-L.-V.-Kathedraal van Luxemburg is eigenlijk een kerk van het jezuïetencollege. De aanbidding van Onze-Lieve-Vrouw, Troosteres der Bedrukten, gaat dan ook terug tot in 1625, toen er een bescheiden kapel werd gebouwd. Spoedig zou deze kapel het bedevaartsoord bij uitstek worden van de Luxemburgers.

In 1666 werd O.-L.-V., Troosteres der Bedrukten, uitgeroepen tot patroonheilige van de stad Luxemburg. In 1870 bevorderde paus Pius IX Luxemburg tot een zelfstandig bisdom, en werd de kerk een kathedraal.

De 300ste verjaardag van de proclamatie tot patroonheilige was de aanleiding in 1966 tot de uitgifte door de CGÉ van gouden en zilveren herdenkingsmedailles. De bestelling ervan werd geplaatst op 29 december 1965 en de stukken werden geleverd in de loop van de maand april 1966. De voorzijde van de medaille draagt een afbeelding van de patroonheilige omgeven door het omschrift **CONSOLATRIX AFFLICTORUM**. De keerzijde draagt het inschrift **PATRONA CIVITATIS ET PATRIAE LUCEMBURGENSIS 1666 - 1966**. Het kunstenaarsechtbaar Nina en Julien Lefèvre tekende voor de gravures.

Het bisdom Luxemburg liet nog een aantal grote bronzen kunstmedailles slaan bij de Koninklijke Munt. Deze vertonen dezelfde gravures en hebben een diameter van 96 mm.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	goud	zilver
Diameter	26 mm	35 mm
Massa	12,90 g	26 g
Legering	Au 900 Cu 100	Ag 835 Cu 165
Jaartal	1966	1966
Slagaantal	5.000	10.000
Kostprijs	760 f/stuk	98 f/stuk
Referentie	W·MÉD.1918	W·MÉD.1918

10.8 100 Jaar Verdrag van Londen (1967)

Het Congres van Londen vond plaats van 7 mei tot 11 mei 1867. Het doel was het oplossen van de Luxemburgse kwestie. Koning Willem III wilde Luxemburg verkopen aan keizer Napoleon III, maar de Duitse kanselier Bismarck ging hiermee niet akkoord. De resultaten van dit congres waren dat Luxemburg uit de Duitse Bond werden losgemaakt en dat het groothertogdom volledige onafhankelijkheid bekwam en neutraal werd verklaard.

De 100ste verjaardag van dit congres werd gevierd met de uitgifte, voor rekening van de CGÉ, van een gouden herdenkingsmedaille. Ze draagt op de voorzijde de beeldenaar van de jongere broer van koning Willem III, prins Hendrik, die stadhouder van Luxemburg was van 1850 tot aan zijn dood in 1879, en van zijn vrouw, prinses Amalia van Saksen-Weimar-Eisenach. De keerzijde toont de *Porte Neuve* in Luxemburg, omgeven door het omschrift **CENTENAIRE DU TRAITE DE LONDRES** en de jaartallen **1867-1967**. Deze medaille is het werk van Nina en Julien Lefèvre.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

«40 frank»

Diameter	26 mm
Massa	12,90 g
Rand	Glad
Legering	Au 900 Cu 100
Jaartal	1967
Slagaantal	5.000 (+ 100 proefreeksen met een gouden, zilveren en kopernikkelen stuk)
Kostprijs	775 f/stuk
Referentie	W·MÉD.399

11. PTT Jetons

Tussen 1948 en 1961 vervaardigde de Munt voor rekening van de *Administration des Postes, Télégraphes et Téléphones* van het groothertogdom Luxemburg jetons voor de openbare telefooncellen. Deze penningen werden ontworpen en gegraveerd door de toenmalige hoofdgraveur van de Munt, Joseph De Bruyn, die hiervoor de som van 3.000 frank ontving. In totaal werden 360.050 jetons geslagen. De factuurprijs varieerde in die periode van 1,02 tot 1,65 f/stuk.

In 1962 werd een nieuw 5 frank-stuk in omloop gebracht met dezelfde technische kenmerken als het Belgische stuk. Deze stukken konden vanaf toen worden gebruikt in de openbare telefooncellen, zodat geen PTT-jetons meer dienden te worden vervaardigd.

TECHNISCHE GEGEVENS

Diameter	25,4 mm
Massa	7,22 g
Legering	Cu 75 Ni 75
Referentie	W·MÉD.1701

BESCHRIJVING

A₇ Het inschrift **P.T.T. LUXEMBOURG**

R₇ Afbeelding van het PTT-embleem, een posthoorn waarin het wapenschild is verwerkt, bovenop een stralenbundel.

12. Epiloog

Naar aanleiding van de overgang naar de euro en de oprichting van de Europese Centrale Bank werd het *Institut Monétaire Luxembourgeois* door de wetten van 22 april en 23 december 1998 omgevormd tot de *Banque Centrale du Luxembourg*, die verantwoordelijk is voor de monetaire politiek, de financiële stabiliteit en de uitgifte van het chartaal geld (www.bcl.lu).

De eerste reeks Luxemburgse eurostukken werd geslagen in de Nederlandse Munt in Utrecht en vanaf 1 januari 2002 in omloop gebracht.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB: Dossier 622*
- *Les Monnaies luxembourgeoises* (Raymond WEILLER, *Numismatica Lovaniensia* N° 2, 1977) (W)
- *Catalogue Prifix* (Romain PROBST, 1997) (L of Probst)
- *Le Luxembourg et sa monnaie* (Paul MARGUE & Marie-Paule JUNGBLUT, Ed. Guy BINSFELD, Lux. 1990)
- *Les Signes Monétaires Luxembourgeois* (René LINK, *Études I.M.L. n° 2, Lux. 1991*)
- *La Législation Monétaire du Grand-Duché de Luxembourg de 1815 à nos jours* (Roger CROISÉ & René LINK, Éd. Lux Numis, Lux. 1988)
- *Du Liard à l'Euro – 240 Ans de Frappes Monétaires Luxembourgeoises à Bruxelles* (René LINK in *Munt Info* n° 14, Feb. 1998)
- *Les Médailles dans l'histoire du Pays de Luxembourg* (Raymond WEILLER, *Numismatica Lovaniensa* n° 4, 1979) (W Méd.)
- *Munten van het Groothertogdom Luxemburg, vanaf het Congres van Wenen in 1815 tot 2001* (J. FREDERICKX in *JEGMP* 2006, p. 67-90)
- *De Feersteppler* (Intervention de M. René LINK du 25 octobre 2002, BCL)

OVERZICHT LUXEMBURGSE MUNTSLAG IN BRUSSEL				
N° BMB	Waarde	Metaal	Periode	Slagaantal
01.LUX.01	2 1/2 centiem	Brons	1854-1908	2.049.880
01.LUX.02	5 centiem	Brons	1854-1870	983.900
01.LUX.03	10 centiem	Brons	1854-1870	1.813.050
01.LUX.04	5 centiem	Cu Ni	1901	2.000.000
01.LUX.05	10 centiem	Cu Ni	1901	4.000.000
01.LUX.06	5 centiem	Cu Ni	1908	1.500.000
01.LUX.07	5 centiem	Zink	1915	1.200.000
01.LUX.08	10 centiem	Zink	1915	1.400.000
01.LUX.09	25 centiem	Zink	1916	800.000
01.LUX.10	5 centiem	Cu Ni	1924	3.000.000
01.LUX.11	10 centiem	Cu Ni	1924	3.500.000
01.LUX.12	1 frank	Nikkel	1924-1935	4.000.000
01.LUX.13	2 frank	Nikkel	1924	1.000.000
01.LUX.14	25 centiem	Cu Ni	1927	2.500.000
01.LUX.15	25 centiem	Brons	1930	1.000.000
01.LUX.16	50 centiem	Nikkel	1930	2.000.000
01.LUX.17	25 centiem	Argentiaan	1938	2.001.400
01.LUX.18	1 frank	Cu Ni	1939	5.000.000
01.LUX.19	25 centiem	Brons	1946-1947	8.000.000
01.LUX.20	1 frank	Cu Ni	1946-1947	6.000.000
01.LUX.21	20 frank	Zilver	1946	100.000
01.LUX.22	50 frank	Zilver	1946	100.000
01.LUX.23	100 frank	Zilver	1946	100.000
01.LUX.24	5 frank	Cu Ni	1949	2.000.000
01.LUX.25	1 frank	Cu Ni	1952-1964	16.003.424
01.LUX.26	25 centiem	Aluminium	1954-1972	30.640.000
01.LUX.27	5 frank	Cu Ni	1962	2.000.000
01.LUX.28	100 frank	Zilver	1963	50.000
01.LUX.29	250 frank	Zilver	1963	20.000
01.LUX.30	100 frank	Zilver	1964	50.000
01.LUX.31	1 frank	Cu Ni	1965-1984	43.000.000
01.LUX.32	5 frank	Cu Ni	1971-1981	4.000.000
01.LUX.33	10 frank	Nikkel	1971-1980	16.000.000
01.LUX.34	20 frank	Cu Ni Al	1980-1983	11.000.000
01.LUX.35	1 frank	Cu Ni	1986-1987	6.000.000
01.LUX.36	5 frank	Cu Al Ni	1986-1988	18.000.000
01.LUX.37	50 frank	Nikkel	1987-1989	5.200.000
01.LUX.38	« 20 frank »	Goud	1989	50.000
01.LUX.39	1 frank	Ni Fe Ni	1988-1991	48.000.000
01.LUX.40	5 frank	Cu Al Ni	1989-1990	6.000.000
01.LUX.41	20 frank	Cu Ni Al	1990	1.100.000
01.LUX.42	50 frank	Nikkel	1989-1991	5.000.000
01.LUX.43	250 frank	Zilver	1994	32.500
01.LUX.44	500 frank	Zilver	1994	50.000
01.LUX.45	500 frank	Zilver	2000	7.500
			TOTAAL	268.251.654

XVIII. MALTA

MALTA IS STAATKUNDIG GEZIEN EEN ARCHIPEL BESTAANDE UIT HET EIGENlijke eiland Malta, met daarnaast ook nog een aantal kleinere eilanden. Sinds 1530 was Malta de thuisbasis van de Maltezer Ridderorde, tot het in 1800 door de Britten werd bezet; pas in 1964 werd het onafhankelijk. In 2004 sloot het aan bij de Europese Unie, waarvan het het kleinste lid is. In 2008 werd de euro ingevoerd. In 2013 sloeg de Munt van Brussel voor Malta een zilverstuk van 10 euro, enkel bestemd voor verzamelaars, dat deel uitmaakt van een internationaal ‘munten’-programma met de naam *Fabulous 15* en met het logo *fi*⁵.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	38,61 mm (1.5")
Massa	20 g
Legering	Ag 925 Cu 75
Jaartal	2013
Slagaantal	5.000 met + 2.500 zonder logo
Rand	Gekarteld

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A) Buste van Emmanuel Pinto en zijn wapenschild, met op de achtergrond de contouren van de Maltese archipel, omringd door F. EMMANUEL PINTO M.M.H.H. en vijf Maltezer kruisen (✠). Onder de buste dragen een aantal stukken het logo *fi*⁵.
- R) Gekroond wapenschild van Malta, omringd door de landsnaam MALTA, het jaartal 2013, de waarde aanduiding 10 EURO en vier Maltezer kruisen.

Onderwerp

Manuel Pinto de Fonseca, geboren in het Portugese Lamego, was van 1741 tot zijn dood in 1773, 250 jaar geleden, de 68ste grootmeester van de Maltezer Orde.

XIX. DE MARIA-THERESIATALER

DE AANMUNTING VAN DE MARIA-THERESIATALER (OOK LEVANTIJNSE TALER genoemd) is om meerdere redenen opmerkelijk. Het ging hier immers om een internationale handelsmunt (een *trade dollar*) zonder wettelijke waarde in het oorspronkelijke land van uitgifte, niet geslagen in opdracht van een buitenlandse regering maar voor een handelshuis, en met de beeldenaar van een vorstin die reeds meer dan anderhalve eeuw overleden was!

1. Keizerin Maria-Theresia en haar taler

Keizerin Maria-Theresia van Oostenrijk (1717-1780) was één van de machtigste vrouwen van haar tijd. Zij volgde haar vader op als keizerin in de Oostenrijkse erflanden, waartoe ook de Zuidelijke Nederlanden behoorden.

Een, zelfs beknopte, levensloop schetsen van deze vorstin lijkt ons in het kader van dit artikel niet aangewezen, maar we wensen wel even stil te staan bij de munten, geslagen met haar beeldenaar.

In de vele jaren dat Maria-Theresia regeerde, zijn talloze portretten van haar op munten verschenen. De eerste talers op haar naam dragen het jaartal 1741 en werden geslagen door de Munt in Wenen. De Maria-Theresia taler is een zware zilveren munt van ruim 28 gram en een constant hoog zilveragehalte (833‰). In de loop van de tijd evolueert het portret langzaam maar zeker, en in 1765, na de dood van haar echtgenoot Frans I, doet het gesluerde portret zijn intrede. Hoewel bestemd voor binnenlands gebruik wordt de munt al spoedig ook elders zeer gewaardeerd. Nog vóór de dood van Maria-Theresia op 29 november 1780 is de munt zeer geliefd in de Levant (de Middellandse-Zeekust ten oosten van Italië, tot aan de Eufraat en de Nijl). Om deze reden, en om de geliefde keizerin te eren, werd na haar dood besloten de aanmaak van de munt met het 'bevrozen' jaartal 1780 voort te zetten. Voor de beeldenaar werd uitgegaan van het ontwerp van Johann Baptist Wurschbauer die stempelsnijder was aan de Munt in Günzburg. Pas in 1858 verloor de Maria-Theresiataler in Oostenrijk het statuut van wettig betaalmiddel, al bleef de munt er tot 1892 in omloop.

2. Een internationale handelsmunt

In de 19de eeuw werd de Maria-Theresiataler (MTT) dé handelsmunt bij uitstek in de betrekkingen tussen het Westen en het Midden-Oosten. Zo verliep bijvoorbeeld de ganse koffiehandel aan de hand van de MTT. Vooral de Italiaanse kolonisten maakten er veelvuldig gebruik van in Eritrea en in Abessinië (*het huidige Ethiopië*). De Italiaanse Munt verkreeg in 1935 zelfs voor 25 jaar het muntrecht.

Omdat hierdoor Oostenrijk zelf nog slechts 10.000 talers per jaar mocht slaan, raakten vooral de Britse handelshuizen in de problemen, en om die reden werd de MTT tenslotte ook aangemunt in Londen, Parijs, Bombay, Birmingham en ... Brussel!

3. De productie in Brussel

In de zomer van 1937 nam de vraag zodanig toe, dat de Britse *Royal Mint* niet aan alle aanvragen kon voldoen. Daarop werden ook de *Monnaie de Paris* en de Belgische Munt aangezocht om MTT's te produceren. De Brusselse Munt deed dit voor rekening van de Londense handelsbank *Samuel Montagu & Cy.*, die de in Brussel vervaardigde stukken beter vond dan de in Parijs geslagen talers! De stukken werden verscheept naar de Britse kroonkolonie Aden (Jemen), om vanaf daar verdeeld te worden over de Arabische vorstendommen.

Nadat tussen augustus 1937 en april 1938 bijna tien miljoen stukken werden geslagen, besloot Brussel deze muntslag te staken om moeilijkheden met Italië te vermijden. Volgens de toenmalige muntmeester, Hector Verhaeghe, vormde deze fabricage de meest winstgevende muntslag voor het buitenland tot dan toe.

De naoorlogse productie

In 1954 waren de geopolitieke omstandigheden dermate gewijzigd dat niets een nieuwe fabricage in de weg stond, en zo werden in deze periode nog 1.150.000 Levantijnse talers vervaardigd. Op het einde van deze aanmunting werden er bovendien 24 stukken rechtstreeks naar *Samuel Montagu* in Londen verzonden als gewichtscompensatie. De matrijzen en stempels werden eveneens overge maakt aan de opdrachtgever.

Dat er ook toen reeds inflatie was, bewijzen de door de Brusselse Munt aange-rekende prijzen, die evolueerden van 0,525 en 0,575 f/stuk in de jaren 30, tot 1,63 en 1,80 f/stuk in de jaren 50.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	39,5 à 41 mm	
Massa	28,06 g (433 grains)	
Legering	Ag 833 1/3 Cu 166 2/3	
Jaartal	1780	
Slagaantal	1937	3.145.000
	1938	6.700.000
	1954	431.500
	1955	318.500
	1956	200.000
	1957	200.024
	TOTAAL	11.995.024
Randschrift	IUSTITIA ET CLEMENTIA (GERECHTIGHEID EN MILDHEID, de wapenspreuk van de keizerin)	
Referentie	Oostenrijk T-1 Y-55	
BMB	23.MTT.01	

BESCHRIJVING VAN HET MUNTSTUK EN VERKLARING
VAN HET OMSCHRIFT EN DE INITIALIEN

A₇ Een gesluierde en van een diadeem voorziene beeldenaar van keizerin Maria-Theresia, naar rechts gekeerd, omgeven door het omschrift M·THERESIA D·G· – R·IMP·HU·BO·REG· (MARIA-THERESIA, BIJ DE GRATIE GODS, ROOMS KEIZERIN, KONINGIN VAN HONGARIJE EN BOHEMEN).

In de afsnede de initialen S·F· (initialen van de muntmeester Tobias Schöbl en de waardijn Josef Fahy van de Munt van Burgau in Günzburg in 1780).

R₇ De dubbele adelaar met de keizerskroon bovenop de adelaarskoppen, het in vieren gedeeld Oostenrijks wapenschild met de wapens van Hongarije, Bohemen, Bourgondië en Burgau, met daarboven de kronen van Hongarije en Bohemen, omgeven door het omschrift ARCHID·AUST·DUX·BURG·CO·TYR·1780· (AARTSHERTOGIN VAN OOSTENRIJK, HERTOGIN VAN BOURGONDIË, GRAVIN VAN TIROL).

4. Epiloog

In 1956 verzocht de *Banque de l'Indochine* de Munt om nog 100.000 MTT's te produceren voor haar filiaal in Djibouti, maar hierop werd niet ingegaan.

Nadat in 1960 de beperking van het muntrecht van de Oostenrijkse Munt viel, begon deze opnieuw de MTT's te slaan en werden de laatste 'buitenlandse' stukken in 1962 in Londen geslagen.

De MTT verdween in Arabië en Oost-Afrika definitief uit het handelsverkeer op het einde van de zestiger jaren, maar naar verluidt wordt hij tot op de dag van vandaag nog in bepaalde streken in Ethiopië door oudere personen als rekenmunt gebruikt.

BIBLIOGRAFIE

- *Zwei Jahrhunderte Maria-Theresien-Taler (1751-1951)* (Dr. J. HANS, Klagenfurt 1950)
- *Maria-Theresia Taler earned place in British history* (D. THOMPSON, *World Coin News*, Jan. 1996).

- *Een Maria-Theresia Taler uit ... Utrecht* (L.M.J. BOEGHEIM, *Muntkoerier*, Dec. 1992)
- *Ihre Taler schrieben Münzgeschichte* (*Münzen Magazin* 1990)
- *The story of the Maria-Theresia Talers* (Dr. J. HANS, *Austria between two wars*, Klagenfurt 1946)
- *Archief KMB* 633
- *Munt Info* N° 31
- *Maria-Theresia Thaler: A Case of International Money* (A.E. TSCHOEGL, *The Wharton School of the University of Pennsylvania*, June 2000)
- *Die Nachprägungen des Maria-Theresien-Talers in englischem Auftrag aus Wien, London, Brüssel, Bombay und Birmingham* (J.E. STOKES, *Numismatische Zeitschrift* 94 – 1980 Wien)
- *Der Maria-Theresia Taler 1780 (Levantetaler)* (F. LEYPOLD, *Wiener Neustadt* 1976)
- *De Maria-Theresia Taler en zijn betekenis in het internationale handelsverkeer* (H. Jungwirth, in *Een Munt voor Europa*, Gemeentekrediet, Brussel 1991)
- *De Maria Theresia Taler: de moeder van de handelsmunten* (*Muntclub Magazine*, Elst 2001)
- *Histoire de la Monnaie. Le Thaler de Marie-Thérèse 1780* (F. REGOUDY, Paris 1992)

XX. PERÚ

DIT LAND LIGT AAN DE WESTKUST VAN ZUID-AMERIKA EN IS MET EEN OPPERVLAKTE van 1.285.220 km² een vrij groot land (2,5 keer Frankrijk); het telt meer dan 30 miljoen inwoners. De miljoenenstad Lima is de hoofdstad.

Vóór de verovering door Spanje was Perú het centrum van het legendarische Incarijk. Van 1572 tot 1821 was het een Spaanse kolonie, met het statuut van vice-koninkrijk. Na de onafhankelijkheid wisselden, net zoals in andere Latijns-Amerikaanse landen, de burgerlijke en militaire regeringen zich voortdurend af.

Bovendien vocht Perú in de 19de eeuw enkele oorlogen uit, die de politieke en economische stabiliteit niet ten goede kwamen. Zo woedde tussen 1864 en 1866 een oorlog met Spanje over enkele eilandjes met grote voorraden *guano* (gedroogde vogelmest die toen de voornaamste vorm van meststof vormde). Tussen 1879 en 1883 voerde het samen met Bolivia een oorlog tegen Chili om de belangrijke nitraatvoorraden in de Atacama-woestijn (de zgn. Salpeteroorlog of Oorlog van de Stille Zuidzee). Chili won die oorlog en verwierf belangrijke gebieden ten nadele van Perú en Bolivia.

1. Monetair-historische schets

In 1565 werd de *Casa de Moneda de Lima* opgericht. Dit munthuis was, samen met de munthuizen van Mexico, Bogotá en vooral die van de rijke Boliviaanse

zilverstad Potosí, verantwoordelijk voor de muntslag van het moederland Spanje in diens uitgestrekte Latijns-Amerikaanse bezittingen.

Na de onafhankelijkheid op 28 juli 1821 werd dit munthuis de moedermunt voor de pas gestichte republiek. De in 2 pesos en 16 reales onderverdeelde escudo werd de nationale munteenheid. Dit muntstelsel hield stand tot in 1856, en na een korte overgangperiode werd in 1863 een decimaal muntstelsel ingevoerd, waarbij de in 10 dineros en 100 centavos onderverdeelde sol (letterlijk: zon) de nieuwe munteenheid werd.

De oorlog met Spanje en het naderend conflict met Chili bracht in de jaren 1870 een grote economische en financiële crisis met zich mee. Het is tegen deze achtergrond dat de levering van kopernikkelen pasmunt door de Brusselse Munt plaatsvond.

2. De bestelling van kopernikkelen pasmunt

De voortdurende onrusten, die op een bepaald ogenblik zelfs een splitsing van het land veroorzaakten, hadden ertoe geleid dat de Peruviaanse regering zich niet meer voldoende via de *Casa de Moneda* in Lima kon bevoorraden. Daarom besloot deze om vanaf 1879 een voorlopige (*provisionele*) kopernikkelen muntslag te laten uitvoeren in het buitenland.

Onze nationale Munt had in die tijd een zekere reputatie opgebouwd inzake kopernikkelen munten. Zo werden hier in 1860 de allereerste munten geslagen in wat de klassieke, haast universele kopernikkel legering zou worden (75% koper en 25% nikkel). Maar ondanks deze veelbelovende start en het feit dat in 1872 dergelijke munten voor het keizerrijk Brazilië werden geslagen, stond de muntproductie op een zeer laag pitje : tijdens de periode 1878-1881 werden er slechts 2.555.400 goudstukken van 20 frank (in 1878) en 1 miljoen fr. in diverse zilverstukken (in 1880 en 1881) geslagen.

Het kwam dan ook bijzonder gelegen dat de Peruviaanse regering in mei 1879, bij monde van vice-president José Canevaro, een bestelling plaatste van 30 ton stukken van 5 centavos en van 15 ton stukken van 10 centavos. Op 7 mei 1879 vroeg de muntdirecteur, de heer Allard, vervolgens de goedkeuring aan de muntcommissaris, Adolphe Saintelette, om deze bestelling te mogen aannemen volgens de modaliteiten van het ministerieel besluit van 12 januari 1878 betreffende de muntslag voor het buitenland. De minister van Financiën, Charles Graux, verleende op 7 juni 1879 zijn goedkeuring om deze bestelling uit te voeren aan 129,13 f per 100 kg voor de stukken van 10 centavos en aan 193,90 f per 100 kg voor de stukken van 5 centavos. Op 12 augustus plaatste vice-president Canevaro nog een bijkomende bestelling van 500.000 stukken van 20 centavos. De aanmuntning diende te worden uitgevoerd volgens de normen die het Peruviaanse parlement had vastgelegd in de ordonnantie van 18 december 1878.

Problemen met de muntstempels

De fabricage werd opgestart in juni 1879, onder toezicht van het Bestuur der Munt die de muntplaatjes in ontvangst nam, de muntstukken verifieerde en ze geschikt verklaarde om in Perú in omloop te worden gebracht. Dit alles gebeurde onder dezelfde voorwaarden als de levering aan Brazilië in 1872.

Toch liep deze productie niet van een leien dakje, want al spoedig bleek dat de standtijd van de muntstempels veel te laag lag. Dit betekende dat te veel stempels moesten worden gemaakt en dat de leveringen dus vertraging opliepen. De hoofdgraveur Léopold Wiener vond hiervoor niet onmiddellijk een verklaring, maar hij meende dat de muntstempels te snel versleten en zelfs stuk gingen wegens de te grote hardheid van de nikkelhoudende muntplaatjes en wegens het feit dat de laatste tijd geen kopernikkelen stukken meer waren geslagen, zodat de nodige *knowhow* ontbrak.

De muntdirecteur bleef evenwel aandringen op betere muntstempels, want de standtijd bedroeg bij de aanvang slechts 1.000 à 2.000 stuks, waar een aantal van 60.000 was vooropgezet! Soms moesten zelfs de muntpersen worden stilgezet bij gebrek aan goede muntstempels.

De klachten gingen door tot in 1880; de standtijden namen weliswaar toe (van 23.197 tot 45.063 voor de stukken van 5 centavos, van 12.603 tot 19.647 voor de stukken van 10 centavos, en per stempelpaar werden 41.126 stukken van 20 centavos geslagen), maar toch kon het vooropgestelde aantal nooit worden bereikt.

Wiener beklagde zich hierover en hij beweerde zelfs niets te hebben verdiend aan deze fabricage. Daarom stelde hij voor om in de toekomst hogere vergoedingen te vragen voor de aanmaak van muntstempels voor het buitenland.

Blijkbaar was de regering van Perú toch tevreden, want op 22 januari 1880 plaatste zij een tweede bestelling van stukken van 10 en 5 centavos, voor een bedrag van 500.000 soles.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	5 centavos	10 Centavos	20 centavos
Diameter	17 mm	22 mm	26 mm
Massa	2,5 g	5 g	10 g
Rand *	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Slagaantal	1879 1880	12.000.000 2.000.000	3.005.000 4.000.000

* Deze stukken vertonen dezelfde karteling als de zilveren sol-stukken.

Standtijd	1879	23.197	12.603	41.126
	1880	45.063	15.647	34.350
Referentie		KM-197	KM-198	KM-199
BMB		07.PER.01	07.PER.02	07.PER.03

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A_γ Binnen een parelrand, een afbeelding van de zon in de vorm van een menselijk gezicht, met stralen en een krans, omgeven door het opschrift REPUBLICA • PERUANA • 1879 of 1880 ★ CINCO, DIEZ of VEINTE • CENTAVOS ★
- R_γ Binnen een parelrand, het cijfer 5, 10 of 20, omgeven door het opschrift MONEDA • PROVISIONAL ★ CENTAVOS ★.

3. Prijsofferte voor muntstukken in 1939

Vanaf 1888 zou de *Casa de Moneda* van Lima opnieuw de nationale munten slaan, maar in 1939 werd de Belgische Munt toch nog aangezocht om stukken van 5, 10 en 20 centavos te slaan voor Perú. Door tussenkomst van een zekere Nicholas Choustoff uit Lima en diens zaakgelastigde N. Bégard uit Ukkel, werd een offerte ingediend voor stukken in argentaan (6,72 belga per kg) en in koper-nikkel (7,31 belga per kg). De fabricage zou in september 1939 kunnen worden aangevat. Wegens de inval van de Duitse troepen in Polen ontstond er echter een tekort aan grondstoffen en meer bepaald nikkel, zodat de mogelijkheid onderzocht werd om ontmunte Peruviaanse stukken naar Brussel te verschepen. Maar de invasie van het Duitse leger in mei 1940 maakte abrupt een einde aan deze mogelijke nieuwe samenwerking tussen de Belgische Munt en Perú.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/6*
- *Munt Info* N° 39
- *The coinage of Perú* (H. GRUNTHAL & E. SELLSCHOFF, Frankfurt, 1978)

XXI. PERZIË (IRAN)

PERZIË HERBERGT ÉÉN DER OUDSTE BESCHAVINGEN TER WERELD; HET MODERNE koningsschap (*sjah*) dateert van 1501. Sindsdien werd het land bestuurd door diverse dynastieën, waaronder de Qajar-dynastie die regeerde van 1781 tot 1925. Tijdens deze periode werd het decimaal muntstelsel ingevoerd met de toman als munteenheid. Deze gouden munt was onderverdeeld in 10 zilveren krans en 200 koperen shahis.

Nadat de diverse provinciale munthuizen werden gesloten, werd in 1877 in Teheran een centraal en modern Munthof ingericht. In eerste instantie werden er voornamelijk gouden en zilveren munten geslagen, en voor pasmunt uit onedel metaal diende een beroep te worden gedaan op buitenlandse munthuizen.

1. Kopernikkelen stukken van 1 en 2 shahi (1900-1910)

Het einde van de 19de eeuw werd gekenmerkt door een overvloedige uitgifte van koperen pasmunt, waarvan de intrinsieke waarde te ver verwijderd was van hun nominale waarde. Hierdoor was de shahi (of 50 dinar), die normaal 1/20 van een kran waard was, gezakt tot 1/80 van die waarde! De koperstukjes werden zelfs massaal opgekocht door fabrikanten van kookpotten omdat dit voordeliger uitkwam dan nieuwe grondstoffen. Om hieraan te verhelpen besliste de grootvizier om de koperen stukken te vervangen door kopernikkelen stukken.

België had in die tijd een stevige reputatie opgebouwd in Perzië, en bovendien had Allard al in 1883 bijna een bestelling van 3 miljoen koperplaatjes van 10 g en 10 miljoen koperplaatjes van 5 g binnengerijfd. Minister Charles Graux had evenwel zijn toestemming voor deze fabricage niet gegeven, en alhoewel nog getracht was om de geplande fabricage door te schuiven naar een Luiks bedrijf, werd de bestelling uiteindelijk door de Perzische Overheid geannuleerd.

In 1897 bezocht een speciale gezant van de sjah het Munthof en introduceerde die waarschijnlijk de kopernikkelen pasmunt bij zijn oversten. De *Imperial Bank of Persia*, die in 1899 door de Perzische overheid was belast met het in omloop brengen van de nieuwe pasmunt, kwam dan ook bij het Belgische Munthof terecht, en bestelde er 10 miljoen stukken van 1 shahi en evenveel van 2 shahi. Deze stukken moesten dezelfde afmetingen en legering hebben als de toenmalige Belgische pasmunt van 5 en 10 centiem.

Nadat de diplomatieke procedure was doorlopen, gaf de Belgische minister van Financiën op 17 november 1899 zijn goedkeuring aan deze muntslag. Ondanks de felle concurrentie met een niet nader genoemd Brits muntbedrijf (waarschijnlijk de *Birmingham Mint*) dat de voorkeur wegdroeg van de Londense directie van de bank, werd het contract tussen de *Imperial Bank of Persia* en Josse Allard gesloten op 23 januari 1900.

Dit contract bepaalde de voornaamste fabricagemodaliteiten en de prijs tegen dewelke de opdracht diende uitgevoerd te worden. Deze werd vastgelegd op

£166.10.0 per ton voor de stukken van 2 shahi en £176.10.0 per ton voor die van 1 shahi. De modelleerwerken en het aanmaken van de matrijzen werden verwezenlijkt door Alphonse Michaux. De opdrachtgever betaalde hem hiervoor het bedrag van 3.000 frank. De vergoeding voor het vervaardigen van de werkstempels, die eveneens door Michaux werden gemaakt, werd vastgesteld op 15 ct per kg voor de stukken van 1 shahi en 10 ct per kg voor de stukken van 2 shahi. Deze vergoeding diende echter door Allard te worden betaald.

Het begin van de productie werd gekenmerkt door ernstige problemen met de muntplaatjes. Hierdoor ontstond zelfs een conflict met Michaux die beweerde dat hij te veel muntstempels moest maken. De latere productie verliep echter zonder verdere problemen en werd afgewerkt tegen begin oktober 1900.

Zowel het Bestuur der Munt als de opdrachtgever toonden zich uiterst tevreden over de kwaliteit van deze muntslag, en de jaren nadien volgden nog drie bestellingen voor deze munten.

De Londense vestiging van de *Imperial Bank of Persia* plaatste inderdaad nog volgende bestellingen:

- 1° 12 miljoen stukken van 1 shahi en 9 miljoen stukken van 2 shahi in 1902. De productie voor deze bestelling liep van begin maart tot eind mei 1902
- 2° 10 miljoen stukken van 1 shahi en 5 miljoen stukken van 2 shahi in oktober 1903. De productie liep van eind november 1903 tot medio maart 1904
- 3° 8 miljoen stukken van 1 shahi en 6 miljoen stukken van 2 shahi in april 1909. De productie liep van medio mei tot medio juni 1909, maar werd dan opgeschort om de muntslag voor Siam af te werken. In december 1909 werd de fabricage van de stukken van 1 shahi hernomen, en tegen midden januari 1910 was deze muntslag voltooid.

Het archief geeft geen uitsluitsel omtrent de prijs van de diverse offertes van Allard, maar de vergoedingen voor de graveur, de Belgische Staat, het personeel en de verificaties waren identiek aan die van de oorspronkelijke bestelling in 1900.

In totaal werden in de periode 1900-1910 in onze muntwerkplaatsen dus 70 miljoen muntstukken voor Perzië geslagen. Wegens het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden de stukken met jaartal AH 1332 en 1337 in 1914, 1919 en 1920 geslagen in de *Birmingham Mint*.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

1 shahi (50 dinar)   2 shahi (100 dinar)

Diameter	19 mm	21 mm
Massa	3 g	4,5 g
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25

Graveur	A. Michaux	A. Michaux
Slagaantal AH 1318 (1900)	10.000.000	10.000.000
AH 1319 (1902)	12.000.000	9.000.000
AH 1321 (1903)	4.965.000	2.765.000
AH 1321 (1904)	5.035.000	2.235.000
AH 1326 (1909)	6.000.000	6.000.000
AH 1326 (1910)	2.000.000	
Standtijd 1900	28.230	38.782
1902	26.008	23.175
1903	43.769	51.879
1904	64.972	63.234
1909	120.079	113.260
1910	93.091	
Referentie	KM-23	KM-24
BMB	13.IRA.01	13.IRA.02

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- Λ Een naar links gekeerde leeuw met een zwaard in de rechter voorklauw, tegen een achtergrond van een stralende zon, omringd door een lauwerkrans en getopt door de keizerskroon. Onderaan het jaartal.
- ℞ Het omschrift رایج ملک ایران (*MUNT VAN HET KONINKRIJK IRAN*) en de nominale waarde ۵۰ دینار of ۱۰۰ (50 of 100 *DINAR*), binnen een krans van eiken- en laurierbladeren, en getopt door de keizerskroon.

2. Bezoek van de sjah

Ter gelegenheid van één van zijn drie Europese reizen bracht sjah Mozaffar ad-Din Qajar op 27 augustus 1900 ook een bezoek aan het Munthof in Sint-Gillis. Naar aanleiding hiervan graveerde Alphonse Michaux een medaille met de afmetingen van het zilverstuk van 5 frank. Deze medaille draagt de beelddenaar en de titulatuur van de sjah (*V10*).

Mozaffar ad-Din (1853-1907), de vijfde sjah van de Qajar-dynastie, regeerde Perzië van 1896 tot 1907. Hij wordt aanzien als een vrij zwakke heerser die het regeerwerk in grote mate overliet aan zijn grootvizier. Tijdens zijn regering verkreeg het land nochtans zijn eerste democratische grondwet, waardoor het een constitutionele monarchie werd.

3. Bronzen stukken van 1 en 2 dinar (1931)

De laatste sjah uit de Qajar dynastie werd in 1921 afgezet door generaal Reza Khan die zichzelf in 1925 uitriep tot sjah van Perzië onder de naam van Reza Pahlavi. Tijdens zijn regering werd een munthervorming doorgevoerd met de gouden pahlavi als rekeneenheid. Deze was onderverdeeld in 100 rials en 10.000 dinars.

In november 1930 werd muntcommissaris Hector Verhaeghe rechtstreeks benaderd door de Perzische afgevaardigde in Europa dr. Ali Khan Alamir uit Berlijn, voor een muntslag van bronzen pasmunt van 1 en 2 dinar. De aanvraag werd doorverwezen naar baron Allard, die de volgende offerte indiende: 30,25 f/kg voor de stukken van 1 dinar en 27,15 f/kg voor de stukken van 2 dinar.

Op 4 februari 1931 werd een uit de Berlijnse Munt afkomstig kistje met telkens twee patrijzen van de voor- en de keerzijde van beide stukken door Ali Khan Alamir aan baron Allard overhandigd. De productiestempels werden vervolgens vervaardigd door Alexandre Everaerts op basis van dit stempelgereedschap.

Omdat de officiële diplomatieke aanvraag op zich liet wachten, kon de formele ministeriële goedkeuring pas op 5 maart 1931 worden gegeven. De productie was evenwel reeds op 16 februari opgestart en duurde tot 9 mei 1931. Op 3 juni 1931 werd de volledige bestelling naar Perzië verscheept.

Tijdens deze muntslag overleed baron Josse Allard op 26 april 1931 op 63-jarige leeftijd. Hij stond 37 jaar aan het hoofd van het Munthof en onder zijn leiding werd er het leeuwendeel van de buitenlandse muntslag gerealiseerd. Na zijn dood zou het nog 4 jaar duren vooraleer in Brussel opnieuw buitenlandse muntstukken zouden worden geslagen. Sindsdien wordt de Belgische Munt door de Staat uitgebaat.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 dinar	2 dinar
Diameter	16 mm	18 mm
Massa	1,667 g	2,750 g
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Cu 95 Sn 4 Zn 1
Jaartal *	SH 1310	SH 1310

* AH = Anno Hegiræ: mohammedaanse tijdrekening die aanvangt met de vlucht van de profeet Mohammed van Mekka naar Medina (de *hejira*) in het jaar AD 622. Deze jaartelling is gebaseerd op de maancyclus met maanden van 29 of 30 dagen en is 3% korter dan een westers jaar. Berekening: AH - 3% + 622 = AD (vb. 1318 - 39 + 622 = 1900).

SH = Mohammedaanse kalender gebaseerd op de zonnecyclus, in Perzië ingesteld op 21 maart 1925. Berekening: SH + 621 = AD (vb. 1310 + 621 = 1931).

Slagaantal	10.000.000	5.000.000
Standtijd	139.006	135.225
Totaal gewicht	16.602,892 kg	13.717,645 kg
Referentie	KM·93	KM·94
BMB	13.IRA.03	13.IRA.04

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A₇ Een naar links gekeerde leeuw tegen de achtergrond van een stralende zon en met een zwaard in de rechterklauw, en het jaartal, omringd door een lauwerkrans en getopt door een keizerskroon. Onder de leeuw يك دينار (ÉÉN OF TWEE DINAR)

R₇ De nominale waarde دينار ۱ of ۲ (1 OF 2 DINAR) binnen een eikenkrans.

4. Epiloog

Het Brusselse Munthof werd nog een aantal keren benaderd door de Perzische Overheid voor het slaan van muntstukken. Zo werd op 20 december 1933 een niet toegekende offerte ingediend voor 6 miljoen stukken van 5 dinar, 3 miljoen stukken van 10 dinar en 1 miljoen stukken van 25 dinar. De offerte werd opge maakt voor stukken in kopernikkel en in argentaan.

De Centrale Bank van Iran (*sinds 21 maart 1935 de officiële naam van Perzië*) vroeg op 27 maart 1966 prijs voor de levering van 30 miljoen kopernikkelen muntplaatjes van 7 g. Het drukke fabricageprogramma van de Munt liet echter niet toe om een offerte in te dienen.

In 1979 werd de sinds 1944 regerende sjah Mohammed Reza Pahlavi afgezet en werd de Islamitische Republiek uitgeroepen. Sinds 1985 worden de bankbriefjes en muntstukken uitgegeven door de *Central Bank of the Islamic Republic of Iran*.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/12*
- *Coins, medals and seals of the shahs of Iran, 1500-1941 (H.L. RABINO DI BORGOMALE, Oxford 1951)*
- *Modern Coinage of Iran (Robert L. CLARKE & Mohabat AYIN, Dallas 1974)*

XXII. POLEN

EEN – ZELFS SUMMIER – GESCHIEDKUNDIG OVERZICHT SCHETSEN VAN DIT land, dat in de loop der tijden de speelbal is geweest van zijn grote burenen Pruisen (later Duitsland) en Rusland, is hier niet mogelijk. Relevant is wel dat Polen na de Eerste Wereldoorlog opnieuw zijn onafhankelijkheid verwierf; het zou echter nog enige tijd duren vooraleer de eerste munten van de nieuwe Staat werden uitgegeven, in uitvoering van de muntwet van 23 april 1924. Aangezien de twee grote buurlanden Duitsland en Rusland toen juist beide een periode van hyperinflatie achter de rug hadden, kon er geen sprake van zijn om de nieuwe munteenheid, de złoty (onderverdeeld in 100 groszy), te koppelen aan de mark of de roebel. Vandaar dat Polen de waarde van de złoty gelijkstelde aan de goudfrank, maar deze pariteit bleek al snel te hoog gegrepen, en reeds in 1925 begon de koers te dalen, om pas in 1927 te kunnen worden gestabiliseerd na een devaluatie met zo'n 40%.

1. Het zilverstuk van 5 złotych

Op 14 april 1924 werd aan de Markowska Straat in Warschau de Poolse Staatsmunt officieel geopend. In eerste instantie werden er messing en bronzen stukken geslagen van 1, 2 en 5 groszy en nikkelen stukken van 10, 20 en 50 groszy.

Voor de zilverstukken van 1 złoty en 2 złote werd evenwel een beroep gedaan op de munthuizen van Parijs, Londen, Birmingham en Philadelphia. Nadien werden er in Warschau weliswaar zilverstukken van 5 złotych geslagen in een zeer beperkte oplage, maar voor de eerste grote hoeveelheden zilverstukken van die denominatie werden opnieuw buitenlandse munthuizen aangezocht.

Op 17 november 1928 tekenden de directeur van de Brusselse Munt, de heer Josse Allard II, en de Poolse regering een contract voor de levering van 10 miljoen zilveren muntplaatjes voor een stuk van 5 złotych tegen een prijs van 9.298,80 frank per 1.000 stuks, plus 10,80 frank per 1.000 stuks voor het aanbrenge van een randschrift.

Reeds dezelfde dag werd een bijkomend contract afgesloten waarbij de heer Allard zich ertoe verbond om de helft van dit aantal muntplaatjes tot munten te slaan voor de prijs van 27 frank per 1.000 stuks, randschrift inbegrepen.

Tezelfdertijd stond de Nationale Bank van België 157 ton, bestaande uit Franse en Belgische stukken van 50 centiem, 1, 2 en 5 frank, van de recent opgedoekte Latijnse Muntunie, af aan de heer Allard. Deze ontmunte stukken bevatten 135 ton zuiver zilver, die de Muntdirecteur tegen 26 $\frac{3}{4}$ pence per ons Troy diende aan te kopen. Omdat de ontmunte zilverstukken een hoger zilveragehalte hadden dan de te vervaardigen Poolse stukken moest, naast de hoeveelheid koper, bevat in deze muntvoorraad, bovendien nog 23,565 ton koper worden aangekocht bij de firma *Union Minière*.

De overname van de oude zilverstukken en de aankoop van het koper ver-tegenwoordigden een bedrag van ruim 91 miljoen frank.

Voor de aanmaak van het stempelgereedschap ontving de hoofdgraveur Alexan-dre Everaerts op 20 december 1928 een paar matrijzen en patrijzen, evenals twee randschriftblokjes. Deze werden vervaardigd door de bekende Poolse graveur en beeldhouwer Edward Wittig (*Warschau 1879 – ibid. 1941*). Er werden proef-slagen uitgevoerd in nikkel.

Op 19 maart 1929 werd een wijziging aan het oorspronkelijke contract aange-bracht: de totale hoeveelheid van 10 miljoen stukken diende te worden geleverd in muntstukken i.p.v. de helft in muntplaatjes en de helft in muntstukken. Alle stukken dragen het jaartal 1928. De fabricageprijs werd op 32,40 frank per 100 stukken vastgesteld (randschrift inbegrepen).

De productie van deze stukken liep van juli 1929 tot september 1930. De Poolse regering diende de leveringen te betalen in vijftien maandelijkse vereffeningen van telkens 6.200.000 frank, plus een laatste bedrag van 312.000 frank om de eigenlijke kosten voor het slaan van de muntstukken te betalen. De voorafbeta-lingen aan de *Banque Allard* leverden de muntdirecteur een rente van 4,5% op jaarbasis op.

Deze productie werd in 1930 plechtig afgesloten met het bezoek aan de Brus-selse Munt van de Poolse ambassadeur, de heer Jackowski. Bij deze gelegenheid werd een bronzen bezoekerspenning geslagen met dezelfde voorzijde als het muntstuk van 5 złoty (Dup. 2380).

Deze fabricage werd tot volledige tevredenheid van de Poolse autoriteiten afge-sloten, en met een winst van 874.974,60 frank, maar de financiële afhandeling ervan werd overschaduwd door het overlijden van baron Josse Allard. Hierdoor kwam namelijk ook een geschil naar boven tussen de Belgische Staat en de erf-genamen van Allard betreffende de juiste verdeling van dit bedrag.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	33 mm
Massa	18 g
Legering	Ag 750 Cu 250
Slagaantal	10.000.000
Jaartal	1928
Referentie	Y·18 KM·18
BMB	18.POL.01

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A₇ De afbeelding van een gevleugelde vrouwelijke personificatie van de overwinning (Nikè = Victorie) en het omschrift **RZECZPOSPOLITA POLSKA**. Onderaan, de initialen van de graveur **E.W.**

R₇ Een gekroonde adelaar, de waarde aanduiding **5 ZŁOTYCH** en het jaartal.

Randschrift: **SALUS REIPUBLICAE SUPREMA LEX**

2. Onderwerp

In de Griekse mythologie was Nikè de verpersoonlijking van de overwinning. Bij de Romeinen werd ze Victoria genoemd. Nikè was de metgezel van Athene, en ze was in staat om te lopen en te vliegen met een zeer hoge snelheid.

Ze wordt traditioneel afgebeeld met vleugels terwijl ze een staf en een krans draagt in een wapperende jurk. De beroemdste beeltenis van Nikè is te zien in het Louvre: de gevleugelde Nikè van Samothrake.

3. Een prijssofferte voor aluminiumstukken

In 1958 werd de Koninklijke Munt van België aangezocht voor het slaan van 200 miljoen stukken van 5 groszy in aluminium. Ondanks de reeds vergevorderde onderhandelingen (ook m.b.t. de eventuele levering van de muntplaatjes door de Luikse firma *Usines à Cuivre et à Zinc*) liet de Poolse Centrale Bank op 16 september 1958 weten dat deze fabricage niet doorging.

4. Huidige monetaire toestand

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog verloor Polen opnieuw zijn onafhankelijkheid, en werd het opgedeeld tussen Duitsland en de Sovjet-Unie. Na de oorlog werd Polen een onafhankelijke volksrepubliek. In 1952 werd aan de Ceglanastraat (heden: Percastraat) een nieuw munthuis in gebruik genomen, waar vanaf 1953 de naoorlogse muntslag werd hervat.

Na de val van de Berlijnse Muur zocht Polen economisch en monetair meer toenadering tot West-Europa. In 1994 werd de Poolse Staatsmunt omgevormd tot een vennootschap van publiek recht (*Mennica Państwowa S.A.*), en op 26 september van dat jaar werd het huidige gebouw aan de Zelaznastraat plechtig geopend.

De zloty was in die jaren onderhevig aan een hoge inflatie, die slechts werd afgeremd door de koppeling van de zogenaamde 'nieuwe zloty' aan de Duitse mark en vanaf 2002 aan de euro. Sinds 1 mei 2004 is Polen lid van de Europese Unie, en verwacht wordt dat de euro weldra de zloty (*huidige koers: PLN 1 = EUR 0,234*) zal vervangen.

BIBLIOGRAFIE

- *Dossier Archief KMB 623/16*
- *Munt Info N° 8*
- *Katalog Monet Polskich (Catalog of Polish Coins) (Andrzej J. FISCHER, 2006)*
- www.mennica.com.pl
- www.nbp.pl

XXIII. PORTUGAL

PORTUGAL WERD EEN ONAFHANKELIJK KONINKRIJK IN 1139, MAAR TUSSEN 1580 en 1640 werd het land geregeerd door de Spaanse koningen. Nadien werd de onafhankelijkheid hersteld en werd Joao IV, van het huis Bragança, tot koning gekroond.

Een decreet van koningin Maria II voerde in 1835 het decimaal muntstelsel in met de milreis (= 1.000 reis) als rekeneenheid. In 1854 werd de gouden standaard ingevoerd, waarbij de reis aan het Britse pond werd gekoppeld, met een theoretische koers van £1=4.500 reis. Maar voor de zwakke economie van dit land (dat in 1822 zijn rijke kolonie Brazilië had verloren, terwijl de Afrikaanse kolonies meer kostten dan ze opbrachten) bleek dit te hoog gegrepen, en er werden dan ook maar beperkte hoeveelheden gouden munten geslagen. Portugal kende vooral een papieren geldomloop, waarbij de milreis permanent onder pari noteerde. De Portugese regering moest trouwens in 1892 een moratorium op de Staatsschuld afkondigen.

De productie van kopernikkelen muntplaatjes tijdens de regering van koning Carlos I (1889-1908) moet tegen deze moeilijke monetaire achtergrond worden gezien.

1. Bestelling van kopernikkelen muntplaatjes

In de 19de eeuw bestond de Portugese muntomloop uit goud- en zilverstukken en uit bronzen pasmunt. In 1899 werd echter beslist om sommige zilveren muntstukken te vervangen door kopernikkelen fiduciaire stukken. Hiertoe werd in november 1899 een offerteaanvraag uitgeschreven voor de aanmaak van 64 ton muntplaatjes van 4 g voor een stuk van 100 reis, en van 20 ton muntplaatjes van 2,5 g voor een stuk van 50 reis.

De Belgische muntdirecteur, Josse Allard, haalde met een prijs van 3.450 f/ton de bestelling binnen. Nadat de muntcommissaris, Charles Legrelle, hierover door Allard was ingelicht, diende de Portugese ambassadeur te Brussel, graaf

de Torar, op 15 december 1899 een officiële aanvraag in. Minister Paul de Smet de Naeyer gaf zijn fiat op 26 december 1899. Het feit dat met deze fabricage de tewerkstelling van het muntpersoneel gedurende niet minder dan 168 werkdagen werd gegarandeerd, was ongetwijfeld één van de belangrijkste redenen van deze snelle beslissing.

Toch diende de Portugese regering twee type-muntstukken en het uitgiftebesluit op te sturen alvorens de definitieve goedkeuring werd gegeven. Dit is een duidelijk bewijs dat niet lichtzinnig werd omgesprongen met de beoordeling van de wettelijkheid van de muntslag voor het buitenland (zelfs voor muntplaatjes!).

De productie van de muntplaatjes van 4 g liep van begin januari tot midden juni 1900, en die van de stukken van 2,5 g van eind mei tot eind juli 1900. Uiteraard diende geen stempelgereedschap te worden aangeleverd, maar de Portugese regering leverde wel de muntringen aan en de muntplaatjes moesten worden opgerand, gebleekt en gegloeid zodat ze zonder bijkomende bewerkingen onmiddellijk door de Portugese *Casa da Moeda* konden worden geslagen. Vermelden we nog dat speciaal voor deze fabricage een nieuwe triertafel werd geïnstalleerd.

De kopernikkelen muntstukken van 50 en 100 reis nemen een unieke plaats in binnen de Portugese numismatiek: deze stukken zijn inderdaad de enige kopernikkelen munten uit die periode.

Dergelijke berekeningen voor onder de Allard-dynastie gefabriceerde muntstukken komen niet vaak voor in de archieven van de Munt. Daarom drukken we hierbij graag een overzicht van de kostprijsberekening van deze fabricage af.

KOSTPRIJSBEREKENING

Metaal	Nikkel	$3.150 \text{ f/ton} \times \frac{1}{4} = 790$	
	Koper	$2.150 \text{ f/ton} \times \frac{3}{4} = 1.620$	
		<u>2.410</u>	
Fabricage plaatjes			<u>600</u>
			3.010
Bijdrage Schatkist en personeel (60 + 30 f/ton)			90
Verificatiekosten (2 f per 10.000 stukken)			58
Verpakking			<u>25</u>
			3.183

Rekening houdend met de prijs van de offerte (3.450 f/ton) betekent dit een marge van 267 f/ton. Na aftrek van de kosten voor het transport naar Lissabon, leverde deze productie dus een winst op van ca. 22.000 frank.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	50 reis	100 reis
Diameter	18 mm	22 mm
Massa	2,5 g	4 g
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Aantal plaatjes	8.020.000	16.010.000
Totaal gewicht	20.116,653 kg	64.257,421 kg
Jaartal	1900	1900
Referentie	KM·545	KM·546
BMB	14.POR.01	14.POR.02

2. Epiloog

In 1910 brak een revolutie uit en werd koning Manuel II afgezet. Vervolgens werd op 5 oktober 1910 de republiek uitgeroepen. Nog een jaar later werd de milreis vervangen door de escudo, op basis van 1 escudo = 1 milreis. De escudo zou de Portugese munteenheid blijven tot aan de invoering van de euro.

Sinds de fusie van de nationale drukkerij (*Imprensa Nacional*) en het munthuis (*Casa da Moeda*) in 1972 dragen de Portugese muntstukken het muntteken INCM. De *Imprensa Nacional – Casa da Moeda* is gevestigd aan de Avenida Antonio José de Almeida in Lissabon.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 624/2*
- *Preçario das Moedas Portuguesas de 1640 a 1940 (P. Batalha REIS, Lissabon 1957)*
- *Moedas Portuguesas 1128-1988 (A. GOMES, Lissabon 1987)*

XXV. ROEMENIË

Historische schets

MET UITZONDERING VAN DE NOORD-WESTELIJKE GEBIEDEN BESSARABIË EN Transsylvanië, viel het gebied dat het huidige Roemenië vormt van de 15de tot de 19de eeuw onder Ottomaanse (Turkse) heerschappij.

In de 19de eeuw groeide in deze gebieden een streven naar onafhankelijkheid, en in 1859 worden de vorstendommen Walachije en Moldavië verenigd onder leiding van prins Alexander Johan Cuza. Deze vorstendommen bleven in naam nog wel Ottomaanse vazalstaten, maar het proces naar volledige onafhankelijk-

heid was onomkeerbaar ingezet. De unie werd in 1862 trouwens erkend door de *Verheven Porte* (de naam van de Ottomaanse regering), waarna beide vorstendommen werden verenigd tot Roemenië, met Boekarest als hoofdstad.

In 1866 werd de naar despotisme neigende prins Alexander afgezet, en op 26 maart van dat jaar werd de Duitse prins Karel (in Roemenië Carol genoemd) van Hohenzollern-Sigmaringen tot nieuw staatshoofd benoemd. Filips, graaf van Vlaanderen, de jongere broer van koning Leopold II en vader van de latere koning Albert I, had trouwens voordien deze troon geweigerd. Een jaar later huwde Filips overigens wel met Maria van Hohenzollern-Sigmaringen, een zuster van de nieuwe Roemeense vorst. Het Congres van Berlijn bevestigde in 1878 de onafhankelijke status van de nieuwe Staat, en in 1881 werd het vorstendom Roemenië tot koninkrijk verheven.

Tijdens de Tweede Balkanoorlog, in 1913, verwierf Roemenië de zuidelijke Dobroedsja ten koste van Bulgarije, en na de Eerste Wereldoorlog werden de gewesten Transsylvanië en Boekovina aangehecht, waar belangrijke Hongaarse en Duitse minderheden woonden. Met uitzondering van de huidige Staat Moldavië, die verloren zou gaan aan Rusland, had Roemenië dan ongeveer zijn huidige oppervlakte bereikt.

Na de Tweede Wereldoorlog werd koning Michaël I gedwongen af te treden en werd de volksrepubliek Roemenië uitgeroepen. Na de val van het IJzeren Gordijn werd Roemenië in 1990 een democratische republiek, die in 2007 is toegetreden tot de Europese Unie.

Monetair overzicht

Een zelfstandige Staat heeft een eigen muntsysteem nodig om zich als dusdanig te profileren, en amper drie jaar na het verlenen van een beperkte autonomie werd in 1862 een muntwet gestemd waarbij de romanul, onderverdeeld in 100 parale of sutumi, als munteenheid werd aangenomen. Er werden echter geen geldtekens uitgegeven met deze muntbenaming, want in 1866 werd de, in 100 bani onderverdeelde, leu ingevoerd.

Dit systeem was een getrouwe kopie van dat van de pas opgerichte Latijnse Muntunie. Roemenië had zelfs een aanvraag ingediend om volwaardig lid van deze unie te mogen worden, maar dit stuitte op het veto van het Sultanaat, dat nog steeds in naam de suzerain was van Roemenië. De monetaire plannen van Roemenië zouden in de eerstvolgende jaren trouwens nog vaak gedwarsboomd worden door het Sultanaat, dat halsstarrig weigerde zijn *fiat* te geven aan Roemeense muntstukken die de beeldenaar vertoonden van de nieuwe vorst en geen verwijzing naar de wettige leenheer droegen.

De producties van de eerste Roemeense munten die plaatsvonden in privé munthuizen in Birmingham en in de munthuizen van Boekarest en van Brussel moeten tegen deze achtergrond worden gezien.

1. Zilveren deelmunt voor het vorstendom Roemenië (1872-1876)

In 1867 werd een eerste door het Sultanaat geautoriseerde muntslag van bronzen pasmunt uitgevoerd in de munthuizen van Ralph Heaton en James Watt in Birmingham. Een productie van zilveren deelmunt met de beeldenaar van prins (*domnul*) Carol I werd na enkele proefslagen gestaakt.

De Roemeense regering had een nationaal munthuis opgericht in Boekarest, maar liet de zilveren muntplaatjes voor een geplande muntslag in Straatsburg vervaardigen. De Frans-Duitse oorlog van 1870 belette een verdere samenwerking tussen Boekarest en Straatsburg, en daarom werd een beroep gedaan op de diensten van het Brusselse Munthof.

Nadat de Belgische minister van Financiën Jules Malou de aanvraag voor de productie van zilverstukken voor een bedrag van 25 miljoen lei principieel had goedgekeurd, werd de diplomatieke procedure opgestart. Uiteindelijk werd de goedkeuring van de *Porte* bekomen, en kon het definitieve *fiat* worden gegeven op 13 augustus 1872. Toch duurde het nog tot in december vooraleer de productie van de stukken van 1 en 2 lei werd aangevat. De eerste stukken van 50 bani rolden slechts in 1873 uit de muntpersen.

Léopold Wiener vervaardigde de muntstempels op basis van de ontwerpen die de Parijse graveur Stern had gemodelleerd. De prijs voor de fabricage van de muntstempels bedroeg 12 1/2 c/kg voor de stukken van 2 lei, 23 c/kg voor de stukken van 1 leu en 40 c/kg voor de stukken van 50 bani. De productie van de 22.285.235 stukken werd gespreid over de jaren 1872-1876.

Bij de aanvang van deze productie werd de muntcommissaris Jean Stas vervangen door Adolphe Saintelette, broer van de minister van Openbare Werken Charles-Xavier Saintelette.

Deze stukken dragen alle het oude en sedert 1794 niet meer gebruikte muntteken van Brussel: een engelenhoofdje (☉; zie ook *Italië p. 66*). Het is niet duidelijk waarom dit muntteken precies werd geplaatst, en de nadien nog voor Roemenië geslagen muntstukken dragen trouwens geen muntteken! *

Het zilver waarmee deze stukken werden geslagen had de volgende herkomst:

17.630.427,81 fr. (75,4%)	in zilverstaven
3.354.525,32 fr. (14,3%)	uit gesmolten Oostenrijkse guldens
1.654.186,05 fr. (7,1%)	» Zuid-Amerikaanse piasters
678.134,46 fr. (2,9%)	» Duitse thalers
71.514,91 fr. (0,3%)	» <i>Louis d'Allemagne</i> (?)

---

* Er is overigens een 2 lei 1872 in *proof* gekend waarop dit muntteken ontbreekt.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	50 bani	1 leu	2 lei
Diameter	18 mm	23 mm	27 mm
Massa	2,5 g	5 g	10 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165
Graveur	René Stern	René Stern	René Stern
Slagaantal	1872		262.000
	1873	4.810.000	4.443.393
	1874		4.511.607
	1875		425.000
	1876	2.116.980	3.092.500
		225.000	653.255
Standtijd	14.638	20.589	21.466
Referentie	KM-9	KM-10	KM-8
BMB	05.ROM.01	05.ROM.02	05.ROM.03

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN VAN 50 BANI

- A_V Binnen een parelrand, een kroon en het jaartal, omringd door een lauwerkrans. Onder de datum bevindt zich de naam van de graveur **STERN**.
- R_V Binnen een parelrand, de nominale waarde **50 BANI**, omringd door de landsnaam **ROMANIA** en een lauwerkrans

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN VAN 1 LEU EN 2 LEI

- A_V Binnen een parelrand, het Roemeens wapenschild en het jaartal. De naam van de graveur **STERN** bevindt zich links naast het jaartal en het muntteken van Brussel, een engelenhoofdje, bevindt zich rechts naast het jaartal.

R₇ Binnen een parelrand, de nominale waarde **1 LEU** of **2 LEI** omringd door de landsnaam **ROMANIA** en een lauwerkrans

René Stern (Hagenau, 1826 – ?)

Graveur van stempels, intaglio's, cameeën, enz. Sinds 1851 is in de Passage des Panoramas n° 47 in Parijs een graveuratelier gevestigd dat zijn naam draagt. Dit bedrijf was ook geassocieerd met de drukkerij Aumoitte, die de door hen gegraveerde postzegels, aandelen, naamkaartjes, menu's, wijn-etiketten, enz. drukte.

Project voor een zilverstuk van 5 lei (1879)

Tijdens de Turks-Russische oorlog van 1877-78 had Roemenië, tegen vergoeding, doorgang verleend aan de Russische troepen. Daardoor hadden zich een groot aantal zilveren roebelstukken op Roemeens grondgebied verspreid. De regering wou deze stukken laten omsmelten om er stukken van 5 lei mee te laten slaan, en diende hiervoor een aanvraag in bij de Munt van Brussel op 30 januari 1879.

De minister van Financiën verleende zijn toestemming voor dit project en Léopold Wiener vervaardigde zelfs een model met de beeldenaar van de prins. Dit werd evenwel niet goedgekeurd door de Roemeense regering, en het stuk van 5 lei werd nadien gegraveerd door de Berlijnse graveur Kullrich en geslagen in Boekarest. Het stempelgereedschap van de proefslag bevindt zich in de verzameling van de Koninklijke Munt van België.

2. Zilveren deelmunt met beeldenaar van koning Carol I (1894)

Na de onafhankelijkheid en de proclamatie tot koninkrijk in 1881 werden nog enkele munttypes geslagen in de Oostenrijkse Munt en vooral in de nationale Munt in Boekarest. In 1885 werd de productie er echter gestopt en het zou nog tot in 1935 duren vooraleer opnieuw muntstukken werden geslagen in de Roemeense hoofdstad.

Op 5 juni 1894 schreef het Roemeense Ministerie van Financiën een offerteaanvraag uit voor levering van zilverstukken van 50 bani, 1 en 2 lei voor een bedrag van 3 miljoen lei. Tengevolge van deze offerte werd een contract gesloten met de *Deutsche Bank* in Berlijn, die de munten liet slaan door de nieuwe Brusselse muntdirecteur Josse Allard. Op 30 juli 1894 keurde de Belgische minister van Financiën deze muntslag goed, en de fabricage ervan liep van begin augustus tot eind oktober 1894.

Dit was de eerste muntslag in de Brusselse Munt nadat die ongeveer drie jaar had stilgelegen wegens het opzeggen van de overeenkomst door Alphonse Allard, oom van de nieuwe muntdirecteur, in 1891. Wat de buitenlandse muntslag betreft, zou het de aanzet vormen van de meest productieve periode in de geschiedenis van de Munt.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	50 bani	1 leu	2 lei
Diameter	18 mm	23 mm	27 mm
Massa	2,5 g	5 g	10 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165	Ag 835 Cu 165
Graveur	Anton Scharff	Anton Scharff	Anton Scharff
Jaartal	1894	1894	1894
Slagaantal	600.000	1.500.000	600.000
Referentie	KM·23	KM·24	KM·25
BMB	05.ROM.04	05.ROM.05	05.ROM.06

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A_✓ Binnen een parelrand, de beeldenaar van Koning Carol I naar links gekeerd, omringd door het omschrift **CAROL I REGE AL ROMANIEI**. De naam van de graveur **A. SCHARFF** bevindt zich in de afsnede van de beeldenaar.
- R_✓ (*50 bani*) Binnen een parelrand, de nominale waarde **50 BANI**, en het jaartal, omringd door onderaan samengebonden eiken- en lauwertakken.
- R_✓ (*1 en 2 lei*) Binnen een parelrand, het wapenschild van Roemenië, geflankeerd door 1 of 2 L. Bovenaan, de landsnaam **ROMANIA** en onderaan, het jaartal.

Anton Scharff (Wenen 10/VI/1845-Brunn am Gebirge 5/VII/1903)

Leerling van David Boehm aan de Graveur-Akademie van zijn geboortestad. In 1887 werd hij benoemd tot hofgraveur, en in 1896 werd hij directeur aan de Graveur-Akademie. Ontwierp en graveerde medailles en munten in opdracht van de Oostenrijkse Munt, maar ook voor buitenlandse opdrachtgevers. Hij is de auteur van het medaillonportret van het keizerlijk echtpaar voor het Loggia Burgtheater uit 1887. Graveerde Roemeense, Bulgaarse en Servische munttypes.

3. Kopernikkelen pasmunt (1900)

Bij de aanvang van het jaar 1900 deed de nieuwe Roemeense minister van Financiën Take Ionescu een muntwet stemmen waarbij sommige bronzen pasmunten werden vervangen door kopernikkelen stukken. Deze wet was duidelijk ingefluisterd door Josse Allard tijdens één van zijn bezoeken aan Boekarest. In uitvoering van deze wet werd op 10 juni van dat jaar een offerteaanvraag gelanceerd waaraan niet minder dan 15 bedrijven deelnamen. De *Wiener Bankverein* had in opdracht van de Weense Munt de laagste prijs ingediend, maar na tussenkomst van de Belgische ambassadeur in Roemenië, baron Beyens, werd toegestaan dat Allard zijn prijs verlaagde.

De bestelling werd geplaatst op 10 juli 1900, en Alphonse Michaux vervaardigde het originele stempelgereedschap in de loop van de maand augustus. Wegens de zeer drukke kalender dat jaar (de Brusselse Munt kende niet één enkele dag werkloosheid en sommige dagen werden meer dan 475.000 munten geslagen) moesten de muntplaatjes in buitenlandse privé bedrijven worden vervaardigd. De muntplaatjes voor de stukken van 10 en 20 bani werden vervaardigd bij *Basse & Selve* in Altena, en die voor de stukken van 5 bani in het Noord-Franse Biache St. Vaast. Het valt op dat de standtijd bij de Franse muntplaatjes zowat het dubbel bedroeg van deze bij de Duitse!

De productie liep van begin september tot eind december 1900, en in het totaal werden 37,5 miljoen stukken voor een bedrag van 3 miljoen lei aangemunt.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	5 bani	10 bani	20 bani
Diameter	19 mm	22 mm	25 mm
Massa	3 g	4,5 g	7 g
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	Alphonse Michaux	Alphonse Michaux	Alphonse Michaux
Jaartal	1900	1900	1900
Slagaantal	20.000.000	15.000.000	2.500.000

Standtijd	87.034	42.998	45.278
Referentie	KM·28	KM·29	KM·30
BMB	05.ROM.07	05.ROM.08	05.ROM.09

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A√ Binnen een parelrand, een koningskroon en het jaartal, omringd door onderaan samengebonden eiken- en lauwertakken.
- R√ Binnen een parelrand, de nominale waarde **5**, **10** of **20 BANI** en de landnaam **ROMANIA**.

4. Kopernikkelen pasmunt met een middengaatje (1905)

Amper 5 jaar na de vorige muntwet diende minister van Financiën Take Ionescu opnieuw een wetsvoorstel in met het doel de bronzen en de te zwaar bevonden vorige kopernikkelen pasmunten te vervangen. En opnieuw koos de Roemeense regering voor een oplossing die de Belgische Munt zou bevoordelen. Want na de kopernikkelen legering waarvan onze muntwerkplaatsen een serieuze *know-how* bezaten, ging de voorkeur nu ook uit naar dezelfde legering die zou worden voorzien van een centrale doorboring. De Belgische Munt had inderdaad heel wat ervaring opgedaan met de nationale pasmunt en met de stukken voor Congo Vrijstaat, waaruit bleek dat muntjes met een middengaatje een uitstekend alternatief boden voor de te grote en zware bronzen of koperen stukken, en ze toch makkelijk konden worden onderscheiden van de zilveren deelmunt.

Het contract had betrekking op een levering van 90 miljoen stukken voor 7 miljoen lei, en werd voor de ene helft toegewezen aan Allard en voor andere aan de firma *Pels* uit Hamburg, die het haar toegewezen contingent in de Hamburgse Munt liet slaan. De toewijzingsprijs bedroeg 14 lei per 500 stukken van 20 bani, 19,15 lei per 1.000 stukken van 10 bani en 24,55 lei per 2.000 stukken van 5 bani. Het contract hield ook de verplichting in om een gedeelte van de ontmunte bronzen stukken over te nemen om ze te vernietigen.

Alphonse Michaux modelleerde en graveerde opnieuw de muntstempels. De productie vond plaats van 27 oktober 1905 tot 18 mei 1906 voor de stukken van 10 bani, van 22 december 1905 tot 4 juli 1906 voor de stukken van 5 bani, en in de maanden mei-juni 1906 voor de stukken van 20 bani.

Bij de levering werden 3.542 stukken van 10 bani ontvreemd. De diefstal vond plaats op 11 december 1905 in het station Brussel-Groendreef, maar had geen gevolg voor de verdere afhandeling van het contract.

85 ton ontmunte bronzen stukken werden gecisailleerd in de periode juli-augustus 1906 en in de maand oktober 1906.

Allard en Ionescu tekenden op 6 april 1906 een nieuwe overeenkomst voor de levering van 44 miljoen stukken. In eerste instantie zou deze opdracht eveneens worden verdeeld onder de Munthuizen van Brussel en van Hamburg, maar op 1 maart 1907 liet Allard de Belgische Overheid weten dat het volledige contingent in Brussel diende te worden geslagen. De prijs voor het vervaardigen van deze tweede bestelling werd opgetrokken tot resp. 15,27 lei per 500 stukken van 20 bani, 20,84 lei per 1.000 stukken van 10 bani en 26,65 lei per 2.000 stukken van 5 bani.

De munten werden geslagen tussen 17 januari en 8 augustus 1907, maar met het jaartal 1906.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	5 bani	10 bani	20 bani
Diameter	19 mm	22 mm	25 mm
Middengaatje	3,5 mm	4 mm	4,5 mm
Massa	2,5 g	4 g	6 g
Rand	Glad	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	Alphonse Michaux	Alphonse Michaux	Alphonse Michaux
Jaartal	1905 (productie 1905 en 1906) en 1906 (productie 1907)		
Slagaantal	1905	2.000.000	10.820.000
	1906	23.000.000	6.680.000
	1907	24.000.000	17.000.000
Standtijd	1905	145.985	108.191
	1906	164.694	124.289
	1907	148.791	81.613
Referentie	KM·31	KM·32	KM·33
BMB	05.ROM.10	05.ROM.11	05.ROM.12

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A₇ Binnen een parelrand en geschikt rondom een middengaatje, een koningskroon en de op een wimpel geplaatste landsnaam **ROMANIA**.
- R₇ Binnen een parelrand en geschikt rondom een middengaatje, de nominale waarde 5, 10 of 20 BANI en het jaartal.

5. De herdenkingsmunten t.g.v. het veertigjarig regeringsjubileum van prins resp. koning Carol I (1906)

In 1906 werd in Roemenië het veertigjarig regeringsjubileum van koning Carol I gevierd. Om deze viering de nodige luister bij te zetten werd op 19 december 1905 een wet afgekondigd die de aanmunting regelde van goudstukken van 20, 50 en 100 lei en van zilverstukken van 1 en 5 lei, voor een totaal bedrag van 4,5 miljoen lei. In uitvoering van deze wet werd op 4 januari 1906 een contract getekend tussen de Roemeense regering en Albert Mélot, de afgevaardigde van Allard. De Belgische minister van Financiën keurde dit contract goed op 30 maart 1906.

De graveerwerken werden opnieuw aan Michaux toevertrouwd, en de fabricage werd opgestart in april en was – op een gedeelte van de 1 leu-stukken na – reeds afgewerkt in de maand mei 1906. De metalen voor deze fabricage waren voor een stuk afkomstig van ontmunte zilverstukken van 50 bani, 1, 2 en 5 lei.

Het succes van de herdenkingsuitgifte zette de Roemeense regering er toe aan in juni 1906 een bijkomende bestelling te plaatsen van goudstukken van 50 lei en van nieuwe goudstukken van 12 ½ en 25 lei, voor een bedrag van 2 miljoen lei. Deze goudstukken zijn door toevoeging van een kleine hoeveelheid zilver iets geler dan de vorige stukken. Hierdoor leken ze meer op de gelijkaardige Oostenrijkse stukken waarmee de bevolking meer vertrouwd was. Tijdens de fabricage van de stukken in het najaar van 1906 werden 8.000 stukken van 12 ½ lei te veel en 4.000 van 25 lei te weinig geslagen. Daarom werden in februari 1907 8.000 stukken van 12 ½ lei hersmolten en tot 4.000 stukken van 25 lei geslagen.

De zilverstukken en de goudstukken van 20 en 100 lei vertonen een numismatische rariteit, omdat zij op beide zijden een vorstelijke beeldenaar dragen: de voorzijde portretteert de 65-jarige koning Carol, terwijl de keerzijde de beeldenaar draagt van de jonge prins Carol. Deze uitgifte vertoont overigens nog enkele andere eigenaardigheden, zoals de ongebruikelijke nominale waarde van 12 ½ lei en de grote diameter van het stuk van 50 lei. In de Roemeense briefwisseling werd die buitenmaatse diameter gemotiveerd door er op te wijzen dat voorheen de Roemeense plattelandsvrouwen vaak grote en dunne Oostenrijkse goudstukken van 4 ducaten als halssnoer droegen, en dat gehoopt werd dat ze zich voortaan zouden tooien met deze nieuwe goudstukken.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Type	Legering	Ø (in mm)	Massa (in g)	Slagaantal	Standtijd	Ref. (KM BMB)
1 leu	Ag 835	23	5	2.500.000	36.307	34 05.ROM.13
5 lei	Ag 900	38	25	200.000	51.750	35 05.ROM.14
12 ½ lei	Au 900	21	4,03	32.000	40.450	36 05.ROM.15
20 lei	Au 900	21	6,45	15.000	7.120	37 05.ROM.16
25 lei	Au 900 Ag 85	30	8,06	24.000	20.225	38 05.ROM.17
50 lei	Au 900	40	16,13	8.000	1.922	39 05.ROM.18
	Au 900 Ag 85			20.000	14.600	
100 lei	Au 900	35	32,26	3.000	3.240	40 05.ROM.19
TOTAAL				2.802.000		

Het grote verschil in standtijd tussen de eerste en tweede productie van de 50 lei-stukken is waarschijnlijk toe te schrijven aan een verschil in hardheid tussen de twee gebruikte legeringen (Au 900 Cu 100%o *versus* Au 900 Ag 85 Cu 15%o).

BESCHRIJVING VAN DE VOORZIJDEN VAN 1 LEU, 5, 20 EN 100 LEI

A7 Binnen een parelrand, de beeldenaar van koning Carol I, naar links gekeerd, omringd door het omschrift ★ CAROL I REGE AL ROMANIEI ★ 1866 - 1906. In de afsnede de initialen van de graveur A.M.

VOORZIJDEN VAN 12 1/2, 25 EN 50 LEI

- A_v Binnen een parelrand, de buste van koning Carol I in generaalsuniform, naar links gekeerd, omringd door het omschrift **CAROL I REGE AL ROMANIEI • 1866 - 1906 •**. Op de linkerschouder, de naam van de graveur **A. MICHAUX**.

KEERZIJDE VAN 1 LEU, 5, 20 EN 100 LEI

- R_v Binnen een parelrand de beeldenaar van prins Carol I, naar links gekeerd, omringd door het omschrift **★ CAROL I DOMNUL ROMANIEI ★** en de nominale waarde 1 LEU of 5, 20 of 100 LEI. In de afsnede de naam van de graveur **A. MICHAUX**.

KEERZIJDE VAN 12 1/2 EN 25 LEI

- R_v Binnen een parelrand, een gekroonde adelaar met een kruis in de bek en met een scepter en zwaard in zijn klauwen. Op de borst, een wimpel met het inschrift **PRIN STATORNICE LA ISBINDA** (*DOOR STANDVASTIGHEID NAAR DE OVERWINNING*). Onderaan, de nominale waarde 12 ½ of 25 LEI.

KEERZIJDE VAN 50 LEI

- R_v Binnen een parelrand, de afbeelding van prins Carol te paard, gehuld in een legeruniform met mantel, en omringd door het omschrift **CAROL I DOMNUL ROMANIEI** en de nominale waarde 50 LEI

Onderwerp

Karel van Hohenzollern-Sigmaringen werd geboren in Sigmaringen op 20 april 1839 als zoon van Karel Anton en van Josephine van Baden, dochter van groot-hertog Karel van Baden. Hij diende in het Pruisische leger en nam deel aan de Deens-Duitse oorlog van 1864. Na de val van vorst Alexander Johan Cuza werd hij op 26 maart 1866 door de Roemeense regering tot vorst (*domnul*) gekozen. Hij bleef *de iure* wel vazal van de Ottomaanse sultan, maar in werkelijkheid regeerde hij toen reeds als zelfstandig heerser.

Carol trad op 3 november 1869 in het huwelijk met Elisabeth zu Wied (pseudoniem Carmen Sylva). In 1878 erkende het Congres van Berlijn hem als volledig soeverein vorst, en op 26 maart 1881 werd hij tot koning uitgeroepen. Ondanks enkele opstanden slaagde hij er in om van Roemenië een hechte eenheidsstaat te maken. Zijn weigering om tijdens de Eerste Wereldoorlog partij te kiezen voor Duitsland legde Roemenië geen windeieren, want na de oorlog werden Transsylvanië en Boekovina bij het nationale grondgebied gevoegd. Hij overleed in Sinaia op 10 oktober 1914, amper enkele maanden na het uitbreken van de oorlog.

6. Zilveren deelmunt met nieuwe beeldenaar (1910-1914)

Door de recente aanmuntingen bestond de Roemeense muntomloop in 1907 uit vrij recente muntstukken. Alleen de zilverstukken dateerden van meer dan 20 jaar geleden, en deze waren dan ook onderhevig aan ernstige slijtage.

Daarom besliste de regering in 1909 om voor 32 miljoen lei zilverstukken te laten aanmunten in Brussel en in Hamburg. Op 29 mei 1909 ondertekenden Emile Costinescu, minister van Financiën, enerzijds, en de heren Max Lion, handelend voor Josse Allard, en de Hamburgse muntdirecteur Gustav Keller, anderzijds, hiertoe een overeenkomst.

De fabricage diende te gebeuren naar rato van de intrekking van de oude zilverstukken in maximaal 7 productieperioden. De kostprijs voor deze fabricage bedroeg, metaal uitgezonderd, 1,445 f per 50 stukken voor het stuk van 2 lei, 1,585 f per 100 stukken voor het stuk van 1 leu, en 1,90 f per 200 stukken voor het stuk van 50 bani. Minister Jules Liebaert gaf zijn fiat op 7 februari 1910, en nadat de Franse graveur Paulin Tasset de muntstempels overhandigd had, werd de productie opgestart op 6 juli 1910. De keerzijde van de stukken van 1 en 2 lei werd ontworpen door de Roemeense kunstenaar Costache Bassarab.

In totaal sloeg de Brusselse Munt voor 17.499.980 lei zilverstukken in de periode 1910-1914. De laatste muntslag liep van 1 tot 25 juli 1914 en werd dus beëindigd enkele weken vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

		50 bani	1 leu	2 lei
Diameter		18 mm	23 mm	27 mm
Massa		2,5 g	5 g	10 g
Rand *		Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering		Ag 835	Ag 835	Ag 835
Graveur	A _γ R _γ	Paulin Tasset Paulin Tasset	Paulin Tasset Costache Bassarab	Paulin Tasset Costache Bassarab
Slagaantal	1910	1.800.000	2.300.000	900.000
	1911 **	1.400.000	300.000	
	1912	1.800.000	3.540.000	1.500.000
	1914	800.000	1.839.468	910.256
Standtijd	1910/11	58.715	50.980	19.859
	1912	41.860	29.623	22.557
	1914	62.077	40.428	34.350
Referentie		KM·41	KM·42	KM·43
BMB		05.ROM.20	05.ROM.21	05.ROM.22

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A_γ De beeldenaar van Koning Carol I naar links gekeerd, omringd door het omschrift **CAROL · I · REGE · · · AL · ROMANIEI**. De naam van de graveur **TASSET** bevindt zich onderaan tegen de rand van het stuk.

* De stukken geslagen in Brussel en die geslagen in Hamburg kunnen van elkaar worden onderscheiden aan de hand van de vorm van de karteling.

** De stukken die in 1911 werden geslagen dragen het jaartal 1910.

R₇ (50 bani) Een kroon en lauwertak, omringd door de nominale waarde 50 BANI, het jaartal en de landsnaam **ROMANIA**.

R₇ (1 en 2 lei) De afbeelding van een wandelende vrouw, met een sikkel en een garenklos, omringd door de landsnaam **ROMANIA**, het jaartal en de waarde **1 LEU** of **2 LEI**. Onderaan links de naam van de graveur: **BASSARAB**.

7. Kopernikkelen muntpenningbons (1924)

Tijdens de Eerste Wereldoorlog koos Roemenië de zijde van de Geallieerden, en als beloning hiervoor werd Transsylvanië (Zevenbergen) aangehecht, dat voordien tot de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie had behoord. Hierdoor verdubbelde de oppervlakte van het grondgebied en ontstond er een enorme behoefte aan pasmunt.

Omdat de Belgische Munt te veel binnenlandse en koloniale munten moest slaan, konden de eerste naoorlogse Roemeense muntstukken niet in Brussel worden geslagen. Het Zwitserse bedrijf *Huguenin* uit Le Locle produceerde vervolgens 20 miljoen stukken van 25 bani en 30 miljoen stukken van 50 bani. Door de sterke waardevermindering van de leu (zijn waarde zou pas in 1929 kunnen worden gestabiliseerd op amper 3,1% van zijn vooroorlogse waarde) kon er geen sprake zijn om deze munten in waardevolle metalen uit te geven, en moest er noodgedwongen worden gekozen voor het goedkope aluminium.

Op 25 augustus 1923 schreef de Roemeense regering een offerteaanvraag uit voor de productie van kopernikkelen stukken van 1 en 2 lei voor een bedrag van 400 miljoen lei. Voor de realisatie van deze opdracht deed zij een beroep op de Brusselse Munt en op de *Société Française de Monnayage* in Poissy, die elk de helft van het contract uitvoerden. Net zoals dit het geval was bij de Belgische en Luxemburgse muntstukken die de kleine oorlogscoupages dienden te vervangen, werd de nominale waarde vooraf gegaan door het inschrift **BUN PEN-TRU** (*goed voor*), en vervaardigde Alphonse Michaux de modellen en het stempelgereedschap.

De Belgische minister van Financiën keurde deze muntslag goed op 12 november 1923. De muntplaatjes voor de stukken van 1 leu werden in de Munt zelf vervaardigd, maar die voor de stukken van 2 lei werden elders geproduceerd. De aanmaak van de 150 miljoen (of 700 ton) muntstukken nam bijna het gehele jaar 1924 in beslag.

Met deze muntslag werd de jarenlange samenwerking tussen de Belgische Munt en Roemenië afgesloten. In totaal werden in onze muntwerkplaatsen tijdens de periode 1872-1924 niet minder dan 321.551.959 stukken voor Roemenië geslagen, waardoor dit land de koppositie inneemt wat het aantal geproduceerde muntstukken betreft.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 leu	2 lei
Diameter	21 mm	25 mm
Massa	3,5 g	7 g
Rand	Glad	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25
Graveur	A. Michaux	A. Michaux
Jaartal	1924	1924
Slagaantal	100.000.000	50.000.000
Standtijd	86.757	86.620
Referentie	KM·46	KM·47
BMB	05.ROM.23	05.ROM.24

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- A₇ Binnen een parelrand, het nationaal wapenschild, omringd door de landsnaam ROMÂNIA, het jaartal en langs beide zijden drie sterretjes.
- R₇ Binnen een parelrand, de nominale waarde 1 LEU of 2 LEI, omringd door het inschrift BUN PENTRU en korenaren.

8. Muntplaatjes voor de Munt van Hamburg

In het kader van de muntslag van de koper-nikkelen pasmunten met een mid-dengaetje in 1906, werden ook muntplaatjes van 4 g voor het stuk van 10 bani vervaardigd die geslagen werden in de Munt van Hamburg.

De ministeriële goedkeuring waarbij de vergoeding voor de Staat op 6,5 c/kg en die voor het muntpersoneel op 3,5 c/kg werden bepaald, werd verstrekt op 21 april 1906.

Het ging hier echter wel om een goedkeuring *ex post*, want zoals blijkt uit de rapporten van de essayeurs, Verhas en Hiernaux, werd deze fabricage reeds af-gesloten op 17 april 1906. Deze rapporten gaven de volgende analyseresultaten op 50 geteste plaatjes: Cu 74,43%, Ni 25,20% en vreemde stoffen 0,37%.

De verificatie werd op 19 april 1906 uitgevoerd door de controleur van de aamunting, Charles van der Beken. Het ging om 2.700 kg of 675.000 goedgekeurde muntplaatjes, terwijl 37.500 of 150 kg plaatjes werden afgekeurd.

9. Epiloog

De Roemeense Regering liet na 1925 nog munten slaan in de Parijse Munt en in privé muntbedrijven uit Birmingham, maar in 1935 werd de Staatsmunt ijn Boekarest opnieuw in bedrijf genomen, en sindsdien worden alle Roemeense muntstukken in eigen land geslagen.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB: Dossier 623/4*
- *Monede și bancnote românești (G. BUZDUGAN, O. LUCHIAN & C.C. OPRESCU, Boekarest, 1977)*
- *De numismatische geschiedenis van het moderne Roemenië (1866-heden) (Jan MOENS in JEGMP 1984, p. 119-137)*
- *Frappe de monnaies roumaines à la Monnaie de Bruxelles (E. DEHEZ, KMB 1935)*
- *650 Jahre hamburgisches Münzwesen / 100 Jahre Hamburgische Münze 1875 J 1975 (Hamburg 1975)*
- *Dossier Archief KMB 623/4 bis (Hamburg)*
- www.geocities.com/romaniancoins

XXV. RUSLAND

NICOLAAS II WAS DE LAATSTE TSAAR VAN RUSLAND EN DE LAATSTE HEERSER van de sinds 1613 regerende Romanov-dynastie. Toen hij in 1894 op amper 25-jarige leeftijd zijn vader opvolgde, was hij nog nooit betrokken geweest bij het bestuur van het immense keizerrijk. Hij kon evenwel een beroep doen op ervaren politici, waaronder Sergej Witte, de minister van Financiën.

1. Het zilverstuk van 1 roebel (1897-1899)

Sergej Witte, telg uit een familie van Nederlandse oorsprong, voerde een politiek ter bevordering van de industrialisering en van de handel. Hiertoe was een stabiele munt nodig, en daarom voerde hij in het voorjaar van 1897 de gouden standaard in: 1 roebel kwam voortaan overeen met 0,774235 g goud, wat neerkwam op een pariteit van 1 roebel = 2 2/3 goudfrank of 1 goudfrank = 3/8 roebel of 37,5 kopeken.

De Keizerlijke Munt van Sint-Petersburg, gehuisvest in de Petrus-en-Paulus-vesting op het Hazeneiland, was daardoor verplicht enorme hoeveelheden goudstukken te produceren volgens deze nieuwe muntvoet, en kon zo zelf niet genoeg zilverstukken van 1 roebel slaan. Daarom werden op het einde van de 19de eeuw de munthuizen van Parijs en Brussel aangezocht om de productie aan te vullen.

Reeds in 1863 en 1871 werden in de Brusselse Munt proefslagen vervaardigd voor kopernikkelen stukken van 2 en 10 kopek. Hierdoor, en dankzij het feit dat de Brusselse Munt een zekere reputatie had verworven bij het slaan voor het buitenland, lag het voor de hand dat de keizerlijke regering zich tot onze Munt richtte.

Muntdirecteur Josse Allard II bekwam in februari 1897 een bestelling voor 20 miljoen zilverstukken van 1 roebel. Vervolgens verleende de Belgische minister van Financiën, Paul de Smet de Naeyer, zijn goedkeuring om deze bestelling uit te voeren volgens de geldende reglementeringen ter zake.

Het contract voorzag een termijn van zeven maanden waarbinnen de bestelling diende te worden gerealiseerd, en de verscheping van Antwerpen naar Sint-Petersburg werd eveneens geregeld. Er werd ook bedongen dat een Russische ambtenaar moest aanwezig zijn bij de productie van de stukken. Hiervoor werd een zekere Felix Saleman, een in Parijs wonende mijnningénieur, door de keizerlijke regering aangesteld als speciale zaakgelastigde om in haar plaats de muntslag op te volgen.

Er moesten evenwel eerst een aantal dringende infrastructuurwerken worden uitgevoerd in verband met de gieterij. Daarom duurde het nog tot 22 juni 1897 vooraleer de moederstempels en de randschriftkussentjes werden overgemaakt aan muntcommissaris Adolphe Saintelette.

Naast het gebruikelijke muntloon dat aan Allard diende te worden betaald, golden de volgende financiële clausules: 12 centimes per kg geslagen stukken voor de Belgische Schatkist; 3 centimes per kg geslagen stukken voor het Muntpersoneel; 5 frank per 100 kg en 80 centimes per 100 kg voor Alphonse Michaux, graveur van de Munt, voor de aanmaak van resp. de muntstempels en de randschriftkussentjes. De kosten voor de verificatie bedroegen 5 frank per 10.000 stukken. Deze dienden door de muntdirecteur aan de controleur van de aanmuntung te worden betaald.

Deze bestelling verliep zonder noemenswaardige problemen, en in de loop van de volgende maanden en jaren werden een aantal bijkomende bestellingen geplaatst, die werden uitgevoerd volgens dezelfde criteria.

Op het einde van de bestelling werden op 27 mei 1899 een aantal bijkomende stukken geslagen om aan groothertog Michaël, broer van de tsaar, te worden geschonken. Deze stukken vonden hun plaats in diverse keizerlijke musea. Het ging om telkens 30 exemplaren met de jaartallen 1898 en 1899.

Na deze productie was de Munt van Sint-Petersburg opnieuw in staat zelf voldoende zilverstukken van 1 roebel te slaan, zodat zij geen beroep meer diende te doen op de munthuizen van Parijs en Brussel. De Parijse Munt sloeg in totaal 17 miljoen stukken (in 1896 en 1898) en de Brusselse Munt sloeg in de periode 1897-1899 in totaal 50 miljoen stukken. In de periode 1895-1915 sloeg de Munt van Sint-Petersburg ongeveer 75 miljoen stukken van dit type.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Massa	20 g (4 zolotnik 66 dolya)		
Diameter	33,9275 mm (1 duim 32 punt)		
Legering	900‰ (met een tolerantie van 2‰)		
Rand	Glad met randschrift ЧИСТАГО СЕРЕБРА 4 ЗОЛОТНИКА 21 ДОЛЮ (А.Г.) ★★ (FIJN ZILVER 4 ZOLOTNIK 21 DOLYA – A.G. = AVENIR GRILICHES) *		
Jaartallen	1897	1898	1899
Slagaantallen	26.000.000	14.000.000	10.000.000
Muntstempels	A _✓ 1.394 R _✓ 1.459	621 1.082	970 1.535
Standtijden	25.008	18.037	30.172
Referentie	Y·59 KM·59		
BMB	12.RUS.01		

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_✓ De beeldenaar van tsaar Nicolaas II, naar links gekeerd, omgeven door het omschrift **СВЯТЫМЪ БОЖИИМЪ ЦАРЕМЪ** (Z.M. NICOLAAS II BIJ DE GRATIE GODS KEIZER EN AUTOCRAAT VAN ALLE RUSSEN)

R_✓ Het Russische keizerlijke wapenschild: een tweekoppige adelaar, getopt door de keizerskroon, met in de rechterklauw de gouden scepter en in de linkerklauw de rijksappel. De borst van de adelaar draagt een schild met Sint-Joris te paard, die een draak doodt. Op elke vleugel bevinden zich drie schilden, nl. die van Astrakhan, Novgorod en Kiev rechts, en die van Sibirië, Kazan en Vladimir links. De adelaar is behangen met een Sint-Andriesketen.

Onderaan, het inschrift **РОССИЯ** (ROEBEL) ★ 1897, 1898 of 1899 P. (A.D.)

* De stukken die in Brussel werden geslagen dragen twee sterretjes, die uit Parijs één sterretje, en die uit Sint-Petersburg geen.

Avenir Girshevich Griliches

Geboren in Vilnius in 1822. Sinds 1871 graveur bij de keizerlijke Munt in Sint-Petersburg, waar hij hoofdgraveur werd. In die hoedanigheid verantwoordelijk voor de muntportretten van de laatste twee tsaren. Hij overleed in Sint-Petersburg op 9 november 1905.

Zijn zoon Abraham Avenirovich (geboren in Vilnius in 1849 of 1852, overleden in 1912) was eveneens graveur in de keizerlijke Munt.

2. Onderwerp

Nicolaj Aleksandrovitsj was de laatste tsaar van Rusland. Hij werd geboren in Tsarskoje Selo op 6 mei 1868 als zoon van tsaar Alexander III en Maria Fjodorovna. Hij huwde Alexandra Fjodorovna, dochter van groothertog Lodewijk IV van Hessen en dus een kleindochter van koningin Victoria van Engeland.

Alexander III had geen hoge dunk van de intellectuele capaciteiten van zijn zoon, maar hij stierf op vrij jonge leeftijd en dus moest de 25-jarige Nicolaas hem opvolgen zonder enige bestuurservaring te hebben opgedaan. Nicolaas werd alleenheerser over een rijk dat ongeveer 17% van de totale landoppervlakte van de aarde besloeg. Tijdens zijn bewind raakte Nicolaas II betrokken in twee oorlogen, die beide de aanleiding vormden tot ingrijpende revoluties: de Russisch-Japanse oorlog van 1905 was de aanleiding voor een burgerlijke revolutie waarna de *Doema* (het parlement) werd ingesteld — een volksoptand tijdens de Eerste Wereldoorlog leidde tot de Oktoberrevolutie in 1917 en tot de stichting van de Sovjet-Unie; de tsaar, zijn vrouw, hun vier dochters en hun enige zoon, kroonprins Aleksej, werden gevangen genomen en op 16 juli 1918 in Jekaterinenburg terechtgesteld.

3. De Munt van Sint-Petersburg

De Munt van Sint-Petersburg (*van 1924 tot 1991 Leningrad genoemd*) bleef tot aan de Tweede Wereldoorlog het enige Russische Munthuis, maar in 1942 werd een nieuwe fabriek geopend in Moskou (*Goznak*). Tegenwoordig slaan beide bedrijven de munten voor de Russische Federatie. Te Moskou worden voornamelijk de circulatiemunten geproduceerd, terwijl in Sint-Petersburg de productie van herdenkingsmunten de voornaamste activiteit uitmaakt.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/11*
- *Munt Info N° 40*
- *The Griliches Engravers: Father and Son (Z. GRILICHES & E. SCHUKINA, 1999)*
- *The silver coinage of Imperial Russia 1682-1917 (H.M. SEVERIN, New York 1958)*
- *Russian Coins 1700-1917 (V.V. UZDENIKOV, Moskou 1992)*
- *A Guidebook of Russian Coins (R.P. HARRIS, Vriezenveen 1983)*

XXVI. RWANDA

DIT LAND WAS SINDS 1894, SAMEN MET BUURLAND BURUNDI, INGELIJFD BIJ Duits-Oost-Afrika (waarvan Tanganyka het voornaamste en grootste deel uitmaakte). Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden beide landen bezet door troepen uit Belgisch Congo. Na de Duitse nederlaag wezen de Geallieerden ze in 1919 als mandaatgebied aan België toe. Dit werd in 1923 door de Volkenbond en in 1946 door de UNO bevestigd.

Het mandaatgebied werd vanuit Kigali bestuurd onder de naam Ruanda-Urundi, maar in de praktijk gebeurde dit als onderdeel van de kolonie Belgisch Congo. De munteenheid was de Congolese frank, en pas vanaf 1952 vermeldden de muntstukken eveneens de naam Ruanda-Urundi. Na de onafhankelijkheid van Congo verkreeg het gebied zelfbestuur. Op 1 juli 1962 werden beide landen onafhankelijk onder de namen Rwanda en Burundi. Rwanda (en overigens ook Burundi) voerde zijn eigen frank in, die aanvankelijk dezelfde waarde had als de Belgische frank (\$ 1 = 50 Belgische of Rwandese frank). Maar deze pariteit kon al snel niet worden aangehouden, en in 1966 werd de Rwandese frank een eerste keer gedevalueerd tot de helft van zijn oorspronkelijke waarde (\$ 1 = 100 Rwandese frank).

1. Nieuwe munten voor een nieuw land

Dr. Grégoire Kayibanda, voormalig regeringsleider onder het formele staats-hoofd koning (*mwami*) Kigeri V, werd na het uitroepen van de republiek, de eerste president. Het is tijdens zijn regering dat de Rwandese minister van Financiën & Buitenlandse Handel, Gaspard Cyimana, besliste om de stukken van het nieuwe muntsysteem te laten vervaardigen bij de Munt in Brussel. De officiële bestelling van 10 miljoen stukken van 1 frank, 4 miljoen stukken van 5 frank en 6 miljoen stukken van 10 frank, werd geplaatst op 14 april 1964. Op 30 april werd de hoeveelheid stukken van 1 frank teruggebracht tot 3 miljoen. De stukken moesten worden geleverd tussen 15 juni en 15 augustus 1964.

De ontwerpen zijn van de hand van Carlos Van Dionant, nadat deze werden verkozen boven de ontwerpen van Oscar De Clerck en Raf Mailloux. Deze graveur was aanwezig op de receptie van 1 juni 1964, waarop minister van Financiën A. Dequae de eerste proefslagen plechtig overhandigde aan de Rwandese ambassadeur A. Munyaneza. Bij deze gelegenheid werd hem ook een vergulde zilveren medaille geschonken. Deze draagt op de voorzijde twee ineengestrengele handen, en op de keerzijde het inschrift LA MONNAIE DE BRUXELLES FRAPPE LES MONNAIES DE LA RÉPUBLIQUE RWANDAISE – 1 JUIN 1964. Tevens werden 4 gouden en 20 zilveren proefreeksen met de drie stukken geslagen, om te worden geschonken aan de voornaamste genodigden.

De kopernikkelen muntplaatjes voor de stukken van 1 en 10 frank werden vervaardigd in de *Usines à Cuivre et à Zinc de Liège*; de bronzen muntplaatjes voor de stukken van 5 frank werden in de Munt zelf geproduceerd.

De eerste muntslag op 1 juni 1964; op de voorgrond minister A. Dequae, daarachter de ambassadeur van Rwanda M. Munyaneza, en achteraan Carlos Van Dionant (foto Koninklijke Munt van België)

De Brusselse Munt rekende deze stukken aan tegen de volgende prijzen (excl. transport): BEF 0,35 voor het stuk van 1 frank, BEF 0,50 voor dat van 5 frank en BEF 0,75 voor dat van 10 frank.

De transporten van Antwerpen naar Kigali via de Keniaanse havenstad Mombasa en de Oegandese stad Kampala werden verzorgd door de *Agence Maritime Internationale (AMI)* en verliepen als volgt:

- 1° 4 juli 1964: 2.500.000 stukken van 5 frank, verscheept met de *S/S Steenstrate*
- 2° 17 juli 1964: 1.500.000 stukken van 5 frank en 2.500.000 stukken van 10 frank met de *S/S Usambara*
- 3° 30 juli 1964: 1.500.000 stukken van 10 frank en 750.000 stukken van 1 frank met de *S/S Mokoto*
- 4° 14 augustus 1964: 1.500.000 stukken van 10 frank en 2.250.000 stukken van 1 frank met de *S/S Kalahari*
- 5° 28 augustus 1964: 500.000 stukken van 10 frank met de *S/S Montalto*.

Op 16 augustus 1965 werd een tweede bestelling geplaatst. Het ging om 4,5 miljoen kopernikkelen stukken van 1 frank en 3 miljoen stukken van 5 frank. De prijs waartegen de Munt deze munten produceerde, bedroeg BEF 0,40 voor het stuk van 1 frank en BEF 0,62 voor dat van 5 frank. Ditmaal werden alle muntplaatjes door de Luikse leverancier vervaardigd.

De Rwandese Nationale Bank drong er bij de Munt op aan om de stukken te leveren in cartouches, maar deze raadde dit af. De meerprijs en het feit dat dit werk diende uitbesteed te worden bij de Nationale Bank van België hebben die beslissing zeker beïnvloed. Om de goede wil te tonen werden bij de eerste levering als proef toch 15.000 gecartoucheerde muntstukken geleverd.

De levering gebeurde in twee verzendingen:

- 1° 19 november 1965: 4,5 miljoen stukken van 1 frank met de *S/S Mokambo*
 2° 3 januari 1966: 3 miljoen stukken van 5 frank met de *S/S Eibe Oldendorff*.

In maart 1968 werd een nieuwe bestelling voorzien van 4,5 miljoen kopernikkelen stukken van 1 frank tegen de prijs van BEF 0,55 per stuk, maar deze werd nooit uitgevoerd.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 frank	5 frank	10 frank
Diameter	21 mm	25,5 mm	30 mm
Massa	3 g	6 g	10,5 g
Dikte	1,07 mm	1,30 mm	1,66 mm
Rand	Glad	Gekarteld	Glad
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 95 Sn 3 Zn 2	Cu 75 Ni 25
Slagaantal			
1964	3.000.000	4.000.000	6.000.000
1965	4.500.000	3.000.000	
Referentie	KM-5	KM-6	KM-7
BMB	25.RWA.01	25.RWA.02	25.RWA.03

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

- Aγ De beeldenaar van president Grégoire Kayibanda, driekwart, naar rechts kijkend, omringd door het inschrift BANQUE·NATIONALE·DU·RWANDA. Onderaan, het jaartal.
- Rγ Het wapenschild van Rwanda met als inschrift REPUBLIQUE RWANDAISE en LIBERTE-COOPERATION-PROGRES, getopt door de nominale waarde in cijfers en in letters. Onderaan, de initialen van de graveur C.V.D., geflankeerd door het muntmeesterteken, een vogel, en het muntteken van Brussel, een gehelmd hoofd van de aartsengel Michaël.

2. Onderwerp

Grégoire Kayibanda werd geboren in Tare op 1 mei 1924 en behoorde tot de Hutu-stam. Hij studeerde aan het seminarie van Nyakibanda en werd leraar. In de jaren vijftig werd Kayibanda redacteur bij enkele katholieke kranten, en in 1957 werd hij verkozen tot voorzitter van de *Mouvement Social Mahutu (MSM)* die zich inzette voor de emancipatie van de Hutu's.

Kayibanda werd in 1960 benoemd tot minister-president van het semi-autonome koninkrijk Ruanda. Enkele maanden later werd koning Kigeri V afgezet en werd Kayibanda uitgeroepen tot president van het Rwandese deel van het mandaatgebied. Op 1 juli 1962 verkreeg het land zijn onafhankelijkheid, zonder dat er evenwel een oplossing was uitgewerkt voor de etnische problemen tussen de Hutu's en de Tutsi's.

Kayibanda werd in 1964 en opnieuw in 1969 als president herkozen, maar de uitsluiting van de Tutsi's en de voortdurende economische malaise leidden in 1973 tot een staatsgreep waarbij hij werd afgezet. Hij overleed in Kigali op 22 december 1973.

3. Huidige monetaire toestand

In 1975 en 1976 nam de Koninklijke Munt van België nog deel aan prijsoffertes voor stukken van 1 F, 5 F en 20 F, maar de opdracht werd gegund aan de munthuizen van Engeland en/of Frankrijk (KM·12-15).

In het begin van de jaren 1990 werden nog enkele herdenkingsmunten uitgegeven door privé bedrijven, maar sindsdien bestaat de hele geldhoeveelheid uitsluitend uit bankbriefjes.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB* 623/21
- *Munt Info* N° 22
- *Morin – Uitgave* 1999
- www.bnr.rw

XXVII. EL SALVADOR

EL SALVADOR IS MET EEN OPPERVLAKTE VAN 20.700 KM² DE KLEINSTE VAN DE Centraal-Amerikaanse republieken. In 1821 verwierf het land zijn onafhankelijkheid van Spanje, en na een korte vereniging met Mexico vormde het tot 1839 samen met de landen Nicaragua, Honduras, Costa-Rica en Guatemala de Centraal-Amerikaanse Federatie.

De totale onafhankelijkheid werd vervolgens uitgeroepen in 1841, en in het jaar 1859 werd de republiek formeel opgericht.

1. Muntslag van een zilveren peso

Afgezien van een kortstondige periode (1828-1834) werden tot op het einde van de 19de eeuw weinig Salvadoraanse muntstukken geslagen. Op 17 februari 1883 werd een muntsysteem ingevoerd, gebaseerd op dat van de Latijnse Muntunie, die in die jaren tot voorbeeld diende voor heel wat landen. De zilveren peso met een massa van 25 g en een gehalte van 900‰ – gelijk aan de 5 frank-stukken of *écus* van de LMU – vormde de standaardmunt van het muntsysteem.

In 1889 gaf de regering van El Salvador de opdracht aan de *Heaton Mint* in Birmingham om, in toepassing van de nieuwe muntwet, koperen en kopernikkelen pasmunt te slaan. Een paar jaar later werd in de hoofdstad San Salvador zelfs een eigen munthuis opgericht. Deze Centraal-Amerikaanse Munt (met muntteken C.A.M.) vervaardigde in de periode 1892-1894 zilveren muntstukken, maar staakte na deze korte periode elke aanmunting. Het door deze privé munt gebruikte muntteken zou nochtans tot in 1914 worden geplaatst op de zilveren munten die in andere munthuizen werden geslagen.

De Centraal-Amerikaanse Munt en enkele Europese Munten sloegen sinds 1892 zilverstukken van 1 peso. In opdracht van de regering van El Salvador werd de Belgische Munt op 17 juli 1904 door de in Londen verblijvende consul-generaal J. Kelly eveneens verzocht om dergelijke stukken te vervaardigen. Hierbij dient te worden vermeld dat de opdracht voor het slaan niet rechtstreeks door de Staat werd geplaatst, maar door handelsbanken die deze stukken voor eigen rekening op de Salvadoraanse geldmarkt in omloop brachten.

De eerste bestelling bedroeg 250.000 stukken. De metaal- en de fabricageprijs dienden aan de Muntdirecteur, Josse Allard II, te worden betaald. Deze moest hiervan 16 ct/kg aan de Belgische Staat afstaan. Bovendien moest hij 4 ct/kg betalen aan het voor deze fabricage ingezette personeel, en dienden verificatiekosten te worden betaald naar rato van 5 frank per 10.000 stukken.

Op 9 september 1904 bestelde dezelfde bank, nl. de *London Bank of Central America Ltd.*, nogmaals 200.000 stukken aan dezelfde voorwaarden. De volledige bestelling werd geproduceerd van 2 tot 29 september 1904. Nadien werden de slagmatrijzen overgemaakt aan de Hamburgse Munt, die zo'n 150.000 stuks voor haar rekening nam.

In de loop van de volgende jaren zouden nog een aantal handelsbanken bestellingen plaatsen voor de levering van zilverstukken van 1 peso bij de Belgische Munt. Hierna volgt een volledig overzicht van deze producties.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	37 mm
Massa	25 g
Legering	Ag 900 Cu 100
Referentie	Y-7 KM-115
BMB	15.SAL.01

	1904	1908	1911	1913	1914
Slagaantal	450.000	1.600.000	500.000	500.000	200.000
Massa (in kg)	11.253,844	40.000,957	12.500,921	12.504,673	5.000,523
Benodigde stempels	A _V 16 R _V 33	A _V 24 R _V 47	A _V 11 R _V 10	A _V 7 R _V 9	A _V 6 R _V 6
Standtijd	21.878	47.296	48.952	63.625	34.167
Opdrachtgever	<i>London Bank of Central America Ltd.</i>	<i>Mocatta & Goldsmid, Londen</i>	<i>Baring Brothers & Co., Londen</i>	<i>Anglo-South American Bank Ltd., Londen</i>	<i>Banque Louis Dreyfus & Cie, Parijs</i>
Productieperiode	2-29/IX/ 1904	20/VI-21/ VIII/1908	12/VI-7/ VI/1911	27/XI-22/ XII/1913	25/III-2/ IV/1914

De stukken die in 1913 en 1914 werden geslagen, dragen alle het jaartal 1914. Een groot gedeelte van deze productie werd hersmolten en gebruikt voor de fabricage van latere deelmunt. In totaal werden in de Belgische Munt 3.250.000 stukken van 1 peso voor El Salvador geslagen.

BESCHRIJVING VAN HET STUK

A_V Binnen een parelrand, de (fictieve) buste van Christoffel Columbus naar links gekeerd, omgeven door, bovenaan, het inschrift **· CRISTÓBAL COLÓN ·**, en onderaan, het inschrift **UN PESO | AMÉRICA CENTRAL**.

R₇ Binnen een parelrand, het wapenschild van El Salvador, voorzien van de onafhankelijkheidsdatum (15 SET. DE 1821), omgeven door de inschriften **REPUBLICA DEL SALVADOR** en **900 C.A.M.** (het gehalte en het muntteken), en het jaartal.

2. Onderwerp

Er wordt aangenomen dat Christoffel Columbus (*Cristóbal Colón in het Spaans, Christoforo Colombo in het Italiaans*) werd geboren in Genua in het jaar 1451, maar noch zijn geboortjaar noch zijn geboorteplaats kunnen met absolute zekerheid worden vastgesteld.

Op één van zijn reizen in dienst van een Genuese handelsfirma leed hij schipbreuk en belandde hij in Portugal. Daar vatte hij het plan op om via de Atlantische Oceaan naar Azië te varen. Voor dit plan moest hij echter uitwijken naar Spanje, waar koning Ferdinand V van Aragon en koningin Isabella van Castilië hem in 1492 wel de gewenste steun verleenden.

Columbus vertrok met drie schepen, en op 12 oktober 1492 bereikte hij het Amerikaanse continent (de Bahamas). Meer dan waarschijnlijk hadden enkele eeuwen voordien de Vikingen reeds voet aan wal gezet op het Amerikaanse continent, maar Columbus wordt toch algemeen erkend als de 'ontdekker' van Amerika. Tijdens deze reis ontdekte hij ook Cuba en Hispaniola. Hij leidde nog twee grote zeereizen in het Caribisch gebied, maar later viel hij enigszins in ongenade bij het Spaanse Hof.

In 1504 kon hij evenwel nog een vierde reis ondernemen naar Centraal-Amerika, maar hijzelf geloofde nog steeds dat hij Oost-Azië had bereikt. Na zijn terugkeer in Spanje overleed hij op 20 mei 1506 in Valladolid.

3. Epiloog

Nadat in 1919 een munthervorming werd gedecreteerd, waarbij een bimetalen standaard werd ingevoerd met de colón als munteenheid, werden de meeste munten van El Salvador in de *US Mint* geslagen.

De Belgische Munt werd wel in februari 1923 nog gepolst om zilverstukken te slaan, maar zij bekwam de opdracht niet.

BIBLIOGRAFIE

- *The Coins of Central America 1733-1965* (Charles M. ROBINSON, 1965)
- *The coins and paper money of El Salvador* (A.F. ALMANZAR & B.R. STRICKNEY, San Antonio 1973)
- *Archief KMB Dossier 623/13*
- *Munt Info* N° 36
- www.bcr.gob.sv

XXVIII. SIAM (THAILAND)

THAILAND (TOT 1939 SIAM GENOEMD) IS ÉÉN VAN DE WEINIGE AZIATISCHE landen die nooit gekoloniseerd werden. Het is een constitutionele monarchie, die sinds 1782 wordt geregeerd door de Chakri-dynastie (deze periode wordt ook aangeduid als de Rattanakosin-periode).

De Chakri-koningen dragen de eretitel Rama, naar de eerst twee koningen van de dynastie. Zo draagt de huidige, sinds 1946 regerende, koning Bhumibol de ceremoniële naam Rama IX.

1. Monetair-historisch overzicht

Thailand gebruikte gedurende meer dan zes eeuwen zgn. *Pod Duang*-geld. Dit zijn zilveren en gouden geldstukken in kogelvorm (vandaar hun benaming *kogelgeld* of *bullet money*). Tot diep in de 19de eeuw werd de totale geldomloop in Siam vertegenwoordigd door dit type.

Vanaf het midden van de 19de eeuw maakte het land echter een modernisering door en werd het opengesteld voor handel met westerse landen. Het traditionele kogelgeld werd verder aangemunt, maar vanaf 1850 werden ook de eerste normale muntstukken vervaardigd. Tijdens de regering van koning Rama IV werd in 1860 de eerste gemechaniseerde Munt (de eerste Sitthikarn Munt) opgericht in het gebouw waar het Pod Duang-geld werd vervaardigd. De Britse koningin Victoria schonk het land hiervoor zijn eerste muntpers.

Dit munthuis bleek al snel te klein, en koning Rama V opende reeds in 1875 de tweede Sitthikarn Munt. Dit atelier was gevestigd in het gebouw dat nu het museum met de Smaragdgroene Boeddha herbergt. In 1898 werd het decimaal stelsel ingevoerd, met de in 100 satang onderverdeelde zilveren baht (of tical) als munteenheid, maar naast de decimale muntstukken bleef de regering verder pre-decimale bronzen stukken van 1/2, 1 en 2 att aanmunten. Deze munthervorming bracht de bouw van een nieuw munthuis met zich mee, en in 1902 werd de derde Sitthikarn Munt geopend.

Op 29 augustus 1906 werd het Pod Duang-geld definitief ontmunt en werd een volledige decimalisatie doorgevoerd. Deze ontmunting bracht een enorme vraag naar pasmunt met zich mee, en ondanks de productiecapaciteit van 100.000 stukken per dag kon de Siamese Munt niet aan deze vraag voldoen. Daarom deed de Siamese regering een beroep op buitenlandse munthuizen.

2. De muntslag van de *unalom-chakra*-muntstukken (1908-1936)

In 1898 was een eerste decimale muntreeks uitgebracht, bestaande uit koper-nikkelen stukken van 2 1/2, 5, 10 en 20 satang. Deze munten waren echter zo onpopulair dat ze reeds in 1908 uit omloop werden genomen. Vervolgens werd in 1908 een nieuwe muntwet uitgevaardigd, gebaseerd op de gouden standaard, waarbij de baht werd gekoppeld aan het Britse pond in een verhouding van aan-

vankelijk £1 = 13 baht, en nadien werd gerevalueerd tot 12 resp. 11 baht. De wet van 1908 voerde o.a. bronzen pasmunten van 1 satang en nikkelen pasmunten van 5 en 10 satang in. Deze stukken waren voorzien van een middengaatje en werden tot in 1937 uitgegeven. Zij vertonen alle dezelfde gravures, en zijn op de aanduiding van het jaartal na identiek.

Deze stukken worden de *unalom-chakra*-stukken genoemd. Op de voorzijde dragen zij het persoonlijk merkteken van de koning in de vorm van een schelp (*unalom*), en op de keerzijde het symbool van de god Vishnoe in de vorm van een wiel (*chakra*).

De Brusselse Munt voerde in de periode 1908-1936 niet minder dan 16 bestellingen van deze muntstukken uit. In totaal werden meer dan 240 miljoen stukken geslagen, wat betekent dat meer dan de helft van de totale Siamese muntproductie in die periode in onze muntwerkplaatsen werd vervaardigd.

Aangezien de Brusselse Munt niet was uitgerust om de harde nikkelen muntplaatjes aan te maken, werden deze besteld bij gespecialiseerde bedrijven. Vóór de Eerste Wereldoorlog werden de nikkelen plaatjes geleverd door het Duitse *Basse & Selve* uit Altena en door *Arthur Krupp Metallwerke* uit het Oostenrijkse dorp Berndorf. Na de oorlog bevoorradde de Munt zich uiteraard niet meer bij deze bedrijven, maar deed ze een beroep op een niet nader genoemd Frans bedrijf en vanaf 1926 op het Luikse *Usines à Cuivre et à Zinc*.

Voor zover de nationale en koloniale productie het toeliet, konden de bronzen muntplaatjes wel in de Munt worden vervaardigd. Meestal werden ze echter bij de *S.A. des Fonderies et Laminoirs de Biache St-Vaast* gekocht.

De eerste bestelling was het resultaat van onderhandelingen van Josse Allard met prins Sharoon, de gevolmachtigde minister van Siam in Parijs. Deze diplomaat zou trouwens in 1911 met een Belgisch ereteken worden onderscheiden voor zijn bemiddeling ten voordele van de Brusselse Munt. De diverse contracten werden vervolgens altijd onderhandeld via Parijs, maar de officiële bestellingen werden geplaatst door de Siamese diplomatieke afvaardiging in Londen.

De fabricage van deze muntstukken werd tot 1926 gesuperviseerd door F. Verleyen, de plaatsvervanger van Josse Allard, die tevens de verificatiekosten en de bijdragen voor de Staat en het personeel betaalde. Alphonse Michaux nam de modelleer- en graveerwerkzaamheden voor zijn rekening.

Overzicht van de bestellingen

- Bestelling van februari 1908: 25 ton bronzen stukken en 9 ton nikkelen stukken.

Brons	Verificatiekosten: 1,50 f per 10.000 stukken
	Bijdrage Staat/personeel: 7 en 3 ct/kg
Nikkel	Verificatiekosten: 1,75 f per 10.000 stukken
	Bijdrage Staat/personeel: 6 en 3 ct/kg

- Bestelling van september 1908: 75 ton bronzen stukken en 27 ton nikkelstukken.
Contractprijs: 147.000 frank voor 6 miljoen stukken van 10 satang, 42.000 frank voor 3 miljoen stukken van 5 satang en 228.000 frank voor 15 miljoen stukken van 1 satang
- Bestelling van mei 1909: 75 ton bronzen stukken en 10 ton nikkelen stukken van 5 satang à 2,95 f/kg voor de bronzen stukken en 7 f/kg voor de nikkelstukken
- Bestellingen van juli en augustus 1909: 175 ton bronzen stukken en 4 ton nikkelstukken.
Een gedeelte van deze bestelling werd op 17 oktober 1909 verzonden, maar kwam wegens een scheepsongeval niet verder dan de haven van Port Sudan. Daar werd geconstateerd dat de lading van 4 ton nikkelstukken en 25 ton bronzen stukken ernstige averij had opgelopen. De lading werd toch nog in Bangkok afgeleverd, maar de Siamese regering liet ze terugsturen naar België om te worden herslagen. Dit gebeurde in december 1909
- Bestellingen van april en juni 1910: 8 ton nikkelstukken van 5 satang en 17,5 ton nikkelstukken van 10 satang
- Bestelling van juli 1910: 75 ton bronzen stukken van 1 satang
- Bestelling van maart 1911: 75 ton bronzen stukken van 1 satang
- Bestelling van augustus 1911: 500.000 stukken van 10 satang
- Bestelling van april 1912: 4 ton stukken van 5 satang en 3,5 ton stukken van 10 satang. In de periode december 1911-oktober 1912 werden 45 ton ontmunte kopernikkelen en 610 ton ontmunte bronzen stukken in de Brusselse Munt gecisailleerd
- Bestelling van maart 1913: 50 ton bronzen stukken en 7,5 ton nikkelstukken
- Bestelling van maart 1914: 50 ton bronzen stukken en 8 ton nikkelstukken.
Dit was de laatste monetaire productie vóór het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Tijdens en net na de oorlog werden de *unalom-chakra*-stukken geslagen in de *Birmingham Mint*
- Bestelling van oktober 1919: 50 ton bronzen muntstukken, geplaatst via de firma *Kluzer & Company*.
Deze productie werd opgestart in een periode dat de bevoorrading en het transport nog erg moeilijk verliepen. Allard richtte zelfs een brief naar de bevoegde minister om een trein op te vorderen om de noodzakelijke steenkool van de mijn van Mariemont-Bascoup naar Brussel te kunnen vervoeren! Verder vermeldt het dossier dat Alphonse Michaux de graveerwerkzaamheden uitvoerde aan de prijs van 20 ct/kg geslagen muntstukken
- Bestelling van augustus 1919: 5 miljoen stukken van 5 satang en 2,5 miljoen stukken van 10 satang
- Bestelling van april 1920: 5 miljoen stukken van 5 satang en 10 miljoen stukken van 10 satang
- Op 15 januari 1926 schreef de Siamese regering een offerteaanvraag uit voor de levering van 20 miljoen bronzen stukken van 1 satang en 20 miljoen stukken van 5 satang. Allard diende een prijs in van 123.090 baht voor de nikkelstukken en van 145.850 baht voor de bronzen stukken. Hij haalde de

opdracht voor de nikkelstukken binnen, maar voor de bronzen stukken had de Keizerlijke Munt van Japan uit Osaka met 105.638 baht de goedkoopste prijs ingediend. De productie werd uitgevoerd aan de prijs van 1.665.952,85 frank en leverde een winst op van 297.992,05 frank, waarvan 10% aan de Staat werd uitgekeerd

- In december 1935 schreef de Siamese regering een offerteaanvraag uit voor de levering van 10 miljoen stukken van 5 satang en 5 miljoen stukken van 10 satang. Aan deze offerteaanvraag namen tien munthuizen en leveranciers van muntplaatjes deel (o.a. de Franse, Japanse en Nederlandse Munt, de *I.C.I. Mint* in Birmingham en de Duitse bedrijven *VDN* en *VDM*). De opdracht werd gegund aan de firma *Siam Architects Import* uit Bangkok voor de prijs van 135.500 baht (ca. 1,8 miljoen Belgische frank). Deze firma liet vervolgens de opdracht in de Belgische Munt uitvoeren. Het was één van de eerste muntslagen voor het buitenland sinds de Munt in 1931 een staatsbedrijf was geworden. Er werd een winst geboekt van ongeveer 306.000 frank.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1 satang	5 satang	10 satang
Diameter	22,5 mm	17,75 mm	20,15 mm
Middengaatje	6 mm	4,6 mm	5,7 mm
Massa	5 g	2 g	3,5 g
Rand	Gekarteld	Gekarteld	Gekarteld
Legering	Cu 95 Sn 4 Zn 1	Ni 99 Fe/Cu 1	Ni 99 Fe/Cu 1
Graveur	A. Michaux	A. Michaux	A. Michaux
Referentie	KM·35	KM·36	KM·37
BMB	16.THA.01	16.THA.02	16.THA.03

jaartal *	type (in satang)	periode	slagaantal	massa (in kg)	standtijd	leverancier plaatjes
๕๗ ๑๒๗	1	VI-VIII/08	5.000.000	24.981,398	135.912	Biache St. Vaast
	5	X/08	1.000.000	2.012,062	118.111	Basse & Selve
	10	IX-X/08	2.000.000	7.005,015	250.781	Basse & Selve
	1	X/08-1/09	15.000.000	75.053,730	181.958	Biache St. Vaast
[๕๗] ๑๒๘	5	IV/09	3.000.000	6.030,339	122.708	Basse & Selve

* ๕๗ = RS = Rattanakosin Sok: jaartelling die aanvangt met het aantreden van de eerste koning van de Chakri-dynastie in het jaar AD 1782, genoemd naar het eiland Rattanakosin in Bangkok waar het koninklijk paleis ligt. Deze jaartelling was van kracht tijdens de regering van Koning Rama V (1888-1910).

๑๒๘ = BE = Boeddhistische tijdrekening die aanvangt in het jaar 543 v.C. Jaar BE 2478 - 543 = AD 1935.

	10	II-III/'09	6.000.000	21.011,810	123.760	Basse & Selve
	5	VII-VIII/'09	5.000.000	10.007,623	169.880	Basse & Selve
	1	VII-X/'09	15.000.000	75.153,875	186.624	Munt
	1	XII/'09	12.000.000	60.001,089	162.306	Biache St. Vaast
	5	IX/'09	2.000.000	4.003,549	138.026	Basse & Selve
[57]	1	IV/'10	23.000.000	115.011,937	168.014	Biache St. Vaast
	1	XII/'10	15.000.000	74.989,674	183.081	Biache St. Vaast
	5	XII/'10	4.000.000	8.026,688	250.228	Krupp-Berndorf
	10	XII/'10	5.000.000	17.559,496	93.520	Krupp-Berndorf + Basse & Selve
[57]	1	I-VII/'11	30.000.000	149.990,016	161.522	Munt / Biache St. Vaast
	10	X/'11	500.000	1.737,510	125.044	Krupp-Berndorf
[57]	5	VI-VII/'12	2.000.000	4.009,998	93.077	Krupp-Berndorf
	10	VI-VII/'12	1.000.000	3.489,184	105.291	Krupp-Berndorf
ພຖ ໒໔໕໖	1	VI-VIII/'13	10.000.000	50.027,965	124.459	Munt
	5	VI-VIII/'13	2.000.000	3.999,520	89.061	?
	10	VI-VIII/'13	1.000.000	3.426,369	71.573	?
ພຖ ໒໔໕໗	1	IV-VII/'14	10.000.000	49.989,203	126.733	Munt
	5	IV-VII/'14	2.000.000	4.006,115	80.112	?
	10	IV-VII/'14	1.000.000	3.464,662	45.485	?
ພຖ ໒໔໖໐	1	I-II/'20	10.000.000	49.961,682	113.834	Frankrijk
	5	I-V/'20	5.000.000	9.806,789	?	Frankrijk
	10	I-V/'20	2.500.000	8.697,949	?	Frankrijk
ພຖ ໒໔໖໔	5	VII/'20-I/'21	5.185.000	10.381,627	119.426	Frankrijk
	10	VII/'20-I/'21	10.237.000	35.158,057	114.540	Frankrijk
ພຖ ໒໔໖໕	5	VIII/'26	20.000.000	39.658,625	60.161	UCZ Liège
ພຖ ໒໔໖໘	5	IV/'36	10.000.000	20.087,710	81.884	UCZ Liège
	10	IV/'36	5.000.000	17.322,010	77.174	UCZ Liège
	TOTAAL		240.422.000			

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A₇ Rond een middengaatje, de *unalom* in de vorm van een schelp en de Siamese inschriften **ສ້າມຣັຊ** (SAYAM RAT = STAAT SIAM) en **ສັຕາງຄີ** (SATANG); onderaan, de nominale waarde **໑** (1), **໕** (5) of **໑໐** (10).

- R₇ Rond een middengaatje, de *chakra* in de vorm van een wiel en het jaartal.
 Vanaf RS 128 werden de letters RS [๕๗] niet meer voor het jaartal geplaatst.
 Vanaf 1913 wordt de boeddhistische jaarrekening gebruikt en worden de twee letters die deze tijdrekening aanduiden [๗๗] vóór het jaartal geplaatst.

3. Thaise koningen tijdens deze bestellingen

Rama V (Chulalongkorn) (1853-1910) van 1868 tot 1910

Rama VI (Vajiravudh) (1881-1925) van 1911 tot 1925

Rama VII (Prajadhipok) (1893-1941) van 1925 tot 1935

Rama VIII (Ananda Mahidol) (1925-1946) van 1935 tot 1946.

4. Epiloog

De economische recessie van de jaren 1920 dwong de Siamese regering het Munthuis te sluiten en de circulatiemunten dienden in het buitenland te worden vervaardigd. En alhoewel de Munt in 1933 werd heropend, kon deze nog niet volledig voor de muntbevoorrading instaan. Zo diende de *Allied National Corporation Ltd.* op 28 maart 1940 een offerteaanvraag in voor de aanmaak van nikkelen muntplaatjes voor stukken van 5 en 10 satang. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog en de hieruit voortvloeiende schaarste van strategisch belangrijk metaal zoals nikkel, kon de Belgische Munt geen offerte indienen.

De recente bevolkingstoename en de welvaartsstijging worden weerspiegeld in het feit dat de Thaise regering twee nieuwe munthuizen liet bouwen in een vrij korte periode. In 1972 werd de Munt aan de Pradiphat Road geopend, maar deze bleek weldra niet over voldoende capaciteit te bezitten. Aangezien dit munthuis in een dichtbevolkt stedelijk gebied was gebouwd, moest men bovendien uitwijken naar een plaats die verder van Bangkok verwijderd was en waar de nodige milieumaatregelen konden worden genomen die vereist waren voor het runnen van een modern muntbedrijf.

De nieuwe ultramoderne *Royal Thai Mint* werd op 1 januari 2002 in gebruik genomen. Dit complex is gevestigd in Klong Nueng in de Pathum Thani-provincie – zo'n 45 km ten noorden van Bangkok – en heeft een productiecapaciteit van 1 miljard muntstukken per jaar.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB Dossier 623/14*
- *Coins in Thailand* (C. VIRIYABUS, Bangkok 1973)
- *The coinage of Siam* (R. LE MAY, Bangkok 1932)
- *Royal Thai Mint* (Boek t.g.v. opening nieuw munthuis, 2003)
- *De rondkogelvormige munten uit Siam* (M. NUYTTENS in JEGMP 1984)

XXIX. TSJAAD

DIT LAND UIT DE SAHEL MAAKTE TOT 1960 DEEL UIT VAN FRANS-EQUATORIAAL-Afrika. Op 11 augustus 1960 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen, met François Tombalbaye als president. Nadat het islamitische Noorden nog een tijdje onder Frans bestuur was gebleven, werd het een integraal deel van de nieuwe republiek, maar dit was de aanleiding voor het uitbreken van een burgeroorlog, waarvan de gevolgen zich tot op de dag van vandaag laten voelen.

Op monetair vlak is Tsjaad een lidstaat van de Midden-Afrikaanse muntunie, met de aan de Franse frank (sinds 1999, de euro) gekoppelde *Franc de la coopération financière d'Afrique centrale (CFA)* als munteenheid.

1. Herdenkingsmunten voor de tiende verjaardag van de Onafhankelijkheid

De rechten om Tsjaadse herdenkingsmunten uit te geven, waren in 1969 voor een periode van drie jaar verworven door de heer J. Balasse, munthandelaar in Brussel, en later overgedragen aan diens op 9 juli 1971 opgerichte firma *International Numismatic Promotion* (BS 18/VII/1971). Bij een dergelijke werkwijze moet de betrokken firma een muntrecht (*royalties*) betalen aan het land van uitgifte.

Ter gelegenheid van de tiende verjaardag van de Republiek Tsjaad bestelde deze firma in 1971 bij de Koninklijke Munt van België gouden en zilveren muntstukken met de beeldenaar van internationaal bekende politici.

Alle door de KMB geslagen stukken hebben het voorwerp uitgemaakt van een door president François Tombalbaye ondertekend decreet. Toch blijft het regaal en monetair karakter van deze uitgifte dubbelzinnig, want waar het decreet nr. 85 van 5 mei 1971 aan deze munten een wettelijke koers toekende in Tsjaad, bepaalde datzelfde decreet dat ze bij hun invoer zouden worden belast met een invoerrecht gelijk aan 50% van hun nominale waarde. Het spreekt dus vanzelf dat deze munten niet eens tot in het land van uitgifte zijn geraakt.

Deze stukken werden gegraveerd door Roger Duterme (1919-1997), Brussels schilder en beeldhouwer. Als muntgraveur was hij later verantwoordelijk voor o.a. de beeldenaar van koning Boudewijn op de stukken van 10 en 20 ECU en van 500 frank van de koningsjubilea (1990-1991), en van die van het vorstenpaar op de stukken van 250 frank voor de Koning Boudewijnstichting (1996).

Ondanks het feit dat deze firma het muntrecht voor zilveren en gouden herdenkingsmunten bezat voor de periode van drie jaar, werden in de *Monnaie de Paris* in 1970 nog een aantal gelijkaardige munten geslagen. nl. met de beeldenaars van François Joseph Lamy, Felix Eboué en generaal Leclerc (de Haute-cloque) (KM·8, 9 en 10), generaal De Gaulle (KM·11) en president Tombalbaye (KM·12).

De decreten voorzagen eveneens, nooit uitgegeven, muntstukken met de beelden van o.a. Konrad Adenauer, paus Johannes XXIII, koningin Elisabeth II, Mahatma Gandhi, president Eisenhower en keizer Hiro-Hito. De uitgifte hiervan werd aldus gemotiveerd: « *en souvenir et en hommage à dix hautes personnalités mondialement connues, pour qui la parole d'honneur tenue fut la plus grande qualité humaine...* » (sic).

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Decreet	Type	Legering	Ø (mm)	Massa (g)	Slag-aantal	Ref.	BMB
15 (26/I/70)	100 F	Ag 925	21	5	975	KM·1	28.CHA.01
15 (26/I/70)	200 F	Ag 925	32	15	952	KM·4	28.CHA.02
15 (26/I/70)	300 F	Ag 925	42	25	504	KM·7	28.CHA.03
36 (12/II/71)	200 F	Ag 800	32	15	442	KM·5	28.CHA.04
85 (5/V/71)	200 F	Ag 800	32	15	435	KM·6	28.CHA.05
39 (13/II/71)	10.000 F	Au 900	41	36	205	KM·14	28.CHA.06
39 (13/II/71)	10.000 F	Au 900	41	36	90	KM·15	28.CHA.07

BESCHRIJVING VAN DE MUNTSTUKKEN

A₇ Eerste reeks: 100 – 200 – 300 francs (CFA)

Respectievelijke beeldenaars van Robert F. Kennedy, Martin Luther King en John F. Kennedy, omgeven door, bovenaan, het omschrift **1960 LIBERTÉ PROGRÈS SOLIDARITÉ 1970** en onderaan de waarde aanduiding en het omschrift **RÉPUBLIQUE DU TCHAD**.

Tweede reeks: 200 francs (CFA) (2 ×)

De beeldenaars van Charles De Gaulle en de Egyptische president Nasser, en hun naam (in het Arabisch voor Nasser: الرئيس جمال عبد الناصر = *PRESIDENT JAMAL ABD EL-NASSER*).

Derde reeks: 10.000 francs (CFA) (2 ×)

Zoals de tweede reeks, maar in het goud i.p.v. zilver.

R₇ Een kaart van Afrika en het Arabisch schiereiland met een centrale, verzonken, uitsparing waar zich Tsjaad bevindt. Bovenaan het omschrift **REPUBLIQUE DU TCHAD**. Bij de stukken van de eerste reeks bevindt de waarde aanduiding zich onder aan de beeldenaar, terwijl bij de tweede en derde reeks de nominale waarde zich op de keerzijde bevindt.

De firma *International Numismatic Promotion* bood de in de Koninklijke Munt geslagen stukken achteraf nog aan in allerlei siervoorwerpen zoals sleutelhangers, halsnoeren en manchetknopen. In 1974 werd het faillissement uitgesproken door de handelsrechtbank van Brussel en verdween deze obscure muntuitgifte uit het numismatisch gezichtsveld.

2. De beeldenaars

Robert F. Kennedy werd geboren in Brookline, Massachusetts, op 20 november 1925. Hij was jurist en een jongere broer van de Amerikaanse president John F. Kennedy. Tijdens diens presidentschap was hij *Attorney General* (minister van Justitie). In 1968 was hij zelf presidentskandidaat, en nadat hij net de voorverkiezingen in Californië had gewonnen, werd hij op 6 juni 1968 in Los Angeles vermoord. In 1998 hebben de USA een speciale dollarmunt met zijn beeldenaar uitgegeven.

Martin Luther King werd geboren in Atlanta op 15 januari 1929. King was een baptistische dominee die in de jaren 1950 en 1960 uitgroeide tot de meest prominente vertegenwoordiger van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging. Hiervoor kreeg hij in 1964 de Nobelprijs voor de Vrede. Hij werd op 4 april 1968 vermoord in Memphis, Tennessee.

John F. Kennedy werd geboren in Brookline, Massachusetts, op 29 mei 1917, als zoon van de rijke zakenman en politicus Joe Kennedy. In 1960 werd hij verkozen tot 35ste president van de Verenigde Staten van Amerika. Zijn presidentschap werd in het binnenland gekenmerkt door de strijd om gelijke burgerrechten en door een economische boom. Zijn buitenlandse politiek werd evenwel overschaduwd door de Koude Oorlog en door het escaleren van de oorlog in Vietnam. 'JFK' werd vermoord in Dallas op 22 november 1963.

Charles De Gaulle werd geboren in Rijsel op 22 november 1890. Hij werd de leider van het Franse verzet in de Tweede Wereldoorlog, en op basis hiervan werd hij tevens de eerste president van de Vierde Republiek in 1945. Na enkele maanden trad hij echter reeds af en richtte hij een nieuwe volkspartij op: de *Rassemblement du Peuple Français*. Hij trok zich terug uit de politiek in 1953, maar wegens de Algerijnse crisis maakte hij een politieke *come-back*. De Gaulle werd ook de eerste president van de Vijfde Republiek, waarin die functie uitgebreide machten verwierf. In 1969 trad hij af en trok hij zich terug op zijn buitenverblijf in Colombey-les-Deux-Églises, waar hij op 9 november 1970 overleed.

Kolonel Gamal Abdel Nasser werd de tweede president van Egypte, nadat in 1952 koning Farouk I was verdreven en de eerste president, generaal Ali Mohammed Naguib, in 1954 was afgezet. Nasser werd geboren op 15 januari 1918 en wordt aanzien als één van de belangrijkste Arabische leiders uit de geschiedenis. In 1956 nationaliseerde hij het Suezkanaal, waardoor een internationale crisis ontstond die een oorlog met Israël inleidde. In 1967 voerde hij opnieuw oorlog tegen Israël. Hij overleed in Caïro op 28 september 1970 aan de gevolgen van een hartaanval.

3. Huidige monetaire toestand

Buiten circulatiestukken van 100 F (*KM-2 en 3*) uit de periode 1971-1972 en 1975-1990, en een stuk van 500 F (*KM-13*) uit 1985, werden geen eigen muntstukken meer uitgegeven.

De reguliere muntstukken en bankbriefjes worden sindsdien in omloop gebracht door de *Banque des États de l'Afrique Centrale*. Dit is de Centrale Bank voor de muntunie, waartoe ook de Centraal-Afrikaanse Republiek, Congo (-Brazzaville), Gabon en Kameroen behoren.

Deze muntstukken en bankbriefjes zijn identiek voor alle lidstaten, op uitzondering van een letter die naar de desbetreffende lidstaat verwijst. De stukken en briefjes van Tsjaad zijn voorzien van de letter A.

Sinds 1/1/1999 is de franc CFA (voorheen 1/100 van de Franse frank) gebonden aan de euro, naar rato van 655,957 francs CFA per euro.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/24*
- *Veilingcatalogus Elsen 88 van 10 juni 2006 / Nos 1827-1829* (www.elsen.be)
- *Friedberg 2a en 2b*
- *Activiteitsverslag KMB 1970-1979 (p. 7 en Tabel VI)*

XXX. TUNESIË

NA SINDS 1881 EEN FRANS PROTECTORAAT TE ZIJN GEWEEST, WERD HET Noord-Afrikaanse land Tunesië op 20 maart 1956 onafhankelijk. Een jaar later werd de republiek uitgeroepen, met Habib Bourguiba als president. Tezeldertijd werd de in 1.000 millimes onderverdeelde dinar ingevoerd als munteenheid, gelijk aan 1.000 oude Franse frank, wat toen neerkwam op een officiële wisselkoers van \$ 1 = 0,42 dinar. De dinar werd echter ook actief verhandeld op de zwarte markt, tegen een veel lagere wisselkoers (tot \$ 1 = 1,9 dinar).

President Bourguiba trad af om gezondheidsredenen, en werd op 7 maart 1987 als president opgevolgd door de eerste-minister Zine El Abidine Ben Ali. Deze datum wordt in Tunesië aanzien als het begin van de Tweede Republiek.

1. De productie van 1990

De samenwerking met de Duitse firma *Deutsche Nickel* en de Canadese firma *Sherritt Gordon* leidde in het begin van de jaren 1990 tot een heropflakking van de muntproductie voor het buitenland. Deze firma's leveren normaal gezien uitsluitend muntplaatjes aan allerlei landen, maar soms verzoekt de monetaire Overheid (de Schatkist of de Centrale Bank) deze bedrijven ook om de door hen vervaardigde muntplaatjes aan te munten. Omdat de nodige infrastructuur voor het slaan van munten evenwel ontbreekt bij leveranciers van muntplaatjes, zien deze zich meestal genoodzaakt een beroep te doen op munthuizen. Op die manier kreeg de Koninklijke Munt van België de opdracht om, in onderaanneming, munten voor Ecuador en Tunesië te produceren.

Met de firma *Deutsche Nickel* uit Schwerte (bij Dortmund) werd in 1990 een contract afgesloten voor de vervaardiging van 8 miljoen kopernikkelen stukken van 1 dinar en van 3 miljoen kopernikkelen stukken van 1/2 dinar, voor rekening van de *Banque Centrale de Tunisie*.

De gravures van de voorzijde van deze stukken vertonen agrarische taferelen, en werden reeds gebruikt op circulatiestukken met dezelfde nominale waarde in 1976. Deze munten maken deel uit van het internationaal muntuitgifteprogramma van de *Food and Agricultural Organisation (FAO)*, het voedselagentschap van de Verenigde Naties. De keerzijde, identiek voor beide stukken, werd vernieuwd en toont de landkaart van Tunesië.

De productie werd uitgevoerd tegen 105 frank per 1.000 stuks voor de stukken van 1 dinar en 90 frank per 1.000 stuks voor de stukken 1/2 dinar.

2. De productie van 1993

Op 27 oktober 1992 consulteerde de *Banque Centrale de Tunisie* de Koninklijke Munt van België voor het slaan van:

- 8.000.000 kopernikkelen stukken van 1 dinar
- 5.000.000 kopernikkelen stukken van 1/2 dinar
- 18.000.000 messing stukken van 100 millimes
- 9.984.000 messing stukken van 50 millimes
- 17.850.000 messing stukken van 20 millimes
- 3.400.000 messing/aluminium (?) stukken van 10 millimes
- 15.012.000 aluminium stukken van 5 millimes.

De Koninklijke Munt raadpleegde vervolgens vier bedrijven voor het vervaardigen van de muntplaatjes. Drie ervan waren niet in staat om alle muntlegeringen aan te maken of konden de gevraagde levertermijnen niet respecteren. *Deutsche Nickel*, die als enige aan alle contractuele bepalingen kon voldoen, was ondertussen rechtstreeks gepolst door de *Banque Centrale de Tunisie*, en deze firma bereikte een samenwerkingsakkoord met de Munt voor het slaan van de kopernikkelen stukken van 1 en 1/2 dinar. *Deutsche Nickel* leverde vervolgens de munt-

plaatjes, en de productie van de muntstukken werd uitgevoerd in de loop van 1993 aan de prijs van *ca.* 190 frank per 1.000 stukken.

Het ging om identieke stukken als de productie van 1990, en de in 1993 geslagen stukken dragen eveneens het jaartal 1990.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

	1/2 dinar	1 dinar	
Diameter	24 mm	28 mm	
Massa	8 g	10 g	
Legering	Cu 75 Ni 25	Cu 75 Ni 25	
Rand	Glad	Glad	
Jaartal	1990	1990	
Slagaantal	1990 1993	3.000.000 5.000.000	8.000.000 8.000.000
Referentie	KM·318	KM·319	
BMB	29.TUN.01	29.TUN.02	

Ontwerp: Hatem El-Mekki (1918-2003, schilder-illustrator die zo'n 400 Tunesische postzegels ontwierp).

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

A₇ De landkaart van Tunesië getopt door het inschrift **المركز التونسي البنك** (REPUBLIEK TUNESIË), en onderaan, het jaartal 1990.

R₇ (1/2 dinar) Bovenaan een rechterhand die een korenaar vasthoudt en onderaan een linkerhand die drie vruchten vasthoudt. Bovenaan **كزح التونسية** (CENTRALE BANK VAN TUNISIË) en onderaan de waarde aanduiding **نصف 1/2 دينار** (HALVE DINAR). Naast de linkerhand, de naam EL MEKKI.

R₇ (1 dinar) Buste van een jonge vrouw die olijven plukt, met op de achtergrond een tractor en een palmboom. Bovenaan **البنك المركزي التونسية** (CENTRALE BANK VAN TUNISIË) en onderaan de waarde aanduiding **نصف 1 احد** (ÉÉN DINAR). Onder het portret, de naam EL MEKKI.

3. Onderwerp van de gravures

De FAO (*Food and Agricultural Organisation*) is de voedsel- en landbouworganisatie van de UNO. Ze werd opgericht in 1945 in Québec met het doel de honger in de wereld te bestrijden. Sinds 1951 is het hoofdkwartier gevestigd in Rome.

In 1968 werd een muntuitgifteprogramma gelanceerd, met het oog op sensibilisering en fondsenwerving. Meer dan 75 landen (voornamelijk in Afrika, Azië en Latijns-Amerika) hebben sindsdien munten uitgegeven waarbij het thema van voedsel en landbouw grafisch wordt uitgebeeld op de muntstukken. Deze munten dragen naast de naam van het uitgifteland, soms ook de naam en het embleem van de FAO.

4. Latere offerteaanvragen

De Koninklijke Munt werd achteraf nog gecontacteerd voor offertes voor gouden en zilveren herdenkingsmunten (o.a. voor de diverse verjaardagen van de 7de november 1987 en de 50ste verjaardag van de FAO) en voor een nieuwe reeks circulatiemunten in 1995. De opdrachten voor het slaan van deze stukken gingen evenwel naar andere munthuizen (vooral de Franse Munt).

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/25*
- *Munt Info N° 29*
- *Koninklijke Munt van België – Tienjaarlijks Verslag 1990-1999 (p. 17)*
- *FAO Money – Food for all (FAO-brochure, Rome, Januari 1977)*
- www.bct.gov.tn

XXXI. VENEZUELA

IN EEN POGING OM TE KUNNEN AANSLUITEN BIJ DE LATIJNSE MUNTUNIE, VAARDIGDE president Antonio Guzmán Blanco op 31 maart 1879 een nieuwe muntwet uit. Deze voerde de bolívar, onderverdeeld in honderd céntimos, als munteenheid in, ter vervanging van de venezolano die slechts een kort leven was beschoren geweest (van 1871 tot 1879). Hij hoopte hierdoor – maar tevergeefs – tegemoet te komen aan het bezwaar van Frankrijk tegen de toetreding van zijn land tot deze muntunie, bezwaar dat was gebaseerd op het feit dat Venezuela tot dan een munteenheid had die gelijk was aan een vijfvoud van de frank.

1. Een nieuw muntsysteem voor Venezuela

Tussen 1858 en 1877 werden alle Venezolaanse munten geslagen in de *Monnaie de Paris*. De hoofdgraveur van dit munthuis, Albert Désiré Barre (1818-1878) ontwierp en graveerde deze munten.

De matrijzen van deze munten bleven evenwel eigendom van Venezuela, en omdat de Parijse Munt in volle herstructurering was en daardoor niet aan de

richtlijnen voor de nieuwe muntreeks kon voldoen, werd een beroep gedaan op de Brusselse Munt, geleid door Alphonse Allard, om de eerste munten van het nieuwe muntsysteem te slaan.

Dit systeem was een getrouwe kopie van dat van de Latijnse Muntunie. De bolívar had dezelfde pariteit als de Franse en de Belgische frank, nl. 5 gram zilver (835‰ fijn). Tezeldertijd werd 1/5 bolívar (of 20 céntimos) gelijk gesteld aan 4 oude centavos en 2 bolívares aan 4 reales.

Ondanks enkele tekortkomingen, zoals de te grote gelijkenis van het stuk van 20 céntimos met het oude stuk van 5 centavos en het feit dat de stukken vrij snel slijtage vertoonden zodat de inschriften onleesbaar werden, bleek het nieuwe systeem erg succesvol. Desondanks bleven de oude muntstukken nog tot in 1891 wettelijk betaalmiddel.

Generaal Manuel Antonio Matos werd op 16 april 1879 gemachtigd om voor 5 miljoen bolívares (frank) muntstukken in te voeren, waarvoor hij dus een bestelling plaatste bij de Munt van Brussel. Deze regeling bracht met zich mee dat de invoer van buitenlandse muntstukken voortaan werd verboden, en dat de *Banco de Caracas* tarieven opstelde waartegen buitenlandse munten dienden te worden ingewisseld.

Uiteindelijk zou dit bedrag verdeeld worden over 1.450.000 muntstukken, volgens de volgende tabel. De muntstukken werden geleverd in 1880. Opvallend is het feit dat in tegenstelling tot de meeste moderne muntstukken de nominale waarde niet wordt vermeld. Wat de muntproductie voor Venezuela betreft, bleef het in onze muntwerkplaatsen bij deze eenmalige bestelling.

Het goud waarmee deze stukken werden geslagen had de volgende herkomst:

1.302.060,56 fr. (52,1%)	in goudstaven
550.917,07 fr. (22,0%)	uit gesmolten Russische goudstukken
304.080,66 fr. (12,2%)	» Japanse »
201.546,37 fr. (8,1%)	» ducaten
141.395,34 fr. (5,7%)	» Spaanse »

Het zilver waarmee deze stukken werden geslagen had de volgende herkomst:

1.611.638,77 fr. (67,4%)	in zilverstaven
779.352,30 fr. (32,6%)	uit gesmolten Zuid-Amerikaanse piasters.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Type	Legering	Ø (in mm)	Massa (in g)	Slagaantal	Standtijd	Ref. (KM BMB)
20 bol.	Au 900	21	6,45161	'79 41.000	18.731	32 08.VEN.06
				'80 84.000		
5 bol.	Ag 900	37	25	250.000	86.633	24 08.VEN.05

2 bol.	Ag 835	27	10	375.000	26.197	23 08.VEN.04
1 bol.	Ag 835	23	5	375.000	60.307	22 08.VEN.03
1/2 bol.	Ag 835	18	2,5	200.000	20.943	21 08.VEN.02
1/5 bol.	Ag 835	16	1	125.000	7.113	19 08.VEN.01
TOTAAL				1.450.000		

BESCHRIJVING VAN DE STUKKEN

Aγ De beeldenaar van Simón Bolívar, naar links gekeerd op de zilverstukken en naar rechts op het goudstuk, omgeven door het omschrift BOLÍVAR – LIBERTADOR. Onderaan, de naam van de graveur BARRE.

Rγ Het wapenschild van Venezuela, samengesteld uit een schild met paard, een tarweschoof en een vlaggenbundel, getopt door twee hoorns des overvloeds en omgeven door een olijf- en een palmtak die onderaan worden samengebonden met een lint met daarop de tekst INDEPENDENCIA – 5DE JULIO 1811 / LIBERTAD – 28 DE MARZO 1864 / DIOS Y FEDON. Onderaan het omschrift GRAM.25, 10, 5, 2,500 of 1 op de zilverstukken en GR.6,45161 op het goudstuk, het jaartal *1879* of *1880* en LEI 900 of 835. Bovenaan het omschrift *ESTADOS UNIDOS DE VENEZUELA*.

N.B. Het stuk van 1/5 bolívar draagt enkel het vereenvoudigd wapen, nl. het schild met afbeelding van een paard, een tarweschoof en een vlaggenbundel.

2. Onderwerp

Simón Bolívar werd geboren op 24 juli 1783 in Caracas in het toenmalige vice-koninkrijk Nieuw-Granada. Hij verloor op jeugdige leeftijd zijn beide ouders, maar dankzij hun fortuin kon hij zijn opleiding in Spanje voltooien. In Europa maakte hij enige tijd deel uit van het gevolg van Napoleon, maar nadat deze zijn broer tot koning van Spanje had laten kronen, keerde hij in 1807 terug naar Venezuela.

Vanaf dan stond zijn leven in het teken van de bevrijding van de Spaanse kolonies. In 1813 veroverde de inmiddels tot *El Libertador* bijgenaamde Bolívar Venezuela, en het jaar daarop volgde Bogotá. Ondanks enkele militaire nederlagen slaagde hij er in om in 1819 de Republiek van Groot-Colombia uit te roepen, waarvan hij de eerste president werd. Nadien verlegde hij zijn actieterrein naar o.a. Perú en het naar hem genoemde Bolivia. In 1827 viel de Republiek van Groot-Colombia uiteen, en Bolívar trad terug als president in 1828. Hij stierf op 17 december 1830 in het Colombiaanse Santa María aan de gevolgen van tuberculose.

3. Huidige monetaire toestand

De latere Venezolaanse munten werden o.a. geslagen in Parijs (1900-1914 en 1960) en in de *US Mint* in Philadelphia (1915-1938 en na 1945).

Nadat gedurende een kortstondige periode (1886-1889) stukken werden vervaardigd in een nationaal munthuis in Caracas, zou het nog tot in de jaren 1980 duren vooraleer een eigen munthuis in bedrijf zou worden genomen. Deze *Casa de Moneda* is gevestigd in Maracay, en is een onderdeel van de *Banco Central de Venezuela*; er worden zowel munten geslagen als bankbriefjes gedrukt.

Zoals vele andere Latijns-Amerikaanse landen, is ook Venezuela het slachtoffer van een torenhoge inflatie, waardoor de waarde van de bolívar ondertussen is gedaald tot ca. 8.250 bolívares voor €1.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/7*
- *Munt Info N° 30*
- *Venezuela Numismatico* (Thomas STOHR, Univ. del Zulia, Maracaibo 1965, p. 119-123)
- *Catalogue of coins, patterns, tokens and counterstamps of Venezuela* (T. STOHR, 1975)
- *De invloed van het systeem "Germinal" in Latijns-Amerika* (J. MOENS in JEGMP 1995-1996)
- www.monedasdevenezuela.net
- www.bcv.org.ve

XXXII. ZANZIBAR

ZANZIBAR IS EEN BIJ TANZANIA HOREND EILAND, GELEGEN IN DE INDISCHE Oceaan voor de kust van oostelijk Centraal-Afrika. In de 19de eeuw was het de zetel van een sultanaat dat zich uitstreckte van de kusten van Oman tot de kusten van het huidige Kenia. Dit sultanaat werd geregeerd door de sultans van de Afrikaanse tak van de nu nog steeds over het sultanaat Oman regerende Saidiaanse dynastie.

Zanzibar was toen de voornaamste draaischijf voor de handel in ivoor, kruidnagel, mica (een verfstof) en kopal (hars) van de Oost- en Centraal-Afrikaanse binnenlanden met Europa en het Midden-Oosten. Deze transacties geschieden ofwel door ruilhandel ofwel d.m.v. gouden en zilver U.S. Dollars en koperen $\frac{1}{4}$ anna-stukken, uitgegeven door de Britse Oost-Indische Compagnie en geslagen in een bijhuis van de *Royal Mint* in Calcutta.

1. De Saidiaanse muntslag

In 1860 werd het eiland Zanzibar een onafhankelijk sultanaat. Om deze autonomie extra in de verf te zetten en om niet afhankelijk te blijven van de aanvoer van buitenlandse munten besloot Sultan Barghash bin Sa'id in 1883 een eigen muntstelsel te creëren.

Dit stelsel omvatte een gouden 5 ryal-stuk met dezelfde massa en gehalte als het Amerikaanse 5 dollar-stuk, nl. 21 oual of 8,36 g; het goudstuk van 2 $\frac{1}{2}$ ryal woog 10 $\frac{1}{2}$ oual of 4,18 g, en het zilverstuk van 1 ryal 68 oual of 27,20 g, zijnde de kenmerken van de Amerikaanse *trade dollar*. De koperen pysa had dezelfde massa als de $\frac{1}{4}$ anna van Brits Indië.

Een ryal of Saidiaanse dollar werd genoteerd voor ongeveer 5,44 Belgische frank, terwijl een pysa ($\frac{1}{136}$ van een ryal) 4 centiemen waard was.

Om dit muntstelsel te verwezenlijken gaf de sultan de Fransman Henri Greffulhe, vertegenwoordiger van de *Association Internationale Africaine* in Zanzibar, het recht om gedurende 20 jaar zo veel gouden, zilveren en koperen geldstukken in te voeren als hij nodig achtte voor diens doeleinden.

Op 10 oktober 1883 vroeg de heer Baragnon, zaakvoerder van Henri Greffulhe, de muntdirecteur, Josse Allard, voor 1,2 miljoen Saidiaanse dollars muntstukken te willen vervaardigen. Dit bedrag werd verdeeld in 400.000 dollar goud- en zilverstukken en 800.000 dollar koperstukken.

Een muntslag voor het buitenland moest toen onderzocht worden door de muntcommissaris die hierover de minister van Financiën verslag uitbracht, alvorens die zijn goedkeuring verleende voor een dergelijke productie. Adolphe Sainctelette, de toenmalige muntcommissaris, uitte wel zijn twijfels over de legitimiteit van de muntslag voor Zanzibar, omdat hij vreesde dat de handel met het binnenland de sultan enorme winsten zou opleveren omdat de koperen

munten nooit zouden terugkeren, en bijgevolg niet moesten worden ingewisseld tegen stukken in edel metaal, maar zijn mercantiele geest haalde het van zijn bezwaren.

In een brief van 18 augustus 1883 gericht aan koning Leopold II had de sultan de voorwaarden van de monetaire overeenkomst en van de bestelling uiteen gezet, zodat men kan aannemen dat een tussenkomst van onze vorst bij de minister van Financiën zwaarder doorwoog dan eventuele administratieve opmerkingen van een ambtenaar! De voorwaardelijke goedkeuring van deze muntslag voor het sultanaat werd dan ook door de Belgische minister van Financiën gegeven op 23 oktober 1883.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Type	Legering	Ø (in mm)	Massa (in g)	Slagaantal	Jaartal	Ref. (KM BMB)
5 ryal	Au 900	22,1	8,36	2.000	1299	6 09.ZAN.01
2 1/2 ryal	Au 900	19,2	4,18	<i>proeven?</i>	1299	5 09.ZAN.02
1 ryal	Ag 900	37,7	27,20	60.000	1299	4 09.ZAN.03
1/2 ryal	Ag 900	30,7	13,60	<i>proeven?</i>	1299	2 09.ZAN.04
1/4 ryal	Ag 900	23,9	6,80	<i>proeven?</i>	1299	3 09.ZAN.05
1 pysa	Cu	25,4	6,48	4.640.000	1299	1 09.ZAN.06
				18.684.000	1304	1 09.ZAN.07
TOTAAL				23.386.000		

De totale geproduceerde massa's beliepen resp. 16,720 kg voor de stukken in goud, 1.631,724 kg voor die in zilver, en 150.550,368 kg voor die in koper. Het benodigde edel metaal was afkomstig uit staven.

BESCHRIJVING VAN DE MUNTSTUKKEN

1 RYAL

A7 Het inschrift in het veld سلطان بن برغش بن سلطان سعيد (SULTAN SAÏD ZOON)

VAN BARGHASH ZOON VAN EEN SULTAN) en boven- en onderaan **حفظه الله** (MOGE ALLAH HEM BESCHERMEN).

R₇ Het inschrift **سكة سعديّة | ريال | عام ١٢٩٩** (1 RYAL SAÏDIAANSE MUNT ANNO 1299).

1 PYSA

A₇ Het inschrift in het veld **سلطان بن | برغش بن | سلطان سعيد** (SULTAN SAÏD ZOON VAN BARGHASH ZOON VAN EEN SULTAN) en boven- en onderaan **حفظه الله** (MOGE ALLAH HEM BESCHERMEN).

R₇ Een weegschaal boven het jaartal ١٢٩٩ of ١٣٠٤.

Het contract vermeldt wel goudstukken van 2 1/2 ryal en zilverstukken van 1/2 en 1/4 ryal, en het stempelgereedschap voor deze stukken werd ook geleverd, doch in het archief van de Munt zijn er geen sporen terug te vinden van eventuele proefslagen.

Met uitzondering van het feit dat bij de goudstukken de nominale waarde in westerse cijfers uitgedrukt is, vertonen ze dezelfde uiterlijke kenmerken als het zilverstuk. De ontwerptekening toont aan dat de geplande stukken van 1/2 en 1/4 ryal eveneens westerse cijfers dragen. De goudstukken en de niet-geproduceerde zilverstukken bevinden zich niet in de verzameling van de Munt.

2. De aanmaak van de stempels en de leveringen

De muntstempels werden vervaardigd door Léopold Wiener tegen de prijs van 5 f per 100 kg voor de zilverstukken en 14 f per 50.000 stukken voor de koperstukken.

Een eerste levering voor een bedrag van 25.000 ryal werd op 13 september 1883 verscheept. Het ging om 2.000 goudstukken van 5 ryal, 10.000 zilverstukken van 1 ryal en 680.000 koperstukken van 1 pysa. De overige zilverstukken van 1 ryal werden geleverd in 1885, terwijl 3.960.000 koperstukken van 1 pysa in de loop van het jaar 1886 werden geslagen en geleverd. Deze koperstukken werden vervaardigd tegen de prijs van 1,10 f/kg (incl. de prijs voor de koperen latten).

De koperstukken met het jaartal ١٣٠٤ werden vervaardigd in 1887, 1890 en 1891 (resp. 3.520.000, 2.570.000 en 12.594.000 ex.). Wegens het opzeggen van het contract met Alphonse Allard in 1891, bleven deze laatste stukken evenwel

nog enkele jaren in de kluizen van het Munthof opgeborgen. Het was slechts op datum van 16 augustus 1895 dat Alphonse Allard vanuit zijn kasteel Colonster in Tilff de goedkeuring gaf om deze stukken aan zijn neef en nieuwe munt-directeur Josse Allard over te maken. De stukken werden vervolgens in 977 kisten via Le Havre en Marseille naar Zanzibar verscheept.

3. Onderwerp van de gravures

Said Bargash bin Said Al-Busaid (1837-26/III/1888) was de derde sultan van Zanzibar. Hij regeerde van 1870 tot aan zijn dood. Hij wordt aanzien als de sultan die Zanzibar heeft gemoderniseerd door o.a. wegen, parken, ziekenhuizen en waterleiding te laten bouwen en aanleggen. Hij was tevens verantwoordelijk voor de afschaffing van de slavenhandel, door de grote slavenmarkt van Mkunazini te doen sluiten.

4. Epiloog

Nadat het sultanaat enkele jaren in de Duitse invloedssfeer was terechtgekomen, verkreeg Engeland, door het zgn. Helgoland-Zanzibarverdrag uit 1890, in ruil voor het nietige, doch strategisch gelegen, Noordzee-eilandje Helgoland, de beschermheerschappij over de eilanden Zanzibar, Pemba en enkele Duitse gebieden in het huidige Kenia. Duitsland behield zijn protectoraat over Tanganyika, Burundi en Rwanda, tot ook deze gebieden na de Eerste Wereldoorlog door de Volkenbond aan Engeland en België werden toegewezen als mandaatgebied.

In 1908 werden in de *Birmingham Mint* een drietal decimale denominaties geslagen, maar daarna viel Zanzibar onder het monetaire stelsel van Brits-Oost-Afrika.

Na een korte periode van onafhankelijkheid in 1963-1964, vormt Zanzibar sindsdien met Tanganyika een unie onder de naam Tanzania. Maar met uitzondering van defensie, monetaire aangelegenheden en buitenlandse zaken, vaart de regering van Zanzibar een autonome koers.

BIBLIOGRAFIE

- *Archief KMB 623/8*
- *Munt Info N° 28*
- *Artikel van Tim J. BROWDER in Numismatic Scrapbook Magazine (Sept. 1961)*

XXXIII. ZWITSERLAND

IN HET BEGIN VAN DE 19de EEUW CIRCULEERDEN IN ZWITSERLAND ZOWAT 860 muntsoorten, geslagen door 79 Zwitserse kantons en buitenlandse regeringen. Ongeveer 80% van deze munten was van buitenlandse oorsprong. Dit was het gevolg van de handel door de Alpen en van de soldij van de vele Zwitserse huurlingen. Het spreekt vanzelf dat deze monetaire wirwar de bevolking, en meer bepaald de handelaars, enorme moeilijkheden bezorgde.

De federale grondwet van 1848 had de monetaire bevoegdheden overgedragen aan de Confederatie. In toepassing hiervan werd in 1850 een muntwet uitgevaardigd en de Zwitserse frank als eenheidsmunt ingevoerd. Het feit dat de muntcirculatie grotendeels uit buitenlandse munten bestond, leidde ertoe dat die nog geruime tijd geldig bleven.

1. Het goudstuk van 20 frank (1873)

Met het oog op de invoering van een gouden munt, werden in 1873 proefslagen uitgevoerd. Na twee vergeefse pogingen liet de Zwitserse bondsregering 1.000 goudstukken van 20 frank vervaardigen in de Brusselse Munt. Het stuk, ontworpen door Robert Dorer en gegraveerd door Léopold Wiener, is geïnspireerd op het model voor de zilverstukken van Antoine Bovy.

In vergelijking met dit model kunnen volgende verschillen worden vastgesteld: een weelderiger haardos, het zwaard in de rechterhand en de hoog gekruiste benen. Bovendien is deze Helvetia gezeten tussen twee bergtoppen (links) en een boomstam met twijgen (rechts). Het omschrift **HELVETIA** werd onderaan geplaatst, zodat er 22 sterren – één voor elk kanton – rondom de allegorische figuur konden worden geschikt. Het ontbreken van die sterren (die heden ten dage nog steeds op de Zwitserse muntstukken voorkomen) vormde een belangrijk argument van de tegenstanders van het model van de zilverstukken (*Divo III/IV, p. 76 en 77*).

De keerzijde vermeldt de nominale waarde en het uitgiftejaar binnen een lauwer- en eikenkrans. Bovenaan dit proefstuk prijkt een engelenhoofdje als muntteken van Brussel. In totaal werden 1.054 proefstukken geslagen, waarvan 25 slechte en 29 giften; 1.000 exemplaren werden naar Bern verstuurd.

Dit goudstuk met de zittende Helvetia werd niet in productie genomen. Vanaf 1883 werd het type *Libertas* uitgegeven, waarvoor de Munt in 1886 en 1889 trouwens de muntplaatjes leverde. In 1897 werd het befaamde *Vreneli*-type geïntroduceerd, dat tot in 1935 zou worden geslagen.

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	21 mm
Massa	6,45 g
Legering	Au 900 Cu 100

Slagaantal	1.000 (+ 29 presentatiestukken)
Jaartal	1873
Referentie	Divo III/IV FR-493-494
BMB	06.SWI.01

2. Het zilverstuk van 5 frank (1874)

In maart 1850 vaardigde de Bondsraad een wedstrijd uit voor het ontwerpen van de nieuwe munten. Er werden 59 ontwerpen ingediend, en na langdurige beraadslagingen werd de voorkeur gegeven aan een allegorische voorstelling.

De eerste Zwitserse munten waren zilverstukken van 5, 2, 1 en 1/2 frank. Zij beelden een zittende vrouw af, als zinnebeeld voor Zwitserland (*Helvetia*). Dit ontwerp is het werk van Antoine Bovy (1795-1877). Deze uit Genève afkomstige graveur vestigde zich in 1824 in Parijs en nam in 1835 de Franse nationaliteit aan; hij ontwierp munten voor het kanton Genève, Frankrijk en Zwitserland.

Aangezien de Bondsmunt in Bern pas op 1 september 1855 in bedrijf werd genomen, werden de eerste Zwitserse munten geslagen in Parijs en Straatsburg.

Volgens de bijkomende Monetaire Conventie van 30 januari 1874 mocht Zwitserland 1.600.000 zilveren *écus* (stukken van 5 frank) uitgeven. Op de vraag om dit gehele contingent in het buitenland te laten slaan, reageerde het Federale Ministerie van Financiën negatief omdat de Munt van het Eedgenootschap in Bern dan zonder werk zou komen te vallen.

Omdat de zilverstukken van de lidstaten van de Latijnse Muntunie dezelfde karakteristieken hadden, lag het voor de hand dat de Brusselse en/of Parijse Munt de voorkeur wegdroegen om een deel van dit contingent te slaan. De toenmalige muntdirecteur, Josse Allard, bewam zo de opdracht om 1.400.000 stukken van 5 frank te slaan tegen de prijs van 7,5% van de nominale waarde. Dit was ook het gebruikelijke tarief voor de Belgische zilverstukken.

De hoofdgraveur van de Munt, Léopold Wiener, vervaardigde op basis van de moederstempel zo'n 95 stempelparen, waarvoor de Munt hem 2.090 fr. was verschuldigd.

De gehele opdracht werd uitgevoerd tussen 19 december 1874 en 8 januari 1875. Gezien de periode van de eindejaarsfeesten, mag dit worden aanzien als een staaltje van doeltreffendheid en ondernemingszin.

Het zilver waarmee deze stukken werden geslagen had de volgende herkomst:

6.159.389,54 fr. (88,0%)	in zilverstaven
423.130,40 fr. (6,0%)	uit gesmolten Oostenrijkse guldens
417.480,06 fr. (6,0%)	» Zuid-Amerikaanse piasters

TECHNISCHE KENMERKEN EN OVERZICHT VAN DE PRODUCTIE

Diameter	37 mm
Massa	25 g
Legering	Ag 900 Cu 100
Jaartal	1874
Slagaantal	1.400.000
Standtijd	12.845
Referentie	Y·29 KM·11
BMB	06.SWI.02

BESCHRIJVING VAN HET STUK

- A_V Binnen een parelrand, een met alpenrozen bekrante vrouwenfiguur (*Helvetia*), naar links gekeerd. De linkerhand rust op een schild met het Zwitsers kruis en de rechterarm is gestrekt boven een berglandschap op de achtergrond. Bovenaan het opschrift **HELVETIA**. Onderaan links de naam van de graveur, **A. BOVY**.
- R_V Binnen een parelrand, de nominale waarde **5 Fr.** en het jaartal omgeven door samengebonden twijgen van eik en alpenroos. Op de keerzijde van dit stuk prijkt onderaan de letter **B**, gevolgd door een punt (**B.**), als muntteken van Brussel. De in Bern geslagen stukken vertonen dit punt evenwel *niet*.

3. Aanmaak van muntplaatjes

Naast enkele niet uitgevoerde ontwerpen, vervaardigde de Belgische Munt op het einde van de 19de eeuw nog een aantal gouden en zilveren muntplaatjes voor Zwitserland:

1886: 250.000 muntplaatjes voor een goudstuk van 20 frank, met een totale massa van 1.613 kg. Op deze muntplaatjes werd de totale jaarproductie goudstukken van 20 frank van dat jaar geslagen.

Diameter	21 mm
Massa	6,45 g
Legering	Au 900 Cu 100
Referentie	KM·31 Y·40 FR·495
BMB	06.SWI.03

1889: 80.200 muntplaatjes voor een goudstuk van 20 f van hetzelfde type, met een totale massa van 517 kg.

Het goud waarmee deze stukken en muntplaatjes werden geslagen had de volgende herkomst:

4.528.608,72 fr. (68,4%)	in goudstaven
1.276.450,20 fr. (19,3%)	uit gesmolten Spaanse goudstukken (in peseta)
450.663,06 fr. (6,8%)	» Argentijnse »
283.114,77 fr. (4,3%)	» Spaanse gouden reales en escudos
83.874,70 fr. (1,3%)	» Amerikaanse goudstukken
1.868,55 fr. (0,3%)	» Duitse »

1898: 800.000 muntplaatjes voor een zilverstuk van 1/2 f en 200.000 voor een zilverstuk van 1 f, met een totale massa van 3.000 kg.

Legering	Ag 835 Cu 165			
Diameter	1 f	23 mm	1/2 f	18 mm
Massa	1 f	5 g	1/2 f	2,5 g
Nummering	1 f	KM·24 Y·31	1/2 f	KM·23 Y·30
BMB	1 f	06.SWI.05	1/2 f	06.SWI.04

BIBLIOGRAFIE

- *100 Jahre schweizerisches Münzwesen 1850-1950* (Dr. F.K. WEISSENRIEDER, Sankt-Gallen 1950)
- *Une Monnaie pour la Suisse* (Éd. Suzanne HURTER, Genève 1999)
- *Frappes des pièces suisses à partir de 1850* (pdf-file te downloaden op www.swissmint.ch)
- *Archief KMB 623/5*
- *Munt Info n° 27*
- www.zimbo.ch

XXXIV. VARIA

A. APOCRIEFE MUNTEN

WANNEER EEN BUITENLANDSE REGERING OF EEN HANDELSBANK OF TUSSEN-persoon in opdracht van een buitenlandse regering bij het Munthof een bestelling voor het slaan van munten wilde plaatsen, moest daartoe een machtiging vanwege de minister van Financiën worden bekomen. Het spreekt vanzelf dat in de eerste plaats de wettelijkheid van de geplande muntslag, en meer bepaald die van de monetaire autoriteit, werd onderzocht. Vaak werd daarom het advies gevraagd van consuls of ambassadeurs die voldoende kennis hadden van de politieke en economische omstandigheden in het land dat de muntslag wou laten uitvoeren.

Dit hoofdstuk schetst een overzicht van enkele producties met een twijfelachtig karakter. Het gaat hier om ‘munten’ van niet-erkende staten, om uitgiften van een niet-legitieme muntoverheid, of om dubieuze naslagen.

Algemeen wordt aangenomen dat de bewuste producties werden uitgevoerd in het atelier van Charles Würden. Omdat sommige stempels in de collectie van de Koninklijke Munt worden bewaard, is het mogelijk dat er toch enige vorm van samenwerking is geweest tussen de Muntdirecteur en het privé muntatelier. Het is bijvoorbeeld best mogelijk dat de Muntdirecteur deze producties bewust overliet aan Würden, omdat hij aanvoelde dat de officiële ministeriële goedkeuring toch niet zou worden verkregen!

1. Koninkrijk Araucanië en Patagonië (*Nouvelle France*)

Orélie-Antoine de Tounens werd op 12 mei 1825 in Tourtoirac geboren. Deze avonturier trok in 1858 naar Zuid-Amerika, waar hij zich door de inlandse bevolking van Araucanië en Patagonië in 1860 tot koning Orélie-Antoine I liet kronen. Het gebied, dat zich *grosso modo* uitstreckte van Kaap Hoorn tot de rivieren Bio-Bio en Colorado, behoorde staatkundig tot Chili en Argentinië.

De zelfverklaarde koning werd daarop in 1862 aangehouden door de Chileense politie en geïnterneerd. Na diplomatiek overleg werd hij naar Frankrijk gepatriëerd. In 1871 keerde hij echter terug naar zijn ‘koninkrijk’, maar ditmaal werd hij door de Argentijnse autoriteiten gevangen genomen en naar Frankrijk teruggestuurd. Zijn derde poging strandde in een ziekenhuis in Buenos Aires in 1876. Hij werd een laatste maal naar Frankrijk teruggestuurd, waar hij op 17 september 1877 totaal uitgeput en berooid overleed.

Er bestaan twee eigentijdse bronzen stukken van 2 centavos en van 1 peso, die waarschijnlijk in het Atelier van Charles Würden werden geslagen. Ze dragen het jaartal 1874 en de landsnaam NOUVELLE FRANCE. Deze munten werden uitgegeven om de tweede expeditie van de ‘koning’ te financieren.

Recentelijk werden numismatische pseudo-munten uitgegeven door een royalistische vereniging die zogezegd opkomt om de troon voor de nakomelingen van koning Orélie-Antoine te verzekeren!

BIBLIOGRAFIE

- www.geocities.com/tourtoirac (een zeer informatieve maar ietwat bombastische website van de *North-American Araucanian Royalist Society*)
- DM-19-27

2. République de la Guyane Indépendante (*Counani*)

In 1886 werd het grensgebied tussen het huidige Frans Guyana en Brazilië, met als hoofdplaats de nederzetting Counani, opgeëist door een aantal Franse kolonisten onder leiding van Jean Ferréol Guigues en Paul Quartier. In Frankrijk werd de journalist Jules Gros aangesteld als president van de '*République de la Guyane Indépendante*', om in Europa de zaak van de nieuwe Staat te bepleiten.

Hij verkreeg echter niet de verwachte steun, zelfs niet van Frankrijk, dat het gebied niet de moeite waard vond om een conflict met Brazilië te riskeren. Op 11 september 1887 verklaarde de Franse regering dat een voorlopige grensregeling met Brazilië was getroffen, maar het duurde echter nog tot in het jaar 1900 alvorens een definitieve oplossing voor het probleemgebied werd bereikt. De loop van de Oyapock-rivier, die in de Atlantische Oceaan uitmondt nabij Kaap Oranje, werd door een Zwitserse commissie bepaald als grens tussen de Franse en Braziliaanse territoria. Vervolgens werd het gebied rond Counani geanneeerd door de Brazilianen onder de naam Arcary.

In de verzameling van de Munt bevindt zich een dienstmatrijs voor een stuk van 20 centimes uit het jaar 1887. De stukken werden waarschijnlijk vervaardigd in het atelier van Charles Würden.

BIBLIOGRAFIE

- DM·430-432

3. Prinsdom Monaco

In maart 1837 liet Prins Honoré V van Monaco een muntatelier installeren in het prinselijk paleis. Tot juli 1838 werden er diverse muntstukken van verschillende waarde geslagen. De beeldenaar van prins Honoré V werd gemodelleerd en gegraveerd door Valentin Maurice Borrel (1804-1882), en de keerzijdes zijn het werk van Émile Rogat (1770-1850).

Het stempelgereedschap dat in de Munt wordt bewaard, heeft meer dan waarschijnlijk gediend om naslagen te realiseren. Of deze daadwerkelijk het werk zijn van de Munt dan wel van een privé atelier, is niet duidelijk. Ze dragen overigens de naam Rogat in de afsnede van de beeldenaar, terwijl de authentieke stukken door Borrel werden vervaardigd!

BIBLIOGRAFIE

- DM·430-432
- *L'Hôtel des Monnaies de Monaco sous le règne du Prince Honoré V (1819-1841)* (in *Actes du XIe Congrès International de Numismatique 1991*, Vol. IV, p. 91)
- *Les monnaies de Monaco* (J.R. DE MEY, Brussel 1977)

B. PROEFSLAGEN

HET IS GEBRUIKELIJK OM VOORAFGAAND AAN DE EIGENLIJKE MUNTPRODUCTIE enkele proefslagen uit te voeren. Uiteraard werden dus ook proeven van de voor het buitenland geproduceerde muntstukken geslagen. Deze proefslagen en de muntstempels worden vermeld in de Catalogus van de Patrijzen en Matrijzen.

Enkele keren werden in de tweede helft van de 19de eeuw ook proefslagen voor muntproducties gerealiseerd die uiteindelijk niet in het Belgische Munthof werden geslagen. In het archief van de KMB werden wel documenten in verband met deze proefslagen teruggevonden, maar het is niet duidelijk waarom deze proefslagen precies in Brussel plaatsvonden.

1. Koninkrijk Portugal

In 1862 en 1863 werden, met behulp van enkele geïsoleerde Belgische werkstempels, proefslagen voor Portugal uitgevoerd. Deze *ENSAIO MONETARIO*-stukken worden gedetailleerd beschreven en geïllustreerd in de Dupriez-catalogus (p. 372 e.v., N°s 1 t/m 29, Planche 42).

De Catalogus van de Matrijzen en Patrijzen vermeldt tevens een proefslag uit 1866 voor een goudstuk van 5000 reis, met beeldenaar van koning Luis I (DM-593). Het betreft hier meer dan waarschijnlijk een niet-reglementaire proefslag.

2. Koninkrijk Cambodja

Op 9 september 1874 werden, met de mondelinge toestemming van de Muntcommissaris, 60 zilverstukken met een gehalte van 900‰ en een masse van 27 g geslagen. Deze stukken dragen de beeldenaar van koning Norodom I en het jaartal van zijn kroning (1860).

BIBLIOGRAFIE

- DM-126-155

3. Sultanaat Marokko

Tijdens de regering van de Alawitische sultan Hassan I (1873-1894) werden tot twee maal toe proefslagen uitgevoerd voor Marokko:

4 maart 1880

- 20 goudstukken van 20 frank
- 20 zilverstukken van 5 frank
- 20 zilverstukken van 1 frank
- 20 bronzen stukken van 10 centiem.

16 november 1882

- 30 zilverstukken van 1 piaster
- 14 zilverstukken van 1/2 piaster
- 14 zilverstukken van 1/4 piaster
- 12 goudstukken van 5 piaster
- 14 goudstukken van 2 1/2 piaster
- 15 niet nader bepaalde bronzen stukken.

Deze proefslagen werden eveneens geautoriseerd door de Muntcommissaris. De eigenlijke stukken werden hoogstwaarschijnlijk in de *Monnaie de Paris* geslagen.

4. Koninkrijk Madagascar

Vóór Madagascar in 1897 een Franse kolonie werd, was het een onafhankelijk koninkrijk. In de Munt werden op het einde van het jaar 1882 en in het begin van 1883 proefslagen uitgevoerd met de goedkeuring van de Muntcommissaris. Het ging om 11 zilverstukken van 5 francs, met een gehalte van 900‰ en een massa van 25 g. Zij dragen de beeldenaar van Koningin Ranavalona III, de laatste koningin van de sinds 1787 regerende Merina-dynastie.

Er bestaan nog andere stukken uit deze periode, maar hiervan werden in het Brusselse Munthof geen proeven geslagen. Volgens sommige bronnen werden deze muntstukken geslagen in de *Monnaie de Paris* en volgens andere in een privé bedrijf in Brussel.

BIBLIOGRAFIE

- *DM·470-480*
- *Les Monnaies à Madagascar (Louis MOLET)*

C. STEMPELS

NAAST HET STEMPELGEREEDSCHAP VAN DE HIER BEHANDELDE (PSEUDO-) munten en proefslagen, bevinden er zich in de collectie van de matrijzen en patrijzen nog enige stempels waarvan de herkomst niet te achterhalen is.

1. Ouest Africain Français

Dienstmatrijzen voor stukken van 1, 5 en 10 centimes (?) uit 1883.

BIBLIOGRAFIE

- *Histoire monétaire et numismatique des colonies et de l'Union françaises 1610-1952 (Jean MAZARD, Paris 1953)*
- *Monnaies coloniales françaises 1670-1988 (V. GADOURY & G. COUSINIÉ, Monaco 1988)*
- *Monnaies françaises – Colonies 1670-1942 (V. GUILLOTEAU, Paris 1943)*

2. Zuid-Afrikaansche Republiek

Een dienstmatrijs van de voor- en keerzijde van een goudstuk van 1 pond met de beeldenaar van president Krüger uit 1900.

BIBLIOGRAFIE

- *From real to rand (J.T. BECKLAKE, 1965)*
- *Notes on the coinage of the South African Republic (J.T. BECKLAKE, 1934)*

ALGEMENE BIBLIOGRAFIE

- *Unusual World Coins (Colin R. BRUCE II) (UC)*
- *Jean DE MEY, Les 'Monnaies' Non-Officielles (in de bijlagen van het Bulletin de l'Alliance numismatique européenne, 1965-70) (DM)*

BIJLAGEN

TABEL 1 – PRODUCTIE BUITENLANDSE MUNTSLAG

Land	Muntstukken	Muntplaatjes	Totaal
Baskenland	8.000.000		8.000.000
Brazilië	228.943.258		228.943.258
Bulgarije	96.000.000		96.000.000
Burundi	6.000.000		6.000.000
Colombia	20.083.600		20.083.600
Congo	100.100.000		100.100.000
Ecuador	110.000.000		110.000.000
Egypte	31.100.000		31.100.000
Frankrijk	4.780.000	3.769.000	8.549.000
Griekenland	1.500.000		1.500.000
Italië	37.000.000		37.000.000
Joegoslavië	87.500.000		87.500.000
Liberia	3.000.000		3.000.000
Litouwen		25.976.000	25.976.000
Luxemburg	268.251.654		268.251.654
Malta	7.500		7.500
Maria-Theresiataler	10.995.024		10.995.024
Perú	21.502.500		21.502.500
Perzië/Iran	85.000.000		85.000.000
Polen	10.000.000		10.000.000
Portugal		24.030.000	24.030.000
Roemenië Hamburg	321.376.959	675.000	322.051.959
Rusland	50.000.000		50.000.000
Rwanda	20.500.000		20.500.000
El Salvador	3.250.000		3.250.000
Siam/Thailand	240.422.000		240.422.000
Tsjaad	3.603		3.603
Tunesië	24.000.000		24.000.000
Venezuela	1.450.000		1.450.000
Zanzibar	23.386.000		23.386.000
Zwitserland	1.401.000	1.330.200	2.731.200
TOTAAL	1.815.553.098	55.780.200	1.871.333.298

TABEL 2 – KOLONIALE MUNTSLAG

De koloniale muntslag wordt behandeld in het tweede deel van de *Encyclopedie van de Belgische Frank*. Voor de volledigheid drukken we hieronder een tabel af met de in de Brusselse Munt geslagen stukken voor de Congo Vrijstaat en voor Belgisch Congo.

Nr.	Denominatie	Type	Legering	Productieperiode	Slagaantal
C.1	5 frank	Leopold II	Ag	1887-1896	198.000
C.2	2 frank	Leopold II	Ag	1887-1896	220.000
C.3	1 frank	Leopold II	Ag	1887-1896	310.000
C.4	50 centiem	Leopold II	Ag	1887-1896	320.000
C.5	10 centiem	Koper – Leopold II	Cu	1888-1894	288.870
C.6	5 centiem	Koper – Leopold II	Cu	1888-1894	323.274
C.7	2 centiem	Koper – Leopold II	Cu	1888-1889	125.000
C.8	1 centiem	Koper – Leopold II	Cu	1888-1889	175.000
C.9	20 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1906-1908	500.000
C.10	10 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1906-1908	900.000
C.11	5 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1906-1908	900.000
C.12	20 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1909	300.000
C.13	10 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1909	1.500.000
C.14	5 centiem	Kopernikkel – L II	Cu-Ni	1909	1.800.000
C.15	20 centiem	Kopernikkel – Albert	Cu-Ni	1910-1911	2.250.000
C.16	10 centiem	Kopernikkel – Albert	Cu-Ni	1910-1928	59.449.000
C.17	5 centiem	Kopernikkel – Albert	Cu-Ni	1910-1928	58.115.000
C.18	2 centiem	Monogram Albert	Cu	1910-1919	2.000.000
C.19	1 centiem	Monogram Albert	Cu	1910-1919	2.500.000
C.20	1 frank	Koning Albert	Cu-Ni	1920-1930	130.012.500
C.21	50 centiem	Koning Albert	Cu-Ni	1921-1929	139.904.000
C.22	5 frank	Leopold II/Leeuw	Æ	1936-1938	14.000.000
C.28	5 frank	Palmboom-Ster	Cu-Zn	1952	10.000.000
C.29	5 frank	Aluminium	Al-Mg	1956-1959	40.000.000
C.30	1 frank	Aluminium	Al-Mg	1957-1960	70.000.000
C.31	50 centiem	Aluminium	Al-Mg	1954-1955	25.000.000
C.32	1 frank	Messing-Leeuw	Cu-Zn	1960-1964	21.000.000
				TOTAAL	582.090.644

**TABEL 3 – CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN DE BUITENLANDSE MUNTSLAG
(1854-2013)**

Jaar	Land	Denominatie	Slagaantal	Jaartotaal
1854	Luxemburg	2 1/2 centiem	640.000	1.820.000
		5 centiem	680.000	
		10 centiem	500.000	
1868	Italië	10 centesimi	37.000.000	37.000.000
1869	Brazilië	10 réis	83.059.843	170.120.527
		20 réis	87.060.684	
1870	Brazilië	10 réis	6.544.083	31.670.073
		20 réis	3.299.160	
	Egypte Luxemburg	40 para	20.000.000	
		2 1/2 centiem	209.880	
		5 centiem	303.900	
10 centiem	1.313.050			
1872	Brazilië	100 réis	4.650.400	7.579.388
		200 réis	2.666.988	
	Roemenië	2 lei	262.000	
1873	Brazilië	100 réis	1.349.600	12.349.493
		Roemenië	50 bani	
	Zwitserland	1 leu	4.443.393	
		2 lei	1.745.500	
		20 frank	1.000	
1874	Roemenië	1 leu	4.511.607	6.336.607
		2 lei	425.000	
	Zwitserland	5 frank	1.400.000	
1875	Roemenië	2 lei	3.092.500	3.092.500
1876	Roemenië	50 bani	2.116.980	2.995.235
		1 leu	225.000	
		2 lei	653.255	
1879	Perú	5 centavos	12.000.000	16.868.500
		10 centavos	3.005.000	
		20 centavos	497.500	
	Venezuela	20 céntimos	125.000	
		50 céntimos	200.000	
		1 bolívar	375.000	
		2 bolívar	375.000	
		5 bolívar	250.000	
20 bolívar	41.000			
1880	Perú	5 centavos	2.000.000	
		10 centavos	4.000.000	

	Venezuela	20 bolívar	84.000	6.084.000	
1883	Zanzibar	1 pysa	680.000		
		1 rial	10.000		
		5 rials	2.000	692.000	
1885	Zanzibar	1 rial	50.000	50.000	
1886	Zanzibar	1 pysa	3.960.000		
	Zwitserland	muntplaatjes Au	250.000	4.210.000	
1887	Zanzibar	1 pysa	3.520.000	3.520.000	
1888	Bulgarije	5 stotinki	13.560.000		
		10 stotinki	10.000.000		
		20 stotinki	5.000.000	28.560.000	
1889	Bulgarije	2 1/2 stotinki	12.000.000		
	Zwitserland	5 stotinki muntplaatjes Au	440.000 80.200	12.520.200	
1890	Zanzibar	1 pysa	2.570.000	2.570.000	
1891	Zanzibar	1 pysa	12.594.000	12.594.000	
1894	Roemenië	50 bani	600.000		
		1 leu	1.500.000		
		2 lei	600.000	2.700.000	
1897	Colombia	10 centavos	2.642.400		
		20 centavos	1.441.200		
	Rusland	1 roebel	26.000.000	30.083.600	
1898	Rusland	1 roebel	14.000.000		
	Zwitserland	muntplaatjes Ag	1.000.000	15.000.000	
1899	Rusland	1 roebel	10.000.000	10.000.000	
1900	Perzië	1 shahi	10.000.000		
		2 shahi	10.000.000		
		Portugal	muntplaatjes CuNi	24.030.000	
		Roemenië	5 bani	20.000.000	
		10 bani	15.000.000		
		20 bani	2.500.000	81.530.000	
1901	Brazilië	100 réis	13.832.000		
		200 réis	8.553.000		
		400 réis	2.846.000		
	Luxemburg	2 1/2 centiem	800.000		
		5 centiem	2.000.000		
		10 centiem	2.000.000	30.031.000	
1902	Brazilië	100 réis	4.918.000		
		200 réis	6.447.000		
		400 réis	3.716.500		
	Luxemburg	10 centiem	2.000.000		
		Perzië	1 shahi	12.000.000	
		2 shahi	9.000.000	38.081.500	

1903	Egypte	1/4 ghirsh	800.000	
		1/2 ghirsh	1.600.000	
		5 ghirsh	6.000.000	
		1 piaster	1.000.000	
		1 piaster Ag	100.000	
		2 piaster	450.000	
		5 piaster	600.000	
		10 piaster	500.000	
		20 piaster	50.000	
		Perzië	1 shahi	4.965.000
	2 shahi	2.765.000	18.830.000	
1904	Perzië	1 shahi	5.035.000	
		2 shahi	2.235.000	
	El Salvador	1 peso	450.000	7.720.000
1905	Roemenië	5 bani	2.000.000	
		10 bani	10.820.000	12.820.000
1906	Roemenië	5 bani	23.000.000	
		10 bani	6.680.000	
		20 bani	2.500.000	
		1 leu	2.500.000	
		5 lei	200.000	
		12 1/2 lei	32.000	
		20 lei	15.000	
		25 lei	24.000	
		50 lei	28.000	
		100 lei	3.000	
Hamburg	muntplaatjes	675.000	35.657.000	
1907	Colombia	1 peso (<i>p/m</i>)	2.000.000	
		2 peso (<i>p/m</i>)	4.000.000	
		5 peso (<i>p/m</i>)	6.000.000	
	Roemenië	5 bani	24.000.000	
		10 bani	17.000.000	
		20 bani	3.000.000	56.000.000
1908	Luxemburg	2 1/2 centiem	400.000	
		5 centiem	1.500.000	
	El Salvador	1 peso	1.600.000	
		Siam	1 satang	17.000.000
		5 satang	1.000.000	
		10 satang	2.000.000	23.500.000
1909	Colombia	5 peso (<i>p/m</i>)	4.000.000	
		Perzië	1 shahi	6.000.000
		2 shahi	6.000.000	
	Siam	1 satang	30.000.000	
		5 satang	10.000.000	

		10 satang	6.000.000	62.000.000	
1910	Perzië	1 shahi	2.000.000		
		Roemenië	50 bani	1.800.000	
			1 leu	2.300.000	
			2 lei	900.000	
	Siam	1 satang	38.000.000		
		5 satang	4.000.000		
10 satang		5.000.000	54.000.000		
1911	Roemenië	50 bani	1.400.000		
		1 leu	300.000		
	El Salvador	1 peso	500.000		
		Siam	1 satang	30.000.000	
		10 satang	500.000	32.700.000	
1912	Roemenië	50 bani	1.800.000		
		1 leu	3.540.000		
		2 lei	1.500.000		
	Siam	5 satang	2.000.000		
		10 satang	1.000.000	9.840.000	
1913	El Salvador	1 peso	500.000		
		Siam	1 satang	10.000.000	
		5 satang	2.000.000		
		10 satang	1.000.000	13.500.000	
1914	Siam	1 satang	10.000.000		
		5 satang	2.000.000		
		10 satang	1.000.000		
	Roemenië	50 bani	800.000		
		1 leu	1.839.468		
		2 lei	910.256		
	El Salvador	1 peso	200.000	16.749.724	
	1915	Luxemburg	5 centiem	1.200.000	
10 centiem			1.400.000	2.600.000	
1916	Luxemburg	25 centiem	800.000	800.000	
1920	Siam	1 satang	10.000.000		
		5 satang	8.000.000		
		10 satang	5.605.000	23.605.000	
1921	Siam	5 satang	2.185.000		
		10 satang	7.132.000	9.317.000	
1924	Luxemburg	5 centiem	3.000.000		
		10 centiem	3.500.000		
		1 frank	1.000.000		
	Roemenië	2 frank	1.000.000		
		1 leu	100.000.000		
		2 lei	50.000.000	158.500.000	
1925	Joegoslavië	50 para	19.500.000		

		1 dinar	29.500.000	
		2 dinar	25.000.000	
	Bulgarije	1 lev	35.000.000	
		2 leva	20.000.000	129.000.000
1926	Siam	5 satang	20.000.000	
	Joegoslavië	50 para	5.500.000	
		1 dinar	8.000.000	33.500.000
1927	Luxemburg	25 centiem	2.500.000	2.500.000
1928	Luxemburg	1 frank	2.000.000	2.000.000
1929	Polen	5 zlotych	5.490.000	5.490.000
1930	Polen	5 zlotych	4.510.000	
	Griekenland	5 drachme	1.500.000	
	Luxemburg	25 centiem	1.000.000	7.010.000
1931	Perzië	1 dinar	10.000.000	
		2 dinar	5.000.000	
	Luxemburg	50 centiem	2.000.000	17.000.000
1935	Luxemburg	1 frank	1.000.000	1.000.000
1936	Liberia	½ cent	1.000.000	
		1 cent	1.000.000	
		2 cent	1.000.000	
	Litouwen	muntplaatjes brons	15.000.000	
		muntplaatjes Ag	3.800.000	
	Siam	5 satang	10.000.000	
		10 satang	5.000.000	36.800.000
1937	Sam. Montagu	MTT	3.145.000	
	Baskenland	1 peseta	6.000.000	
		2 peseta	2.000.000	
	Litouwen	muntplaatjes Ag	1.750.000	12.895.000
1938	Sam. Montagu	MTT	6.700.000	
	Litouwen	muntplaatjes brons	5.000.000	11.860.000
		muntplaatjes Ag	160.000	11.860.000
1939	Frankrijk	50 centiem	4.780.000	
		muntplaatjes Ni	2.094.000	
		muntplaatjes CuAl	1.675.000	
	Litouwen	muntplaatjes Ag	266.000	
	Luxemburg	1 frank	5.000.000	
		25 centiem	2.001.400	15.816.400
1946	Luxemburg	25 centiem	4.000.000	
	Luxemburg	1 frank	4.000.000	8.000.000
1947	Luxemburg	25 centiem	4.000.000	
		1 frank	2.000.000	
		20 frank	100.000	
		50 frank	100.000	

		100 frank	100.000	6.300.000
1949	Luxemburg	5 frank	500.000	500.000
1950	Luxemburg	5 frank	1.500.000	1.500.000
1952	Luxemburg	1 frank	5.000.000	5.000.000
1953	Luxemburg	1 frank	2.000.000	2.000.000
1954	Luxemburg	25 centiem	7.000.000	
	Sam. Montagu	MTT	431.500	7.431.500
1955	Luxemburg	1 frank	1.003.424	
	Sam. Montagu	MTT	318.500	1.321.924
1956	Sam. Montagu	MTT	200.000	200.000
1957	Luxemburg	25 centiem	3.020.000	
		1 frank	2.000.000	
	Sam. Montagu	MTT	200.024	5.220.024
1960	Luxemburg	25 centiem	3.020.000	
		1 frank	2.000.000	5.020.000
1962	Luxemburg	1 frank	2.000.000	
		5 frank	2.000.000	
		100 frank	50.000	4.050.000
1963	Luxemburg	250 frank	20.000	
		1 frank	2.000.000	
		25 centiem	4.000.000	6.020.000
1964	Congo	10 frank	3.000.000	
	Luxemburg	100 frank	50.000	
	Rwanda	1 frank	3.000.000	
		5 frank	4.000.000	
		10 frank	6.000.000	16.050.000
1965	Congo	10 frank	97.100.000	
	Rwanda	1 frank	4.500.000	
		5 frank	3.000.000	
	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		25 centiem	2.000.000	109.600.000
1966	Luxemburg	1 frank	1.000.000	1.000.000
1967	Luxemburg	25 centiem	3.000.000	3.000.000
1968	Luxemburg	25 centiem	600.000	
		1 frank	3.000.000	
	Burundi	5 frank	2.000.000	5.600.000
1969	Burundi	5 frank	2.000.000	2.000.000
1970	Luxemburg	25 centiem	4.000.000	
		1 frank	3.000.000	7.000.000
1971	Luxemburg	10 frank	3.000.000	
		5 frank	1.000.000	
	Burundi	5 frank	2.000.000	
	Tsjaad	100 frank	975	

		200 frank	952+442+435	
		300 frank	504	
		10.000 frank	205+90	6.003.603
1972	Luxemburg	25 centiem	4.000.000	
		1 frank	3.000.000	
		10 frank	3.000.000	10.000.000
1973	Luxemburg	1 frank	3.000.000	3.000.000
1974	Luxemburg	10 frank	3.000.000	3.000.000
1976	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		5 frank	1.000.000	
		10 frank	3.000.000	7.000.000
1977	Luxemburg	1 frank	1.000.000	
		10 frank	1.000.000	2.000.000
1978	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		10 frank	1.000.000	4.000.000
1979	Luxemburg	1 frank	2.000.000	
		5 frank	1.000.000	
		10 frank	1.000.000	4.000.000
1980	Luxemburg	1 frank	4.000.000	
		10 frank	1.000.000	
		20 frank	3.000.000	8.000.000
1981	Luxemburg	1 frank	5.000.000	
		5 frank	1.000.000	
		20 frank	3.000.000	9.000.000
1982	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		20 frank	3.000.000	6.000.000
1983	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		20 frank	2.000.000	5.000.000
1984	Luxemburg	1 frank	3.000.000	3.000.000
1986	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		5 frank	9.000.000	12.000.000
1987	Luxemburg	1 frank	3.000.000	
		5 frank	7.000.000	
		50 frank	3.000.000	13.000.000
1988	Luxemburg	1 frank	3.555.000	
		5 frank	2.000.000	
		50 frank	1.000.000	6.555.000
1989	Luxemburg	1 frank	9.445.000	
		5 frank	2.000.000	
		20 frank Au	50.000	
		50 frank	3.200.000	14.695.000
1990	Luxemburg	1 frank	25.000.000	
		5 frank	4.000.000	

		20 frank	1.100.000	
		50 frank	3.000.000	
	Tunesië	½ dinar	3.000.000	
		1 dinar	8.000.000	
	Ecuador	1 sucre	30.000.000	74.100.000
1991	Luxemburg	1 frank	10.000.000	10.000.000
1992	Ecuador	10 sucre	80.000.000	80.000.000
1993	Tunesië	½ dinar	5.000.000	
		1 dinar	8.000.000	13.000.000
1994	Luxemburg	250 frank	32.500	
		500 frank	50.000	82.500
2000	Luxemburg	500 frank	7.500	7.500
2013	Malta	10 euro	7.500	7.500
		TOTAAL	1.871.333.298	1.871.333.298

TABEL 4 – TOTALE MUNTPRODUCTIE

Jaar	Nationale munten	Koloniale munten	Munten voor het buitenland	TOTAAL
1832	1.030.660	–	–	1.030.660
1833	28.430.543	–	–	28.430.543
1834	9.220.587	–	–	9.220.587
1835	34.011.838	–	–	34.011.838
1836	31.339.370	–	–	31.339.370
1837	12.037.595	–	–	12.037.595
1838	1.381.237	–	–	1.381.237
1839	–	–	–	–
1840	844.752	–	–	844.752
1841	4.734.955	–	–	4.734.955
1842	8.359.154	–	–	8.359.154
1843	1.106.500	–	–	1.106.500
1844	8.933.286	–	–	8.933.286
1845	16.648.289	–	–	16.648.289
1846	16.328.980	–	[1]	16.328.980
1847	10.534.681	–	–	10.534.681
1848	6.456.282	–	–	6.456.282
1849	15.904.408	–	–	15.904.408
1850	11.435.465	–	–	11.435.465
1851	8.495.884	–	–	8.495.884
1852	7.579.309	–	–	7.579.309
1853	5.562.335	–	–	5.562.335
1854	–	–	1.820.000	1.820.000
1855	464.309	–	–	464.309
1856	14.501.556	–	–	14.501.556
1857	7.859.425	–	–	7.859.425
1858	7.688.562	–	–	7.688.562
1859	7.647.725	–	–	7.647.725
1860	4.849.782	–	–	4.849.782
1861	23.763.028	–	–	23.763.028
1862	47.774.432	–	–	47.774.432
1863	49.157.959	–	–	49.157.959
1864	22.554.528	–	–	22.554.528
1865	4.380.760	–	–	4.380.760

[1] Geautoriseerde maar niet-geconfirmeerde productie voor Haiti.

1866	12.320.963	-	-	12.320.963
1867	16.489.451	-	-	16.489.451
1868	11.867.407	-	37.000.000	48.867.407
1869	23.321.895	-	170.120.529	193.442.424
1870	43.243.058	-	31.670.073	74.913.131
1871	7.042.406	-	-	7.042.406
1872	2.045.000	-	7.579.388	9.624.388
1873	31.867.913	-	12.349.493	44.217.406
1874	17.229.006	-	6.336.607	23.565.613
1875	18.017.423	-	3.092.500	21.109.923
1876	17.667.018	-	2.995.235	20.662.253
1877	5.906.070	-	-	5.906.070
1878	2.555.400	-	-	2.555.400
1879	-	-	16.868.500	16.868.500
1880	662.869	-	6.084.000	6.746.869
1881	319.484	-	-	319.484
1882	5.522.310	-	-	5.522.310
1883	-	-	692.000	692.000
1884	-	-	-	-
1885	-	-	50.000	50.000
1886	7.276.000	-	4.210.000	11.486.000
1887	7.874.000	63.000	3.520.000	11.457.000
1888	-	265.000	28.560.000	28.825.000
1889	-	350.000	12.520.000	12.870.000
1890	-	-	2.570.000	2.570.000
1891	-	185.000	12.594.000	12.779.000
1892	-	-	-	-
1893	-	-	-	-
1894	30.864.063	537.144	2.700.000	34.101.207
1895	12.916.065	-	-	12.916.065
1896	-	560.000	-	560.000
1897	-	-	30.083.600	30.083.600
1898	9.987.717	-	15.000.000	24.987.717
1899	6.000.000	-	10.000.000	16.000.000
1900	3.335.863	-	81.530.000	84.865.863
1901	20.359.143	-	30.031.000	50.390.143
1902	20.274.912	-	38.081.500	58.356.412
1903	8.287.500	-	18.830.000	27.117.500
1904	47.219.546	-	7.720.000	54.939.546
1905	54.696.323	-	12.820.000	67.516.323

1906	22.978.542	300.000	35.657.000	58.935.542
1907	11.014.553	-	56.000.000	67.014.553
1908	8.018.235	2.000.000	23.500.000	33.518.235
1909	19.249.300	3.600.000	62.000.000	84.849.300
1910	28.839.006	15.500.000	54.000.000	98.339.006
1911	19.046.664	11.250.000	32.700.000	62.996.664
1912	20.861.686	-	9.840.000	30.701.686
1913	15.026.319	-	13.500.000	28.526.319
1914	20.337.266	-	16.749.724	37.086.990
1915	27.960.002	-	2.600.000	30.560.002
1916	93.517.143	-	800.000	94.317.143
1917	5.002.168	-	-	5.002.168
1918	12.883.600	-	-	12.883.600
1919	9.997.921	11.275.000	-	21.272.921
1920	34.484.000	8.721.000	23.605.000	66.810.000
1921	37.640.200	42.327.000	9.317.000	89.284.200
1922	93.050.000	36.544.000	-	129.594.000
1923	122.331.000	26.770.383	-	149.101.383
1924	12.085.000	24.083.617	158.500.000	194.668.617
1925	37.020.000	60.754.000	129.000.000	226.774.000
1926	27.866.000	76.465.000	33.500.000	137.831.000
1927	47.287.000	34.074.000	2.500.000	83.861.000
1928	68.929.500	23.834.000	2.000.000	94.763.500
1929	43.079.000	17.632.500	5.490.000	66.201.500
1930	36.930.750	5.000.000	7.010.000	48.940.750
1931	39.854.000	-	17.000.000	56.854.000
1932	31.025.000	-	-	31.025.000
1933	11.300.000	-	-	11.300.000
1934	45.740.000	-	-	45.740.000
1935	15.505.871	-	1.000.000	16.505.871
1936	1.300.000	2.600.000	36.800.000	40.700.000
1937	3.695.000	9.400.000	12.895.000	25.990.000
1938	26.810.475	2.000.000	11.860.000	40.670.475
1939	127.327.000	-	15.816.400	143.143.400
1940	26.932.270	-	-	26.932.270
1941	89.744.000	-	-	89.744.000
1942	152.230.000	-	-	152.230.000
1943	167.542.000	-	-	167.542.000
1944	80.158.000	-	-	80.158.000
1945	40.574.000	-	-	40.574.000

1946	70.022.000	–	8.000.000	78.022.000
1947	10.467.000	–	6.300.000	16.767.000
1948	16.304.000	–	–	16.304.000
1949	83.809.000	–	500.000	84.309.000
1950	101.243.000	–	1.500.000	102.743.000
1951	127.850.000	–	–	127.850.000
1952	111.700.000	10.000.000	5.000.000	126.700.000
1953	80.192.500	–	2.000.000	82.192.500
1954	94.664.500	400.000	7.431.500	102.496.000
1955	47.610.000	24.600.000	1.321.924	73.531.924
1956	25.675.000	10.000.000	200.000	35.875.000
1957	45.415.000	10.000.000	5.220.024	60.635.024
1958	99.663.000	45.900.000	–	145.563.000
1959	51.850.000	24.100.000	–	75.950.000
1960	28.981.000	22.000.000	5.020.000	56.001.000
1961	25.000.000	16.000.000	–	41.000.000
1962	53.058.000	–	4.050.000	57.108.000
1963	72.355.000	3.000.000	6.020.000	81.375.000
1964	88.458.000	–	16.050.000	104.508.000
1965	82.809.000	–	109.600.000	192.409.000
1966	112.708.000	–	1.000.000	113.708.000
1967	118.525.000	–	3.000.000	121.525.000
1968	76.857.000	–	5.600.000	82.457.000
1969	158.290.000	–	2.000.000	160.290.000
1970	162.230.000	–	7.000.000	169.230.000
1971	112.500.000	–	6.003.603	118.503.603
1972	187.000.000	–	10.000.000	197.000.000
1973	155.000.000	–	3.000.000	158.000.000
1974	170.000.000	–	3.000.000	173.000.000
1975	228.000.000	–	–	228.000.000
1976	87.350.000	–	7.000.000	94.350.000
1977	163.300.000	–	2.000.000	165.300.000
1978	263.500.000	–	4.000.000	267.500.000
1979	170.000.000	–	4.000.000	174.000.000
1980	211.709.800	–	8.000.000	219.709.800
1981	140.000.000	–	9.000.000	149.000.000
1982	134.984.000	–	6.000.000	140.984.000
1983	48.765.000	–	5.000.000	53.765.000
1984	3.200.000	–	3.000.000	6.200.000
1985	147.100.000	–	–	147.100.000

1986	225.300.000	–	12.000.000	237.300.000
1987	146.500.000	–	13.000.000	159.500.000
1988	129.900.000	–	6.555.000	136.455.000
1989	326.100.000	–	14.695.000	340.795.000
1990	353.100.000	–	74.100.000	427.200.000
1991	448.600.000	–	10.000.000	458.600.000
1992	208.300.000	–	80.000.000	288.300.000
1993	152.000.000	–	13.000.000	165.000.000
1994	216.800.000	–	82.500	216.882.500
1995	215.200.000	–	–	215.200.000
1996	168.300.000	–	–	168.300.000
1997	319.800.000	–	–	319.800.000
1998	226.905.000 ^[2]	–	–	226.905.000
1999	576.654.500 ^[3]	–	–	576.654.500
2000	594.054.375 ^[4]	–	7.500	594.061.875
2001	771.542.125 ^[5]	–	–	771.542.125
2002	232.000.000 ^[6]	–	–	232.000.000
2003	264.550.000	–	–	
2004	449.000.000	–	–	
2005	234.676.988	–	–	
2006	128.500.000	–	–	
2007	136.460.000	–	–	
2008	138.120.281	–	–	
2009	137.000.000	–	–	
2010	149.950.000	–	–	
2011	172.225.000	–	–	
2012	175.300.000	–	–	
2013	<i>aan de gang</i>	–	7.500	
TOT.	14.076.342.521	582.090.644	1.871.333.298	16.529.766.463

^[2] 211.000.000 stukken in BEF en 15.905.000 stukken in EUR.

^[3] 252.000 stukken in BEF en 576.402.500 stukken in EUR.

^[4] 1.150.000 stukken in BEF en 592.904.375 stukken in EUR.

^[5] 54.000 stukken in BEF en 771.488.125 stukken in EUR.

^[6] Vanaf 2002 uitsluitend stukken in EUR.

KADERPERSONEEL

1. ADMINISTRATIEVE LEIDING

Commissaris des Konings voor de Munt

Hubert Guillaume CRUTS 1819-1830

Voorzitter van de Muntcommissie

Hubert Guillaume CRUTS 1832-1835 (° Maastricht 30/I/1759 -
† St.-Joost-ten-Node 30/III/1840)

Charles Eugène Joseph THIRY 1835-1848 (° Mons 8/I/1783 -
† Brussel 24/I/1851)

Commissaris van de Munt

Ridder Désiré Joseph LEJEUNE 1849-1865 (° Gent 16/VIII/1805 -
† Brussel 12/V/1865)

Albert BRICHAUX (wnd., KB 12/V/1865) 1865 (° Brussel 2/IX/1796 -
† Schaarbeek 19/II/1874)

Jean Servais STAS (KB 20/VII/1865) 1865-1872 (° Leuven 20/IX/1813
† St.-Gillis 13/XII/1891)

Louis Adolphe SAINCTELETTE (KB 14/II/1873) 1873-1899 (° Tavigny 21/XII/1829 -
† 10/V/1899)

Charles LEGRELLE (KB 29/VII/1899) 1899-1922 (° Parijs 19/I/1854 - † 1938)

Joseph DASNOY (KB 19/I/1922) 1922-1929 (° 24/V/1864 - † 30/I/1935)

Muntmeester

Hector VERHAEGHE (KB 2/VI/1929) 1929-1939 (° Aalst 5/IV/1874 - † ?)

Georges VERLINDE (KB 15/V/1939) 1939-1957 (° Brugge 22/IX/1895
† Elsene 5/VIII/1957)

Gaston LAMQUET (KB 11/X/1957) 1957-1963 (° Namen 28/VI/1905
† Brussel 24/III/1963)

Georges VAN DEN BRIELE (wnd., KB 10/XII/1963) 1963 (° Brugge 30/XII/1903 -
† Brussel 24/VI/1983)

Robert VOGEELEER (KB 23/IX/1963) 1963-1987 (° Vorst 30/XI/1922)

Romain COENEN 1987-2008 (° Asse 13/X/1947)

Serge LESSENS (a.i.) 2009-2012 (° Ath 19/V/1952)

Bernard GILLARD (a.i.) 2012- (° Roubaix 23/III/1951)

2. TECHNISCHE LEIDING

Muntdirecteur

Jean-Joseph WOUTERS 1776-1794

Ridder Jacques DE BOURGOGNE-HERLAER 1822-1830 (° Brussel 1768 - † *ibid.*
4/III/1840)

Charles DE BROUCKÈRE (KB 11/IX/1832) 1832-1846 (° Brugge 18/I/1796 -
† Brussel 20/IV/1860)

Jacques Jean CLAESSENS (wnd.) 1832-1837

Louis CLAESSENS (wnd.) 1837-1846

Philippe Joseph (Josse) ALLARD (KB 10/II/1846)	1846-1877 (° Brussel 27/II/1805 - † Ukkel 10/X/1877)
Alphonse ALLARD (KB 12/I/1878)	1878-1891 (° Brussel 13/XI/1831 - † <i>ibid.</i> 24/II/1900)
Baron Josse ALLARD II (KB 30/VI/1894)	1894-1931 (° Brussel 9/V/1868 - † <i>ibid.</i> 26/IV/1931)

Fabricagechef

Marie Joseph DESAINT	1822-1830
Guillaume Henri SCHOONJANS	1894-1906 (° Schaarbeek 26/II/1833)
F. VERLEYEN	1906-1931
Émile SCHOLTUS	1933-1946
Gaston LAMQUET	1946-1957
André LECLERCQ (KB 2/IX/1960)	1960-1975 (° 28/IV/1909)
Jean VAN DEN SPIEGEL	1975-2007
Serge LESENS	2007-2008
Jean-Paul MERTENS	2009-

3. CONTROLE

Waardijn

Baron J.C.D. DE AGUILAR	1819-1820
J.J. MORRIS	1820-1830

Controleur van de Aanmunting

Godfroid Joseph CRUTS	1832-1842
Jos SNYERS	1842-1866
Auguste Charles BRICHAUT	1866-1872
Charles VAN DER BEKEN	1873-1907
A. FOSSÉPREZ	1907-1913
Georges VERHAS	1913-1919
Philemon PEERTS	1919-1924
Louis WATTERMAN	1924-1933
Ernest DEHEZ	1933-1949
Georges VAN DEN BRIELE	1949-1968
Louis Joseph HENOT	1969-1979
August DEWIT	1980-1983
René DE RO	1983-1990
Patrick VAN LAERE	1991-1993
Yves VERLINDE	1994-

4. GRAVURE

Hoofdgraveur

Theodoor VAN BERCKEL	1776-1794
Joseph Pierre BRAEMT	1832-1864
Léopold WIENER	1864-1891

Chef van de Fabricage der Muntstempels

Alphonse MICHAUX	1895-1926
Alexandre EVERAERTS	1926-1943
Joseph DEBRUYN	1943-1957

Diverse

Camille SCHELLEKENS (Ploegbaas Gravure)	1958-1983
Léon PONCELET (Graveur, Hoofdgraveur)	1958-1983
Luc LUYCX (Ontwerper, Graveur)	1990-
Didier VANOVERBEEK (R&D)	1989-
Patrick DE COSTER (Marketing)	1993-2002
Dominique OLIVIER (Marketing)	2002-2006
Marjorie MAURICE (Marketing)	2006-2008
Kristof KETELBUTERS (Marketing)	2008-

5. LABORATORIUM**Inspecteur van het Essai en de Waarborg**

Cornelius VAN MARLE	1814-1830
Jean-Baptiste BRICHAUT	1819-1832
Pierre NYST	1832-1847
Auguste Joseph BRICHAUT	1847-1873
August V. PEUSENS	1873-1909
Georges VERHAS	1909-1913
Philemon PEERTS	1913-1919
Georges VERHAS	1919-1925
Marie-Joseph LOIX	1925-1936
Georges VERLINDE	1937-1939
Polydore DEPÆPE	1942-1963
Jacques IVENS	1963-1983
Georges FRIJTERS	1983-1999
Bernard GILLARD	1999-2012
Peter VAN HOVE	2012-

6. FINANCIËN**Rekenplichtige van de Munt**

J.J. PATURIAUX	1938-1945
Arthur LEFEBVRE	1945-1961
Roland GEUDENS	1961-1963 (° 18/III/1926)
A.J. DE GEEST	1963-1964 (° 9/VII/1907)
Jules VAN DIJCK	1964-1972 (° 21/IV/1918)
René BOEYNAEMS	1972-1983
August DEWIT	1983-1986
André PIETTE	1986-1989
Robert VERBOVEN	1990-1993
Patrick VAN LAERE	1994-2004
Dieter DESLOOVER	2004-2006

**INDEX BANKEN, TUSSENPERSONEN EN
LEVERANCIERS VAN MUNTPLAATJES**

Ali Khan Alamir, Dr.	140
Allied National Corp. Ltd.	179
Anglo South-American Bank	172
De oorsprong van deze bank gaat terug tot in 1886, vanaf 1906 onder de naam van <i>Anglo South-American Bank</i> . Had vooral belangen in Chili, in de nitraatindustrie en later ook in koffie- en cacaoplantages. Bankroet in 1936.	
Association Internationale Africaine	191
Opgericht te Brussel in 1876 op de <i>Conférence Géographique</i> , onder het mom van humanitaire projecten. Deze vereniging mondde in 1885 uit in de oprichting van de Congo Vrijstaat.	
Balasse, Jacques	180
Banco de Bogotá	37
Opgericht in 1870 en in haar beginperiode opererend als een emissiebank. Bestaat nog steeds.	
Banco de Caracas	188
Banque Centrale du Luxembourg	127
Opvolger van het <i>Institut Monétaire Luxembourgeois</i> als uitgever van de Luxemburgse geldtekens. Opgericht bij wet van 22 april en 23 december 1998; maakt deel uit van de Europese Centrale Bank.	
Banque de l'Indochine	132
Opgericht in 1875 als uitgifte-instituut voor de Franse koloniale gebieden in Azië. Ging op in de <i>Crédit Agricole</i> .	
Banque Louis Dreyfus	172
Nog steeds bestaand handelshuis met zetel te Parijs. Opgericht in 1905 en genoemd naar Louis Dreyfus, een in 1833 in de Elzas geboren graanhandelaar. Na zijn dood in 1915 werden de kernactiviteiten uitgebreid naar o.a. rederij.	
Baring Brothers & Co	172
Gesticht in de late 18 ^{de} eeuw door Sir Francis Baring, die haar reputatie vooral vestigde door de herstelbetalingen na de Napoleontische oorlogen en door de financiering van de <i>Louisiana Purchase</i> . Berucht door de enorme fraude in de jaren 1990 door één van haar directeurs, Nicholas Leeson.	
Basse & Selve	175,177-178
Voor de Eerste Wereldoorlog één der grootste industriële ondernemingen in Duitsland, met hoofdzetel te Altena in het Sauerland. Leider en stichter was Gustav Selve (1842-1909), die naast bedrijfsleider, tevens een bekende filantroop en sociaal vernieuwer was. Groeide uit tot VDM (nog later, Krupp).	
Bégard, N.	136

- Biache St Vaast (Fonderies et Laminoirs de ...)** 39,52,83,153,175,177-178
Frans non-ferro bedrijf, dat in 1846 door Oeschger, Rolland, Rauch en Mesdach werd opgericht in het dorp Biache Saint-Vaast, nabij Arras. Vooral gespecialiseerd in de aanmaak van gewalste producten zoals muntplaatjes. In later jaren overgenomen door Sollac.
- Birmingham Mint** 24,28,30,32,40,45-46,51-52,62,73,79,130, 137-138,142,148-149,163,171,176-177,194
- Bogotá** (cf. Banco de Bogotá)
- Burundi (Banque de la République du ...)** 34-36
De centrale bank van Burundi werd opgericht krachtens de wet van 9 april 1964 onder de naam van *Banque du Royaume du Burundi*. Na de proclamatie van de republiek op 28 november 1966 werd de naam gewijzigd in *Banque de la République du Burundi*.
- Caisse Générale de l'État (CGÉ)** 92,95-96,99,102-104,106,110,112-113, 121-122,125-126
In 1856 opgerichte staats spaarkas, sinds de Eerste Wereldoorlog gevestigd aan de Place de Metz. Rijkskassier sinds 1914, spaarbank sinds 1972 en sinds 1986 *Banque et Caisse d'Épargne de l'État*.
- Caracas** (cf. Banco de Caracas)
- Choustoff, Nicholas** 136
- Colombia (Banco Central de ...)** 39
In 1905 opgerichte emissiebank, die evenwel reeds in 1909 bankroet ging wegens de overvloedige uitgifte van geldtekens.
- Congo (Banque Nationale du ...)** 42
Centrale bank voor de Democratische Republiek Congo vanaf 22 juni 1964. Later omgevormd tot *Banque du Zaïre*, en na korte tijd terug onder de naam van *Banque Nationale* te hebben geopereerd, momenteel *Banque Centrale du Congo* genoemd.
- Defoër, Hector** 50
(Jodoigne 1832-1905). Maakte een briljante carrière in dienst van de Egyptische onderkoning (*khedive*) Ismail Pasha, die hem de eretitel *bey* schonk. Was minister ten tijde van de opening van het Suezkanaal, maar ontvluchtte Egypte nadat zijn beschermheer in 1878 was afgezet. Vestigde zich nadien in Parijs, waar hij een fortuin vergaarde met onroerend goed. Teruggekeerd te Jodoigne kocht hij een groot stuk grond en liet er het kasteel *Les Cailloux* bouwen.
- Deutsche Bank** 151
Samen met het Duitse Rijk opgericht in 1870 te Berlijn. Na de Tweede Wereldoorlog hervormd en hoofdkantoor in Frankfurt gevestigd.
- Deutsche Nickel (ex.-VDN)** 46-47,49,89,185
- Dreyfus L.** (cf. Banque Louis Dreyfus)
- Dumoulin-Pâques** 64
- Ecuador (Banco Central de ...)** 46
In 1927 opgerichte emissiebank voor Ecuador.

Elias (Gebrüder A.H. Elias)	30
Françotte (Usines)	63-64
Greffulhe, Henri	191
Hamburgische Münze	52,154-155,159-160,162,172
Heaton Ralph (Heaton Mint)	30,73,149,171
Imperial Bank of Persia	137-138
Opgericht in 1889 door Julius Reuter met mandaat van koningin Victoria. Verkreeg een concessie van de keizerlijke regering van Perzië om te fungeren als staats- en emissiebank. Als emissiebank in 1930 vervangen door de Bank <i>Melli Iran</i> . Latere naamswijzigingen: <i>British Bank of the Middle East</i> en (sinds 1999) <i>HSBC</i> .	
Indochine (cf. Banque de l'Indochine)	
Institut Monétaire Luxembourgeois	10,102,106-110,116-117,119-120,127
International Numismatic Promotion	180,182
Jimeno, Ramón B.	38
Kluzer & Company	176
Krupp-Berndorf Metallwerke	84,175,178
Door Arthur Krupp gestichte metaalfabrieken in het Oostenrijkse Berndorf. Vooral bekend voor bestekken e.d.	
Lambert & Ralli	52
Lassen & Cie	63-64,82
Knopenfabrikant aan het Sint-Goedeleplein in Brussel.	
Lion Max	159
Lippmann Leo	82
In 1859 mede-oprichter, met George Rosenthal, van de bank <i>Lippmann, Rosenthal & Co</i> in Amsterdam.	
London Bank of Central America	171-172
In 1888 opgericht als de <i>Banco de Nicaragua</i> met het oog op de financiering van de koffiehandel. Aangesteld als emissiebank voor een termijn van 25 jaar. Bij haar registratie te Londen in 1893 werd de naam gewijzigd in <i>London Bank of Central America</i> . Nadien volgden nog een aantal naamswijzigingen, w.o. in 1936 in <i>Bank of London and South America</i> .	
Mélot Albert	156
Métaux (Cie Française des ..., Castelsarrassin)	39,61
Metaalbedrijf in het Zuid-Franse Castelsarrassin.	
Mocatta & Goldsmid	172
Londense makelaar in edele metalen, lid van de <i>London Gold Market</i> . Opgericht door Moses Mocatta in 1871. Overgenomen door de <i>Standard Chartered Bank</i> .	
Monnayage (Société Française de ..., Poissy)	32,69,161
Privé munthuis opgericht met de goedkeuring van de Franse Overheid	

- om de *Monnaie de Paris* bij te staan tijdens drukke perioden. Tussen 31 maart 1922 en 30 juni 1926 werden te Poissy (westelijke voorstad van Parijs) munten vervaardigd voor Bulgarije, Frankrijk, Frans Indochina, Griekenland, Joegoslavië Marokko, Monaco, Roemenië en Uruguay.
- Montagu (Samuel) & Co.** 8,131
Londense makelaar in edele metalen, lid van de *London Gold Market*, opgericht in 1853 door Samuel Montagu en Ellis Franklin. Sinds 1967 gedeeltelijk opgeslorpt door de *Midland Bank*, nu de *HSBC*.
- Nickel de la Nèthe (Usines de ...)** 89
Nikkelverwerkend bedrijf dat in 1906 door de Franse firma *Chavanne et Cie* in Duffel werd opgericht. De ertsen werden in Nieuw Caledonië gedolven en met eigen schepen naar Duffel gebracht. Al het nikkel voor de Belgische en Luxemburgse muntpenningbons werd door dit bedrijf geleverd. Wegens de Tweede Wereldoorlog diende het alle bedrijvigheden te stoppen. Op de bedrijfssite werd *Sidal* opgericht.
- Nouvelle Montagne** 88
Bedrijf dat diverse mijnen en concessies groepeerde (zink, lood, pyriet enz.); werd opgericht in 1845 met hoofdzetel te Engis. Later werd de naam veranderd in *Prayon*.
- Oeschger, Mesdach & Cie** 7,14,26,66,83
Bedrijf dat diverse industriële activiteiten en handelszaken exploiteerde o.a. te Biache St Vaast en een muntbedrijf te Barcelona.
- Paris (Monnaie de ...)** 9,21,42,50-51,84,131,180,187,203-204
- Pecher, Edward** 26
- Pels (Hamburg)** 153
- Picavea, Rafael** 20-21
- Poissy (Société Française de Monnayage)** 32,69,161
- Ribou & Cie** 39-40
- Rosario, Joao José de** 24
- Royal Mint (Londen, Llantrisant)** 9,45,54,60-61,70,75,79,120,131,191
- Rwanda (Banque Nationale du ...)** 170
Na de vereffening van de *Banque d'Émission du Ruanda et du Burundi* op 24 april 1964 opgerichte centrale bank voor Rwanda.
- Saleman, Felix** 164
- Schloss Brothers** 37-38
- Selve & Cie (Usines Métallurgiques ...)** 28,61,153,175,177-178
Opgericht in 1905 te Thun (Berner Oberland) door Gustav Selve, en in de beginjaren vooral bedrijvig in de aanmaak van patroonhulzen. Later werden de werkzaamheden uitgebreid naar diverse non-ferro producten. Momenteel nog bedrijvig onder de naam *Swissmetal*.
- Sherritt Gordon (Sherritt Mint)** 47-48,185
Opgericht in 1927 voor de ontginning van kopermijnen. Vanaf 1946 werden in Manitoba eveneens nikkelmijnen uitgebaat. Later werden de

- bedrijvigheden uitgebreid tot research, raffinage en het vervaardigen van half-afgewerkte producten zoals muntplaatjes.
- Siam Architects Import** 177
- Sidal N.V. (Société Industrielle de l'Aluminium S.A.)** 36,43,99,102
Aluminium producerend bedrijf dat in 1946 werd opgericht in Duffel. Sinds enkele jaren een 100% dochter van de Nederlandse *Hoogovens Groep*.
- Soho** 24
Wijk in Noord-West-Birmingham waar zich de *Soho Foundry*, een door James Watt en Mathew Boulton gesticht bedrijf, bevond.
- Spindulys A.B.** 79
Drukkerij in Kaunas, die tussen 1935 en 1939 eveneens fungeerde als Munthuis voor de republiek Litouwen.
- Tunisie (Banque Centrale de ...)** 185
Centrale bank van Tunesië, opgericht bij wet van 19 september 1958.
- UCA (ex Usines à Cuivre et à Zinc)**
- Usines à Cuivre et à Zinc** 21,36,56-58,61,63,70,90,92,96-97,99,102-103, 144,167,175,177-178
Ontstaan in 1882 uit een fusie van drie fabrieken: Françotte, Pirlot en Chaudoir. Sinds 1904 gevestigd in Chenée en gespecialiseerd in het walsen van koper, messing en zink. Na enkele overnames in de jaren 1980 en 1990 kwam in het begin van de 21ste eeuw een einde aan het bedrijf.
- Vereinigde Deutsche Metallwerke (VDM)** 28,177
Duits non-ferro bedrijf met vestigingen in Altena en Werdohl. In de jaren 1990 overgenomen door *Krupp*.
- Vereinigde Deutsche Nickelwerke (VDN)** 89,177
Ontstaan in 1902 uit het *Westfälisches Nickelwalzwerk Fleitmann, Witte & Co.* Bedrijf was gespecialiseerd in gewalste nikkellegeringen en was gevestigd in Schwerte nabij Dortmund. In 1986 omgevormd tot *Deutsche Nickel*.
- Vieille Montagne** 88
Metaalverwerkend bedrijf, dat ontstond in 1806 ter ontginning van de zinkmijnen te Kelmis (de *Altenberg* of *Vieille Montagne*). Later werden diverse vestigingen in het Luikse en in de Kempen geopend.
- Watt, James (James Watt & Co.)** 24,26,149
- Wiener Bankverein** 153
- Würden** 65,199,201
Brussels atelier voor industriële gravure, opgericht door Jean Würden (Keulen 7/X/1807 - Brussel 14/VI/1874). Voortgezet door zijn zoon Henri Charles (° Brussel 13/II/1849)
- Zapata, Julius (& Fils)** 39

INDEX GRAVEURS

A		
AXELOS Michael		60
B		
BARRE Albert Desiré		50-51,84,187-189
BARTH-WAHL François		82-86,116
BASSARAB Costache		159-161
BAZOR Lucien		59
BEY Ahmad Assad		54
BONNETAIN André	21,89-93,95,97,101,111,111-112,121	
BORREL Valentin Maurice		212
BOVY Antoine		195-196
BRUNET George André		35-36,42,44
D		
DEBRUYN Joseph		97,111,121
DE CLERCK Oscar		42,122,167
DORER Robert		196
DUTERME Roger		45,180
E		
EL-MEKKI Hatem		186
EVERAERTS Alexandre	21,60,77-78,86,92-95,97,99,101,140,143	
F		
FEDERSPIEL Pierre		85-87,121
FERRARIS Giuseppe		67-68
FISCHWEILER Gustave		42
G		
GASTAUER-CLAIRE Yvette		119-120
GOERGEN Edmond		112,122
GRILICHES Avenir		166
H		
HABICH Ludwig		94
K		
KESTLER (LEFÈVRE) Nina		101,124-126
KRUGER Gray George		60
KULLRICH Fr. Wilhelm		54,151
L		
LAVRILLIER André Henri		58

LEFÈVRE Julien	100-101,105,113,115-118,120,122,124-126
LÜSTER Christian	25
MAILLEUX Raf	35,42,167
MICH Jean Pierre	93,94
MICHAUX Alphonse	15,28,32,39,50,52,70,84-86,88,92,137-139, 153,155-156,158,161,164,175-177
MICHAUX Robert	50,85
MORLON Pierre Alexandre	56-57
PATEY Henry Auguste	70-71
PILLET Charles	121
PONCELET Léon	42
REUTERSWÄRD Carl Fredrik	120
ROESSLER Walter	89,94
ROGAT Émile	201-202
SCHARFF Anton	152-153
SCHULZ Otto	54
STERN René	149-151
TASSET Paulin	29,159-160
TRAMAUX Edmond	73
VAN BERCKEL Theodoor	17-19
VAN DIONANT Carlos	35,42,44,167-168
WEIGAND Emil	54
WIENER Léopold	15,24,27,31,50,67,83,85,135,149,151,193-196
WITTIG Edward	54,143
WURSCHBAUER Joh. Baptist	130
WÜRDEN Charles	65,199,201
ZIKARAS Juozas	78
ZÜRN Victor	123

ZIE PAG. 19

ZIE PAG. 22

ZIE PAG. 29

ZIE PAG. 31

ZIE PAG. 36

ZIE PAG. 40

ZIE PAG. 44

ZIE PAG. 53

ZIE PAG. 68

ZIE PAG. 71

ZIE PAG. 74

ZIE PAG. 95

ZIE PAG. 139

ZIE PAG. 158

ZIE PAG. 169

ZIE PAG. 172

ZIE PAG. 178

ZIE PAG. 186

ZIE PAG. 189

ZIE PAG. 193

ZIE PAG. 195

ZIE PAG. 202